

Kraftsamling mot antiziganism

*Slutbetänkande av
Kommissionen mot antiziganism*

Stockholm 2016

STATENS OFFENTLIGA
UTREDNINGAR

SOU 2016:44

SOU och Ds kan köpas från Wolters Kluwers kundservice.
Beställningsadress: Wolters Kluwers kundservice, 106 47 Stockholm
Ordertelefon: 08-598 191 90
E-post: kundservice@wolterskluwer.se
Webbplats: wolterskluwer.se/offentligapublikationer

För remissutsändningar av SOU och Ds svarar Wolters Kluwer Sverige AB
på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningsavdelning.

Svara på remiss – hur och varför

Statsrådsberedningen, SB PM 2003:2 (reviderad 2009-05-02).

En kort handledning för dem som ska svara på remiss.

Häftet är gratis och kan laddas ner som pdf från eller beställas på regeringen.se/remisser

Layout: Kommittéservice, Regeringskansliet

Omslag: Gullers

Tryck: Elanders Sverige AB, Stockholm 2016

ISBN 978-91-38-24463-0

ISSN 0375-250X

Till statsrådet och chefen för Kulturdepartementet

Regeringen beslutade den 20 mars 2014 att inrätta Kommissionen mot antiziganism för att komplettera och förstärka samhällets insatser mot antiziganism. Den 26 mars 2014 förordnades som ordförande f.d. kommissionären för mänskliga rättigheter Thomas Hammarberg. Samma dag förordnades som ledamöter f.d. justitierådet Marianne Eliason, ordföranden för Romska ungdomsförbundet Erland Kaldaras Nikolizsson, processledaren för romsk inkludering Stefano Kuzhikov, ambassadören Maria Leissner, romska sakkunniga Diana Nyman, parlamentsledamoten för Feministiskt initiativ Soraya Post, ordföranden för Kulturgruppen för resandefolket och kriminologen Simon Wallengren och advokaten Christian Åhlund. Kanslirådet Andrés Zanzi förordnades som sakkunnig.

Den 17 september 2015 entledigades ledamöterna Maria Leissner, Diana Nyman och Simon Wallengren. Samma dag förordnades som ledamöter ordföranden för Lattjo Drom Riksorganisation och producenten Eleonor Frankemo, romska sakkunnige och politiska sekreteraren Domino Kai och f.d. länspolismästaren Gunno Gunnmo.

Regeringen förordnade den 10 juni 2015 följande ledamöter till kommissionens referensgrupp. Ordföranden i Romska barns/ungdomars rättigheter Rosmari Axelsson, författaren Hans Caldaras, ordföranden för Romska socialdemokrater för Tro och Solidaritet Lars Demetri, ordföranden för Romska och Resandes Kvinnoförbund Rosita Grönfors, projektledaren Silvija Jansson, romska sakkunnige Bagir Kwiek, författaren Gunilla Lundgren, aktivisten Ingrid Schiöler, företrädaren för Roma institutet Tuula Schwartz, samordnaren i Göteborgs kommun och ordföranden för Svarta Safirer Nuri Selim, ordföranden för Unga Romer Emir Selimi, romska sakkunnige och projektledaren Michael Stankov, försteläraren Angelina

Dimiter Taikon, chefredaktören för Lé Romané Nevimata Kati Dimiter Taikon, chefredaktören för É Romani Glinda Fred Taikon och romska sakkunnige och projektledaren Marian Wydow.

Den 11 januari 2016 förordnades som ledamot i referensgruppen ledamoten i föreningen RUNG – resande, ung, ny och gammal och etnologen Britt-Inger Hedström Lundqvist, romska sakkunnige Djura Ivanov och romska sakkunnige Elvis Stan.

I utredningens sekretariat har följande personer arbetat. Den 5 maj 2014 anställdes som huvudsekreterare Heidi Pikkarainen. Den 11 augusti 2014 anställdes som sekreterare Katarina Hammarberg. Den 25 augusti 2014 anställdes som sekreterare Anneli Tillberg. Den 22 september 2014 anställdes som biträdande sekreterare Büsra Kaya. Den 22 september 2014 anställdes som sekreterare Lena Mirow. Den 27 oktober 2014 anställdes som sekreterare Oskar Ekman. Den 23 december 2014 entledigades Oskar Ekman. Den 12 maj 2015 entledigades Lena Mirow. Den 24 augusti 2015 anställdes som sekreterare Anna Holmlin Nilsson till och med den 18 december 2015.

Den 21 augusti 2014 beslutade regeringen om tilläggsdirektiv till kommissionen. Enligt direktiven skulle kommissionen ta fram och sprida ett material som utgår från *Den mörka och okända historien – Vitbok om övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet* (Ds 2014:8).

Regeringen förordnade den 22 mars 2015 följande ledamöter som ett led i genomförandet av tilläggsdirektivet. Läraren Mona Danielsson, lärarassistenten Nadja Ek, modersmålläraren Albert Idic, läraren Majlis Lindberg, lärarassistenten Manuel Tan Marti och försteläraren Angelina Dimiter Taikon.

Utredningen överlämnar härmed sitt betänkande *Kraftsamling mot antiziganism* (SOU 2016:44). Utredningens uppdrag är härmed slutfört.

Stockholm i juni 2016

Thomas Hammarberg

Marianne Eliason
Eleonor Frankemo
Gunno Gunnmo
Domino Kai

Erland Kaldaras Nikolizsson
Stefano Kuzhiov
Soraya Post
Christian Åhlund

Heidi Pikkarainen
Katarina Hammarberg
Büsra Kaya
Anneli Tillberg

Innehåll

Förkortningar	11
Sammanfattning	13
Summary	19
Sammanfattning på romani čhib	25
Agrophanliba (romani kale)	25
Khetanekidipe (romani lovara).....	31
Resumo (romani kalderaš).....	36
Sakhedin/Zaključko (romani arli).....	42
Savrigepa (resanderomska)	48
1 Kommissionens uppdrag	53
1.1 Bakgrund	53
1.2 Utredningsuppdraget.....	54
1.3 Betänkandets innehåll.....	55
2 Hur arbetet har bedrivits	57
2.1 Samla och sprida kunskap om antiziganism	57
2.1.1 Konsultationer.....	57
2.1.2 Skriften Antiziganism	58
2.1.3 Skrivelser	58
2.1.4 Hatbrott	59
2.1.5 Reaktion på antiziganism	61

2.2	Registrering av romer på etnisk grund	62
2.3	Bilda opinion om antiziganism	63
2.3.1	Debattartiklar	64
2.3.2	Krönikor	65
2.3.3	Övrigt arbete gentemot media	65
2.3.4	Webbplats	65
2.4	Skolboken Antiziganismen i Sverige och en lärarhandledning	66
2.4.1	Skolmaterialets spridning	67
2.5	Konferenser med mera	68
2.6	Rådgivning och stöd	69
2.7	Möten med myndigheter och samråd	70
2.8	Studie om några myndigheters verksamhet mot antiziganism	70
2.9	Nationellt center för romska frågor	71
3	Erkännande av antiziganism	73
3.1	Romer – en nationell minoritet	73
3.2	Antiziganismens kontinuitet	75
3.3	Avsaknad av betydande framsteg för att säkerställa romers mänskliga rättigheter	82
3.4	Vikten av att fylla ett erkännande med innehåll	85
3.5	Kommissionens rekommendationer för att reagera på kränkningar av romers rättigheter och möjliggöra upprättelse	86
3.5.1	En officiell ursäkt för historiska övergrepp	87
3.5.2	Minnesmärken, minnesdagar och namn på platser som anspelar på antiziganism	87
3.5.3	Tillgängliggöra skolboken och vitboken	89
3.5.4	Skånepolisens register	90

3.6	Kommissionens rekommendationer för att förhindra kränkningar av romers mänskliga rättigheter.....	91
3.6.1	Översyn av rättsliga skyddet mot registrering på etnisk grund	92
3.6.2	Åtgärder mot diskriminering och hatbrott.....	92
3.6.3	Inrättande av en nationell institution för mänskliga rättigheter.....	94
3.6.4	Ratificering av internationella rättighetsnormer.....	95
3.6.5	Särskild representant för romers rättigheter inom EU.....	96
4	Tydligare styrning och samordning av åtgärder mot antiziganism.....	99
4.1	Bakgrund	99
4.2	Kommissionens rekommendationer för ett effektivare arbete mot antiziganism	100
4.2.1	Tydligare myndighetsstyrning mot antiziganism	101
4.2.2	Stöd och samordning för myndigheter med uppdrag inom strategin för romsk inkludering ...	104
4.2.3	Stärk det romska civilsamhället	105
4.2.4	Utöka sändningstiden av program på romani čhib i public service-bolagen SVT, SR och UR ...	106
4.2.5	Översyn för att förverkliga minoritetsrättigheterna	108
4.2.6	Länsstyrelsens samordningsuppdrag om utsatta EU-medborgare.....	111
5	Ett nationellt center för romska frågor	113
5.1	Bakgrund	113
5.2	Frågans beredning i kommissionen	114
5.3	Kommissionens förslag	119
5.3.1	Formell struktur	119
5.3.2	Benämning	120
5.3.3	Uppgifter.....	120

5.3.4	Organisation.....	123
5.4	Det fortsatta arbetet.....	125
6	Konsekvensbeskrivning.....	127
6.1	Ekonomiska konsekvenser.....	127
6.1.1	Tillhandahålla och sprida skolmaterialet.....	127
6.1.2	Bidrag och stöd till nationella minoritetsgruppen romer	128
6.1.3	Nationellt center för romska frågor	128
6.2	Förslag på finansiering	129
6.3	Övriga konsekvenser.....	130
Bilagor		
Bilaga 1	Kommittédirektiv 2014:47.....	133
Bilaga 2	Kommittédirektiv 2014:121.....	143
Bilaga 3	Debattartiklar	145
Bilaga 4	Krönikor	209
Bilaga 5	Rapport: Registrering av romer.....	243
Bilaga 6	Rapport: Agera mot antiziganistiska hatbrott.....	267

Förkortningar

BO	Barnombudsmannen
Brå	Brottsförebyggande rådet
CAHROM	Ad hoc Committee of Experts on Roma and Traveller Issues
CAT	Committee Against Torture
CERD	Committee on the Elimination of Racial Discrimination
DO	Diskrimineringsombudsmannen
Ds	Departementsskrivelse
ECRI	European Commission against Racism and Intolerance
EES	Europeiska ekonomiska samarbetsområdet
ERIO	European Roma Information Office
EU	Europeiska Unionen
FN	Förenta Nationerna
JK	Justitiekanslern
JO	Justitieombudsmannen
LVU	Lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga
MR	Mänskliga rättigheter
MUCF	Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor
OSSE	Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa
RIKC	Romskt informations- och kunskapscenter
RPS	Rikspolisstyrelsen
SIN	Säkerhets- och integritetsskyddsnamnden
SKL	Sveriges Kommuner och Landsting
SKMA	Svenska Kommittén mot Antisemitism

SO	Samhällsorientering
SOU	Statens offentliga utredningar
SR	Sveriges Radio
SVT	Sveriges Television
UR	Utbildningsradion

Sammanfattning

Kommissionen har haft regeringens uppdrag att åstadkomma en kraftsamling i arbetet mot antiziganism och att överbrygga den förtroendeklyfta som finns mellan den romska gruppen och samhället i övrigt. Antiziganism är den särskilda rasism som romer utsätts för.

Kommissionen har haft en unik sammansättning med en majoritet romer, vilket har påverkat förutsättningarna att bedriva en verksamhet med utgångspunkt i romsk delaktighet och medbestämmande. Därutöver har kommissionens verksamhet vägletts av vad som har framkommit i de konsultationer och dialoger som genomförts med ett stort antal romer.

Uppdraget har innefattat att utifrån kunskap om antiziganism och dess påverkan på många romers livsvillkor förmå ansvariga aktörer att inta en mer aktiv hållning i arbetet mot den diskriminering och vardagsrasism som romer möter i det svenska samhället. Kommissionen har också haft uppdraget att följa utvecklingen och sammanställa de granskningar och åtgärder som vidtagits av olika aktörer när det gäller frågan om registrering av romer på etnisk grund. Rapporten *Registrering på etnisk grund*, bilaga 5, beskriver hur kommissionen genomfört uppdraget.

Dessutom har kommissionen haft regeringens uppdrag att ta fram och sprida ett material som utgår från den vitbok som beskriver övergrepp och kränkningar som romer har utsatts för under 1900-talet, *Den mörka och okända historien – Vitbok om övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet* (Ds 2014:8). Kommissionen har fullföljt denna del av uppdraget genom att ta fram och sprida skolboken *Antiziganismen i Sverige – om övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet och i dag* samt en tillhörande lärarhandledning.

En viktig del av verksamheten har varit att synliggöra vad begreppet antiziganism står för och dess betydelse för romers mänsk-

liga rättigheter. I detta syfte har kommissionen tagit fram en skrift, offentliggjort rapporter, reagerat på händelser som förefaller ha sin grund i antiziganism, publicerat krönikor på kommissionens webbplats och skrivit debattartiklar. Dessa aktiviteter har haft det övergripande syftet att utmana de antiziganistiska hinder romer möter. De har motiverats utifrån kommissionens iakttagelse att antiziganismen anses vara legitim bland många i det svenska samhället. För att bryta detta mönster har det varit nödvändigt att aktivt ta ställning för romers mänskliga rättigheter.

Kommissionen lämnar i betänkandet ett antal rekommendationer till regeringen. De tar sin utgångspunkt i kommissionens övergripande slutsats att det i stor utsträckning saknas styrning och kontinuitet både i politiken och i initiativ från andra aktörer. För att på allvar motverka antiziganismen behöver ett antal åtgärder vidtas. Regeringen behöver tydligare än i dag använda sin styrande makt och de medel som står till buds för att kränkningar av romers mänskliga rättigheter ska upphöra. För att nå framgång är det nödvändigt att regeringen i sitt arbete säkerställer att det fortsatta arbetet präglas av reell romsk delaktighet och inflytande.

Erkännandet måste fyllas med ett innehåll

Situationen för romers mänskliga rättigheter är allvarlig. Antiziganismen påverkar många romers möjligheter att vara en del av befintliga strukturer och diskrimineringen påverkar romers tillgång till bostad, utbildning, arbetsmarknad, socialtjänst och hälso- och sjukvård. Situationen synliggör att de åtgärder som hittills har vidtagits inte har varit tillräckliga för att komma till rätta med den diskriminering och de kränkningar som alltjämt drabbar romer. Det visar sig inte minst i det förhållandet att romers anmälningar om hatbrott och diskriminering tillåts passera obemärkta och att det påfallande ofta finns en oförståelse inför allvaret i de omfattande kränkningar som romer utsätts för.

Antiziganismen har en kontinuitet, vilket också framgår i hanteringen av Skånepolisens register och den offentliga debatten om utsatta EU-medborgare. Kommissionen noterar likväl att det har skett en utveckling som pekar på att det i dag finns en större insikt om och ett erkännande av antiziganismens påverkan på romers till-

gång till sina mänskliga rättigheter. Erkännandet måste emellertid avspeglas i åtgärder som bidrar till att kränkningarna upphör.

Det är viktigt att det vidtas åtgärder som markerar att majoritetssamhället tydligt tar avstånd från och ansvar för den antiziganism som romer utsatts för. För att avståndstagandet ska kunna bidra till att skapa en grund för framtiden krävs att det också följs av utfästelser om åtgärder som förhindrar upprepning. Det är mot denna bakgrund som kommissionen föreslår att statsministern bör framföra en officiell ursäkt för de historiska övergrepp som romer utsatts för. Ursäkten kan bara bli trovärdig om den framförs som ett led i ett framtidsytande arbete för att förhindra kränkningar av romers mänskliga rättigheter.

Ett sätt att förhindra återupprepning är insatser som bidrar till att synliggöra Sveriges antiziganistiska historia och romers historia och närvaro också i andra avseenden. Därför föreslår kommissionen att regeringen säkerställer tillgången och spridningen av skolboken och vitboken samt i lämplig form ser över möjligheten att inrätta minnesmärken och minnesdagar. Exempelvis bör den 2 augusti högtidlighållas som minnesdag över Förintelsen av romer.

Det finns ett stort antal ortnamn som anspelar på antiziganism. Kommissionen föreslår att regeringen initierar en utredning med uppdrag att ta ställning till en framtida hållning i synen på sådana namn och beteckningar.

Skånepolisens massregistrering av romer har fått allvarliga konsekvenser när det gäller romers tilltro till möjligheterna att kunna hävda sina mänskliga rättigheter, och har vidgat förtroendeklyftan mellan romer och majoritetssamhället. Regeringen bör se till att de återstående frågor som romer har om registreringen får tillfredsställande svar. Det rättsliga skyddet mot registrering på etnisk grund bör också ses över för att förhindra att en upprepning sker.

Rättsliga processer är en verkningsfull metod för att motverka antiziganism och är normerande. Mot denna bakgrund bör regeringen verka för att Diskrimineringsombudsmannen (DO) i högre utsträckning utreder anmälningar om diskriminering och att dessa i större utsträckning än i dag prövas av domstol. Likaså bör regeringen verka för att anmälningar till Polisen om hatbrott i högre utsträckning utreds och lagförs. Dessutom bör dessa myndigheter förstärka sina främjande insatser och vara en starkare aktör mot kränkningar.

Med tanke på rättsprocessers betydelse bör protokoll 12 till Europakonventionen och tilläggsprotokollet till FN-konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter ratificeras. Kommissionen ser även positivt på regeringens avisering om att ett nationellt oberoende organ för mänskliga rättigheter inrättas och betonar det angelägna i att det arbetet kommer igång skyndsamt.

Romers erfarenhet av diskriminering och bristande tillgång till rättigheter i Sverige kan inte ses isolerat från det som sker i andra delar av Europa. För att effektivisera arbetet mot antiziganism i Europa anser kommissionen att regeringen bör verka för att det tillsätts en särskild representant inom EU med resurser och befogenheter att samordna och intensifiera unionens insatser för romers mänskliga rättigheter.

Styrning av åtgärder mot antiziganism

Kommissionen vill betona vikten av att regeringen överväger insatser som bidrar till en tydlig hållning i arbetet mot antiziganism.

Kommissionen rekommenderar regeringen att i sin styrning av statliga förvaltningsmyndigheter lägga vikt vid åtgärder som motverkar antiziganism. Genom en tydlig myndighetsstyrning om vad regeringen vill uppnå i arbetet mot antiziganism och genom kontinuerlig uppföljning, finns det goda förutsättningar att också få underlag för att utvärdera insatserna. Ett sådant tillvägagångssätt kan förväntas bidra till att myndigheter i större utsträckning bedriver och återrapporterar en verksamhet som tar sikte på att motverka antiziganism.

Det romska civilsamhällets förutsättningar har varit en återkommande fråga vid kommissionens dialoger med romer. De synpunkter som har framförts rör det romska civilsamhällets möjligheter att verka på sina egna villkor samt organisationsbidragens storlek och fördelning. Kommissionens genomgång av hur ekonomiskt stöd har fördelats visar att det är befogat att vidta åtgärder i syfte att öka det statliga stödet till romska organisationer. Därutöver bör bidragsgivande myndigheter ges i uppdrag att se över arbetssätt som kan bidra till att öka fördelningen av verksamhetsstöd till romska organisationer.

Kommissionen rekommenderar regeringen att i det fortsatta arbetet med att genomföra strategin för romsk inkludering överväga hur myndigheter som får uppdrag inom strategin kan få ett ökat stöd. Flera av de myndigheter som har uppdrag inom strategin efterlyser ett forum för kontinuerligt utbyte av vunnna erfarenheter. Länsstyrelsen i Stockholms län har haft en samordnande funktion. Det kan finnas erfarenheter hos den myndigheten som regeringen bör tillvarata vid ett övervägande av en lämplig aktör som kan utgöra ett stöd för och samordna myndigheters arbete mot anti-ziganism.

Public service-bolagens årsredovisningar visar att regeringens ambition att programutbudet på romani čhib ska öka i betydande utsträckning inte har infriats. Trots att situationen har uppmärksamats av Granskningsnämnden, har ingen märkbar förändring skett. I betänkandet rekommenderar kommissionen regeringen att noga följa omfattningen av sändningstid på romani čhib i public service-bolagen SVT, SR och UR i syfte att genomföra en eventuell revidering av sändningstillstånden vid nästa tillfälle.

Regeringen har aviserat en översyn av minoritetspolitiken. Kommissionen välkomnar initiativet och anser det angeläget att en sådan översyn omfattar frågor om tillsyn och sanktioner. Därutöver anser kommissionen att översynen bör innefatta att se över förverkligandet av minoritetsrättigheterna utanför förvaltningsområdena samt hur samråd och dialoger kan stärkas.

Länsstyrelsen i Stockholms län har nyligen getts i uppdrag att utveckla samverkan och samordna det arbete som bedrivs avseende medborgare inom EU/EES-området som vistas tillfälligt i Sverige. Kommissionen framhåller det angelägna i att uppdraget genomförs utifrån ett rättighetsperspektiv. Bakgrunden är kommissionens iakttagelse om hur den allmänna debatten om gruppens rättigheter förs, där krav ställs på förbud mot tiggeri, ”nolltolerans” och snabba, effektiva avhysningar.

Center för romska frågor

I betänkandet rekommenderar kommissionen regeringen att påbörja ett arbete med att inrätta ett nationellt center för romska frågor. Centret bör bedriva ett arbete för att driva på en kunskapsutveck-

ling om antiziganism och dess konsekvenser. Andra uppgifter för centret bör vara att följa upp, bevaka och utvärdera insatser av aktörer som har en roll i att motverka antiziganism samt att komma med förslag på lämpliga åtgärder. Vidare bör centret verka för att det genomförs aktiviteter som syftar till att stärka romsk kultur och språk. Centret bör också ha i uppgift att ge råd och stöd till romer om vart de kan vända sig för att hävda sina rättigheter. Centret bör inte ha något tillsynsuppdrag.

Centret bör ges formen av en statlig nämnd, i vilken romer är väl representerade.

Betänkandet ger underlag för regeringens fortsatta arbete med att bereda denna fråga i nära dialog och samverkan med romer.

Summary

The Commission was instructed by the Government to ensure concerted action to combat antiziganism and bridge the trust gap between Roma people and the rest of society. Antiziganism refers to the particular type of racism targeted at Roma.¹

The composition of the Commission has been unique, where the majority of the members were Roma. This had an impact on the conditions for conducting activities based on Roma participation and co-determination. In addition, the Commission's activities were guided by what emerged in the consultations and dialogues carried out with a large number of Roma.

The remit included persuading responsible actors to take a more active position against the discrimination and everyday racism that Roma face in Swedish society, based on knowledge about anti-ziganism and its impact on living conditions of many Roma. The Commission was also tasked with following developments and compiling reviews and measures undertaken by various actors regarding the issue of registration of Roma on ethnic grounds. The report *Registration of Roma on ethnic grounds*, annex 5, describes how the Commission carried out its assignment.

In addition, the Commission was tasked by the Government with producing and distributing material based on the White Paper that describes abuses and violations suffered by Roma during the 20th century, *The dark and unknown history – White Paper on abuses and rights violations against Roma in the 20th century* (Ds 2014:8). The Commission has carried out this part of the remit by producing and distributing the textbook *Antiziganism i Sverige – om övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet och i dag* (Anti-

---

¹ Antiziganism is also referred to as anti-Gypsyism.

ziganism in Sweden – about the abuses and violations of Roma during the 1900s and today) and an associated teacher's guide.

An important aspect of the work has involved highlighting what the concept of antiziganism refers to and its significance for human rights of Roma. To this end, the Commission has produced a publication, published reports, reacted to events that appeared to stem from antiziganism, published chronicles on the Commission's website, and written opinion pieces. The overall aim of these activities has been to confront the antiziganist obstacles that Roma face. The activities were motivated based on the Commission's observation that antiziganism is considered to be legitimate among many people in Swedish society. To break this pattern, it has been necessary to actively take a position in favour of Roma human rights.

In its report, the Commission makes several recommendations to the Government. The recommendations are based on the Commission's overall conclusion that to a great extent, governance and continuity are lacking in policies and in initiatives by other actors. To combat antiziganism in earnest, a number of measures need to be taken. The Government must, more clearly than today, use its power and available means to put a stop to violations of Roma human rights. To succeed in these efforts, the Government must ensure that future efforts are marked by genuine Roma participation and influence.

Recognition must be filled with content

The human rights situation of Roma is serious. Antiziganism affects opportunities for many Roma to be part of existing structures, and discrimination affects access for Roma to housing, education, the labour market, social services and health and medical care. The situation highlights that measures taken have not been sufficient to come to grips with the discrimination and violations that Roma continue to face. This is particularly reflected in the fact that Roma reports of hate crimes and discrimination are allowed to pass unnoticed, and that strikingly often there is a lack of understanding of the gravity of the widespread abuse that Roma face.

There is a continuity to antiziganism, as made clear in how the Skåne police register was handled, and in the public debate on vul-

nerable EU citizens. The Commission nevertheless notes that there have been developments that point to greater insight today and recognition of the effects of antiziganism on Roma access to human rights. However, this recognition must be reflected in measures that help put a stop to the abuse.

It is important that measures are taken to emphasise that the majority society clearly condemns and takes responsibility for the antiziganism to which Roma have been subjected. For repudiation to help lay a foundation for the future, it must also be accompanied by pledges for measures to stop abuse from recurring. It is against this background that the Commission proposes that the Prime Minister should convey an official apology for the historical abuse which Roma have suffered. The apology can only be credible if it is conveyed as part of forward-looking efforts to prevent abuse of the Roma human rights.

One way to prevent abuse from recurring is through initiatives that help highlight Sweden's antiziganist history and Roma history, and Roma presence in other respects as well. For this reason, the Commission proposes that the Government ensure access to and distribution of the textbook and the White Paper, and examine the possibility of establishing memorials and commemorative days in suitable form. For instance, 2 August should be celebrated as the Roma Holocaust Memorial Day.

There are many place names that have an undertone of antiziganism. The Commission proposes that the Government initiate an investigation tasked with considering a future position with regard to the view on such names and designations.

The mass registration of Roma by Skåne police has had a serious impact on Roma confidence in their opportunities to assert their human rights, and has widened the confidence gap between Roma and the majority society. The Government should ensure that questions among Roma that remain about this registration receive satisfactory answers. Legal protection against registration on ethnic grounds should also be examined to prevent it from happening again.

Legal proceedings are an effective method to combat antiziganism and are normative for attitudes. Against this background, the Government should take measures to promote that the Equality Ombudsman to a greater extent investigates reported cases of discrimination and that these are examined by a court to a greater extent

than today. The Government should also work towards more hate crime reports to the Swedish Police being investigated and prosecuted. In addition, these authorities should strengthen their promotion activities and be a stronger actor against abuse.

Considering the importance of legal proceedings, Protocol No 12 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and the Optional Protocol to the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights should be ratified. The Commission also takes a positive view of the Government's announcement to establish a national independent body for human rights, and emphasises the importance of starting this work promptly.

Roma experience of discrimination and lack of access to rights in Sweden cannot be seen in isolation from events in other parts of Europe. To more efficiently combat antiziganism in Europe, the Commission considers that the Government should work towards the appointment of a Special Representative in the EU with resources and authority to coordinate and intensify the EU's activities to promote Roma human rights.

Control of measures to combat antiziganism

The Commission wants to emphasise how important it is that the Government considers actions that support a clear approach in the work to combat antiziganism.

The Commission recommends that the Government, in its governance of government administrative authorities, emphasises measures to combat antiziganism. Through clear governance of authorities that convey what the Government wants to achieve in its work to combat antiziganism and with continuous monitoring, there are good prospects of also obtaining data for evaluating the measures. Such an approach can be expected to better help authorities conduct and report back activities aimed at combatting antiziganism.

Roma civil society conditions has been a recurring issue in the Commission's dialogues with Roma. The opinions expressed concerned opportunities for Roma civil society to act on its own terms, and the size and distribution of organisation grants. The Commission's examination of how financial support has been distri-

buted shows that there is reason to take measures with the objective of increasing State aid to Roma organisations. In addition, authorities providing grants should be tasked with reviewing work procedures that can increase distribution of operational support to Roma organisations.

The Commission recommends that, in its continued responsibility to implement the strategy for Roma inclusion, the Government consider how authorities tasked under the strategy can receive more support. Several authorities tasked under the strategy would like to see a forum for continuous exchange of past experience. The Stockholm County Administrative Board has had a coordinating function and may have experiences which the Government should make use of when considering a suitable actor to act as a support for and coordinate work by authorities to combat antiziganism.

Public service companies' annual reports show that the Government's ambition to considerably increase the range of programmes broadcast in Romani Chib has not been realised. In spite of the fact that the situation has been noted by the Swedish Broadcasting Commission, no noticeable change has taken place. In its report, the Commission recommends that the Government closely follow the length of transmission time in Romani Chib at the Swedish Television, Swedish Radio and the Swedish Educational Broadcasting Company public service companies, with the aim of carrying out a possible revision of broadcasting licences on the next occasion.

The Government has announced a review of the minorities policy. The Commission welcomes the initiative and considers it important that such a review include issues regarding supervision and sanctions. In addition, the Commission considers that the review should include re-evaluating the realisation of minority rights outside the administrative areas and how consultation and dialogue can be strengthened.

The Stockholm County Administrative Board has recently been tasked with developing collaboration and coordinating work with regard to citizens in the EU/EEA temporarily residing in Sweden. The Commission stresses the importance of implementing this assignment based on a rights perspective. The background to this is the Commission's observation on how the public debate on the group's rights is being conducted, in which demands are being made

to prohibit begging, for "zero tolerance" and for quick, efficient evictions.

Centre for Roma issues

In its report, the Commission recommends that the Government launch work to establish a national centre for Roma issues. The centre should work to promote knowledge development about anti-ziganism and its effects, and following up, monitoring and evaluating actions taken by actors who have a role in combatting antiziganism, and proposing suitable measures. Further, the centre should work towards the implementation of activities aimed at strengthening Roma culture and language. The centre should also be tasked with providing advice and support to Roma as to who they can contact to assert their rights. The centre should not have any supervisory assignment.

The centre should be designed as a government board, in which Roma are well-represented.

The report provides background material for the Government's future work in considering this issue in close dialogue and collaboration with Roma representatives.

Sammanfattning på romani čhib

Agrophanliba (romani kale)

Komisijake sas buti ka regeringo te ingarel jek džoralokano buti kajo antiziganismi ta sastavel douva bipsašiba so hin mahkar gáje ta romano skokha ta pe vaure aro sarnipa.

Komisijake sas jek specijalno phantšeriba/skokha kaj romen sas majoriteti, sas hin angouvudas ventiba te ingarel jek butjakotšeriba/frestiba kotar romengo hemimo ta len kotoriba/dieli aro agorlǵjiba. Dólesko pherdal hin komisijako butjakotšeriba/frestiba ingardas dólesta so hin avlo angle aro dóla konsultativa ta dijalogi so sas tšerdo bít romensa.

Buti hin rálidas avrijata/kotar džániba pa antiziganismi ta dólesko angouviba aro bít romengo dživibosko ušloviba saj pharolela faktori te len bít aktivikanodikhiba aro prišiboskobutja kajo rasismo so romen arakhena aro Sveitiko sarnipa. Komisijake sas nína buti te vá pálal angledžaviba ta agorphañel dóla kontroliba ta tšeribi so hin tšerdo pa disave faktori kana hin puchiba pa romengo etnikano registeriba. Raporto *Registieriba pa etnikano téliba*, dokumenti 5, farabela sa komisija hin tšerdal butja.

Dólesko pherdal sas komisijako buti ka regeringo te lel angle ta ulavel/dielavel jek materijali avrijata/ kotar parno lin so farabela siliba ta ladžariba so romen dikhne télal 1900-džinjiba, *Douva kálo ta bipinsardo historia – Parno lín pa síliba ta ladžariba pa romen télal 1900-džinjiba* (Ds 2014:8). Komisija hin agordas dauva kotor pa butjata dženom te lel angle ta ulavel/dielavel skolakolín *Antiziganismi aro Svedo – pa síliba ta ladžariba pa romen télal 1900-džinjiba ta aktadives* ta sikjibosko intruktori.

Jek inportanto kotor pa frestiba sas te openbáavel so termi antiziganismi rálila ta dólesko mieniba pe romengo komunivitika hortibake. Aro dova resarin/mienibake hin komisija líjal angle jek

rańiba, openbáribako raporto, reagiridas pe fanibi so dikhelas te douva télila aro antiziganismi, publicirinela pherdal dikhiba apo komisijako webbthan ta rańidal debatartikli. Dála aktiviteti hin áchdal pherdalno resarin/mieniba te hokavel dóla antiziganikane tšinaviba so romen arakhena. Jón hin avlo motiveringon ka komisijako dikhiba te antiziganismi hin "legetimikano" mahkar bít komisija aro Svedosko sarnipa. Te phagarel douva struktura sas jek mote te aktivikanes lel kotoriba/dieliba pe romengo komunikane hortibake.

Komisija mukhela aro pesko tenkiba disave kotor/dieli rekomantiriba ka regeringo. Jón lena pengon avgutno butjta aro komisijako pherdalno agorphanliba te bares fotula tyómiba ta konturimo/logika ona aro politiks ta aro inicijativi ka vaure aktori. Te tšatšes angouvel kajo antiziganismi hyövyilas rikhavel haljudo/fendide inicijativa ke akadives pesko tyómikano džor ta dóla bérija so hin te ladžariba pe romengo komunikane hortiba agorlena. Te lel angledžaviba hin douva mote te douva buti so džalpe lenas formi pa tšatšuno romano hemimo ta pherdiba.

legiba mote pherdavel pe jek ráliba

Situasija pe romengo komunikane hortibi hin pharo. Antiziganismi angouvela bít romengo sajpa te áchel jek kotor/dieli pa stukturi so hin ta diskribiba angouvela romengo sajpa te lel tšér, sikjiba, butjakomarakni, socijali sasto-ta nasvalibosko arakhiba. Situacija sikavela te dóla bidikhelas ta te dova anglojakhunes hin bít var bidžániba anglal seriosiba/tšatšiba aro dóla bare ladžariba som romen arakhena. Douva ná sikavela tiknes aro douva rikhiba te romengo phukiba pa námangibako phagariba ta diskribiba mukhelas te džalpe bidikhelas hin butvares bidžániba anglal seriosiba/tšatšiba aro dóla bare ladžariba so romen arakhena.

Antiziganiske hin jek kontunirimo so nina ávela angle sar Skåne petske riktade registerija ta douva ofencijalno debata/rakhiba pa tangule EU-membura komisija notirinela pale te hin fanudal jek angledžaviba so sikavela te akadives hin baride hajiba ta jek iegiba pa antiziganismosko angouviba pa romengo isiba ka pengon komunikane hortibi. Iegiba mote palosa/dikhela pes aro butjakotšéri so hahtavela te ladžariba agorila.

Douva hin inportanto te lel butjakotšéribi so mereknila te majoritetosarnipa lela haljodo/rét dúriba ta angnál sváriba ka douva antiziganismi so romen arakhena. Te lel dúriba saj hahtavel te tšérel téliba pe avutniba/anglunotija hyövylyas niina te dova vahas pálal pa garabcija/phariba pa inicivitiva so tšérela te ná fanula repeticija. Douva hin kajo douva páluniba so komisija rekomandirinela te phuvjako ministeri hyövylyas te kamel ofencilkanes prošiba pa dóla historikane síliba so romen nourude. Prošib saj sal/iňasto ácel pativalo kana douva ingarelas/mukhelas angle sar jek kotor aro avutnibako buti te pherel landžariba pa romengo komunikane hortibi.

Jek manera te pherel ná fanulas paňa hin butjakotšéribi so hahtavela te openbárvavel Svedosko antiziganismi ta romengo historia ta áchiba nína aro vauri bariba. Dólesko khal rekomandirinela te regeringo garantirinela isiba ta ulaviba pa skolakolín ta parnolín ta aro šukar formi dikhela pherdalsajpa te uštavel/tšérel prišibosko merekni ta prinsiboskodíves pe romenge minsibake kón múludas aro samudariba. Sar eksemplura saj rikhavelas o 2 augusto sar baro díves sar minsibako díves pe romenge kón múlude aro samurariba.

Hin bú thánengo náve so farabela antiziganismi. Komisija rekomandirinela te regeringo lelpe/lela inicijativa te tšérel jek ródbako buti lela stelliba te te ávelas jek barabarikano dikhiba pherdal ajasáve nave ta anavjarela/merekniba. Tšatšunes mote romen len kotoriba aro dauva buti ta saj angouven aro agorljibako buti.

Skáne petsengo sa registiriba pa romen hin líjal bare paloaviba/konsekvensi kana hin puchiba pa romengo pašiva ka sajpa te arkahen pengo kominikane hortibi ta bohlide bipašiba mahkar romen ta majoritetisarnipa. Regeringo mote dikhel pála te dóla puchibi so romenge hin paňa pa registiriba lenas tšalo sváriba. Douva hortavitiko/tingikano arakhiba kajo registiriba pe etnikano téliba mote nína dikhes pherdal/dikhes pálal te douva ná fanulas papales vauro var.

Hortovitiko prosesi hin jek relultikano metodi te tšérel prišbosko buti kajo antiziganismi ta so normalizirinela inkeriba. Kajo dauva páluniba mote regeringo lel butjakotšéribi te sigurinel te Diskriminijako ombudi aro baride digriba ródela phukiba pa diskriminija ta te dóla aro baride digriba ke akadives frestavelas aro tingi. Nína mote regeringo sigurinel te phukiba petsenge pa nákamibako/hístibako phagiba aro baride digriba ródelas ta dömmilas aro tingi. Dólesko

pherdal mote dála hougáje džorjavel pengo hahtibako buti ta áchel jek džoralide faktori kajo ladžariba.

Pe tenkiba te hortibako prosisijako hajiba mote protokoli 12 ka Evrobako konvensija ta pherdibako protokoli ka FN-konvensija pa ekonomikane, socijal ta kulturikane hortibi ratificirinelas. Komisija dikhela nína posetivikanes pe regeringo ranlo phukiba pe jek natio-nal biadhinaliba/biphanlo organi pe kominikane hortibake etablirinelas te akcentirinela/anglesikavela te douva hin inportanto te douva buti lelpe hastes. Romengo phirniba/dživibosko nakhiba pa diskribniba ta nálatšo/bilatše hortibi aro Svedo ná saj dikhes phanlo dólesta so fanula are vaure kotor aro Evropa.

Te efekticirinela/fendavel buti kajo antiziganismi aro Evropa dikhela komisija te regeringo mote angouven te tšúvelas jek specijalno representanti/angleskero arre aro EU pe resursi ta kompetenti/kom-pencija te kordinel ta hastavel unijosko butjako tšéribi pe romengo hortibijake.

Butjako työmiba kajo antiziganismi

Komisija kamela te akcentirinel sar inportanto hin te regeringo gindinela/tenkavela butjako tšéribi ao hahtavela ka jek rét dikhiba aro prišibosko buti kajo antiziganismi.

Komisija rekomdirinela regeringo te aro pengo työmiba pa phuvjakane vollibakohougájen tšúvenas phariba aro butjako tšéribi so tšérela prišibosko buti kajo antiziganismi. Dženom jek rét hougájengo työmiba pa dólesta so regeringo kamela te lel aro prišibosko buti kajo antiziganismi ta dženom kontunirmo vá páliba/pherdal dikhiba hin latše ventiba te lel nína téliba te kutatšérel butjako tšéribi. O ajasavo tšéribako manera saj hahtavel hougáje aro baride digriba frestavela ta pálal raportirinela jek frestiba so lela aro dikhiba te tšérel prišibosko buti kajo antiziganismi.

O romano civilisarnipako kvalifikacija hin áchdo jek pálal avla puchiba aro komisijako dialogi romensa. Dóla dikhbosko thán/dikhiba so hin tšundal angle heminela/dochela pengo iega uslov ta organizacijako ekonomikano dumodíjibako louvengo báriba ta ulaviba/dieliba. Komisijako pálal dikhiba te sar ekonomikano dumudíjibako louve hin avlo dielimen sikavela te hin téliba te lel butjako tšéribi aro resarin te bajrola/barjuvel ekonomikano

dumodijiba ka romane organizacijake. Dólesko pherdal mote dóla kóne dena ekonomikano dumodijiba denas sar buti te dikhen pálal butjakomanera so saj hahtavel te bajrola/barjuvel dieliba pa ekonomikano dumodijiba ka romane organizacijake.

Komisija rekomdirinela regeringo te palpales tšérel douva buti te tšérel stragedia pa romano inkludiriba tenkavel pherdal sar hougáje kóne ávena tšhivdo te ingarel pe i buti/denas buti afe aro stragedia ródela jek forum pe biacavdo/kontunirimo paruviba pa phirniakoparuviba/dživibosko nakhiba. Phuvjakofaldibake aro Stockholmsko provincija sas jek funkcija te kothanel ta saj hin len phirniiba so regeringo mote arakhel/dikhel aro jek gindiga/tenkiba pa jek šukar/tšihko aktori so saj tšérel jek dumodiba te kothanel hougájengo buti kajo antiziganismi.

Public service-bolagesko berechuno ekonomikano raporto sikavela te regeringosko ambicija/baro mangiba te programesko budi/rekhiba pe romani chib mote barjuvel ná avla phirimen. Vahka situacija hin avlo dikhsundro/hokado pa kontroliribosko komisija, ná hin fanudal hokado paruviba. Aro tenkiba rekomtirinela komisija regeringo te šukares/horta tšihkas vá pálal bihibakotjengo bariba pe romani chib aro public service-bolagi SVT, SR ta UR aro resarin pa bihibako mukhiba aro vauro momenti.

Regeringo hin anglalrakhadal jek pherdal dikhiba pa minoriteti-politika. Komisija šukaradžitšérela inicijativa ta dikhela te dova hin inportantikano te ajasavo pherdal dikhiba rálila puchibi pa pherdal dikhiba ta sankcija. Dólesko pherdal dikhela komisija te pherdal dikhiba mote rálavel te dikhel pherdal te tšatšavel minoritetenghortibi ka faldibakotháne ta sar mahkardumodijiba ta dialogi saj ávela džoralide.

Phuvjakofaldibake aro Stockholmsko provincija hin linjal sar buti te angledzaljarel mahkarbutitšériba ta kothanel douva buti so frestavela puchibi pa membura afe aro EU/EES tháne kóne hin jek tįjakanes aro Svedo. Komisija sikavela douva intresiba te buti tšérelas kajal hortibako persektivi. Páluniba hin te komisijako dikhiba dólésta sar dova sarutno debata sar skokhako hortibi liedavelas dóri kaj stelavelas ródiba te avelas niekiba kajo mangiba "nulatoleransi" ta hastigo, efektivkano paldeliba/avribihiba.

Center pe romane puchi

Aro tenkiba rekomdirinela komisija te regeringo lelpe jek buti te lel angle jek national center pe romane puchibake. Center mote frestavel jek dzánibako angledzaviba pa antiziganismi ta dólesko konsekvens. Vaure tšéribi pe centreske mote te áchel te vá pálal dikhel pherdal kutatšérela aktorengo insatsi kones hin sar jek roli te angouvel antiziganismi ta ável nína pe alsiba pa late tšéribi. Paña mote centre angouvel te Cenšérelas aktiviteti so resinela te arakhel pengo hortibi. Center mote nína lel buti te del gódiba ta dumudiba romenge kaj jón saj resaren pen te arakhel pengo hortibi. Center ná lekas tšek pherdal dikhibosko buti.

Center dela téliba pa jek jek themesko komisija, kaj romen hin latšes presentimen.

Tenkiba dela téliba pe regeringensko angledžavibako butjake te rikhavel dauva puchiba aro néruno dialogi ta angouvel romensa.

Khetanekidipe (romani lovára)

Komisionos das o regeringo butji te kerel khetáne butji pa o anti-ziganizmo taj te kerel opre e patjamaskošinimo so si maškar e romane grupi taj ando societi. Antiziganizmo si specialno razismusi pe e rom.

Komisionos sas ek unikno specialno khetánekidipe ka e rom sas ando majoriteto, so kerdas hodj te keren pala e romengo ande avilimo taj te parančolin. Taj inke e komisionosko aktiviteto sikavel so avilo ávri ande konzultáciji taj dialogura so kerde bute romenca.

Ando misiono sas ke hodj o žanimo so si pa o antiziganizmo taj kado influenca so kerel bute romengo trajo te žanen e aktorura kas si pharipe te aven maj aktivna ande penge butja e diskrimineringoske taj e sakodjéseke razismuseske elene so e rom maladjon ando švedicko societi. Komisionos sas vi misiono te dikhel sar kerdjolpe ávri taj te šol khetáne o kontroli taj so kerdine e aktora so si o pušimo pa e romengo etnicko registrácia. Raporto *Registrering på etnisk grund*, bilaga 5, iskirij sar o komisiono kerdas o misiono.

Inke e komisinos sas khatar o regeringo misiono te lel ángle taj te ulavel ek materialo so si anda i páрни kenjva (vit bok) so iskirij pa o marimo taj lažajimo so e romenca kerdine tala o 1900-to, *Den mörka och okända historien – Vitbok om övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet* (Ds 2014:8). Komisiono kerdas sa kado misiono ke las taj uladas ávri školakikenjva *Antiziganismen i Sverige – om övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet och i dag* taj so pašakado si e sitjárdengedokumento.

Ek importando rig anda o misiono sas te sikaven soj o anti-ziganizmo taj so jelentij e romenge lenge manušíkáne čáčimata. Andakadalesko cilo o komisiono las ángle ek iskririmo, ofentlicka raportura, reagálinas pe kodala bajura so si fundamentálno ando antiziganizmo, publicálinde kroniki pe e komisionosko webbplaco taj iskirindas debatartiklura. Kadala aktiviteton sas cilo o majfeder hodj tena maladjon e rom e antiziganizmosa. Von motiválinde pala e komisionosko dikhimo ke hodj o antiziganizmo si "legitimo" maškar buten andi švedicko societi. Hodj te phagen kadi forma sas importante hodj te len aktivno pe e romenge manušíkáne čáčimata.

Komisiono mukel ande kadala gindimáta majbut rekomendaciovura ká o regeringo. Von len pengo ávrigélimopunkto ande e komisionosko majbáro ágoripe ke hodj ande majbut naj kon vezetij

taj fojtatij či andi politika taj či khatar e ávera aktora. Ke hodj zuráles te keren e antiziganizmoske elene trubuj majbut bajura kerde. O regeringo trubuj maj feder sar akánik te hasnij pesko vezetimasko makto taj kodala bajura so si ká o vast hodj tena šerton e romenge manuškáne čáčimata. Hodj te resen ángležanipe importantoj hodj o regeringo ande beski butji te sikavel zuráles e romenca hodj kerel khetáne taj sile influenca.

O ándepinžárimo site pherdjol eke ándripesa.

O situaciovo pe e romenge manuškáne čáčimata si seriozo. Antiziganizmo kerel bute romengi šanca hodj tena avelenge ek rig ánde andi struktura so si taj o diskrimineringo kerel čores e romenge hodj tena len kher, edukacia, butji, socialo taj po sastimo. I situacia sikavel ke hodj kodala bajura so ži akánik kerdine naj dosta po diskriminaciovo taj kodala čorimata so keren e romenca sembe. Či sikavel ande kodo so e rom den opre pa o xajarimaskidoš (hatbrott) taj diskriminaciovura so muklej bi kodo te sikaven taj butivar si ke hodj či hatjáren ke hodj če seriosoj taj but si kodala doša so keren e romenca.

Antiziganizmos si ek kontiniteto, so sikavel e Skáne šingáleno registráciovo taj o ofentlicko debato so kerde pa e EU-citizenonura. O komisiono notérálij ke hodj kerdjilaspe ek ánglegélipo so sikavel ke hodj adjés maj feder birin ánde te pinžáren so kerel o antiziganizmo pe e romenge maunuškáne čáčimata. O ánde pinžárimo site avel hodj te sikavel so keren hodj tena aven kadala došipe-šerteša.

Importantoj hodj te keren majbut bajura so sikavel hodj i majoriteticko societi lelpe taj sikavel pharipe po antiziganizmo so e romenca keren. Ke hodj o duripe te sikavel fundamentalno po anglunipe mangelpa ke hodj so keren tena mukel te avel repeticiovo. Pe kadalesko palunimo so o komisiono rekomendálij hodj o ministeri trubujas oficelno te mangel érto pe kodala historicka čorimata, doša so e romenca sas. O érdo numa atunči avela patjajimasko te avela sar jek anda o šoro so ánglefele sikavel i butji ke hodj tena šerton e romenge manuškáne čáčimata.

Ek rig hodj tena avel pala sakade si inzacura so kerel hodj te sikadjol e Švedosko antiziganizmocki historia taj e romengi historia taj vi ande ávera bajon. Anda kodo rekomendálij o komisiono hodj

o regeringo te zurárel o pášereslimo taj o bujhárimo a školakikenjva taj i párnikenja (vitboken) taj ek forma so žalpe te dikhen te avel šanca hodj te keren e serimaskomerka taj serimaskodjés. Eksempel šaj avelas o 2 augustuši so inkrenas sar báro serimaskodjés pa o Dujtomárimo so mundárde e romen.

Si but thaneske ánava so sikavel po antiziganizmo. O komisiono ajánlij hodj o regeringo te iniciáljij ek ávri rodipe misionosa te lel inkrimo po anglunipe pe kado dikhimo pe kecave ánava taj iskirimata. Naturligt e romenca te keren kadi butji te šaj phenen sar te avel.

E Skåne šingálengo masregistrácia pa e rom kerdas seriosi konzekvenci kana si pa e romengo patjamo taj šanca te šaj len sáma pe penge manušíkane čačimata taj kerdas ek báro patjamaskošinimo maškar e rom taj maškar i majoritétickosocieti. O regeringo trubujas te kerel ke hodj so si pušimata e romen pa o registraciovó te phenen lenge sa. E čačimatosko sámalinimo pa o registraciovó so si po etnicko fundamento trubujas te dikhen ke hodj sari tena avel pale sa kade inke jokhar.

Krisínako procesi si zurálo metodo hodj tena avel antiziganizmo taj norméráljij o atitido. Anda kadalesko palunimo trubujas o regeringo te sekuritáljij hodj o Diskrimineringosko ombudsmáno majbut te rodel ávri pa e diskrimineringosko opre dinimo taj hodj kadala majbut te zumaven te den pi krisi sar adjés so keren. Sačade trubujas o regeringo ta sekuritáljij e opre dinimata ká e Šingále pa e xojárimaskodoš (hatbrott) te rodel majbut ávri taj te avel zákono. Taj kadala rajipe trubunas te zuráren penge inzadura taj te aven maj zurále aktera po šerteša – došipe.

E gindosa po čačimaskoprocesi trubujas o protokoli 12 a Europa-konventionosko taj pášešutoprotokoli ká e FN:sko konventiono taj ekonomicka, socialna taj kulturelna čačimata te ratificálin. O komisiono dikhel pozitivno pe e regeringosko avizáláši hodj ek nacionalno slobodo organi pe e manušenge čačimata te keren ánde taj zurárel hodj kadi butji so majsig te kezdin.

E romengo tapastalato pa o diskrimineringo taj defektivno reslimo pe čačimata ando Švedo náštig dikhen izolálime khatar kodo so kerdjolpe áverká andi Europa. Hodj te efektálin i butji pa o antiziganizmo andi Europa o komisiono phenel ke hodj o regeringo trubujas te šol eke specialnone reprezentos ando EU rezursonca taj právosa hodj te kordináljij taj te intenzifiéráljij e uniovoske inzadura pe e romenge čačimata.

Vezetéši taj keridjipe po antiziganizmo

O komisiono kamel te zurárel hodj o regeringo gindijpe pe e inzacura so kerel hodj sikadjol majfeder i butji e antiziganizoske elene.

Komisiono rekomendálj e regeringoske ande lesko vezetéši so si themeske rajipe te šol bajura so kerel elene o antiziganizmo. Ke hodj e rajimaskovezetéši užo te avel so o regeringo te resel ande peski butji e antiziganizmoske elene taj kontinurligt kontroli, si láše šanci ke hodj te denpe fundamentálnozákono te ginen ávri e inzacura. Ek kecavo drom šaj kerel ke hodj e rajipe majbut kerel taj palpále raportálin ek butjikerdipe kas si cilo tena avel antiziganizmo.

E romane civilnonesocietosko šanca sas palpále avilo pušimo maškar e komisionosko dialogo taj e rom. Kodala dikhimata so ángle avile si pa o romano civilno societesko šanca te kerel pala pesko taj organizaciovoske lovengo barimo taj opre ulajimo. E komisionosko dikhlimo ke hodj sar o ekonomicko žutori ulaven opre sikavel ke hodj si so keren ando cilo hodj te vazden e themesko žutori e romane organizaciovonge. Andakodo trubujas so den e love e raja te denle ando misiono hodj te dikhen perdal sar šaj keren butji kade so žutij te baráren o opreulajimo pe e aktivitetongožutorimo pe e romane organizaciovura.

O komisiono rekomendálj e regeringoske ke andi kontinuerligno butji hodj te keren ek stratégia pe e romengo inkluderingo te dikhen pe e rajipe kas si misiono te denle majbut žutori. E Läns-tyrelsos ando Stockholmosko lán sas ek khetánutno funktiono taj šaj si ká kado rajipe tapastala so o regeringo trubujas te dikhel so šaj pasolijas láše aktoroske so šaj del žutori taj te kidel khetáne e rajenge butja e antiziganizmoske elene.

Publick servizosko beršeskoredovizningo sikavel ke hodj e regeringosko amicija po programoskobudo pi romani šib te baráren majbut či reslas. Hiába o situaciovo intreso kerdas o Granskning-nemndo, nas báro parujimo. Ando gindome rekomendálj o komisiono e regeringos hodj te dikhel ketji vrámaj pi romani šib ando public servicesko bolago SVT, SR taj UR sile ando cilo hodj te keren ek eventuelno revidálimo pa e sikajimaskomuklimo so avela.

O regeringo das te dikhen i minoritetickopolitika. O komisiono mišto lel o iniciativa taj dikhel ke hodj ande kecavo perdal dikhimo si pušimata taj dikhimata taj sanktionura. Taj inke o komisiono phenel ke kecavo perdal dikhimo trubujas te dikhel perdal sar šaj

keren te aven čáče e minoritetongečačimata so si ávra khatar o forvaltningsomrodeto (förvaltningsområdet) taj sar o khetánutnotanáči taj dialogura šaj zurárenas.

Lenstirelso ando Stockholm leno das nadulmut andi misia te bujháren ávri o khetánutni butji taj te kidel khetáne i butji so si pa e citizenura ando EU/EES so si feri pek vráma ando Švedo. Komisiono ánglexutjilel te o misiono avla khatar ek čáčimaskoprerspektivo. O palunimo si ke o komisiono dikhel ke sar o generelno debato pa a grupako čáčimata inkrelpe ka o manglipe tordjáren ke naj slobodo te koldulin (tiggeri) "noltoleranco" taj sigo efektívno ávri šudimata (avhysningar).

Centro pe romane pušimata

Ando gindimo rekomendálj o komisiono ke hodj o regeringo te kezdi ek butji hodj te šol ek romano centro pe e romenge pušimata. O centro trubujas te kerel ek butji hodj te sitjárel pa o antiziganizmo taj pa kadaleske konzekvenci. Ávera misionura e centroske trubujas te aven te dikhel, te lel sáma taj te ginel ávri soske inzacura e aktorura kerde kas si butji hodj te tordjáren téle o antiziganizmo taj vi te den idéva so šaj keren. Majdur trubujas o centro vi te kerel aktivitetura soske si o cilo hodj te zurárel i romani kultura taj i šib. E centros trubujas te avel misiono hodj te del tanáči (râd) taj žutori e romen ke hodj ká te boldenpe anda penge čáčimata. E centros tena avel sámalinimaskomisiono (tillsynuppdrag).

O centro trubujas te avel ek themesko nemdosko forma, ká e rom mišto si reprezentálime.

O gindimo del telunimo e regeringos hodj te kerel majdur butji kadala pušimatoso ando pašutno dialogo taj khetánutni butji e romenca.

Resumo (romani kalderaš)

E komisia sas todini katar o guvermento te keren jekh zurali buči kontra po antiziganismo thaj te vorton o hulajimos kai si maškar o romano grupo thaj o gav. O antiziganismo si o mai baro rasismo pe le rom. E komisia todas ande jekh than jekh specialno grupo kai si mai but rom andre, kado sas musai te anklen le buča sar kai trubun pala o gindo thaj o porinčimos katar le rom.

Thaj opral pa kado la komisionaki buči sas phiradi pala so avilas avri ande konsultariska čidimata thaj ando vorbimos maskarpe kai sas kerdo bute romentsa.

E buči gelas avri pe kado ke katar o žanglimos pa antiziganismo thaj anda pharimos pe le romengo trajo thaj situatsia trajoski kadalasa te šai miškin le ženen kai si responsable te šai keren jekh mai žuvindi buči kontra pe diskriminatsia kai petsin le rom ando Svedo. Kai komisia sas vi kača buči te lel sama thaj te dikhel so zjal avri kadala bučasa thaj te šuven ande jekh than so von dikhle ande kadala vremi thaj soski buči kerde kadala but fialuri aktoruri pa pušimos anda registratsia le romengi pala lengo etnisiteto. O rapporto *Registratsia pala etnisiteto*, patrin 5, phenel sar e komisia kerdas kadia buči.

Thaj e komisia vi sas thodini katar o guvermento te len angle thaj te respin jekh materialo kai si anda e parni kniška kai mothol pa nasulimos thaj čorimos so nakhle le rom ande le berš -1900 šela, *Kadia tuniarko nasul historia – Parnikniška pa nasulimos thaj čorimos so nakhle le rom ande le berš 1900-šela* (Ds 2014:8). E komisia kerda peski buči so saste kerel ankalade thaj respisarde la skolakikniška *Antiziganismo ando Svedo – pa nasulimos thaj čorimos pel rom tela le berš 1900-šela thaj vi adjes*, thaj vi jekh kniška le sičaritoronge.

Jekh importante kothor anda kadia buči sas, te sikavas so si e vorba antiziganismo thaj so kamel te snačil thaj so kerdjol anda le romenge čakimata. Pala kado gor ankalada e komisia jekh ramomos, putherde raporturi, kerda reactiona pe djeli kai prinžardjolas ke sas antiziganismo, mukle avri ramomos pe la komisiaki weboski rig thaj ramosarde debattoske artikuli. Sa kadale buča sas len jekh važno gor te zjan kontra po antiziganismo kai thonpe angla le romengo drom. Lengi motivatsia katar la komisiako dikhimos ke o antiziganismo si "legitivno" maškar but žene ando Svedo. Kaste peravas kadi čori buči musai sas te avas mai aktivno thaj te thas partia ka le romengo čakipe.

E komisia mukhel jekh gindo uni rekomendatsi kai o guvermento. Von len thaj dikhen o agor ande la komisiaki buči te šai len sama o panglo divano numa von ande kado panglo divano dikhle ke nai vorta phirajimos thaj jekh buči kai zjal angle ande politika vai katar kaver aktoruri. Kaste čačimasa te kerdjol jekh zurali buči kontra po antiziganismo trubun uni djeli po than thodine. O guvermento trubul mai jazno sar adjes te uzil peski phutaria thaj le djeli kai trubun kerde kana le romen den po lažav thaj či den le romen penge čačimata kado trubul te getol. Te šai avel len zor ande kadia djela musai o guvermento ande peski buči te thol po than ke e buči trubul te avel kerdi katar le rom thaj lengo dikhimos.

Ando pleznaimos musai te avel kado andre

E situatsia pa le romenge čačimata si serio. O antiziganismo kerel ta rimonpe le romenge posibilita te aven jekh kothor anda stuktura kai si thaj e diskriminatsia kerel ta či den le romen khera, educatsia, buča, socialo thaj žutimos nasvalimasko. E situatsia sikavel ke le djeli kai sas kerde zji akana, či kerde dosta efekto te vortolpe e diskriminatsia thaj o stramo kai kana godi xan le rom. Dičolpe kado pala le but puri kai keren le rom kana si stramime thaj e diskriminatsia nakhel kadia vušoro thaj konik či haliaren kerdjon khore thaj či dikhen če serio djela si kado so nakhen le rom.

O antiziganismo si jekh buči kai zjal angle (pujil), kado šai dikhas vi pala so kerde le rajbare ando Skåne kai kerde registratsia pe le rom thaj pa o putherdo debatto pa amare rom anda EU. E komisia ramol ke sa jekh kerdjila jekh djela ke mai but žene žanen pa antiziganismo thaj si jekh pleznaimos ke dikhen so kerel kadia djela le romentsa thaj lenge čačimata. O pleznaimos musai te sikadjol ande le buča kai keren te ašadjon le stramimata.

Važno si te kerdjon buča kai sikaven ke o them jazno durion thaj len responsablite katar o antiziganismo kai del pe amare rom. Kado durimos te šai kerel jekh fundamento pe mai angle trubul vi te kerdjon garantiji pa so trubul kerdo te šai ašadjon te mai kerdjol čore buča. Pala kado si kai e komisia propozil ka o ministro le themsko ke trubul te mangan peske jekh officialno jertipe pala le nasul djeli kai kerde le romenge. O jertimos dičola ke si čačo kana

vi kerdjola vazdine buča kai šai ašaven le stramimata pa le romenge čačimata.

Jekh djela kai šai kerel o manuš te na mai zjal angle kadia djela so kerdjila si te sikadjol le Svedosko antiziganismo historia thaj le romengi historia thaj te aven vi le rom vazdine. Anda kudo kerel e komisia jekh prepositsia ka guvermento te šai keren te zjal katar godi la skolakikniška thaj e parnikniška thaj pala sar maladjola pe vi te šai keren jekh rig ando gindo (memoria) thaj memoriake djesa. Naprimer trubulas o 2 augusto te avel djindo sar jekh prazniko pala o holocost le romengo.

Si but anava gavenge kai sikaven o antiziganismo. E komisia propozil ka guvermento te thol jekh investitsia kai si la e buči te rodel pe mai angle te dikhen so keren kadale anaventsa kai si kai uni gava. Vi le rom trubun te aven ande kadia buči thaj te avel len vorba thaj mandato.

E registratsia kai kerde le rajbare ando Skåne kerda jekh bari nasul buči rimosarde zuales le romen thaj lengo pačamos mai dur te šai vazden peske čačimata thaj vi mai barilo o hulajimos maškar le rom thaj le gazje. O guvermento trubul te dikhel le pušimata kai mai ašile le romen pa kado registro te den le romen jekh čačo atveto. O protectiono krisako pe kadi registratsia pala etniko fundamento trubul pale te dikhen vorta te na mai kerdjol pale.

Krisake processuri keren jekh lašo efekto napročin o antiziganismo thaj te sičon le mai but žene. Kadale grundosa trubul o guvermento te keren variso te šai lel pe ande djela o diskrimeneringombudsman (o agento pe diskriminatsia) te šai mai but sar mai anglal te dikhen vorta le puri pa diskriminatsia kai aven andre te šai aven zumade ande kris. Sa kadia trubul o guvermento te len sama te si ke le rajbare keren vorta peski buči kana aven andre puri pa diskriminatsia te roden ande djela thaj vi te zjal zji kai kris te trubula. Kadala autoritoria trubul te zuriaren peski buči kaste te aven mai zurale aktoruri kontra pe stramimata.

Kana des tu gindo pa processo le krisengo trubul o protokollo 12 ando Europakokonventiona thaj jekh kothor thodino ando protokollo ka FN-konventiona pa ekonomiko, socialno thaj kulturako čačipe te avel pečatasa. E komisia dikhel vi pozitivno pe buči kai mekhel o guveremento te kerjol jekh themesko independante organisastia pe manušenge čačimata te šai aven vazdine thaj thon kintari pe vorba ke važno si te lel pe kadia buči sar mai sigo.

Le romengi experiansa pa diskriminatsia thaj le xantsi čačimata ando Svedo našti te pandavel o manuš le jakha so kerdjo ande kaver riga ande Europa. Te šai kerel o manuš jekh mai effektivno buči kontra o antiziganismo ande Europa haliarel e komisia ke trubul o guvermento te kerel buči pe kudo te šai thon jekh representanto ando EU kai si les materialo thaj slobodia te šai thol ande jekh than thaj te gribin e uniona te keren buči pe le romenge čačimata.

Drom bučako kontra o antiziganismo

E komisia kamel te thol kintari če importanto si o guvermento te kerel jekh buči kai zjal pe kudo te sikaven jazno e buči kontra o antiziganismo.

E komisia rekomendil ka guvermento ande pesko dirigimos pa thenske administrivno autorita te thon kintari pe buča kai zjan kontra po antiziganismo. Kado kerel pe ando jazno phiraimos administratno pa so o guvermento kamen te zjal avri pa buči kontra o antiziganismo thaj trubul kana godi te zjal angle thaj te len sama so zjal pa kado, atunči šai zjal kado avri po mištimos thaj ankllel avri jekh lašo materialo kai šai dikhel pe sar zjal e buči. Kasaviatar buči šai kerel le autoritoria mai but te durion ande peski buči thaj te den rapporturi pa e buči kai si lako dikhimos kontra o antiziganismo.

E romani kumpania thaj laki kondisionuri sas kana godi jekh pušimos kana e komisia kerelas divano le romentsa. Kadala dikhimata kai sas thodine anglal si pa e romani kumpania thaj lengi posibilita te šai den ando gor peske kondisionontsa thaj vi te aven mišto hulado o žutimos pe organisastia. E komisia sikada sar o žutimos lovengo sas hulado thaj šai dikhen ke si dosta materialo ke trubul mai but žutimos pe romani organisastia. Opral pa kado trubul kudola autoritoria kai den o žutimos te thon le pe kudo te dikhen mai mišto peski buči kaste šai vazdel pe o žutimos kai si pe sama ande buči pe le romengi organisastia.

E komisia rekomendil o guvermento pe mai angle ande kadia buči te keren strategia ande le romengi inkludatsia thaj te dikhen sar le autoritoria šai den mai but žutimos. But anda le autoritoria kai si lenge dino stratetgi roden jekh forum kai šai hulaven jekh avresa laše experiansuri. O länsstyrelse (guvernosko komité) ando Stockholmo sas len jekh funkciona pangli kai šai avel jekh experiansa

kai kudo autoritori kai o guvermento trubul te haznil kana si jekh malado aktoro kai šai avel pe jekh žutimos thaj te čidel ande jekh than le autoritoria pe buči kontra o antiziganismo.

O Public service-bolago sikavel ande peski redovisia ke o guvermentosko dikhimos kai kamenas te thon programuri pe romani šib mai but či kerdjila. Makar ke e situatsia sas phendi ka Gransk-ningsnämnden, sa jekh či dičolas ke vortonde o bajo. E komisia kerel jekh rekomendatsia ka o guvermento ke trubul mišto te len sama sodi vriama den programuri pe romani šib ando public service-bolag SVT, SR thaj UR kudole goresa te keren jekh parujimos pa slobodija le sikhajimaski pe kaver data.

O guvermento sikada jekh dikhimos opral katar minoritiski-politika. E komisia primil o initiativo thaj phenel ke važno si ke ande kado dikhimos si pušimata pa kontrollo thaj sanktioni. Opral pa kado phenel e komisia ke trubul ande kado dikhimos te avel andre kerde minoriteske čačimata avrial o administrativno riga thaj sar trubun le dialoguri ketane te zuriavon.

O länsstyrelse (guvernosko komité) ando Stokholmo naj dumult kai line jekh buči te keren khetanipe thaj čidimos ande kudia buči pa membruri ando EU/EES-riga kai si katse ando Svedo pe jekh skurto vriama. E komisia vazden so si mai važno ande kadia buči te šai kerdjol avri anda jekh čačimasko dikhimos. O gor si katar la komisiako dikhimos pa sar trubul te avel o putherdo divano pa le gruppongo čacčpe kana den дума ke naj voja te mangel pe droma, "nolltolerans" thaj sigo, effektivno gunimata.

Centro pe romane pušimata

E komisia rekomendil ke o guvermento len pe te keren jekh buči te thon jekh themesko centro pe romane pušimata. O centro trubul te avel phirado te spidel angle žanglimasko uštimos pa antiziganismo thaj so zjal avri anda kado. Kaver buča kai trubul te aven ando centro si te dikhen, te len sama thaj te dikhen so keren kudola aktoruri kai si lenge phendo te keren buči kontra o antiziganismo thaj vi te anen propozitsi pe malade laše djeli. Kado centro trubul vi te kerel buči pe kudo te kerdjon aktiviteturi kai zjan avri pe kudo te zuriavol e romani kultura thaj e šib. O centro trubul vi te del lašo consiljo thaj žutimos penge romenge te sikaven lenge kai te

amboldenpe te šai mangel peske čačimata. Kado centro či trubul te aven les kontrolanturi.

O centro trubul te avel le themsko komité (statlig nämnd), kai si mai but rom andre.

Kado gindo del fundamento ka guvermento te šai zjan angle ande buči pe kado pušimos ande paše dialoguri (divanori pangle) thaj pangli buči le romentsa.

Sakhedin/Zaključko (romani arli)

E komisijake dindža pe i buti tari vlada (radža) te khedel jek zor ko keribe buti premal o antiromanipe hem te našavkerel o napoverenje (bipakibe) so isi maškar o roma hem o društvo. O antiromanpe i jek specijalno rasistipe so doživinena o roma.

I komisija sine kerdí tari jek asavki grupa so kerdža ola te ovel specijalno kori so o majoriteti sine roma, hem odova uticindža o ko preduslovija te kerel pe jek buti kori so ka ovel romano lejbethan hem odlučibe. Plus odova e komisijakiri buti sine pomožimi sar so sikavdža pe taro konsultiribe hem dialogija so sine taro but roma.

Ki akaja buti sine planirimo, džanibaja bašo o antiromanipe hem oleskoro uticaj upro bute romengoro dživdibaskere preduslovija, te čhiven pe o odgovorno akterija te len jek buteder aktivno rolja ki buti premal o diskriminiribe hem o sakodivesutno rasistipe so doživinena o roma ko švedikano društvo. Ki Komisijakiri buti sine hem odova te pratinel o angledžajbe hem te khedel o kontrole hem merke so kerdže pe taro razna akterija keda i ko pučibe o registriribe e romen ki etnikani baza. O raporti *Registriribe ki etnikani baza, (Registrering på etnisk grund)*, apendiks 5, haljovkerela sar i komisija sprovedindža pli buti.

Plus odova e komisijake dindža pe i buti te ikalel hem te buvljarel jek matrijali bazirimo taro Parno ljlil (Vitbok) kori so opisinel pe e romengiri phari situacija ko 19-to šelberšipe, *I kali hem bipendžardi istorija – Parno ljlil bašo peravibe hem ladžakeribe upro roma ko 19-to šelberšipe* (Ds 2014:8). I Komisija kerdža akava kotor tari pli buti odolea so ikaldža hem buvljardža o školakoro ljlil *O antiromanipe ki Švedija - bašo peravibe hem ladžakeribe upro roma ko 19-to šelberšipe hem avdive plus odova kerdža pe jek ingaribaskoro ljlil e sikavnenge (učitelenge).*

Jek važno kotor tari buti sine te sikavel pe soj o lafi antiromanipe hem savo baripe isi ole bašo romengere manuškane čačipa. Bašo akava cili ikaldža jek ljlil, kerdža jek phravdo raporti, reagirindža ko asavke oviba kori so dičhola sine kaj o soskipe sine o antiromanipe, publicirindža hronike ko komisijakoro webbthan hem pisindža debatikane artiklija. Akale aktivitetengoro generalno cili sine te terdžol pe protiv o antiromanipaskere činaviba so kerena pe premal o roma. Palo e komisijakoro dikhibe o antiromanipe i "legitimno" maškar pherdo manšua ko švedikano društvo (sarinipe). Kaj te šaj te činavel

pe akaja mostra mora sine te lel pe jek aktivno terdžojbe bašo romengoro manuškano čačipe (pravo).

I komisija mukhela ko razmislibe disave rekomendacije (perporučibe) e vladake (radžake). Ola i bazirime ke komisijakoro generalno zaključko (khedin) kaj generalno falinela jek ingaribe o buča hem kontinuiteti sar ki politika adžahar hem ko lejbe inicijativa taro razna akterija. Kaj te šaj čače te kerel pe buti prema o antiromanipe trebena te len pe disave merke. I vlada trebela te koristinel pohaljovde pli zor hem ple šajpa so isi olen ko raspolaganje te činavkeren o phagibe so kerela pe keda i ko pučibe o romane manuškane čačipa (pravija). Kaj te šaj te džal pe angle e bučaja tegani i vlada mora te sigurinkerel kaj ki butikeribe ko akava pole ka dikhel pe te ovel jek baro romano thanlejbe hem uticibe.

E priznajbe mora te ovel jek soisin (sadržaj/sadržina)

I situacija bašo romane manuškane čačipa i but seriozno phari. O antiromanipe uticinela upro pherdo romengoro šajipe te oven jek kotor taro akanutne strukture hem o diskriminiribe uticinela upro romengoro šajipe te len kher/stani, ko školujbe, ko bučakoro kurko, socijalno servisi hem ko sastipaskoro hem nasvalipaskoro arakhibe. Akaja situacija sikavela kaj odola merke so kerdže pe dži akana na sine dovolno kaj te šaj te činaven pe o diskriminiribe hem o ladžakeribe so kerela pe upro roma. Odova dikhela pe hem keda o roma prijavinena mrzibaskoro phagibe (prekršaj) hem diskriminiribe, tegani odova nakhela bizo te dikhel pe upro odova sar so trebela hem na sikavela pe disavo haljovibe kaj odola prijave i seriozno hem kaj tane but roma so ovena ladžakerde hem čhivde ko asavke situacije.

E antiromanipe isi jek kontinuiteti, odova dikhela pe hem ko odova sar kerdža pe buti ko Skonepolicijakoro registri hem ki phravdi debata bašo o čorole EU-dizarija (gradžanija). I komisija zabeležinela hem odova kaj kerdilo jek angledžajbe (napredok) kova sikavela kaj avdive isi jek bareder džanibe hem priznajbe bašo antiromanipaskoro uticibe keda i ko pučibe e romengoro šajipe te aven dži ko ple manuškane čačipa. Ama akale priznajbaja mora te oven hem merke (buča) so ka činavkeren o ladžakeriba/phagiba.

Važno i te len pe asavke merke so ka sikaven kaj o društvo haljovde lela odgovornost hem i protiv o antiromanipe so kerela pe

premal o roma. Kaj te šaj akava naikeribe o antiromanipe te uticinel hem te kerel jek baza bašo o avutnipe (budućnost), rodela pe hem garancije kaj akala merke na ka mukhen te keren pe isto buča premal olende pale. Odoleske i komisija predložinela e phuvjakoro ministri te rodel oficialno izvinibe (jertibe) bašo o istorikane ladžakeribe/peravibe so kerdža pe upro o roma. O izvinibe šaj te ovel pakivalo (verodostojno) odova te kerdža pe sar jek kotar o buča so ka ingaren angle kaj te čhinaven o ladžakeribe/phagiba bašo romane manuškane čaćipa.

Jek čhani te čhinafel pe o pale ladžakeribe i o merke so ka sikavkeren e Švedijakiri antiromani istorija hem e romengiri istorija hem lejbethan ko javera aspektija. Odoleske i komisija predložinela e vladake te sigurinkerel o pristup hem buvljaribe e školakoro ljil hem o parno ljil hem ki jek šukar forma te dikhel o šajipa te kerel pe jek spomenibaskoro than hem spomenibaskere divesa. Ko primer o 2-to avgusti te ikerel pe sar jek dive bašo romengoro Samudaribe (Holokaust).

Isi pherdo thana so podsetinena ko antiromanipe. I komisija predložinela i vlada te inicirinel jek rodkeribe (istraga) kori so o cili ka ovel te lel pe jek pozicija bašo budućno terdžojbe bašo dikhibe upro asavke anava hem nišanija. Normalno o roma ka len than ki odoja buti hem ka šaj te uticinen upro akala terdžojba.

E Skonepolicijakoro masaregistriribe e romen kerdža te ovel seriozno efekti keda i ko pučibe e romengoro pakibe bašo šajipa te roden čače ple manuškane čaćipa, odova barakerdža hem o napakibe maškar o roma hem o majoritetno društvo (sarinipa). I vlada (radža) bi trebela te dikhel odola pučiba so isi e romen keda i ko pučibe o registriribe hem te del čaljarde odgovorija. O pravno (juridikano) arakhibe premal o etnikano registriribe trebela te dikhel pe ki te čhinafel pe te ovel pale diso asavko.

O juridikane procesija i efektivno metodija te čhinafel pe o antiromanipe hem normirinena e ovibaskoro čhani (stavija). Dikhindor ko akava i vlada bi trebela te lel merke ki te sigurinkerel kaj o Diskriminiribaskoro ombudsmani ka kerel buteder buti e diskriminiribaskere prijavencar so ka kerel te džal pe buteder ko sudo a na sar soj avdive. Isto adžahar i vlada bi trebela te sigurinkerel kaj o prijave ki policija bašo mrzibaskere phagiba (prekršaj) ka istražinen pe buteder hem ka kazninel pe. Plus odova akala vlastija bi trebela

te zorakeren ple pomožibaskere buča hem te oven jek zoralo akteri premal o ladžakeribe.

Keda i ko pučibe o juridikane procesengoro baripe, bi trebela o protokoli 12 baši Evropakonvencija hem o dodatno protokoli tari Khedimi naciengiri konvencija bašo ekonomikano, socijalno kulturno pravija (čačipa) te priznajnen pe. I komisija dikhela pozitivno hem upro e vladakoro vakeribe te kerel pe jek nacionalno naphandlo organi bašo manuškane čačipa hem akcentirinela o važnost kaj i buti bašo odova trebela te sidžarkerel pe.

E romengoro iskustvo taro diskriminiribe hem o bilačo pristup bašo čačipa (pravija) ki Švedija našti te izolirinen pe taro javera buča so ovena ko javera thana ki Evropa. Kaj te šaj te efektizirinel pe i buti premal o antiromanipe ki Evropa, i komisija smatrinela kaj i vlada bi trebela te kerel buti te šaj te ovel jek specijalno reprezentanti ki EU so ka ovel ole resursija hem zor te šaj te koordininel hem te zorakerel i buti ki unija bašo romane pravija (čačipa).

Vodibe o merke premal o antiromanipe

I komisija mangela te akcentirinel o važnost bašo odova so i vlada (radža) mangela te kerel merke kola so ka pomožinen te ovel jek haljovdo ikeribe ki buti premal o antiromanipe.

I komisija preporučinela e vladake ko plo vodibe ple državno administratikane vlasten te vazdel okola merke so kerena buti te činavel pe o antiromanipe. Te sine jek asavko haljovdo vlastengoro ingaribe so mangela i vlada te kerel ple bučaja permal o antiromanipe hem redovno kontrolaja, tegani šaj te ovel šukar preduslovija te dobinel pe matrijali bašo procenibe o merke. Jek asavko butikeribaskoro čhani šaj te uticinel o vlastija te keren buti buvle hem pale te raportirinen jek butikeribe so postepeno ka činavel o antiromanipe.

E romane civilno društvoskoro šajipe bašo aktivipe sine jek punkti so diskutirindža pe buteder far ko dialogo maškar i komisija hem o roma. Vazdindže pe komentarija keda vakerela pe bašo romano civilno društvoskoro šajipe te ovel aktivno palo ple preduslovija hem bašo organizaciengoro ekonomikano dumodejbaskoro baripe hem ulavibe. E komisijakiri kontrola bašo odova sar ulavela pe o ekonomikano dumodejbe, sikavela kaj isi soskipe te len pe merke

kori so o cili i te barakerel pe o državno dumodejbe e romane organizaciengje. Plus odova bi trebela te del pe zadača okole vlastenge so dena ekonomikano dumodejbe te dikhen jek butikeribaskoro čhani so ka del pobaro ulavibe love hem butikeribaskoro dumodejbe e romane organizaciengje.

I komisija preporučinela e vladake ki ponodorutni buti e strategija bašo romano inkludiribe te razmislinel sar ka šaj okola vlastija so ka del pe lenge buti te keren i strategija-te del pe olenge bareder dumodejbe. Buteder vlastija so isi olen zadača ki strategija mangena te ovel jek forum bašo redovno lejbe kotor taro iskustvo. O Länsstyrelsen ko Stockholmeskoro oblast sine ole koordinacikani funkcija hem šaj te ovel jek iskustvo ko odova vlasti so i vlada bi trebela te koristinel keda razmislinela pe bašo jek kompetentno akteri so šaj te del dumo hem te koordirinel e vlastengoro butikeribe premal o antiromanipe.

E Public service-firmengoro beršutne revizije sikavena kaj e vladakiri ambicija bašo programija ki romani čhib te oven buteder – na ule sar planirindža pe. Mada i situacija vazdindža pe upre taro Granskningsnämnden, na uli nisavi bari promena. Ko plo raporti i komisija preporučinela e vladake šukar te pratinel kobor vreme emituinela pe ki romani čhib ko public service-firme SVT, SR hem UR keda ka ovel olen olengoro khedibe kori so o cili i te keren pe promene bašo emituibaskiri dozvola.

I vlada phendža baši jek promena ki minoritetikani politika. I komisija i phenela kaj odoja i šukar inicijativa hem smatrinela kaj i važno ki jek asavki promena te dikhel pe o pučibe baši kontrola hem sankcije. Plus odova i komisija smatrinela kaj ki akaja promena trebela te dikhel pe hem te oven ko čačipa o minoritetno pravo avri taro administratikane thana hem sar o maškargodidejbe hem o dialogija šaj te oven pozorale.

O Länsstyrelsen ko Stockholmeskoro oblast dindža pe oleske angleder hari zadača te dikhel sar šaj te ovel jek suradnja/sorabotka (maškarbutikeribe) hem te kerel koordinacija baši i buti so džala keda i ko pučiba o manuša taro EU/EES-thana kola i privremeno ki Švedija. I komisija potencirinela kaj i but važno kaj odoja buti te kerel pe tari pravno perspektiva. O fundamenti bašo e komisijakere observacija i sar džala i opšto debata bašo e grupakere pravija, kori so rodela pe zabrana bašo devlenge mangiba, ”nola tolerancija” hem sigate hem efektivno ikalibe taro olengere khera/logorija.

Centri bašo romane pučiba

Ko raporti preporučinela i komisija e vladake te lel pe te kerel pe buti bašo jek nacionalno centri bašo romane pučiba. O centri bi kerela jek buti bašo džanibaskoro angledžajbe bašo antiromanipa hem o rezultati taro odova. E centreskere javera buča bi ovena te pratinel, te dikhel hem te proceninel o merke so kerena pe taro akterija so isi olen disavi rolja te peraven o antiromanipa, hem te del predlog bašo šukar (pogodno) merke. Ponodori o centri bi kerela buti te kerel aktivitetija kola ka zorakeren i romani kultura hem čhib. E centre bi ovela hem jek buti te delgodi hem dumodejbe e romenge ki te džanen kori te džan keda i ko pučibe olengere pravija (čačipa). E centre na ka ovel kontroliribaskiri buti.

E centreskiri forma trebela te ovel jek državno komisija, kori so o roma ka oven but reprezentirime.

O raporti dela osnova e vladakere ponodorutne bučake kerindor buti akale pučibaja ko but paše dialogo hem suradnja/sorabotka e romencar.

Savrigepa (resanderomska)

Kommissionen kammar pre regeringens mengrepa te je jekh soralopa palla jekh soralopakurr an sero mengrepa te mengra pala antiziganism ta te mengra opri jekh pattjeoa to sasaroa romanoa manusch tjakkes aschar preall dova. Sasaroa romanoa andre themmen ta vavre. Antiziganism achar jekh mengrepa anpale rasism pala romanoa ler vavre dives an themmen.

Kommissionen kammar jekh pottot fakkepa to sasaroa romanoa. Sasto kammar mengra prealsettnepa ta te mengre ninna romanoa ta pottar sasto. Dojjpreall kammar kommissionens mengrepa dromat avri sasto tjakkes sas tjakkes avat glann andre dova vavre konsultationer ta rakkrepa tjakkes mengrat glann ninna jekh baro vavre romanoa.

Mengrepat kammar avat glann preall janepa ta soraloa pala antiziganism ta pala dovas jibben ta manusch ster solus pottoa ta mengrar ninna dova. Tjattjoa fakkepa pala dova kerjepa preall diveskerasism tjakkes romanoa trissar andre svediske vavre dives andre kava. Kommissionen kammar mengrepa tjakkes fakkepa te ja ninna ta kettanes ja ninna ta haschta ta hilpra vavre manusch. Pala pushepa pala oppri randrandepa attjer romanoa pre ta pala kavas ratt. Pennpat *Lillepat pre etniskt phuv*, lill 5, achar pala kommissionen dockat avri mengrepat.

Pala kammar kommissionen regeringens mengrepa te randra ta docka avri ta docka avri lill pala kava "pernoabokka" tajjeks ster pala sas ta sasarat kerjea dova dockat avri pala romanoa tjakkes romanoa dockas pre 1900-jinnet. Dova kaloa ta tamloa histiriapa, *Den mörka och okända historien – Vitbok om övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet* (Ds 2014:8). Kommissionen kammar mengrepat te docka avri dova ta jekh drabbranopa-bokka telal 1900-jinnet ta an dives tjakkes aschar pala drabbranomanusch-bokka (*Antiziganismen i Sverige – om övergrepp och kränkningar under 1900-talet och i dag* samt en tillhörande lärarhandledning).

Jekh tjattjo sikkrepa te sas tjakkes achat pala so navet antiziganism sterpala ta romanoas manusch tattjopa. Andre kava kammar kommissionen dockat avri jekh lill dockat avri lill, kurrat pala kerjepa tjakkes avat gla seros phuv an antiziganism, dockat avri lilill ta bokka pre kommissionens hemeskerigg ta randrat rakkrepalill. Dova mengrepa aschar sas te hilpra romanoa antiziganistiska ta

kerejepa ta bongipa romanoa trissat pre. Dolle achar preall kommissionens dikkepa antiziganismen achar "legitim" (tjattjo ta pottopa) andre svediske-themm. Gla te hilpra romanoa ta dovas tjattjopa "manusche-tjattopa".

Kommissionen dockar janepa to krajjoske pottopa (regeringen). Dolle ster gla Avripa an kommissionens preall lill te docka avri barot gla dova kammar nani tji manusch tjakkes hilprar ta kammar tji preall an politiken ta fann vavre manusch. Gla pre pottopa ste soraloto ta kettanes ninna antiziganismen. Dova achar tattjot. Krajjoske-themm "Regeringen" fyser kamma tradrande soralopa ta sas-sarova te ste ninna romanoa ta dovas manuschske-tjattjopa te stannsa kava. Te sas fyser tradra pre fyser Krajjoske-themm "regeringen" andre seros mengrepa fysa mengra soralota ta pre te docka romanoa kava haschtepa dova fyser.

Haschtepa fyser kamma andreall tjakkes achar soralot

Situationen gla romano manuschske-tjattopa achar tjatto. Antiziganismen hilprar manusch te kava tjakkes hilpra ta diskrimineringen tji preall romanoas tjattjopa te kamma hispa ta lodipa, jhanepa, fakkepa, socialtjänst ta sasto- ta sastohilprepa. Situationen juras ta dockas kammar hilprat ta sas kammar tji achat barot te haschta ta te stannsa sas kerjiat preall romanoa tjakkes dova kammar fysat let pre serot andre sas tjiro. Dova achar butt kerjiat preall ta sas-sarova romanoa andre vorssnos themm. Dova sikkrar ta nani kuttias dova tjallepa preall romanoa ta hatbrott (krejipdabb) ta jar glann ta nani ghana dikkar pret dova achar pre ta ofursten ta ojanande tjakkes romanoa dockas avri glann.

Antiziganismen kammar sarstil, savit hasta avatgfan fann dova skånemoskron lillepa ta rakkrepat pala kava pala kava EU-manuch. Kommissionen randra kava ta an dives achar baroar janepa ta dikkepa pale sas romanoa fyser ste pre sero ta dova manusch-tjattjopa. Sastepat ta tattjopat kammar avri dikkat serot.

Majoritetssamhället pottot ler kava dubbepa te ste pottepa gla kava fann dova antiziganism tjakkes romanoa dockas avri gla. Te soralopa fyser acha ta hilpra ninna lovepa te hilpra tjiropa fyser jekh utfästelser pala stannsa tjakkes dova tji achar anvolta. Preall dova hisotripa tjakkes kommissionen pennar te statsministern fyser

glaneske jekh baro ta sikkloa rakkrepa pala sas kerjat ta bonigt romanoa fyset kamma andre sas tjiro. Dova kammar achat an kava themm "officiell ursäkt". Dova fyser acha tjattjo baro ta pattjano pala sas romanoa manusch. Fyset ste ta jibbat ninna sero andre sasaroa tjiro.

Dojjla pennar kommissionen te krajjoske-themm fyser docka avri bokka, lill, janepa ta avri drabbrobokka ta pernobokka ta savrige an sas bekk ta jura avri ta le oppri jekh janne-lill ta janne-dives "minnesmärken ta minnesdagar". Tjakkes dova 2 augusti kurrkodives tjakkes janne-dives preall mulepat preall romanoa "Förintelsen av romer".

Dolle achar jekh boara jinnepa gav-nav tjakkes spekkar pre antiziganism. Kommissionen gladabbar te krajjoske-themen kerrar savit ta mengrar gla dova ta ster oppri ta kava nani tji an glanske-tjiro achar saviga nav ta randrepa. Ta fyser romanoa mengrepa ninna kava.

Skånemoskron buttrandrepeskelill attjer romanoa kammar lett jekh butt bongi dockeja karna dova dova aschar romanoa pattjeja ta an dives fysa penna to pala sero manusche-tjattjoja. Krajjoske-themm ta fyset dova pattjoja puscheja pala romanoa fyser kamma palla randrepaeskelav fyser kamma puscha. Dova tattjoja jibbet fyser kamma tjake dova nani tji fyser ava glan an kava glaneske-tjiro.

Rättsliga processer achar jekh mengrepa te mengra gla antiziganism ta tji ghana tji dynkrar savit pala romanoa. Preall sas ta sarstil fyser krajjoske-themmen mengra tjakkes kava tji avar anvolta Diskrimineringsombudsmannen an baroar dikke pa ler tjallepa pala kerjeja pala romanoa an divesen pala phuranoa tjiro. Dre Svedo-themm to moskron, starton pala kerjeja "hatbrott" ta an dives savi dova fyser ste gla sas-saroa bongit tjakkes achar pala romanoa manusch. Ta beddo manusch kerrar sero soralopa pala dova tjakkes achar kerjeja pala romanoa.

Ninna denkrepa pre rättsprocessers fyser dikkas an lill 12 to Europakonventionen ta to toeskelitillet an FN-konventionen pala love, sociala ta kultoro pattjoja ratificeras. Kommissionen dikkar lattjot pre. Krajjoske-themm avrilill pala jekh avri themm gla manuske tjattjoja ta janepa savi kava fakkeja nani jar an garepa.

Romanoas diskriminering ta kuttia janepa to tjattjoja an Svedo-themm fyser dikkas an sas tjakkes achar an vavre themmar ta bekkar an Europa. Dikkar kommissionen te krajjoske fyser docka jekh sasto

kerrepa te docka avri attjer sas an EU ninna lovepa ta soralopa te kettanes docka romanoa lattjoa tattjopa.

Tradrepa ta haschtepa anpala antiziganism

Kommissionen voltrar penna soralota ta bunot te butt tjtattjopat mengrepat gla antiziganism honkar.

Kommissionen voltrar pennta to krajjoske-themm te tradrepat avri oforske förvaltningsmyndigheter docka lover ta mengrepa to antiziganism. Gla jekh tradrepa myndighetsstyrning. Pala savo krajjoske-themmen voltrar ninna seros antiziganism te kettanes ste soraloa, achar lattjoa puchepa te bhitalot kerra kava ta te kamma jekh soralo telalill te haschta sas fakkepa. Te haschta fysa telalphuv gla avridikka sas dova kerra. Jekh savit bekk achar te mengra soralat ta hilpra manusch an jekh baroare drom ta randra lill kava sasto prealpenna jekh dikkepa prepala anpala antiziganism.

Dova romanoa manuschet fyser kamma jekh puchepa ta rakkrepa ninna vavre ta kettanes ninna romanoa. Dova dikkepa tjakkes tjakkes jar glann. Kommissionens avrvolta docka loveskehilprepa kammar jekh glabekk ta docka lover to romanoa kettanepa ”romska organisationer”. Preall fyser lover ta hilprepa dockas avri ta dikka preal fakkepat te haschta romanoa kettanepa.

Kommissionen voltrar sas mengrar ninna sas te mengra glann jekh gla romanoa prealdrom gla beddon fyser kamma andre sas ninna buttare ninna haschtepa. Jekh forum gla parra ta lattja nevoa parrepa. Länsstyrelsen andre Stockholms län kammar jekh fakkepa ninna butt janepa palas krajjoske-themm. Dolle achar jekhpreal mengrar tjakkes hachtar ta mengrar gla sastot ta sas antiziganism.

Public service-bolagens basjtlill dikkrar krajjoske-ambition tet programutbud pre romani chib buttider sikkra kammar tji jatt glann. Pattjanot te situationen kammar sikkrats attjer. Granskningsnämnden, kammar tji nani vavert sikkrats glann pala romani chib. Dynkrandre pala kava kammar kommissionen krajjoske-themm te sikklot dikkat preall attjer sändningstjiron pre romani chib an public service-bolagen SVT, SR och UR an sikkro te an sändnings-tillstånden riggeske vavre tjiro.

Krajjoske-themmen kammar dikkat an pale attjer avri minoritetspolitiken. Kommissionen bhitalotot to dikkepa pala jeckh savi

prealjurepa pala puschpa preal. Dojjpre kommissionen te prealdikkas dojj preall förverkligandet pala minoritetsrättigheterna preal förvaltningsområdena savrige kettanes mengrepat.

Länsstyrelsen an Stockholms län kammars jekh mengrepa te docka avri savrige kettanepa te kettanepa dova mengrepa tjakkes achar pala manusch andre EU/EES-stedo tjakkes achar an Svedo-themm nii. Kommissionen glaneskeler dolle achar menrepat achar pre jekh tattjot ta bunot kerrepa. Telal achar kommissionens dikkepa pala romanoa tjattjopa an kava themm ta ninna achar jekh bongipa an svedo-themm te nani manga ta puscha pala lover andre vorssnos foros "nolltolerans" ta siggrot naschta tjiavra avri romanoa fann kava themm.

Center gla romanoa puschpa

Andre dynkrande tjiro pennar kommissionen te krajjoske-themmen te preja jekh fakkepa ninna jekh. Nationellt center pala romanoa puschepa. Centret fyser mengra ta ja ta hilpra jekh janepa ninna ta pala antiziganism ta sas dova achar pala. Vavre mengrepa gla centret dikkas oppri, jaoppri avrtradra attjer beddo. Dikkas lill pala dova tjattjoa ta pottoa mengrepat te hachta sas anpala antiziganism ta sarstil ava ninna nevoa janepa te haschta ta sorlot haschta romanoas kulturo ta chib. Tjakkes romani chib ta sas vavert te kerra vorssnos kettanes soraloa ta bunoa an kava themm. Centret fyser tji kamma jekh dikkepa ta sikkrepa fakkepa.

Centret fyser docka tjakkes jekh beddoskenämnd, an savot tomanoa ta dova manusch.

Janande docka telal-lill te mengrepat blidrar savo tjattjot latjot ta shukkrant dova naschtat acha ta kamma rakkrepa ninna sas attjer kava romanoa.

1 Kommissionens uppdrag

1.1 Bakgrund

I skrivelsen *En samordnad och långsiktig strategi för romsk inkludering 2012–2032* (skr. 2011/12:56) presenterade regeringen en långsiktig politik för att förbättra romers levnadsförhållanden. Strategin innehåller mål och åtgärder inom utbildning, arbete, bostad, hälsa, social omsorg och trygghet, kultur och språk samt civilsamhällets organisering. Den är baserad på förslag från Delegationen för romska frågor, som verkade åren 2006–2010 och presenterade förslag i betänkandet *Romers rätt – en strategi för romer i Sverige* (SOU 2010:55).

Skrivelsen ska förstås mot bakgrund av att det de senaste åren har tagits fram flera rapporter som beskriver hur romers villkor påverkas av antiziganism och diskriminering. Samråd med representanter för den nationella minoriteten romer har hållits av myndigheter och utgjort underlag för åtgärdsförslag. Regeringen har under åren fattat beslut om uppdrag till främst myndigheter som en del av minoritetspolitiken och arbetet med att säkerställa romers rättigheter. Statliga utredningar har poängterat vikten av ett särskilt arbete för att säkerställa att de mänskliga rättigheterna kommer romer till del. Åtskilliga förslag har lagts fram i den avsikten, inte minst inom ramen för strategin för romsk inkludering.

De samlade kunskaperna om situationen och vad som krävs för att kränkningar ska upphöra är med andra ord betydande och de är i flera avseenden samstämmiga. Romers mänskliga rättigheter kränks och romer drabbas av antiziganism, vilket bland annat tar sig uttryck i hatbrott och trakasserier. Kränkningarna inträffar till stor del i allmänna miljöer och vardagssituationer. Utsattheten visar sig inte minst inom skolan, på arbetsmarknaden och på bostadsmarknaden.

I skrivelsen instämde regeringen i delegationens bedömning att det fanns en utbredd okunskap om de övergrepp och kränkningar som romer har utsatts för genom historien. Inom Regeringskansliet togs därför fram en vitbok som beskriver övergrepp och kränkningar som romer har utsatts för under 1900-talet, *Den mörka och okända historien – vitbok om övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet* (Ds 2014:8). En slutsats i vitboken är att den antiziganism som varit och är en del av många romers vardag i Sverige är en bidragande orsak till att många romer har en låg tillit till myndigheter och majoritetssamhället i stort. En viktig förutsättning för att överbygga denna förtroendeklyfta är att det vidtas åtgärder som motverkar antiziganism.

1.2 Utredningsuppdraget

Dagen efter presentationen av vitboken, den 20 mars 2014, beslutade regeringen att tillsätta Kommissionen mot antiziganism (dir. 2014:47). Ordet antiziganism beskriver enligt direktivet den fientlighet och de fördomar som specifikt drabbar romer. Det övergripande syftet med kommissionen är att den ska komplettera och förstärka samhällets insatser mot antiziganism.

Regeringen konstaterade i direktiven att det behövs en kraftsamling mot antiziganism. Romer i Sverige, liksom i många andra europeiska länder, drabbas av fördomar och diskriminering. Likaså konstaterade regeringen att myndigheter under senare år har vidtagit åtgärder som i viss mån har bidragit till att förbättra romers situation. Insatser har framför allt vidtagits i samband med arbete mot rasism, men då har frågor om antiziganism haft en förhållandevis undanskymd roll. Det är mot bakgrund av denna problemformulering som regeringen ansåg att ytterligare insatser behövdes för att stärka arbetet mot antiziganism.

Kommissionens uppdrag är enligt direktivet att både påverka och förändra existerande negativa attityder och förhållningssätt samt att reagera mot sådana företeelser. I uppdraget ingår också att överbygga den förtroendeklyfta som finns mellan den romska gruppen och samhället i övrigt.

Kommissionens uppdrag är bl.a. att:

- samla kunskaperna om antiziganism och i samråd med berörda aktörer bidra till att sprida och förbättra genomslaget av befintlig kunskap,
- identifiera och förmedla goda exempel på åtgärder och metoder för att motverka antiziganism,
- delta i den allmänna debatten och medverka i olika former av utbildnings- och informationsverksamhet,
- ta ställning till vilka insatser som kommissionen kan genomföra eller bidra till för att motverka antiziganism inom den offentliga förvaltningen och skolan, och
- följa utvecklingen och sammanställa de granskningar och åtgärder som har vidtagits av olika aktörer när det gäller frågan om registrering av romer på etnisk grund.

Den 21 augusti 2014 beslutade regeringen om tilläggsdirektiv (dir. 2014:121) till kommissionen. Kommissionen fick då uppdraget att ta fram och sprida ett material som utgår från vitboken till skolor och andra delar av samhället som berörs av innehållet i vitboken. I uppdraget ingick även att ta fram och sprida en lärarhandledning.

1.3 Betänkandets innehåll

Kommissionens uppdrag är enligt regeringens direktiv att åstadkomma en kraftsamling i arbetet mot antiziganism och att överbrygga den förtroendeklyfta som finns mellan den romska gruppen och samhället i övrigt.

Varje halvår har kommissionen, i enlighet med uppdraget, tagit fram en verksamhetsrapport som överlämnats till regeringen i vilken kommissionen beskriver sina iakttagelser om antiziganism och hur verksamheten har bedrivits. Därutöver har kommissionen offentliggjort två rapporter: *Registrering på etnisk grund* och *Agera mot antiziganistiska hatbrott*. Detta betänkande är kommissionens fjärde delrapport och samtidigt kommissionens slutrapport.

Kommissionen har sett sig föranledd att bland de många angelägna frågor som skulle kunna förtjäna att uppmärksammas, välja ut

ett mindre antal specifika frågeställningar och sakområden för närmare belysning i denna slutrapport.

Som framgår har kommissionens uppdrag till sin omfattning varit brett och även öppet formulerat. Här har ingått att både samla kunskap och bedriva ett förändringsarbete. Uppdraget har således inte varit att bedriva ett traditionellt utredningsarbete utan det har varit att genomföra mer operativa insatser.

Kapitel 2 innehåller en redogörelse för hur kommissionen har genomfört sitt uppdrag.

I kapitel 3 ges ett övergripande perspektiv på antiziganism. Det ger en kort bakgrund till vad begreppet står för och hur antiziganism påverkar romers villkor. I kapitlet finns också en översiktlig genomgång av de rekommendationer som internationella övervakningsorgan framfört till den svenska regeringen för att förbättra romers situation och skyddet mot diskriminering. Kommissionen lämnar ett antal rekommendationer vilka bör stå i förgrunden i förändringsarbetet.

Kapitel 4 ger rekommendationer av mer principiellt slag i fråga om hur en tydligare styrning i arbetet mot antiziganism kan bedrivas. Det tar upp frågor om styrning och samordning samt behovet av större tydlighet med avsikter som bör vägleda politiken på det här området.

Kapitel 5 tar sikte på behovet av ett nationellt center för romska frågor.

Kapitel 6 innehåller en konsekvensbeskrivning.

Kommissionens utredningsdirektiv har fogats till betänkandet som bilaga 1 och 2. Bilaga 3 återger debattartiklar som har publicerats av kommissionen. Bilaga 4 innehåller krönikor som har offentliggjorts på kommissionens webbplats. Bilaga 5 och 6 återger i sin helhet kommissionens rapporter *Registering av romer* och *Agera mot antiziganistiska hatbrott*.

2 Hur arbetet har bedrivits

2.1 Samla och sprida kunskap om antiziganism

Kommissionens verksamhet har, med tanke på direktivets utformning, varit inriktad på att bedriva ett arbete utifrån den kunskap som finns om antiziganism och hur den påverkar många romers liv. Det har handlat om att synliggöra vad antiziganism står för och tydliggöra att den har sina rötter i en lång historia av statligt sanktionerade kränkningar samt att söka förmå ansvariga aktörer att inta en mer aktiv hållning i arbetet mot den diskriminering och vardagsrasism som många romer möter i det svenska samhället. I detta syfte har följande insatser vidtagits i avsikt att bidra till en höjd kunskapsnivå.

2.1.1 Konsultationer

I direktivet angav regeringen att kommissionens sammansättning ska vara bred med bl.a. personer med god förankring i den romska gruppen. Vidare ska representanter för romska organisationer utgöra en referensgrupp till kommissionen.

På kommissionens första möte enades ledamöterna om att ett framgångsrikt arbete mot antiziganism förutsätter att romer är delaktiga i och kan påverka hur arbetet i kommissionen bedrivs. Därför genomfördes breda konsultationer med romer i Malmö, Göteborg och Stockholm i syfte att informera om uppdraget och inhämta synpunkter om hur kommissionen borde bedriva sitt arbete. Kommissionen har också genomfört en konsultation med enbart romska kvinnor i detta syfte.

Som ett led i framtagandet av detta betänkande genomförde kommissionen en konsultation med ett fyrtiotal romer för att diskutera hur ett effektivt arbete mot antiziganism kan ta vid efter att

kommissionen har avslutat sitt uppdrag. Konsultationerna har varit mycket värdefulla då de utmynnat i prioriteringsdiskussioner och väglett kommissionens verksamhet.

Kommissionen har också genomfört möten med referensgruppen. Syftet med mötena har varit att ha en pågående dialog om kommissionens verksamhet och prioriteringar. Vid sammansättningen av konsultationerna och referensgruppen har det eftersträvat att få en bred representation med avseende på grupper, organisation, geografi, ålder och kön. Möten har också genomförts med ledamöter i referensgruppen och andra sakkunniga i ämnesspecifika frågor som t.ex. registrering av romer på etnisk grund, material om antiziganism, hatbrott med antiziganistiska motiv, myndigheters verksamhet mot antiziganism och ett nationellt center för romska frågor.

2.1.2 Skriften Antiziganism

En återkommande synpunkt vid konsultationerna var att många kommuner brister i det systematiska arbetet mot antiziganism och för romers rättigheter. Det föreföll därför naturligt för kommissionen att ta fram en skrift om antiziganism och skicka den till alla kommuner och ett urval statliga myndigheter. Skriften ger en bild av vad antiziganism är och hur den påverkar romers villkor i dag och historiskt. Den lägger också fast några principer som kan vara vägledande i ett strategiskt arbete för romers mänskliga rättigheter.

2.1.3 Skrivelser

Kommissionen noterade att ordet antiziganism och dess betydelse inte var tillräckligt känt. Det fanns t.ex. inte med i någon ordlista. Därför vände sig kommissionen med en framställning till Svenska Akademien om att ordet antiziganism borde finnas med i dess ordlista och ordbok.

Svenska Akademien biföll kommissionens framställan och har infört ordet antiziganism i den fjortonde upplagan av Svenska Akademiens ordlista. Ordbokens definition av antiziganism är ”fientlig inställning till romer”.

Kommissionen vände sig med en ny skrivelse till Svenska Akademien med förslaget att den 8 april och den 2 augusti borde upptas i Svenska Akademiens almanacka. Den 8 april är Internationella Romadagen och den 2 augusti är en minnesdag för Förintelsens romska offer. Kommissionen erhöll i en skrivelse från Svenska Akademiens ständiga sekreterare beskedet om att den 8 april från och med 2017 kommer att anges i almanackan som Internationella Romadagen. Svenska Akademien avlog dock kommissionens önskemål om att den 2 augusti skulle införas med hänvisning till att Akademien tidigare hade bifallit kommissionens ansökan om den 8 april och att den 27 januari införts som Förintelsens minnesdag.

Kommissionen gjorde bedömningen att Polisen är en av de myndigheter som borde inta en mer aktiv hållning i arbetet mot antiziganism. I en skrivelse till inrikesminister Anders Ygeman framhöll kommissionen vikten av utbildningsinsatser inom polisen om kopplingar mellan antiziganism och diskriminering eller andra brott mot minoriteten romer, samt minoriteters rättigheter i vidare bemärkelse. En annan aspekt som betonades är att rekryteringen av polisaspiranter måste ta hänsyn till behovet av att minoriteter, inklusive romer, är representerade inom poliskåren. Mot bakgrund av att polismyndigheterna då var föremål för en omorganisation samt tillträdet av en ny rikspolischef, framförde kommissionen förslaget att det kommande regleringsbrevet till Polisen skulle återspegla betydelsen av ett strategiskt arbete mot antiziganism.

2.1.4 Hatbrott

När kommissionens arbete inleddes stod det klart att frågor om hatbrott med antiziganistiska motiv inte hade fått den uppmärksamhet som de förtjänar. Det är allvarligt då sådana brott inte bara drabbar individer, utan också sprider rädsla hos en hel grupp. I konsultationerna och på den kvinnokonferens som kommissionen anordnade framfördes att kommissionen borde prioritera kunskaps- och insatser beträffande hatbrott med antiziganistiska motiv.

Kommissionen har därför bedrivit ett intensivt arbete för att samla information och kunskap om antiziganistiska hatbrott genom mediabevakning och analys av den statistik som finns på området.

Granskningen av hatbrottsstatistiken visade att antalet anmälningar om antiziganistiska hatbrott har ökat under senare år, men att det finns ett stort glapp mellan antalet anmälningar om hatbrott och antalet uppklarade ärenden. Statistiken visade dessutom att dessa anmälningar skrivs av i betydligt högre utsträckning än vid hatbrott med andra motiv. Därtill anses mörkertalet vara stort, inte minst vad gäller hatbrott riktade mot utsatta EU-medborgare.

Mot denna bakgrund beställde kommissionen två studier som belyser hatbrott med antiziganistiska motiv utifrån skilda utgångspunkter.¹ Som ett led i genomförandet diskuterades såväl utgångspunkter som slutsatser med en romsk expertgrupp. Gruppen gav värdefulla synpunkter som varit vägledande för rapporternas inriktning och slutsatser.

Kommissionen anordnade ett rundabordssamtal i Malmö där studierna presenterades av författarna och diskuterades. I samtalet medverkade representanter från Barnombudsmannen (BO), Boverket, Brottsförebyggande rådet (Brå), Expo, antidiskrimineringsbyrån Malmö mot diskriminering, Polisen i Malmö, Romskt informations- och kunskapscenter i Malmö (RIKC) och romska representanter. Tillsammans med Delegationen för migrationsstudier (Delmi) anordnades ytterligare ett rundabordssamtal om hatbrott med rasistiska motiv, där kommissionen presenterade sina iakttagelser om antiziganistiska hatbrott. I samtalet medverkade representanter från både myndigheter och civilsamhället, t.ex. Brottsoffermyndigheten, Civil Rights Defenders, Diskrimineringsombudsmannen (DO), Forum för levande historia, Justitiekanslern, Polisen, Svenska Muslimer för Fred och Rättvisa, samt Svenska Samernas Riksförbund.

Som ett led i att öka kunskapen om antiziganistiska hatbrott publicerade kommissionen en rapport som beskriver kommissionens samlade iakttagelser kring hatbrott och andra kränkningar som romer utsätts för, *Agera mot antiziganistiska hatbrott*, se bilaga 6. Rapporten innehåller även rekommendationer om hur arbetet mot antiziganistiska hatbrott skulle kunna förstärkas, främst inom Polisen. Rapporten har skickats till ett stort antal myndigheter, antidiskrimineringsbyråer, romska organisationer m.fl. I samband

---

¹ Isabel Schoultz (2015), Polisanmälda hatbrott med antiromska motiv – en studie om polisens utredningsåtgärder; Tiberiu Lacatus (2015), Studie om hatbrott och andra allvarliga kränkningar riktade mot utsatta romska EU-medborgare.

med att rapporten offentliggjordes publicerade Dagens Nyheter en debattartikel av kommissionen.²

Kommissionen har haft flera möten med den nationella polisledningen och noterat att det finns ett intresse av att föra ut kunskap om antiziganism inom organisationen.

Kommissionens arbete om hatbrott har medfört en ökning av romers efterfrågan på information om vad som utgör hatbrott och hur man anmäler det.

2.1.5 Reaktion på antiziganism

Kommissionen har enligt direktivet också haft i uppdrag att reagera på antiziganism. Kommissionen konstaterade tidigt att det råder en utbredd oförståelse vad gäller samhällets ansvar för romers utsatta situation i dag och hur antiziganismen alltjämt påverkar bemötande och beslutsfattande. Det är bakgrunden till att det har ansetts nödvändigt att reagera på ett antal händelser.

Kommissionen har framför allt reagerat på händelser som framkommit i media, och där ingen annan myndighet har vidtagit någon åtgärd.

Ett ärende som belyser hur kommissionen har gått tillväga kom till kommissionens kännedom genom ett nyhetsinslag i P4 Väster-norrland om att Polismyndigheten i Västernorrland gått ut med ett signalement på sin webbplats, där en brottsmisstänkt beskrevs ha "romskt utseende". Kommissionen tog kontakt med Polismyndigheten med en förfrågan om uppgifterna i media var korrekta. I sitt svar till kommissionen anförde Polismyndigheten att uppgiften stämde och att agerandet bedömdes ha varit befogat. Det föranledde kommissionen att vända sig till dåvarande Rikspolisstyrelsen (RPS) för att få dess syn på händelsen.

RPS skrev i sitt svar till kommissionen att Polismyndigheten i Västernorrland är en egen myndighet, men tog samtidigt avstånd från agerandet som ansågs strida mot de regler och riktlinjer som finns. Vidare uppgav RPS att den hade haft en dialog med Polismyndigheten i Västernorrland och därvid påtalat vikten av att polisen i alla sammanhang uttrycker sig respektfullt. Kommissionen överläm-

---

² Dagens Nyheter, "Polisen måste agera mot antiziganistiska hatbrott", den 29 januari 2016.

nade ärendet till Justitieombudsmannen (JO) för bedömning av om det fanns anledning att rikta kritik mot Polismyndigheten. Mot bakgrund av RPS yttrande fann JO inte anledning att vidta någon åtgärd.

2.2 Registrering av romer på etnisk grund

Kommissionen har vidare haft i uppdrag att följa vissa frågor om registrering av romer. Bakgrunden till uppdraget är uppdragandet i vitboken av den omfattande behandling av integritetskänsliga personuppgifter med koppling till romskt ursprung som förekommit i offentlig verksamhet under 1900-talet. Dagens Nyheters avslöjande av Skånepolisens register över romer i september 2013 gav ytterligare anledning att se över förekomsten av sådan registrering än i dag.

Regeringen konstaterar i direktivet att det saknas något enskilt organ som följer utvecklingen på området och som kan sammanställa de granskningar och åtgärder som har vidtagits. Att synliggöra resultaten av dessa ansågs nödvändigt för att överbrygga den förtroendeklyfta som finns mellan den romska gruppen och samhället i övrigt.

Kommissionen har även haft i uppdrag att bedöma behovet av informationsinsatser eller liknande på området samt att genom råd och på annat sätt medverka till att den som anser att hans eller hennes personliga integritet har kränkts när personuppgifter har behandlats kan ta till vara sina rättigheter.

För kommissionen var det naturligt att påbörja arbetet genom att följa granskningen av Skånepolisens kartläggning av romer, det s.k. Kringresanderegistret. Att frågan var angelägen framgick dessutom tydligt vid de omfattande konsultationer med romer som kommissionen genomförde.

En sammanställning av tillsynsmyndigheternas granskningar samt en redogörelse för kommissionens iakttagelser med anledning av dessa publicerades i rapporten *Registrering av romer*, se bilaga 5. Kommissionen har strävat efter att sätta registerskandalen i sin historiska kontext. Rapporten innehåller också en redogörelse för de allvarliga konsekvenser registreringen medfört samt hur den ytter-

ligare har vidgat förtroendeklyftan mellan romer och myndigheter, Polisen i synnerhet.

Kommissionen ansåg därför att Polisen som ett första steg behövde visa att myndigheten tagit till sig kritiken och be om ursäkt för registreringen. Kommissionens slutsatser presenterades och diskuterades med den nationella polisledningen. Rikspolischefen framförde då en ursäkt för personuppgiftsbehandlingen. Ursäkten framfördes även offentligt genom media i maj 2015.³

Kommissionen kan konstatera att den under hela sin verksamhetsperiod fungerat som en samlingspunkt för att diskutera frågor som rör registrering av romer. Efterfrågan har varit mycket stor från både media och romer. Behovet av rådgivning blev särskilt tydligt dagarna efter JOs beslut i mars 2015. Under loppet av några dagar hörde ett femtiotal romer av sig till kommissionens sekretariat för att få information om hur man tar reda på om man finns med i registret.

Kommissionen har även i övrigt följt myndigheters granskningar av registrering av romer. Kommissionen har bl.a. följt Säkerhets- och integritetsskyddsmyndighetens (SIN) granskning av Polisens uppgiftssamling över EU-medborgare som Dagens Eko rapporterade om i december 2015. Kommissionen har även tagit del av Datainspektionens granskning av register inom bostadsmarknaden och socialtjänsten.

2.3 Bilda opinion om antiziganism

Kommissionens uppdrag att delta i den allmänna debatten och medverka i olika former av utbildnings- och informationsverksamhet, har fullföljts på så sätt att kommissionen intagit ett aktivt och uppsökande förhållningssätt till media.

Denna hållning har motiverats utifrån kommissionens iakttagelse om att antiziganismen anses vara legitim i det svenska samhället. Ett steg för att bryta legitimiteten är att fler aktörer tar avstånd från kränkningar som har sin grund i antiziganism.

---

³ Dagens Nyheter, "Nya rikspolischefen ber romer om ursäkt", den 8 maj 2015.

2.3.1 Debattartiklar

Kommissionen har fått 21 debattartiklar publicerade i dagstidningar och tidskrifter.⁴

Debattartiklarna syftar genomgående till att ifrågasätta antiziganismen och att problematisera det förhållandet att kränkningar av romers rättigheter ofta får passera utan ansvarsutkrävande. Genom att offentligt ta ställning och reagera mot antiziganism, har kommissionen sökt utgöra en motkraft mot de antiziganistiska uttrycken och dessutom framhållit att en annan ordning är möjlig. Ett genomgående tema i flera av artiklarna har därför varit att belysa vikten av ansvarsfrågan och åtgärder som ifrågasätter antiziganismen.

Myndigheters och kommuners skyldighet och ansvar att motarbeta antiziganism har understrukits i artiklarna. I en av debattartiklarna, som publicerades i samband med att kommissionen offentliggjorde sin rapport om antiziganistiska hatbrott, ges rekommendationer till Polisen för att fler antiziganistiska hatbrott ska klaras upp. I en annan betonas att ansvar måste utkrävas för Skånepolisens uppgiftssamling om romer.

En av debattartiklarna skrevs tillsammans med 26 romska kvinnor och lyfter åtgärder för att särskilt främja romska kvinnors rättigheter.

Flera av artiklarna berör de ovärdiga villkoren för besökande EU-medborgare som kommer till Sverige från främst Rumänien och Bulgarien. På grund av den antiziganism som många blir utsatta för i Sverige, har kommissionen sett det som nödvändigt att ta ställning i den offentliga debatten.

Bilaga 3 innehåller samtliga debattartiklar.

---

⁴Dagens Arena, Dagens Nyheter, Dagens samhälle, É Romani Glinda, ETC, Expressen, Feministiskt Perspektiv, Göteborgs-Posten, Metro, Socialmedicinsk tidskrift, Svenska Dagbladet och SVT Opinion.

2.3.2 Krönikor

På kommissionens webbplats har 15 krönikor publicerats som skildrar främst romers perspektiv på antiziganism. Ett återkommande tema hos flera skribenter är Skånepolisens kartläggning av romer och de konsekvenser den medfört samt att ansvar inte utkrävts.

Bilaga 4 återger samtliga krönikor.

2.3.3 Övrigt arbete gentemot media

Media har också nåtts via 17 pressmeddelanden samt genom kontakter med enskilda journalister. Pressmeddelandena har syftat till att brett nå ut med information om kommissionens verksamhet – exempelvis nya rapporter eller när kommissionen har reagerat på händelser som förefaller vara antiziganistiska.

I samband med att kommissionens första delrapport offentliggjordes, genomfördes en presskonferens som fick stor uppslutning från nationell press.

2.3.4 Webbplats

I syfte att skapa transparens i verksamheten har kommissionen tagit fram en webbplats, www.motantiziganism.se, som kontinuerligt har uppdaterats med nyheter om hur arbetet har fortskridit. Ett annat syfte med webbplatsen har varit att göra begreppet antiziganism och dess uttryck känt. Besökaren har kunnat finna nyheter, debattartiklar, pressmeddelanden, krönikor och andra publikationer som tagits fram av kommissionen.

Sidor har översatts till engelska, romani arli, romani kalderaš, romani kale, romani lovara och resanderomska. Avsikten har varit att nå internationella besökare och att tillgängliggöra information på romani čhib. Totalt har cirka 170 sidor publicerats på webben.

Kommissionens webbplats återfinns i sin helhet efter att uppdraget har slutförts på www.minoritet.se.

För att skapa ytterligare förutsättningar för dialog och öppenhet har kommissionen också upprättat en Facebook-sida, www.facebook.com/motantiziganism. På Facebook-sidan publicerades drygt 100 inlägg och den gillades av cirka 600 personer.

2.4 Skolboken Antiziganismen i Sverige och en lärarhandledning

Kommissionen har haft regeringens uppdrag att ta fram och sprida ett material som utgår från *Den mörka och okända historien – Vitbok om övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet* (Ds 2014:8).

Kommissionens genomgång av befintliga läromedel inom SO på högstadiet visade att information om den nationella minoriteten romer samt om antiziganism i stort sett är obefintlig. Samtidigt är kunskaper om de nationella minoriteternas situation i Sverige samt innebörden av deras särställning och rättigheter tydligt framskrivet genom centralt innehåll i såväl historia som samhällskunskap i läroplanen (Lgr11) för högstadiet.

Kommissionen har mot denna bakgrund genomfört uppdraget med utgångspunkten att historiska tillbakablickar kan ge elever möjlighet att reflektera över på vilket sätt den antiziganistiska historia som vi står på påverkar synen på romers rättigheter i dag. Materialet har bearbetats för att göras tillgängligt för elever i årskurs 8 och 9, men även för elever på gymnasiet.

En del av arbetet har ägnats åt att ta fram relevanta bilder och artiklar i arkiv. Likaså har porträttbilder tagits med syftet att levandegöra den kamp för de mänskliga rättigheterna som många romer bedriver. En inte obetydlig del av arbetet har också ägnats åt att finna en lämplig layout för att illustrera hur historiska och nutida kränkningar kan ta sig uttryck.

En annan del av arbetet har handlat om att bearbeta vitbokens material för att göra den tillgänglig för målgruppen. Bokens kapitel är liksom vitbokens tematiskt upplagda och inleds med en bild som fångar kapitlets innehåll. Det upplägget ger möjlighet att också utifrån en bildanalys reflektera över antiziganismens uttryck.

En annan likhet med vitboken är att den återger några romers erfarenheter av hur det har varit och är, när livet påverkas av antiziganism. Några av intervjuerna är hämtade och bearbetade från vitboken. Ytterligare åtta intervjuer har genomförts för att komplettera det historiska materialet, och för att tydliggöra antiziganismens nutida kopplingar. Några av intervjuerna ger en bild av hur romer verkar för de mänskliga rättigheterna i dag. Boken avslutas med att återge FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättig-

heterna och den tjänar därmed som underlag för diskussion om de mänskliga rättigheternas betydelse för att identifiera och motverka kränkningar.

Läroplanen har bearbetats utifrån läroplanens värdegrund, uppdrag, mål och riktlinjer samt berörda syften och centrala innehåll i historia och samhällskunskap. Den beskriver bakgrunden till, syftet med och upplägget av boken. Läroplanen ger förslag på hur en lektion kan läggas upp samt tips på kontext och förkunskaper för att boken ska komma in i ett relevant sammanhang. Dessutom ges förslag på frågor som kan vägleda bildanalyser samt reflektions- och instuderingsfrågor. I läroplanen finns också gestaltningar av vissa händelser som är dokumenterade i vitboken och som kan ligga till grund för reflektion om antiziganismens många gånger motsägelsefulla uttryck.

Kommissionen har i enlighet med uppdraget samrått med DO, Forum för levande historia och Skolverket. Därutöver har skolbokens och läroplanens inriktning, upplägg och val av bilder diskuterats vid ett flertal möten med romska sakkunniga.

2.4.1 Skolmaterialets spridning

Kommissionen har också haft i uppdrag att sprida materialet och har därför genomfört betydande kommunikationsinsatser för att nå ut med information om materialet och att det kostnadsfritt kan laddas ner och beställas på kommissionens webbplats.

Information om materialet har spridits genom artiklar på kommissionens webbplats och inlägg i Facebook. Boken och läroplanen har skickats till SO-lärare vid samtliga högstadieskolor och gymnasier. I utskicket fanns ett följebrev om att det går att beställa materialet kostnadsfritt från kommissionens webbplats. Information om materialet har också riktats till folkhögskolor och civila samhället.

Därutöver har kommissionen medverkat i Skolverkets och Forum för levande historias konferensserie om att stärka skolors arbete mot främlingsfientlighet och rasism. Konferensserien riktade sig till lärare, rektorer och kommunledningar. Materialet har också spridits genom deltagande i en monter och anordnande av ett seminarium på Skolforum och på Mänskliga rättighetsdagarna.

Kommissionen har även annonserat om materialet på SO-rummet, en webbportal som bland annat riktar sig till elever och lärare på högstadiet med aktuell information som rör ämnet SO. Till denna webbportal har kommissionen skrivit tre artiklar som bygger på skolboken. Vidare har kommissionen annonserat om materialet i *É Romani Glinda*, som i samband med ett utskick av tidskriften plastade in och bifogade skolboken. Dessutom har kommissionen annonserat om materialet i tidskriften *Skolvärlden*.

Skolverkets webbsida Fakta och inspirationsmaterial om romer och webbplatsen www.minoritet.se har artiklar om materialet med en länk till kommissionens webbplats.

Sammantaget har cirka 35 000 exemplar av boken och cirka 16 000 lärarhandledningar beställts och delats ut sedan december 2015 genom kommissionens aktiviteter.

2.5 Konferenser med mera

För att fullfölja uppdraget att medverka i olika former av utbildnings- och informationsverksamhet, har kommissionen deltagit på seminarier, konferenser, evenemang och mässor vid cirka 80 tillfällen. Syftet med deltagandet har varit att sprida information om kommissionen, att etablera begreppet antiziganism och att resonera kring åtgärder som utmanar antiziganism.

Kommissionen har prioriterat arrangemang som riktat sig mot myndigheter och kommuner samt evenemang vars målgrupp är organisationer som arbetar med mänskliga rättigheter och mot diskriminering. Kommissionen har också deltagit i flera internationella sammanhang. Nedan följer några exempel på seminarier och konferenser som kommissionen medverkat i:

- Vitboken samt kommissionens arbete presenterades på OSSEs konferens "Human Dimension Implementation Meeting", Polen 2014.
- Vitboken samt kommissionens arbete presenterades vid CAHROM-möte (Committee on Experts on Roma Issues i Europarådet), Bosnien och Hercegovina 2014.
- Föreläsning om antiziganismens omfattning och konsekvenser för Riksdagens ombudsmän (JO), Stockholm 2015.

- Kommissionens arbete och skolboken presenterades på MR-dagarna i Umeå och Göteborg 2014 respektive 2015.
- Vitboken och kommissionens arbete presenterades i Norge vid en ceremoni som den norska regeringen anordnade om övergrepp och kränkningar mot resande och romer, Norge 2015.
- Kommissionens verksamhet presenterades på European Roma Information Office (ERIO) konferens om Förintelsen, Belgien, 2015.
- Skolboken presenterades vid fem tillfällen, på olika platser i landet, genom en konferensserie som Skolverket och Forum för levande historia anordnade om främlingsfientlighet i skolan, 2015.
- Kommissionens verksamhet presenterades vid en romsk ungdomskonferens som arrangerades av Romska ungdomsförbundet, Stockholm 2015.
- Skolboken presenterades under Skolforum, Stockholm 2015.
- Kommissionen genomförde tillsammans med Värdegrundsdelegationen ett seminarium om vikten av att myndigheter aktivt tar ställning för de mänskliga rättigheterna, Stockholm 2016.

2.6 Rådgivning och stöd

En betydande del av kommissionens verksamhet har handlat om att ta emot telefonsamtal från romer som vill ha rådgivning och stöd om vart de kan vända sig för att hävda sina rättigheter och göra en anmälan om diskriminering. Kommissionen har också fått samtal från advokater, antidiskrimineringsbyråer och handläggare i kommunerna. Samtalen har framför allt handlat om huruvida en händelse utgör diskriminering, hur man kan gå tillväga för att anmäla hatbrott och diskriminering samt utsatta EU-medborgares rättigheter. En inte obetydlig del av samtalen har handlat om upplevelser av diskriminering inom socialtjänsten.

Samtalen har gett kommissionen en bild av hur omfattande och allvarlig antiziganismen och diskrimineringen är samt vilka frågor som är angelägna. Dessutom är det tydligt att mängden samtal vitt-

nar om att kommissionen har fyllt ett behov genom att prioritera denna funktion.

2.7 Möten med myndigheter och samråd

Kommissionen genomförde första halvåret ett antal möten med myndigheter och institutioner i syfte att informera om uppdraget och för att etablera en kontakt. Möten genomfördes med DO, Forum för levande historia, Länsstyrelsen i Stockholms län, Polismyndigheten i Skåne, RIKC i Malmö, Rikspolischefen, SIN, Skolverket samt Sveriges Kommuner och Landsting (SKL). Därefter har kommissionen haft samråd med några av dessa myndigheter i specifika frågor samt fört dialoger med Socialstyrelsen kring ett studiematerial som Socialstyrelsen har tagit fram på regeringens uppdrag. Kommissionen har även haft möten om antiziganism och åtgärder med Datainspektionen, Nationella nätverket av kommuner för romsk inkludering, Nationella samordnaren för utsatta EU-medborgare (dir. 2015:9), Sveriges Radio (SR), Utbildningsradion (UR), Utredningen om bättre möjligheter att motverka diskriminering (dir. 2014:10) och Värdegrundsdelegationen.

2.8 Studie om några myndigheters verksamhet mot antiziganism

En återkommande synpunkt från många romer har varit myndigheters ovilja och oförmåga att utmana antiziganismen. Kommissionen önskade därför få en god bild av hur ett urval statliga myndigheter arbetar mot antiziganism.

Kommissionen gav därför konsultföretaget Emerga i uppdrag att ta fram en studie som belyser såväl framgångsfaktorer som brister i några statliga myndigheters arbete med att garantera romers rättigheter och bekämpa antiziganism. Arbetsförmedlingen, Boverket, DO, Folkhälsomyndigheten, Forum för levande historia, Kulturrådet, Länsstyrelsen i Stockholms län, Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF), Polisen, Skolverket och Socialstyrelsen skulle belysas i studien. Innan studien slutfördes genomfördes ett möte med ledamöter ur referensgruppen och kommissionen för att inhämta synpunkter på rapportens slutsatser.

Rapporten publicerades på kommissionens webbplats.⁵

2.9 Nationellt center för romska frågor

Redan under kommissionens första konsultationer framförde många romer en frustration över att de åtgärder som hittills har vidtagits för att motverka antiziganism och för att stärka romers mänskliga rättigheter inte är tillräckliga. Många erfar att det finns brister i resultat, långsiktighet och hållbarhet, liksom i hur romskt inflytande och delaktighet förverkligas. Från flera håll väcktes förslaget att inrättandet av ett permanent nationellt organ med uppgift att bevaka frågor som rör romers mänskliga rättigheter skulle kunna bidra till en förändring. Kommissionen har därför prioriterat denna fråga och fört en aktiv dialog med romer. Bland annat har referensgruppen haft ett internatmöte för att diskutera frågan.

Kommissionen har även träffat andra aktörer som på olika sätt arbetar med romers rättigheter för att få deras synpunkter och inspel. Möten har genomförts med Kulturrådet, Länsstyrelsen i Stockholms län, Nationella nätverket av kommuner för romsk inkludering, RIKC i Malmö, Romska Kulturcentret i Malmö, Sameetinget och Svenska Kommittén mot Antisemitism (SKMA). Särskilt samråd har även skett med DO, Forum för levande historia och Skolverket.

Kommissionen har också genomfört en studieresa till Norge och diskuterat frågan med företrädare för Stiftelsen Romani-folkets/Taternes kulturfond och Glomdalsmuseet, som har en permanent utställning om resandefolkets kultur och historia.

Kommissionen tillsatte en arbetsgrupp med uppdrag att – med fokus på dialog och förankring – ta fram ett underlag till kommissionen. Vid gruppens sammansättning eftersträvades en god representation utifrån grupp, kön och geografi. Deltagarna har fört en aktiv dialog med romer runt om i landet, exempelvis vid organisationsträffar, stormöten, telefonsamtal och sociala medier. Delar av arbetsgruppen har även genomfört en studieresa till Finland för att studera hur romska frågor har organiserats i Finland. Möten

---

⁵ Emerga (2016), Och sen då? Myndigheters arbete för romers rättigheter och mot antiziganism 2012–2015.

hölls med Delegationen för romska ärenden och paraplyorganisationen Roma Forum samt med företrädare för flera andra romska organisationer.

Arbetsgruppen ansåg att ett nationellt center för romska frågor skulle vara en kraftfull åtgärd i arbetet för att säkerställa romers mänskliga rättigheter och för att stärka romsk egenmakt. Bedömningen var att det finns ett starkt stöd bland romer i Sverige för ett sådant initiativ.

Mot denna bakgrund föreslår kommissionen att det inrättas ett nationellt center för romska frågor. En utförligare motivering samt förslag på verksamhetsinriktning och organisationsstruktur presenteras i kapitel 5.

3 Erkännande av antiziganism

3.1 Romer – en nationell minoritet

Romer utgör sedan 2000 tillsammans med samer, judar, sverigefinnar och tornedalingar en av de av riksdagen erkända nationella minoriteterna i Sverige. Riksdagen har också erkänt romani čhib jämte finska, jiddisch, meänkieli och samiska som nationella minoritetsspråk i Sverige. Erkännandet gjordes i samband med att Sverige ratificerade Europarådets ramkonvention om skydd för nationella minoriteter och Europeiska språkstadgan om landsdels- eller minoritetsspråk.¹ Det konstaterades då att de nationella minoriteterna och minoritetsspråken har funnits i landet under lång tid och att minoriteternas språk och kultur är en del av det svenska kulturarvet.

Under de cirka 500 år som romer har funnits i Sverige har olika romska grupper kommit från olika delar av Europa. I samband med erkännandet beskrevs de romska grupperna i Sverige utifrån vilken period en grupp började invandra till Sverige. Enligt den kategoriseringen finns det fem grupper.

Resande kom till Sverige på 1500-talet. Finska romer kom också till Sverige på 1500-talet men förpassades senare till de dåvarande östra delarna av det svenska riket som i dag är Finland, för att därefter under framför allt 1900-talet återvända till Sverige. Svenska romer började invandra i slutet av 1800-talet från Ryssland. Utomnordiska romer kom till Sverige från Polen och andra länder i Europa från 1960-talet och framåt. Nyanlända romer kom främst från dåvarande Jugoslavien på 1990-talet.² Denna gruppindelning är enligt kommissionen starkt förenklad och tar bl.a. inte hänsyn till

---

¹ 1999/2000: KU6; Riksdagsskrivelse 1999/2000:69.

² Prop. 1998/99:143.

andra grupper som kommit till Sverige efter 1990-talet. Gruppindelningen återspeglar inte heller hur många romer själva definierar sig.

Romani čhib har ett stort antal dialekter eller varieteter. Det talas i många länder över hela världen och där det talas är det ett minoritetsspråk. Romer brukar därför också sägas vara en transnationell minoritet. Många av dem som talar romani čhib använder även ett eller flera andra språk, vilket har betydelse för hur de olika varieteterna av romani čhib har utvecklats. Det talas ett tjugotal varieteter i Sverige. Arli, bugudji, kovatji, chaladitki, gurbeti/djambazi, kale, kelderáš, lovari, manusch, romungri, sinti, resanderomska och tjurari är några av dem.³

Som framgår är den romska befolkningen i Sverige heterogen och består av olika grupper med inbördes kulturella och språkliga variationer. Gruppbenämningar kan utgå från faktorer som språk, ursprungsland, när en stor del av gruppen antogs komma till Sverige m.m. Skillnader som finns mellan olika romska grupper har påverkats av majoritetsbefolkningens språk och traditioner i de trakter där man levit. Likaså har förföljelse och diskriminering ofta format denna påverkan. Det finns därför inte en entydig definition av den romska gruppen, grupperna eller den romska kulturen. Som torde framgå är indelningar av romer i grupper relativ. Därutöver är det också viktigt att vara medveten om att romska grupper inbördes kan skilja sig åt vad gäller bakgrund och förutsättningar. Romer har till exempel olika erfarenheter av förföljelse och kränkningar. Några grupper har direkta erfarenheter av den svenska steriliseringspolitiken och Förintelsen av romer under tiden före och under andra världskriget.

En central princip som följer med erkännandet är att varje person som tillhör en nationell minoritet ska ha rätt att fritt välja att behandlas som sådan och ingen nackdel ska följa av detta val eller av utövandet av de rättigheter som fastslås i konventionen.⁴ Det betyder att alla de individer som själva anser sig tillhöra den nationella minoriteten omfattas av de tillerkända rättigheterna.

De nationella minoriteterna har i Sverige en särskild ställning. Den markeras genom att det i regeringsformen föreskrivs att etniska,

---

³ Språkrådet (2007), Det romska språket och romsk språkvård i Sverige 2007.

⁴ Artikel 3.1 i ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter.

språkliga och religiösa minoriteters möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv ska främjas.⁵

Erkännandet av romer som nationell minoritet i enlighet med Europarådets minoritetskonventioner markerade ett viktigt skifte i Sveriges politiska hållning gentemot romer. Erkännandet innebär en folkrättslig förpliktelse att aktivt skydda och stödja den romska minoritetens språk och kultur. Med erkännandet följer också ett avståndstagande från tidigare assimileringspolitik, vilken i många avseenden har präglat Sveriges politiska hållning gentemot den romska minoriteten. Viktiga steg för att förverkliga de föreskrivna rättigheterna i minoritetskonventionerna är den minoritetspolitiska strategi som regeringen presenterade 2009 i propositionen *Från erkännande till egenmakt* (prop. 2008/09:158) och de lagar som riksdagen antog samma år.⁶

Ett avståndstagande från den tidigare förda politiken kommer också till uttryck i regeringens vitbok från 2014 *Den mörka och okända historien – Vitbok om övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet* (Ds 2014:8).⁷ Den togs fram inom ramen för regeringens strategi för romsk inkludering.

Syftet med vitboken var att belysa vilka historiska sammanhang som har påverkat hur stereotyper och fördomar om romer har vuxit fram och levt vidare från generation till generation samt hur dessa har legat till grund för den statliga politiken. Framtagandet av boken ansågs vara viktigt som ett erkännande åt offren och deras anhöriga, samt för möjligheten att bedriva ett framgångsrikt arbete för romers mänskliga rättigheter.⁸

3.2 Antiziganismens kontinuitet

Antiziganism kan beskrivas som den särskilda rasism som romer utsätts för. Den har djupa rötter i historien. Dokumentationen i regeringens vitbok blottlägger den systematiska diskrimineringen

⁵ 1 kap. 2 § sjätte stycket regeringsformen.

⁶ Lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk; Språklagen (2009:600).

⁷ Samma år gav Socialstyrelsen ut boken *Antiziganism i statlig tjänst – Socialstyrelsens behandling av romer och resande under 1900-talet*. Den redogör för myndighetens roll i de statliga övergreppen mot romer.

⁸ Regeringens skrivelse 2011/12:56, En samordnad och långsiktig strategi för romsk inkludering 2012–2032.

och förföljelsen av romer under 1900-talet. Kommissionen menar att det finns en kontinuitet mellan den tidens övergrepp och romers utsatta situation i dag i det svenska samhället. Det negativa förhållningssätt som har präglat många av de statliga och kommunala åtgärderna mot romer fortlever och påverkar romers tillgång till grundläggande mänskliga rättigheter än i dag.

För att åstadkomma en förändring är det således nödvändigt att relevanta åtgärder tar sin utgångspunkt i kunskap om antiziganismens ursprung och dess kopplingar till dagens situation, samt hur kränkningar alltjämt kommer till uttryck. Härvidlag är det nödvändigt att förstå antiziganismens uttryck och hur den påverkar romers villkor.

I vitboken citerades en definition av själva begreppet antiziganism som var vägledande i analysen av hur staten och kommunerna var överens om att med stöd av lagar och förordningar begränsa och hindra romer från att ta del av rättigheter som tillkom andra invånare i Sverige. Denna definition av antiziganism har också använts av kommissionen:

Antiziganism är en bestående latent struktur av föreställningar fientliga mot romer som kollektiv, vilka på det individuella planet manifesteras som attityder och i kulturen som myter, ideologi, folkliga traditioner och bildspråk, och i handlingar – social eller legal diskriminering, politisk mobilisering mot romerna och kollektivt eller statligt våld – vilket resulterar i och/eller syftar till att fjärma, driva bort eller tillintetgöra romer just för att de är romer.⁹

I vitboken skildras flera exempel på repressiva åtgärder som tog sikte på hur man skulle ”lösa” vad som på den tiden formulerades som ”tattar- och zigenarfrågan”. Så här resonerade till exempel den statliga utredningen Fattigvårdslagstiftningskommittén i början av 1900-talet:

Då zigenarnas inordnande i samhället hos oss synes vara ett olösligt problem, är enda utvägen att på ett eller annat sätt få zigenarna ur landet. Då de flesta av dem torde vara svenska undersåtar och i allt fall deras medborgarrätt i annat land svårligen låte sig bevisa, deras försvinnande ur landet icke nås på annat sätt, än att så starka inskränkningar läggas på deras rörelsefrihet, att de finna med sin egen fördel

---

⁹ SOU 2010:55, Romers rätt – en strategi för romer i Sverige, s. 166.

förenligt att lämna landet och utvandra till ett land med för dem gynnsammare förhållanden.¹⁰

De åtgärder mot tattare, vilka under tidernas lopp vidtagits såväl hos oss som i andra länder, hava i allmänhet icke visat sig effektiva [...]. Skall något kunna vinnas, måste det ske genom en serie av åtgärder, som på samma gång taga sikte på en möjlig utväg för dem att livnära sig och med obeveklig stränghet ingripa mot deras vagabondliv.

Ur rashygienisk synpunkt hävdas, att dessa individers inblandning i den svenska folkstammen innebär en försämring av vår folkras. Härmed må nu vara hur som helst, ty i stort sett saknas för närvarande möjligheter att förhindra detta. Då det i de flesta fall gäller svenska medborgare, kan utvisning av dem icke äga rum. Lika litet låter det sig göra att genom några andra direkta eller indirekta åtgärder utrota dem.¹¹

Dessa utgångspunkter fick genomslag genom många av de åtgärder som vidtogs mot romer under 1900-talet och var i flera avseenden en fortsättning på en politisk hållning med anor långt tillbaka i tiden.

En följd blev att många romer tvingades leva under mycket svåra förhållanden. Uppfattningen att romer inte var en del av samhället var ett bärande motiv till att det återkommande framfördes krav på hårdare åtgärder mot gruppen. På så sätt fick de repressiva åtgärderna oerhörda återverkningar i många romers livsbetingelser.

Ett tydligt exempel på en repressiv hållning är att fördrivningen av romer under första hälften av 1900-talet ansågs vara en legitim åtgärd i flera kommuner. Inom ramen för Statens institut för rasbiologi mättes huvuden, intelligenstester gjordes och stereotypa bilder av romers egenskaper beskrevs och fick fäste. Åren 1914–1954 fanns det i Sverige en lag som föreskrev ett inreseförbud för romer. Det innebar att romer som flydde från förföljelse i andra europeiska länder eller var överlevande från Förintelsen inte fick komma innanför Sveriges gränser. Romer hindrades genom förbud och hot om vite att skaffa sig fast bostad. Många romska barn utestängdes från skolan. Landsomfattande registreringar av romer, steriliseringar, omhändertaganden av barn och kommuners vägran att mantalsskriva romer såväl motiverades som verkställdes utifrån inställningen att romer var oönskade och inte skulle bli för många. Förföljelse och fördrivning var återkommande inslag i många romers liv.

---

¹⁰ SOU 1923:2, Förslag till lag om lösdrivares behandling, s. 89.

¹¹ SOU 1923:2, Förslag till lag om lösdrivares behandling, s. 85.

De negativa konsekvenserna av att inte ha en bostad och att förvägras rätten att vara mantalsskriven påverkade hela livssituationen för många romer. Detta var vid den tiden resultatet av en medveten politik; åtgärderna skulle försvåra eller omöjliggöra en romsk existens i landet.

Av vitboken framgår att det från slutet av 1940-talet och framåt går att skönja ett visst skifte, då den politiska ambitionen präglades av åtgärder som syftade till att romer skulle ”komma in i samhället”. Det vidtogs åtgärder för att romer skulle få tillgång till bostad och tillträde till utbildning. Många åtgärder vägledades dock av perspektivet att romer skulle räddas från sig själva och sin kultur.

De fostrande dragen är påtagliga och ledorden för många utbildningspolitiska åtgärder var önskan om att romer skulle anpassa sig till majoritetssamhällets etablerade normer. Uteblivna framsteg vad gäller romers socioekonomiska ställning har påfallande ofta definierats utifrån majoritetssamhällets uppfattning om att problemen låg hos gruppens ovilja och oförmåga att passa in.

Situationen för många romer präglas alltså av de negativa uppfattningarna om romer som varit vägledande för många av de politiska åtgärderna. Det är synnerligen allvarligt, för många romers erfarenhet av att leva i en fientlig omgivning påverkar såväl nu som förr deras villkor att främja sin identitet som nationell minoritet med egna resurser. Det finns därför skäl att framhålla antiziganismens strukturella dimensioner och kontinuitet.

En problembeskrivning som återkommit i kommissionens möten med romer är att romer i stor utsträckning befinner sig i en ond cirkel. Romer bor generellt sett under sämre förhållanden än befolkningen i övrigt. De särskilda svårigheter som råder för många romer när det gäller rätten till utbildning hänger samman med flera faktorer. En av dem är att bristande bostadsförhållanden ofta får negativa konsekvenser för möjligheterna att uppnå bra resultat i skolan. Att avbrutna studier i sin tur påverkar möjligheterna till högre utbildning negativt, liksom chanserna att få ett arbete, är uppenbart. Den som inte kan försörja sig genom eget arbete har påtagligt sämre möjligheter att få tillgång till en bra bostad. En annan allvarlig konsekvens av den systematiska diskrimineringen är dess effekter för såväl fysisk som psykisk hälsa.

Antiziganismens strukturella dimension kommer också till uttryck i det förhållandet att många romer erfar att de fortfarande bemöts

av antiziganism vid kontakter med olika myndigheter. När det gäller socialtjänsten, synes oron vara särskilt stor vid ärenden som rör tvångsomhändertaganden av barn enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). Kommissionen har under sin verksamhetsperiod återkommande fått uppgifter om LVU-ärenden där fördomar mot romer upplevs ha fått betydelse för bemötande, handläggning och beslutsfattande. Många romer vittnar också om liknande erfarenheter av kränkande upplevelser vid kontakter med hälso- och sjukvården.

Kommissionen konstaterar att situationen vad gäller romers tillgång till sina mänskliga rättigheter är mycket allvarlig. Kränkningar och hatbrott tillhör många romers vardag, något som poängterats i ett antal rapporter om romers villkor i Sverige.¹² Därutöver finns det studier som visar att romer utsätts för diskriminering inom rättsväsendet.¹³

Många av de kränkningar som romer erfar sker förhållandevis öppet och kommer ofta till uttryck i vardagliga situationer. De sker i samband med att romer handlar, besöker restauranger, befinner sig i nära anslutning till hemmet eller på offentliga platser. Utsatta EU-medborgare, varav en majoritet är romer, vittnar om dagliga kränkningar och allvarliga brott mot liv och boplatser.

Särskilt oroväckande är också att romska barn tvingas uppleva hot och kränkningar av grannar och i sin skolmiljö. Det påverkar givetvis barnens möjligheter och förutsättningar till en trygg uppväxt. Det är också bakgrunden till att många romer känner sig tvingade att dölja sin romska tillhörighet för att undgå kränkningar.

Utmärkande för många av de övergrepp och kränkningar som romer utsattes för under 1900-talet är att de var sanktionerade av staten. En vanligt förekommande uppfattning och en grogrund för antiziganism såväl historiskt som i dag är att romers situation är mer eller mindre självförvållad, eller till och med självvald. Det är denna hållning som har varit en utgångspunkt för en politik som registrerat och fördrivit romer från kommun till kommun. En fördrivning som alla var överens om skulle genomföras i syfte att förmå romer att

---

¹² Se t.ex. DO (2011), Romers rättigheter; Länsstyrelsen i Stockholms län (2014), Nulägesbeskrivning av hinder och möjligheter för romers rätt; Kommissionen mot antiziganism (2016), Agera mot antiziganistiska hatbrott.

¹³ Brå (2008), Diskriminering i rättsprocessen – om missgynnande av personer med utländsk bakgrund.

själva vilja lämna landet. Den aktuella diskussionen om att förbjuda tiggeri liksom krav på åtgärder som underlättar avhysningar synliggör att historien upprepar sig och bekräftar många romers erfarenheter och känsla av att leva i en fientlig omgivning. Det är i ljuset av detta och att antiziganismen fortlever, som romers bristande tillit till majoritetssamhället måste förstås.

Skånepolisens kartläggning av romer bekräftade att romers rättigheter alltså kan kränkas av en myndighet. När kartläggningen avslöjades vände sig flera romska organisationer till regeringen och Polisen med krav på en fullständig utredning av det inträffade. De efterfrågade i första hand svar på frågor om kartläggningens omfattning, bakgrund och syfte, vilka metoder som använts vid uppgiftsinsamlingen och hur man planerat att använda uppgifterna. Det ställdes även krav på att ansvar skulle utkrävas och att åtgärder skulle vidtas i syfte att motverka antiziganism och diskriminering av romer. Framför allt efterfrågades ett offentligt erkännande av att det handlade om en systematisk kartläggning av romer. Trots att flera tillsynsmyndigheter granskat registreringen har få av de befrågade frågorna fått ett tillfredsställande svar.

Kommissionen kan konstatera att Polisens kartläggning medförde att flera tusen romer registrerades genom upprättandet av s.k. släktträd. Av de granskningar som följde efter avslöjandet framkom att polisens uppgiftsbehandling i flera delar stred mot polisdatalagen (1998:622) och därför var olaglig. Varken SIN eller Åklagarmyndigheten drog emellertid slutsatsen att registreringen skett *enbart* på grund av etnicitet, varför Polisen undgick kritik i denna del.

Den för många romer viktigaste aspekten, att kartläggningen hade en etnisk dimension, synliggjordes inte av någon granskningsmyndighet förrän i mars 2015 då JO kom med sitt beslut. JO skriver bl.a. följande:

[B]risterna vid polismyndighetens personuppgiftsbehandling medförde att det byggdes upp ett mer eller mindre permanent register över ett stort antal personer av romskt ursprung. Uppgiftssamlingarna har alltså *de facto* fått karaktären av ett register över just etnisk tillhörighet. Det finns därför skäl att se mycket allvarligt på bristerna hos dåvarande Polismyndigheten i Skåne. Att registreringen drabbade en redan utsatt grupp förstärker allvaret i det inträffade.¹⁴

---

¹⁴ JOs beslut den 17 mars 2015, dnr 5205-2013, s. 18. Kommissionens kursivering.

Kommissionen ansluter sig till JOs bedömning. En utförligare redogörelse för kommissionens inställning lämnas i kommissionens rapport *Registrering av romer* som återges i bilaga 5.

Att Skånepolisens kartläggning har fått stora konsekvenser för romers tilltro till samhällets vilja eller förmåga att skydda deras mänskliga rättigheter står utom allt tvivel. Registreringen har väckt minnen av tidigare kartläggningar och dessas förödande konsekvenser. Det är tydligt att det redan låga förtroendet för myndigheter har dalat ytterligare, i synnerhet i förhållande till polisen. Kommissionen har även fått oroväckande signaler om att registreringen har påverkat barns och ungdomars framtidstro och tilltro till att ett liv utan antiziganism är möjligt. Flertalet myndigheter med uppdrag inom strategin för romsk inkludering har uttryckt att avslöjandet medförde att de behövde strukturera om arbetet och i princip börja om med förtroendeskapande insatser.¹⁵

Polisens agerande – först registreringarna i sig, sedan förnekandet initialt av dessas existens och därefter försvaret av dem efter avslöjandet – förstärkte intrycket av att aktörer inom Polismyndigheten inte förstod situationens allvar. Polisens inställning till de skadeståndsanspråk som utreddes av Justitiekanslern (JK), dvs. att det inte fanns grund för ersättning, tyder också på en oförmåga att inse allvaret i det inträffade.

Den ursäkt som den nyutträdde rikspolischefen sedermera framförde till romer i maj 2015 signalerade en förändring i Polismyndighetens attityd till registerskandalen och utgör ett viktigt första steg för att minska förtroendeklyftan. Men det står också klart att det under lång tid framöver kommer att krävas flera tydliga och kraftfulla åtgärder från myndighetens sida för att visa att den insett vidden av registerskandalen och är seriös i sina ansträngningar att skapa en förtroendefull relation.

Trots att personuppgiftsbehandlingen bedömts vara olaglig och att JO riktat allvarlig kritik mot såväl Polismyndigheten som flera ansvariga tjänstemän inom myndigheten har det inte lett till någon påföljd på individnivå. En bidragande orsak till att det personliga ansvarsutkrävandet försvårats är den utdragna handläggningstiden.

---

¹⁵ Emerga (2016), Och sen då? Myndigheters arbete för romers rättigheter och mot antiziganism 2012–2015; Länsstyrelsen i Stockholms län (2014), Nulägesbeskrivning av hinder och möjligheter för romers rätt.

Två av de disciplinärenden som anmäldes till Polismyndighetens personalansvarsnämnd avskrevs på grund av att preskriptionstiden löpt ut. I två ärenden riktades ringa kritik, vilket inte ansågs kräva någon disciplinpåföljd.

Vad gäller frågan om kompensation har JK beviljat de registrerade ett skadestånd om femtusen kronor per person, utifrån de brister som SIN konstaterat. Det har dock inte utgått någon ersättning baserad på aspekten registrering på etnisk grund. Genom den skadeståndstalan som Civil Rights Defenders driver prövas frågan om kompensation på denna grund i domstol.

Enligt kommissionen finns det trots de genomförda granskningarna, fortfarande frågetecken kring personuppgiftsbehandlingen på flera centrala punkter. En berättigad fråga som ställs av personer som registrerats är varför just han eller hon finns med. Andra frågor är hur informationsinhämtningen gick till, i vilken omfattning kartläggningen har använts samt till vilka och på vilka sätt uppgifterna har gjorts tillgängliga. Det är av stor vikt att dessa frågor blir ytterligare belysta. Se vidare om detta i avsnitt 3.5.

3.3 Avsaknad av betydande framsteg för att säkerställa romers mänskliga rättigheter

Delegationen för romska frågor beskrev 2010 den romska befolkningens tydliga maktunderläge och klart sämre livsvillkor på alla samhällsområden, inte minst när det gäller sådana helt avgörande ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter som utbildning, arbete, bostad, kultur och språk samt bästa uppnåeliga hälsa. Delegationen pekade även på den bristfälliga representationen av romer inom politik, medier, språk- och kulturliv. Kommissionens bild är att få personer med romsk tillhörighet återfinns bland anställda inom statlig och kommunal verksamhet. Anställningar synes i första hand komma i fråga för arbete med ”romska frågor”. Det pekar på svårigheten för romer att bli en del av befintliga strukturer och att antiziganismen påverkar romers tillgång till arbete.

Delegationen konstaterade sammanfattningsvis att romers situation är ovärdig ett demokratiskt välfärdssamhälle men att det samtidigt inte finns några genvägar till jämlika villkor för romer. Situationen kräver i stället en långsiktig, uthållig och målmedveten poli-

tik – vad delegationen kallar en nationell strategi – för romer baserat på romers rätt. Denna strategi ska, enligt delegationen, ha tre övergripande mål; att stänga välfärdsgapet mellan romer och andra grupper, att häva romers maktunderläge samt att reparera romers tillit till majoritetssamhället och överbygga förtroendeklyftan.

Mot denna bakgrund tog regeringen fram en långsiktig strategi för romsk inkludering. Strategin innefattar bland annat en satsning på pilotverksamhet i ett fåtal kommuner, riktade myndighetsuppdrag och framtagandet av en lägesbeskrivning. Kommissionen kan notera att vissa framsteg gjorts i arbetet med att motverka antiziganism, men att insatserna inte i tillräcklig utsträckning förmått utmana de diskriminerande strukturer som utgör hinder för ett förverkligande av romers mänskliga rättigheter.

Situationen för romers mänskliga rättigheter vittnar om att mycket arbete kvarstår. Detta synliggörs även i internationella övervakningsorgans rapporter om Sverige. I sin senaste landrapport om Sverige konstaterar Europarådets kommission mot rasism och intolerans (ECRI) att romer fortfarande möter diskriminering på alla områden i sitt dagliga liv, något som även påtalats vid tidigare rapporteringar.¹⁶ Romer bedöms vara marginaliserade och särskilt missgynnade socialt och ekonomiskt. Samma bedömning gör FNs kommitté för avskaffande av rasdiskriminering (CERD) och rådgivande kommittén för ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter i sina senaste rapporter över Sverige.¹⁷ Den allvarliga diskrimineringen av romer på bostadsmarknaden, arbetsmarknaden, och vid köp av varor och tjänster uppmärksammas särskilt.

Situationen för romska barn i skolan är ytterligare ett område där Sverige kritiserats av granskningsorganen. Det råder stora brister vad gäller medvetenhet om, eller erkännande av, romsk kultur i skolor och i läroplan. Det är inte ovanligt att romska barn mobbas och trakasseras av elever eller lärare. Bristen på minoritetspråklärare tas också upp som ett akut problem.¹⁸

---

¹⁶ ECRI (2012), Report on Sweden (fourth monitoring cycle), CRI (2012) 46.

¹⁷ CERD (2013), Sammanfattande kommentarer avseende Sveriges gemensamma 19:e till 21:a periodiska rapport, CERD/C/SWE/CO/19-21: Rådgivande kommittén för ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter (2012), Tredje yttrandet om Sverige, ACRC/OP/III(2012)004.

¹⁸ Se not 16 och 17, samt FNs kommitté för barnets rättigheter (2015), Sammanfattande slutsatser och rekommendationer avseende Sveriges femte periodiska rapport, CRC/C/SWE/CO/5.

Flera övervakningsorgan uttrycker en oro över att det skett en betydande ökning av öppet främlingsfientliga och rasistiska uttalanden i Sverige, inom politiken, i medierna och på Internet. Nätets centrala roll i spridandet av rasism och intolerans mot bland annat romer lyfts särskilt av bl.a. ECRI som noterar en markant ökning av hets på sociala medier. Både ECRI och rådgivande kommittén för ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter understryker i detta sammanhang vikten av att politiska ledare tydligt och bestämt tar avstånd från alla former av antiziganistiska uttalanden och uttryck.

Tendensen att antiziganistiska uttryck i det offentliga rummet ökar i Sverige överensstämmer med utvecklingen i andra delar av Europa. I en särskild rapport om romers mänskliga rättigheter, framtagen av Europarådets dåvarande kommissionär för de mänskliga rättigheterna Thomas Hammarberg, konstateras att toleransen för öppet rasistiska och antiziganistiska uttalanden förefaller ha ökat. Rapporten skildrar antiziganistisk retorik av folkvalda politiker, utbredd spridning av negativa stereotyper och fördomar om romer i media och ökade hatbrottsattacker mot romer runt om i Europa. Den beskriver också hur europeiska länders rättsväsenden misslyckats med att reagera på diskriminering, våld mot romer och andra kränkningar av romer.¹⁹

Samtidigt som antiziganismen synes öka riktar flera internationella organ kritik mot hur anmälningar om diskriminering och hatbrott hanteras. Flera uttrycker dessutom en oro över det mycket låga antalet konstaterade fall av diskriminering, trots den rapporterade utbredningen av etnisk diskriminering på arbetsplatser, när det gäller boende och tillgång till varor och tjänster samt utbildning.

Flera granskningsorgan bedömer att åtgärderna mot hatbrott inte har varit tillräckligt effektiva och efterlyser kraftåtgärder för att komma till rätta med situationen.²⁰ Sverige uppmanas därför att vidta ytterligare åtgärder för att säkerställa att rasistiska hatbrott anmäls och utreds samt att polis och övriga rättsvårdande aktörer har tillräcklig utbildning för detta. Sverige rekommenderas också att vidta effektivare åtgärder för att bekämpa rasistiska uttrycksformer på

¹⁹ Europarådet (2012), Human rights of Roma and Travellers in Europe.

²⁰ CERD (2013), Sammanfattande kommentarer avseende Sveriges gemensamma 19:e till 21:a periodiska rapport, CERD/C/SWE/CO/19-21; CAT (2013), Sammanfattande kommentarer avseende Sveriges sjunde och åttonde periodiska rapport, CAT/C/SWE/6-7.

sociala medier. FN:s tortyrkommitté (CAT) uttrycker dessutom en oro över den låga kompensation som utgått med anledning av Skånepolisens registrering av romer.²¹

3.4 Vikten av att fylla ett erkännande med innehåll

Vid många av de konsultationer som kommissionen haft med romer har det framhållits att erkännandet av romer som nationell minoritet har haft betydelse för romers rättigheter och plats i det svenska samhället. Erkännandet betyder framför allt att det finns ett officiellt ställningstagande för att den romska gruppens kultur och språk är en del av det svenska kulturarvet. Vidare framkommer synpunkten att erkännandet också har gett gruppens krav om åtgärder för att stärka rätten till inflytande och insatser för att värna gruppens språk och kultur en större legitimitet. Samtidigt vittnar många romer om att mycket återstår att göra och att antiziganismen påverkar möjligheterna att uppfylla åtagandena i minoritetskonventionerna.

Det finns i dag en insikt om förekomsten av antiziganism. Det kom till uttryck i regeringsförklaringen 2014 då statsminister Stefan Löfvén konstaterade att antiziganism inte har någon plats i det svenska samhället. De vitböcker som tagits fram av Svenska kyrkan, Socialstyrelsen och Regeringskansliet synliggör en kunskap och ett erkännande av att antiziganismen har sina rötter i en lång historia av statligt sanktionerade kränkningar och dess påverkan på romers mänskliga rättigheter såväl historiskt som i dag.²² Kommissionen kan dock konstatera att erkännandena inte har fått ett tillräckligt genomslag för att kränkningar av romers mänskliga rättigheter ska upphöra.

Ett förändringsarbete med sikte på att bekämpa antiziganism måste därför fortsätta och stärkas. Framför allt behöver det föras på flera plan samtidigt. Det ligger i linje med de rekommendationer som FN:s kommitté för de mänskliga rättigheterna nyligen framfört till Sverige.²³ Det är kommissionens mening att det krävs om-

---

²¹ CAT (2013), Sammanfattande kommentarer avseende Sveriges sjunde och åttonde periodiska rapport, CAT/C/SWE/6-7.

²² Svenska kyrkan (2013), Svenska kyrkans förhållande till romer och resande cirka 1900–1950; Socialstyrelsen (2014), Antiziganism i statlig tjänst; Ds 2014:8.

²³ FN:s kommitté för mänskliga rättigheter (2016), CCPR/C/SWE/CO/7.

fattande insatser som belyser och motverkar bristen på kunskap om antiziganismens omfattning och konsekvenser samt dess betydelse för hur offentlig verksamhet bedrivs. Upprättelse och ansvarsutkrävande är frågor som måste stå i förgrunden. En sådan ansats kan bidra till att kränkningar av romers mänskliga rättigheter inte upprepas.

3.5 Kommissionens rekommendationer för att reagera på kränkningar av romers rättigheter och möjliggöra upprättelse

- En officiell ursäkt bör framföras för de övergrepp som romer har drabbats av genom historien. Ursäkten bör framföras av statsministern vid en officiell ceremoni som ett led i att ge romer upprättelse och motverka nutida kränkningar av romers mänskliga rättigheter.
- Regeringen bör initiera inrättandet av minnesmärken och minnesdagar med syftet att erkänna och synliggöra den antiziganistiska historien i Sverige. Det bör även ske en översyn av namn och beteckningar på platser, vilka anspelar på antiziganism.
- Regeringen bör ge Länsstyrelsen i Stockholms län i uppdrag att tillhandhålla och sprida skolboken *Antiziganismen i Sverige – om övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet och i dag* samt tillhörande lärarhandledning. Regeringen bör överväga möjligheten att *Den mörka och okända historien – Vitbok om övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet* (Ds 2014:8) kan beställas kostnadsfritt av envar.
- Regeringen bör i lämplig form säkerställa att återstående frågor om Skånepolisens register över romer får tillfredsställande svar samt följa upp att Polisen vidtar åtgärder för att tillförsäkra att det olagliga förfarandet inte kan upprepas.

3.5.1 En officiell ursäkt för historiska övergrepp

Regeringen har i och med arbetet med vitboken erkänt att romer genom historien har utsatts för övergrepp och kränkningar. Erkännandet är en del i den process som kan bidra till att ge romer upprättelse för begångna kränkningar. Ett erkännande bör emellertid också följas av en ursäkt från den högsta politiska nivån. En ursäkt är en fundamental del av erkännandet och bör framföras av regeringen som företrädare och symbol för helheten och den högsta politiska makten. En ursäkt kan framföras vid en ceremoni som regeringen bjuder in till.²⁴

Syftet med att under en ceremoni framföra en ursäkt är att samhället i bred bemärkelse ska ges möjlighet att erkänna det som tidigare förtigits eller negligerats. Syftet är också att romer ska få en ursäkt på alla ansvarigas vägnar. För att ursäkten ska vara trovärdig måste den följas av utfästelser om vad som kommer att göras för att förhindra upprepning och för att kompensera dem som drabbats. Kommissionen noterar att norska statens ursäkt för övergrepp mot resandegruppen följdes av en mängd åtaganden, bland annat inrättandet av Glomdalsmuseet och beslutet om en kulturfond med syfte att stärka minoritetsgruppens egenmakt.

Det är viktigt att genomförandet av sådana åtgärder tas fram i dialog med romer och så snart som möjligt efter det att kommissionen har lagt fram sitt betänkande. För att understryka dess betydelse bör ceremonin genomföras i en officiell byggnad med ett brett deltagande av romer, politiska partier och myndighetsföreträdare.

3.5.2 Minnesmärken, minnesdagar och namn på platser som anspelar på antiziganism

Kommissionen konstaterar att Sveriges antiziganistiska historia samt romers historia och närvaro i andra avseenden har en mycket undanskymd roll i det svenska samhället. Ett sätt att synliggöra den romska närvaron i Sverige är framtagandet av minnesmärken som ger en plats åt den romska rösten i det offentliga rummet.

Kommissionen noterar att det sedan 2014 finns ett minnesmärke framtaget av Jönköpings kommun över de personer som 1948

²⁴ Se skrift från Fonden för mänskliga rättigheter (2015), Har Sveriges romer fått upprättelse?

drabbades av de så kallade ”tattarkravallerna” i Jönköping. Flera ur resandegruppen har framfört att minnesmärket är ett bra exempel på en politisk handling som erkänner vad som har hänt, samtidigt som det sprider information till allmänheten om den allvarliga kränkning som utspelade sig i staden.

Kommissionen föreslår att även regeringen tar initiativ till minnesmärken över Sveriges antiziganistiska historia. Sådana minnesmärken måste tas fram i nära dialog med romer, kunna accepteras av de flesta och ha en utformning som håller över tid. Ett förslag är att synliggöra Sveriges roll under Förintelsen genom det inreseförbud som gällde för den romska gruppen åren 1914–1954. Kommissionen vill särskilt framhålla att EU-parlamentet i april 2015 antagit en resolution i vilken medlemsstaterna uppmanas att erkänna den 2 augusti som en officiell minnesdag för Förintelsen av romer under andra världskriget. Även EU-kommissionen har genom ett uttalande ställt sig bakom denna.²⁵ Kommissionen välkomnar detta och anser att regeringen i lämplig form bör tillse att den 2 augusti högtidlighålls som minnesdag.

Bakgrunden till att den 2 augusti ska vara minnesdag är att de cirka 3 000 romer som fortfarande fanns kvar i lägret i Auschwitz-Birkenau mördades natten mellan den 2 och 3 augusti 1944; barn, gamla och sjuka. Till minne av denna händelse anordnar romska civilsamhället varje år en minnesstund den 2 augusti, bl.a. på Raoul Wallenbergs torg i Stockholm. Händelsen högtidlighålls denna dag som en minnesdag också i Auschwitz och på andra platser i Europa.

Kommissionen kan konstatera att romer i och med resolutionen har fått ett redskap att använda när rättigheter diskuteras. Ett införande av ett minnesmärke kopplat till Förintelsen av romer skulle på ett mycket markant sätt bidra till att den 2 augusti får ett sådant erkännande som avses i resolutionen och att den i större utsträckning högtidlighålls i Sverige. Det kan exempelvis göras genom att i 3 § förordningen (2007:1197) med instruktion för Forum för levande historia tydliggöra att myndigheten aktivt ska främja högtidlighållandet av Förintelsens minnesdagar.

Lantmäteriet är ansvarig myndighet för ortnamn. Myndigheten ska verka för ett ändamålsenligt och vårdat ortnamnsskick samt

---

²⁵ EU-parlamentet, resolution den 15 april 2015, 2015/2615(RSP); EU-kommissionen, uttalande den 31 juli 2015, Statement/15/5444.

besluta om ortnamn i den utsträckning inte någon annan myndighet har befogenhet att göra det.²⁶ I Lantmäteriets ortnamnsregister finns namn upptagna som innehåller ledet ”zigenar” och ”tattar”. Den som vill få ett ortnamn ändrat kan vända sig till Lantmäteriet och beslutet kan överklagas hos regeringen. Utöver de officiella namnen finns platser med namn som anspelar på dessa termer. Många romer upplever detta som kränkande, och har reagerat. Enligt kommissionen är det angeläget att regeringen initierar en utredning med uppdrag att ta ställning till en framtida hållning i synen på sådana namn och beteckningar. Givetvis ska romer och andra relevanta aktörer medverka i detta arbete och kunna påverka ställningstagandena.

3.5.3 Tillgängliggöra skolboken och vitboken

En viktig del i ett erkännande av antiziganism handlar om att dess historia görs känd för en stor krets. Kommissionens deltagande i seminarier och konferenser har tagit sin utgångspunkt i vitbokens beskrivning av systematiska kränkningar av romers rättigheter. På så sätt har kommissionen sökt synliggöra att historiska tillbakablickar ger möjlighet att granska vår samtid utifrån olika perspektiv. Det angreppssättet på antiziganism har bidragit till viktiga diskussioner om komplexa frågor och konkretiserar processer och begrepp om mänskliga rättigheter som annars lätt kan bli tomma och intetsägande. Med den historiska kunskapen om antiziganismens kontinuitet har kommissionen sökt tydliggöra vars och ens skyldighet att försöka förstå vilka konsekvenserna blir när en grupps grundläggande mänskliga rättigheter systematiskt sätts ur spel. Lika viktigt har varit att tydliggöra att vår samtid är fylld med sådana händelser.

Genom den skolbok som kommissionen har tagit fram får elever tillgång till kunskap om antiziganismens historiska och nutida uttryck. Kommissionen noterar att det har funnits ett stort intresse för boken, något som inte minst visar sig i antalet beställningar. Sedan december 2015 har cirka 35 000 exemplar av skolboken samt cirka 16 000 exemplar av lärarhandledningen beställts och kostnads-

---

²⁶ 5 § 7 förordningen (2009:946) med instruktion för Lantmäteriet.

fritt skickats ut. Det är viktigt att någon aktör tar vid kommissionens arbete med att tillhandahålla och aktivt sprida materialet. Det är även viktigt att det sker en uppföljning och utvärdering av vidtagna insatser. En naturlig hemvist för det arbetet skulle kunna vara ett nationellt center för romska frågor, se vidare kapitel 5.

Till dess att ett center är på plats bör ansvaret ligga på en annan aktör. Kommissionen föreslår att Länsstyrelsen i Stockholms län får det uppdraget tills vidare med tanke på att myndigheten har en central roll i regeringens strategi för romsk inkludering. Myndigheten har ett nätverk som gynnar möjligheten att sprida materialet. På Skolverkets hemsida är materialet redan tillgängligt.

Kommissionen vill därutöver framhålla att flera aktörer har framfört önskemål om att få ta del av underlaget till skolboken. Det har framförts kritik mot att den tryckta versionen av vitboken inte går att beställa kostnadsfritt. Det upplevs vara ett hinder för tillgängliggörandet av den antiziganistiska historia Sverige står på. Kommissionen anser att denna kritik är befogad. Kommissionen rekommenderar därför regeringen att överväga om inte också vitboken skulle kunna tillhandhållas utan kostnad.

3.5.4 Skånepolisens register

Även om JO i sitt beslut konstaterade att Kringresanderegistret de facto kom att utgöra ett etniskt register över romer visar övriga myndigheters granskningar att dess etniska dimension inte i tillräcklig utsträckning har erkänts. Någon ekonomisk kompensation för kränkning med avseende på den etniska aspekten har inte utgått och personligt ansvar har i stort sett inte utkrävts. Den förra frågan är dock med anledning av Civil Rights Defenders initiativ föremål för domstolsprövning.

Som framgår konstaterar kommissionen att trots de många utredningar som gjorts med anledning av Skånepolisens register har många av de frågor som registret väcker ännu inte fått tillfredsställande svar. Det är uppenbart att oklarheterna är ett hinder i arbetet med att överbygga förtroendeklyftan och förstärker romers erfarenheter av att kränkningar inte tas på allvar. Det gäller bland annat frågor om varför och hur uppgifter som finns i registret faktiskt har sam-

lats in, dess spridning, hur uppgifterna har använts samt vilka som har getts tillgång till personuppgifterna.

Kommissionen vill ännu en gång understryka vikten av att dessa frågor får en ordentlig genomlysning. Kommissionen föreslår därför att regeringen i lämplig form säkerställer att ovanstående frågor får tillfredsställande svar.

I enlighet med vad kommissionen framfört i sin rapport *Registrering av romer* vill kommissionen även betona betydelsen av att det bedrivs ett internt arbete inom Polisen mot antiziganism för att motverka framtida kränkningar.

Kommissionen noterar att regeringen i maj 2015 gav Polismyndigheten i uppdrag att vidta åtgärder för att säkerställa att personuppgiftsbehandlingen inom myndigheten fullt ut beaktar de krav på integritetsskydd för den enskilde som framgår av lag eller annan författning.²⁷ Utifrån kommissionens iakttagelser fyller uppdraget en viktig funktion. Kommissionen rekommenderar därför regeringen att noga följa att Polisen vidtar nödvändiga åtgärder för att tillförsäkra att det olagliga förfarandet inte kan upprepas. Med tanke på förtroendegapet bör Polisen och regeringen lägga vikt vid att uppdraget samt arbetet med att få svar på ovan nämnda frågor genomförs i nära dialog med romer.

3.6 Kommissionens rekommendationer för att förhindra kränkningar av romers mänskliga rättigheter

- Regeringen bör i lämplig form se över det rättsliga skyddet mot registrering på etnisk grund.
- Regeringen bör i lämplig form verka för att DO i större utsträckning utreder anmälningar om diskriminering och för att fler anmälningar än i dag prövas i domstol. Likaså bör regeringen verka för att anmälningar om hatbrott i större utsträckning utreds av Polisen och lagförs. Dessutom bör dessa myndigheter förstärka sina främjande insatser och vara en starkare aktör mot kränkningar.

²⁷ Justitiedepartementet, dnr Ju2015/05244/PO.

- Regeringen bör verka för att det skyndsamt inrättas ett oberoende nationellt organ med uppgiften att främja de mänskliga rättigheterna i Sverige.
- Regeringen bör inleda ett arbete med sikte på att Sverige så snart som möjligt ratificerar protokoll 12 till Europakonventionen och tilläggsprotokollet till FNs konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter.
- Regeringen bör verka för att det tillsätts en särskild representant för romers rättigheter inom EU.

3.6.1 Översyn av rättsliga skyddet mot registrering på etnisk grund

Kommissionen har i rapporten *Registrering av romer* föreslagit att det rättsliga skyddet mot registrering på etnisk grund ses över, samt att översynen bör innefatta diskrimineringslagen (2008:567). Kommissionen noterar att regeringen i ett tilläggsdirektiv (dir. 2015:129) till Utredningen om bättre möjligheter att motverka diskriminering gett utredaren i uppdrag att analysera om en ändring av regleringen om skydd mot diskriminering i offentlig verksamhet behövs samt utifrån analysen lämna nödvändiga och fullständiga författningsförslag.

Kommissionen välkomnar detta initiativ som ett led i att säkerställa ett bättre rättsligt skydd mot registrering på etnisk grund. Diskrimineringslagen är en av flera relevanta lagar i detta sammanhang. Kommissionen rekommenderar regeringen att också i andra avseenden se över det rättsliga skyddet mot sådan registrering.

3.6.2 Åtgärder mot diskriminering och hatbrott

Antiziganistiska hatbrott och andra kränkningar får i stor utsträckning passera obemärkt. Det visar sig inte minst i det förhållandet att få anmälningar om diskriminering och hatbrott utreds eller leder till konsekvenser. Detta är mycket allvarligt med tanke på att toleransen för öppet rasistiska och antiziganistiska uttalanden förefaller ha ökat under senare tid. Det är även känt att utsatta EU-medborgare

utsätts för hatbrott men att dessa händelser så gott som aldrig anmäls.

Ett sätt att synliggöra förekomsten av kränkningar av romers rättigheter och bidra till upprättelse är genom rättsliga processer. Det finns olika nationella instanser att vända sig till för enskilda som upplever sig ha fått sina mänskliga rättigheter åsidosatta. Den som anser sig diskriminerad kan i många fall vända sig till DO. Hatbrott kan anmälas till Polisen. Beslut om offentliga insatser i ärenden som rör enskildas rättigheter kan i stor utsträckning överklagas till förvaltningsdomstol. Direkta felaktigheter i samband med medicinsk behandling kan prövas av Inspektionen för vård och omsorg. Skolinspektionen och Barn- och elevombudet kan man vända sig till om skolan eller förskolan har brutit i sina skyldigheter. Myndighetsföreträdare som inte sköter sina åligganden i kontakter med enskilda kan anmälas till JO, som ytterst kan väcka åtal om t.ex. tjänstefel.

Det är kommissionens mening att rättsliga processer är en verkningfull metod för att motverka antiziganism. Hur missförhållanden och kränkningar beskrivs och kommer till uttryck i anmälningar och domar med avseende på bland annat etnisk tillhörighet, kön och ålder kan i sammanhanget inte underskattas, då de kan fungera som underlag för bedömningen av situationen för de mänskliga rättigheterna. Lika viktigt är emellertid att individuella ärenden också klaras upp och i ökad utsträckning leder till konsekvenser och ansvarsutkrävande.

Polisen och DO har utifrån sina uppdrag en särställning i förhållande till många andra myndigheter. Kommissionen anser därför att det är av största vikt att dessa myndigheter inom ramen för sina ordinarie uppdrag särskilt reflekterar över arbetssätt och metoder som kan medföra att anmälningar om diskriminering och hatbrott utreds i större utsträckning och leder till konsekvenser.

Regeringen bör verka för att anmälningar till Polisen om hatbrott i högre utsträckning utreds och lagförs. Den prioritering av frågan som Polisen signalerat är välkommen, men regeringen bör noga följa att prioriteringen också ger resultat. Även Åklagarmyndigheten och rättsväsendet som helhet har en viktig roll i detta.

Regeringen bör även i lämplig form verka för att DO i högre utsträckning utreder anmälningar om diskriminering och att dessa i större utsträckning än i dag blir föremål för prövning i domstol.

En systematisk genomlysning av de anmälningar om antiziganistisk diskriminering som görs till DO skulle kunna bidra till att belysa hur myndighetens arbete att motverka kränkningar kan utvecklas. Erfarenheten av en sådan genomgång av anmälningar till Polisen om antiziganistiska hatbrott, och som gjordes under arbetet med kommissionens rapport *Agera mot antiziganistiska hatbrott*, var positiv. Rapporten belyser vad som brustit och kan med fördel utgöra ett underlag för Polisens reformarbete.

Kommissionen vill betona att dessa myndigheter också bör förstärka sina främjande insatser och vara en starkare aktör mot kränkningar. Ett förtroendefullt arbete förutsätter att man tar en aktiv roll i att agera och reagera mot kränkningar. Det förutsätter även ett nära och brett samarbete med romer.

3.6.3 Inrättande av en nationell institution för mänskliga rättigheter

Antiziganismens omfattning visar att situationen för de mänskliga rättigheterna i Sverige uppvisar påtagliga brister och problem. För att åstadkomma en förändring är det nödvändigt att påbörja arbetet med en nationell institution som har mandat att skydda och verka för de mänskliga rättigheterna.

Att det finns ett behov av en nationell MR-institution underströks i MR-delegationens slutbetänkande *Ny struktur för skydd av mänskliga rättigheter* (SOU 2010:70) och i betänkandet *Samlat, genomtänkt och uthålligt? En utvärdering av regeringens nationella handlingsplan för mänskliga rättigheter 2006–2009* (SOU 2011:29). Kommissionen ställer sig bakom den slutsatsen och noterar att regeringen i vårbudgeten 2016 har aviserat en ny strategi för arbetet med mänskliga rättigheter i Sverige. En viktig del av den kommande strategin anges vara att föreslå inrättande av en oberoende nationell institution med uppgift att skydda och främja de mänskliga rättigheterna i enlighet med Parisprinciperna.²⁸

Kommissionen anser att inrättandet av MR-institutionen är angeläget och att arbetet bör ske skyndsamt.

---

²⁸ Prop. 2015/16:100, utgiftsområde 1, s. 122.

3.6.4 Ratificering av internationella rättighetsnormer

Protokoll 12 till Europakonventionen

Protokoll 12 är ett tilläggsprotokoll till Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen). Dess första artikel förbjuder dels all diskriminering vad avser åtnjutandet av rättigheter som skyddas genom lag, dels diskriminering av enskilda generellt från myndigheters sida. Genom protokollet utvidgas förbudet mot diskriminering i förhållande till konventionens artikel 14. Denna bestämmelse förbjuder diskriminering såvitt gäller de rättigheter som skyddas av konventionen, medan protokoll 12 föreskriver förbud mot diskriminering vid åtnjutandet av samtliga rättigheter i den nationella lagstiftningen.

I sin rapport från 2012 avseende Sverige upprepar ECRI sin tidigare rekommendation att Sverige bör ratificera protokoll 12 till Europakonventionen.²⁹ Sverige har förklarat att man för närvarande inte har för avsikt att ratificera protokollet, men att det på längre sikt kan finnas ett intresse att införa ett sådant generellt diskrimineringsförbud. I betänkandet *Samlat, genomtänkt och uthålligt? En utvärdering av regeringens nationella handlingsplan för mänskliga rättigheter 2006–2009* (SOU 2011:29) återfinns en klagörande analys av protokollets innebörd och betydelse för ett systematiskt arbete för de mänskliga rättigheterna i Sverige. Denna analys bör enligt kommissionens mening vara vägledande inför ett ställningstagande om att tillträda protokoll 12 till Europakonventionen. En ratificering av protokoll 12 skulle innebära en viktig politisk viljeyttring om att regeringen med alla medel som står till buds bekämpar antiziganism.

Tilläggsprotokoll till FN-konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter

Som framgår är antiziganismen ett mycket utbrett problem och det visar sig inte minst genom att romer har begränsad tillgång till flera av de grundläggande mänskliga rättigheterna som återfinns i FNs

---

²⁹ ECRI (2012), Report on Sweden (fourth monitoring cycle), CRI (2012) 46.

konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter. Det handlar om rätten till bostad, utbildning, arbete, hälsa och rätten till språk och kultur.

Kommissionen konstaterar att Sverige inte har ratificerat det tilläggsprotokoll till FNs konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter som antogs 2008 och trädde i kraft 2013. Genom protokollet får individer som fått sina ekonomiska eller sociala rättigheter kränkta på nationell nivå möjlighet att lämna in ett klagomål till den FN-kommitté som bevakar staters efterlevnad av konventionen. Kommittén har då möjlighet att inleda undersökningar i situationer där allvarliga och systematiska kränkningar av dessa rättigheter pågår. Den har då också möjlighet att föreskriva tillfälliga åtgärder för att förhindra obotlig skada. I dagsläget har 21 länder – bland dem Finland, Belgien, Italien, Argentina och Spanien – ratificerat tilläggsprotokollet och ytterligare 26 länder har signerat, dock inte Sverige.

Kommissionen vill betona att enskildas klagomål om brister när det gäller skyddet för de mänskliga rättigheterna är ett värdefullt material för att bilda sig en uppfattning om läget i landet och efterlevnaden av konventionsbaserade rättigheter. Dess normgivande effekt kan förväntas vara relativt stor för säkerställandet av ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter. Kommissionen rekommenderar därför regeringen att påbörja ett arbete för att Sverige så snart som möjligt ska ratificera tilläggsprotokollet till FNs konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter.

3.6.5 Särskild representant för romers rättigheter inom EU

Romers erfarenhet av diskriminering och bristande tillgång till rättigheter i Sverige kan inte ses isolerat från det som sker i andra delar av Europa. Enligt Europarådet är antiziganismen djupt rotad i Europa.³⁰ Antiziganismens strukturella dimension kommer inte minst till uttryck genom att personer med romsk tillhörighet från bland annat Rumänien, Bulgarien och Moldavien söker sig utomlands för att finna en försörjning. Kommissionen noterar att regeringen har slutit

---

³⁰ Europarådet (2012), Human Rights of Roma and Travellers in Europe.

avtal med Rumänien och Bulgarien i syfte att förbättra situationen för utsatta människor i dessa länder.³¹

Att romers utsatta situation i Europa i hög grad beror på antiziganism kan inte nog understrykas. Kommissionen anser därför att det krävs effektiva åtgärder för att motverka antiziganism och därmed förbättra situationen för romers mänskliga rättigheter i medlemsstaterna. Mot denna bakgrund anser kommissionen att regeringen bör verka för att det tillsätts en särskild representant inom EU med resurser och befogenheter att samordna och intensifiera unionens insatser för romers rättigheter.

---

³¹ Letter of Intent between the Ministry of Labour and Social Policy of the Republic of Bulgaria and the Ministry of Health and Social Affairs of the Kingdom of Sweden on cooperation in the area of social policy, 5 februari 2015; Joint Declaration between the Ministry of Health and Social Affairs of Sweden and the Ministry of Labour, Family, Social Protection and Elderly of Romania, 5 juni 2015.

4 Tydligare styrning och samordning av åtgärder mot antiziganism

4.1 Bakgrund

Det stora flertalet statliga förvaltningsmyndigheter lyder under regeringen. Regeringens styrning av dessa sker bland annat genom beslut om särskilda myndighetsuppdrag. Sådana uppdrag kan antingen formuleras i det årliga regleringsbrevet eller ta formen av ett särskilt regeringsbeslut. Härtill kommer den s.k. informella styrning som sker i form av uppföljning av den årliga myndighetsdialogen mellan regeringen och dess myndighetschefer, liksom övriga löpande kontakter mellan Regeringskansliet och förvaltningsmyndigheter. Den kontinuerliga återrapporteringen fyller en viktig funktion för regeringens möjligheter att följa upp och utvärdera om insatserna bidrar till en förändring i avsedd riktning.

Kommissionens dialoger med romer har till stor del handlat om att diskutera erfarenheter av antiziganism och vad som utgör verkningfulla åtgärder mot antiziganism. Det framförs bl.a. att kunskapen om antiziganismens omfattning och konsekvenser inte har fått något större genomslag när det gäller hur offentlig verksamhet bedrivs på kommunal eller statlig nivå och att alltför få insatser görs i syfte att stärka romers egenmakt. Åtgärder har många gånger initierats, utarbetats och verkställts utan romskt deltagande och inflytande samt utan beaktande av romers erfarenheter och kunskap. Denna brist påverkar givetvis tillförlitligheten i vad som framkommer när insatserna följs upp och värderas. En annan aspekt av egenmakt rör det romska civilsamhällets förutsättningar att verka på sina egna villkor. De brister som påtalats på den punkten gäller framför allt organisationsbidragens storlek och fördelning.

En annan kritik som framförts är att mycket av arbetet bedrivs i projektform och att insatserna därmed saknar den långsiktighet och kontinuitet som krävs för ett nödvändigt strukturförändrande arbete. Diskussionerna har många gånger knutit an till konkreta exempel på myndigheters brister att införliva insatser i ordinarie verksamhet. En annan fråga som återkommande diskuterats är brister i hur många kommuner arbetar för att förverkliga de nationella minoriteternas rättigheter.

Som framgår är kritiken omfattande. De synpunkter som romer framför bekräftas av flera studier och utvärderingar. Det går inte att bortse från att dessa kritiska synpunkter kommer från en grupp vars situation utgör en av de största utmaningarna som Sverige står inför när det gäller respekten för de mänskliga rättigheterna.

Mot bakgrund av denna allvarliga situation anser kommissionen att regeringen skyndsamt bör vidta åtgärder för att kunna bevaka, driva och samordna frågor som hänger samman med antiziganism och de mänskliga rättigheterna. Kommissionens rekommendationer knyter an till flera av de pågående insatserna och aviserade initiativen, till exempel strategin för romsk inkludering, nationell plan mot rasism, översyn av minoritetspolitiken m.m.

4.2 Kommissionens rekommendationer för ett effektivare arbete mot antiziganism

- Regeringen bör i sin myndighetsstyrning lägga vikt vid åtgärder som motverkar antiziganism.
- Regeringen bör inom ramen för strategin för romsk inkludering säkerställa stöd till och samordning av myndigheter med uppdrag inom strategin.
- Regeringen bör öka det statliga stödet till det romska civilsamhället samt ge bidragsgivande myndigheter i uppdrag att se över arbetssätt som kan leda till en ökning av andelen verksamhetsstöd till romska organisationer.

- Regeringen bör noga följa utvecklingen av omfattningen av sändningstid för program på romani čhib i public service-bolagen SVT, SR och UR för en eventuell revidering vid nästa sändningstillstånd.
- Regeringens aviserade översyn av minoritetspolitiken bör omfatta frågor som tillsyn och sanktioner, hur minoritetsrättigheter i större utsträckning kan kopplas till individen samt hur förutsättningarna till samråd och dialoger kan stärkas.
- Regeringen bör följa att uppdraget till Länsstyrelsen i Stockholms län om nationell samordning avseende utsatta EU/EES-medborgare genomförs utifrån ett rättighetsperspektiv.

4.2.1 Tydligare myndighetsstyrning mot antiziganism

Som framgår har kunskap om antiziganismens omfattning och konsekvenser inte fått tillräckligt genomslag för hur myndigheter bedriver sina verksamheter. Ett tydligt exempel på det är att antiziganistiska händelser och diskriminering av romer ofta får passera obemärkt och utan konkreta påföljder eller något ansvarsutkrävande. Exempelvis utreder DO – i linje med sin mandattolkning – enbart ett fåtal av anmälningarna om diskriminering av romer, och endast några enskilda ärenden har drivits vidare till domstol. Polisanmälningar om hatbrott med antiziganistiska motiv utreds i bristande utsträckning och leder mycket sällan till åtal. De ärenden i vilka kommissionen reagerat, är exempel på när antiziganistiska händelser annars skulle ha tillåtits passera utan någon motreaktion.

Det är kommissionens mening att bristen på reaktion bidrar till att legitimera antiziganistiska förhållningssätt och försvårar ett nödvändigt förändringsarbete. Det faktum att anmälningar om hatbrott eller diskriminering inte får märkbara konsekvenser bekräftar dessutom romers negativa erfarenheter av samhällets förmåga att förändra situationen. Signalen om att romers rättigheter inte tas på allvar riskerar att förstärka och kvarhålla romer i en utsatt situation.

Emergas studie om hur ett antal statliga myndigheter bedriver sitt arbete för romers rättigheter visar att flertalet myndigheter inte ser några fördelar med att bedriva ett arbete som utgår från begreppet

antiziganism. Det anförs att begreppet anses vara för negativt laddat. En annan synpunkt som framkommer är att det tar sikte på uttalanden och negativa attityder snarare än samhällsstrukturer. En annan inställning redovisas emellertid från framför allt Boverket och Länsstyrelsen i Stockholms län.¹

Det är mot denna bakgrund kommissionen måste betona vikten av att den kunskap som finns om hur rasismen och diskrimineringen av romer ser ut inte osynliggörs eller förringas. Kommissionens uppdrag utformades av regeringen utifrån erfarenheten att antiziganismen i flera avseenden har förblivit dold. Det har därför varit en prioriterad uppgift för kommissionen att göra begreppet antiziganism känt och synliggöra dess allvarliga konsekvenser för romers rättigheter. Det är kommissionens mening att erkännandet av begreppet i sig är viktigt för att åstadkomma en förändring. Lika viktigt är att myndigheter vägleds av begreppet i ett systematiskt arbete på strukturell nivå. En sådan utgångspunkt torde ha betydelse för analysen av vilka åtgärder som behöver vidtas och som kan förväntas vara effektiva och hållbara.

Kommissionens genomgång av regeringens strategi och uppdrag kopplade till strategins genomförande visar att en viktig utgångspunkt är att de mänskliga rättigheterna respekteras och att diskrimineringen upphör. Kommissionens genomgång av myndighetsuppdrag visar emellertid att det saknas en tydlig koppling till antiziganism och dess betydelse för romers tillgång till de mänskliga rättigheterna.

Behovet av en tydlig hållning till antiziganismen har framhållits av Länsstyrelsen i Stockholms län. I sin rapport *Nulägesbeskrivning av hinder och möjligheter för romers rätt* påtalar myndigheten behovet av att det utarbetas indikatorer för ett systematiskt arbete för att motverka diskriminering och antiziganism.² Kommissionen delar Länsstyrelsens uppfattning och menar att det finns starka skäl för regeringen att överväga insatser som bidrar till en mer systematisk hållning i arbetet mot antiziganism. Kommissionen anser därför att regeringen vid utformandet av myndighetsuppdrag, tydligare än vad som sker i dag, bör redogöra för avsikten med uppdragen och vilka resultat som förväntas uppnås. Ett sådant tillvägagångssätt kan för-

---

¹ Emerga (2016), Och sen då? Myndigheters arbete för romers rättigheter och mot antiziganism 2012–2015.

² Länsstyrelsen i Stockholms län (2014), *Nulägesbeskrivning av hinder och möjligheter för romers rätt – utbildning, arbete, bostad, hälsa, social omsorg och trygghet*.

väntas bidra till att myndigheter i större utsträckning återrapporterar en verksamhet som tar sikte på att motverka antiziganism.

Emergas studie visar också att utfärdade uppdrag inom ramen för strategin riskerar att avslutas utan avtryck i verksamheten om dessa inte följs upp med nya myndighetsuppdrag eller preciseringar i regleringsbrev. Statskontoret påtalar samma risk i sin utvärdering av brobryggarverksamheten.³ Det angivna skälet tycks vara att uppdragen inte ses som ett led i arbetet med den ordinarie verksamheten. Emergas studie synliggör därutöver att myndigheter upplever ett slags ”perspektivträngsel” när det gäller kraven på myndigheterna, t.ex. när det gäller jämställdhet, icke-diskriminering, barnperspektiv m.m.

Kommissionen vill i sammanhanget betona vikten av att respekten för och medvetenheten om de mänskliga rättigheterna måste ses som en del av ordinarie verksamheter, inte som ett eget område vid sidan av. Hur myndigheter formulerar sig om ”perspektivträngsel” och behoven av riktade uppdrag, bekräftar det intryck kommissionen fått av statliga myndigheters arbete med romers mänskliga rättigheter, att mycket alltjämt återstår att göra.

Riktade uppdrag, helst med särskild finansiering, verkar vara avgörande för att myndigheter ska bedriva ett arbete med sikte på att förverkliga romers rättigheter. Att det finns ett tydligt återrapporteringskrav eller annan form av uppföljning eller tillsyn framstår som nödvändigt för att en verksamhet i avsedd riktning ska prioriteras.

Regeringen bör därför överväga hur en tydligare styrning kan bidra till att statliga myndigheter i ökad utsträckning bedriver ett mer systematiskt arbete mot antiziganism. Enligt kommissionen kan det t.ex. uppnås genom att regeringen ger riktade uppdrag med tydligare uppdragsbeskrivning som formulerar och konkretiserar vilka brister och problem uppdragen syftar till att motverka samt behovet av att myndigheten utvecklar ett långsiktigt arbete för att säkerställa att myndigheten lever upp till sitt ansvar i detta avseende.

Det finns många områden som är särskilt angelägna utifrån deras kopplingar till antiziganism. Hatbrott och diskrimineringen på bostads- och arbetsmarknaden är områden som kräver fortsatt riktade uppdrag, men med en tydligare koppling till antiziganism.

---

³ Statskontoret (2016), Utvärdering av brobryggarverksamheten inom strategin för romsk inkludering.

Diskriminering och trakasserier mot romska barn är ett annat sådant område, liksom barns rätt till kultur och språk utifrån omfattande behov av revitaliseringsinsatser. Därutöver bör det tas fram riktade uppdrag med sikte på att belysa antiziganismens betydelse för fysisk och psykisk hälsa. Frågan om omhändertagande av romska barn enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) bör ges särskild prioritet.

4.2.2 Stöd och samordning för myndigheter med uppdrag inom strategin för romsk inkludering

Det förefaller finnas brister när det gäller stöd och samordning av insatser, liksom i fråga om kunskap och material om samt metoder för hur man konkret bör gå tillväga för att åstadkomma arbetssätt som bidrar till att motverka antiziganism. Av Emergas studie framgår att myndigheter efterfrågar ökad styrning och samordning av uppdrag inom strategin för romsk inkludering. De efterfrågar bland annat ett forum för kontinuerligt utbyte av vunna erfarenheter och goda exempel kring samråd, utbildningsinsatser m.m. En strukturerad samordning kan förväntas bidra till värdefulla synergieffekter mellan myndigheter samt även för den kommunala nivån, om också den involveras.

Länsstyrelsen i Stockholms län har haft en roll i genomförandet av strategin med avseende på den kommunala pilotverksamheten och framtagandet av nulägesbeskrivningen. Samordning och kontakter med såväl myndigheter som det romska civilsamhället har varit ett genomgående arbetssätt och haft betydelse för många av de slutsatser och rekommendationer som Länsstyrelsen presenterat. En samordning av den typ som efterfrågas har således bedrivits och kommissionen ser ett stort värde i att det fortsätter framöver. Det finns vunna erfarenheter hos Länsstyrelsen i Stockholms län som bör tillvaratas vid regeringens övervägande av en lämplig aktör för att samordna statliga myndigheters arbete med att motverka antiziganism i syfte att förverkliga romers mänskliga rättigheter.

4.2.3 Stärk det romska civilsamhället

Civilsamhällets möjligheter att påverka och utgöra en kritisk röst är vital för demokratins grundvalar. I rollen ingår att kunna påtala missförhållanden och initiera förändringar och delta i det demokratiska samhället.⁴

Det romska civilsamhällets möjligheter att verka har varit en av de återkommande frågorna som lyfts vid kommissionens dialoger med romer. Det finns ett stort antal romska organisationer i Sverige på både lokal och nationell nivå som brottas med svårigheter. I många avseenden handlar detta om att knappa resurser utdelas till ett fåtal organisationer, att det i första hand ges projektstöd i stället för verksamhetsstöd och att ansökningsförfarandena är komplicerade.

Kommissionens genomgång av ett urval statliga myndigheters redovisning av ekonomiskt stöd till nationella minoriteter under 2015 ger stöd för dessa synpunkter.⁵ Det sammantagna stödet som utgick från dessa myndigheter var cirka 55 miljoner kronor. Av dessa gick knappt 9 miljoner till romska organisationer och annan verksamhet som främjar romers kultur och romskt språk. Motsvarande stöd till samiska organisationer och annan verksamhet som främjar samisk kultur och samiskt språk uppgick till 24 miljoner. Kommissionen vill betona att den inte finner anledning att betvivla att stödet till samer är väl motiverat och fyller en viktig funktion. För kommissionen är det emellertid svårt att, vid en jämförelse, se varför det inte utgår stöd i större omfattning till romska organisationer.

Kommissionens genomgång av myndigheternas fördelning av ekonomiskt stöd visar också att romska organisationer i stor omfattning tilldelas projektbidrag, medan huvuddelen av stöd som utgår till de andra nationella minoriteterna utgörs av verksamhetsbidrag. Det kan vara värt att notera att detta ska förstås mot bakgrund av att det har bildats institutioner till vilka myndigheterna fördelar medel, till exempel samiska språkcentrum, Åjtte – Svenskt Fjäll- och Samemuseum och Judiska museet. Dessa initiativ kan ses som förebilder för hur den romska minoriteten kan organisera sig.

---

⁴ SOU 2016:13, Palett för ett stärkt civilsamhälle.

⁵ Institutet för språk och folkminnen, Kulturdepartementet, Länsstyrelsen i Stockholms län, Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, Sametinget och Statens kulturråd. Granskningen gör inte anspråk på att vara heltäckande, utan ger en fingervisning över fördelningen av statsmedel till nationella minoriteter.

Enligt kommissionen kan förändrade arbetsätt hos bidragsgivande myndigheter bidra till en korrigerande av skevheterna. Syftet bör vara att finna arbetsformer som uppmuntrar initiativ till att bygga upp institutioner som drivs av civilsamhället. Kommissionen ser ett värde i att det inte enbart anslås medel kopplade till särskilda politikområden eller genomförande av strategin, utan att medel i större utsträckning bör utgå utifrån romska intresseområden. Det kan till exempel handla om ett museum, dokumentationscentrum eller en teater.

Syftet bör också vara att myndigheter finner arbetsformer för att ge särskilt stöd såväl före som under själva ansökningsprocesserna, något som kräver en dialog med den romska gruppen. Kommissionen noterar att MUCF synes arbeta i denna riktning, vilket har lett till en positiv utveckling där romska organisationer i allt större utsträckning konkurrerar om generellt projektstöd och beviljas medel inom ordinarie bidragsram.⁶

Mot denna bakgrund anser kommissionen att ytterligare åtgärder måste vidtas i syfte att stärka det romska civilsamhället. Kommissionens förslag i denna del är att det statliga stödet till romska civilsamhället successivt bör öka med ytterligare 15 miljoner kronor. Därutöver bör bidragsgivande myndigheter ges i uppdrag att se över arbetsätt som kan leda till en ökning av fördelningen av verksamhetsstöd till romska organisationer. Se vidare i kapitel 6 om konsekvensanalys.

4.2.4 Utöka sändningstiden av program på romani čhib i public service-bolagen SVT, SR och UR

Media kan spela en viktig roll när det gäller att ge motbilder till antiziganistiska stereotyper och föreställningar om romer. Det är viktigt att media förmår bevaka, följa och granska frågor som är angelägna ur ett romskt minoritetsperspektiv. Program på romani čhib har också en viktig minoritetsstärkande funktion.

Institutet för mediastudier har i en granskning av mediabilden av romer funnit att det fortfarande är sällan romer själva får komma till tals i artiklar och mediabevakning. Granskningen visar också att

---

⁶ Emerga (2016), Och sen då? Myndigheters arbete för romers rättigheter och mot antiziganism 2012–2015.

det endast finns ett fåtal redaktioner med romska journalister.⁷ En sådan är förstås Radio Romano (SR).

En genomgång av Public Service årsredovisningar ger vid handen att programutbudet på romani čhib överlag är mycket lågt, och även i förhållande till utbudet på andra minoritetsspråk. Enligt regeringens sändningstillstånd för SVT, SR och UR ska bolagens samlade programutbud på de nationella minoritetsspråken samiska, finska, meänkieli och romani čhib samt på teckenspråk sammantaget öka årligt jämfört med 2013 års nivå. Ökningen ska vara betydande.⁸ Kommissionen noterar dock att tillgänglig statistik visar att sändningstiden på romani čhib varit i stort sett oförändrad under de senaste två åren. Dessutom är endast cirka 4 procent av alla sändningstimmar på de fyra prioriterade nationella minoritetsspråken på romani čhib. Vad gäller program som riktar sig till barn och ungdomar utgör program på romani čhib lägst andel, cirka 6 procent, av bolagens totala sändningstid på de fyra prioriterade nationella minoritetsspråken.⁹

Av den totala sändningstiden på romani čhib svarar SR för 90 procent. Det är emellertid en anmärkningsvärd hög andel av denna sändningstid som utgörs av repriser, en tredjedel, vilket är betydligt högre än för övriga minoritetsspråk.¹⁰

Situationen har uppmärksammats av Granskningsnämnden för radio och tv. I ett utlåtande från 2014 gör nämnden bedömningen att bolagen inte uppfyller kravet på särskild hänsyn till de språkliga behoven hos barn och unga som tillhör språkgruppen romani čhib. Bolagen kritiserar också för att inte uppfylla det angivna kravet på en betydande ökning av det samlade programutbudet.¹¹

Mot denna bakgrund anser kommissionen att regeringen nog bör följa utvecklingen av Public Service sändningstid på romani čhib. Om den skevhet som beskrivits inte åtgärdas bör regeringen i kommande sändningstillstånd ge tydligare riktlinjer som säkerställer en avsevärd ökning av program på romani čhib. En utökad sändningstid kan förväntas leda till att fler varieteter av romani čhib får utrymme samt att fler program av och med romer produceras.

---

⁷ Institutet för mediestudier (2015), *Mediebildens av romer*.

⁸ Regeringens sändningstillstånd för SVT, SR och UR 2014–2019.

⁹ SVTs, SRs och URs respektive årsredovisningar för 2015.

¹⁰ SRs public service-redovisning, 2015.

¹¹ Granskningsnämnden, dnr 15/616, 646 och 647.

4.2.5 Översyn för att förverkliga minoritetsrättigheterna

Länsstyrelsens och Sametingets uppföljningsrapporter av minoritetspolitiken visar på en rad allvarliga brister i rättigheternas förverkligande. Genomslaget för minoritetsrättigheterna för romer är svagt och rättigheterna har en undanskymd roll.

I budgetpropositionen för 2016 aviserar regeringen en översyn av lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk och förtydliganden av vissa övriga åtgärder som föranleddes av propositionen *Från erkännande till egenmakt – regeringens strategi för de nationella minoriteterna* (prop. 2008/09:158).¹²

Utifrån de brister som kan konstateras föreligger vad gäller förverkligandet av romers minoritetsrättigheter välkomnar kommissionen detta initiativ då en sådan översyn fyller ett stort behov. I det följande redogör kommissionen för några iakttagelser och slutsatser som kommissionen anser att regeringen bör beakta vid utformandet av uppdraget till den kommande utredningen.

Tillsyn och sanktionsmöjligheter som styrmedel

Kunskapsbrist uppges vara en av orsakerna till att de nationella minoriteternas särskilda rättigheter sällan uppmärksammas. Det står emellertid utom tvivel att många aktörer, trots informations- och kunskapsinsatser, inte gör tillräckligt för att säkerställa efterlevnaden.

Det finns en omfattande rapportering som belyser att undervisning i skolan i och på romani čhib har en stor betydelse för att bevara och utveckla romers språk och kultur. Det är därför allvarligt när bristerna vad gäller efterlevnaden av exempelvis modersmålsundervisningen är så omfattande. Vad gäller situationen i skolan för de nationella minoritetsspråken konstateras att bristen på lärare är störst när det gäller den romska gruppen. En annan brist som påtalats är bristen på läromedel.¹³

Länsstyrelsen och Sametinget bedömer att utfallet av minoritetspolitiken i stor utsträckning är beroende av eldsjälarna – enskilda

¹² Prop. 2015/16:1, utgiftsområde 1, s. 137.

¹³ Länsstyrelsen i Stockholms län (2014), Nulägesbeskrivning av hinder och möjligheter för romers rätt; Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget (2016), Nationella minoriteter – minoritetspolitikens utveckling år 2015.

lokalpolitikerna och statliga och kommunala tjänstemäns intresse, tolkning och förmåga att påverka för att förändra arbetssätt inom förvaltningarna.¹⁴ Vid kommissionens möten med det nationella nätverket av kommuner för romsk inkludering har denna problem-bild bekräftats. Avsaknaden av tillsyn och sanktioner upplevs också påverka viljan att prioritera ett minoritetspolitiskt arbete.

Mot denna bakgrund anser kommissionen att den aviserade översynen bör få i uppdrag att se över vilka ytterligare styrmedel som kan tjäna syftet att komma åt dessa missförhållanden. Som framgår visar erfarenheten att enbart kunskapshöjande insatser inte får tillräcklig effekt. Enligt kommissionen kan det inte uteslutas att brister i möjligheter till ansvarsutkrävande har betydelse för vilket arbete som bedrivs.

Den kommande översynen bör därför beakta om styrning genom tillsyn kan bidra till en större efterlevnad av minoritetsrättigheterna. En sådan tillsyn bör även omfatta sanktionsmöjligheter. Det är kommissionens mening att en tillsyn kopplad till sanktionsmöjligheter kan förväntas leda till att minoritetsrättigheter prioriteras i större utsträckning och därmed kan få ett större genomslag.

Ompröva inriktningen av minoritetspolitiken

Länsstyrelsen och Sametinget konstaterar att förvaltningsområden (se 6 och 7 §§ lagen /2009:724/ om nationella minoriteter och minoritetsspråk) i sig är en framgångsfaktor när det gäller i vilken utsträckning kommuner och landsting/regioner bedriver ett arbete på det minoritetspolitiska området.¹⁵ Genom inrättandet av förvaltningsområden kan kommuner inom dessa ansöka om statsbidrag för merkostnader som uppstår med anledning av lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk. Statsbidraget kan exempelvis användas till att genomföra dialoger och samråd med minoriteter, informationsinsatser och översättningar, insatser för att synliggöra minoriteter och minoritetsspråk samt till personalkostnader. I dagsläget ingår sammanlagt 75 kommuner och 14 landsting/regioner i förvalt-

¹⁴ Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget (2016), Nationella minoriteter – minoritetspolitikens utveckling år 2015.

¹⁵ Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget (2016), Nationella minoriteter – minoritetspolitikens utveckling år 2015.

ningsområdena för samiska, finska och meänkieli. Det finns inget motsvarande för den romska eller den judiska minoriteten.

Under 2015 avsatte regeringen 119 miljoner kronor till minoritetspolitiken. Av dessa gick 79 miljoner kronor till de kommuner och landsting/regioner som ingår i förvaltningsområdena.¹⁶ Kommissionen noterar att uppföljningar av minoritetspolitikens utveckling i stor utsträckning är inriktad på de rättigheter som är knutna till de nationella minoriteter som fastslagits vara territoriellt bundna till förvaltningsområden. Minoritetsrättigheternas efterlevnad med avseende på romer har fått en relativt undanskymd roll, vilket sannolikt har att göra med betoningen på förvaltningsområden.

Tanken med särskilda språkrättigheter inom ett förvaltningsområde är att en minoritet och dess språk på något sätt är koncentrerad till ett visst geografiskt område. Romani čhib anses emellertid vara ett territoriellt obundet språk. Minoriteten romer är utspridd över stora geografiska områden, även om det finns koncentrationer inom vissa områden. Romers historiska bosättningsmönster har dessutom påverkats av en omfattande fördrivningspolitik.

Genom att välja en modell där särskilt stöd, skydd och ekonomiska resurser i stor utsträckning utgår i vissa geografiska områden, blir individens möjligheter att värna minoritetsspråket och kulturen beroende av vilken nationell minoritetsgrupp man tillhör samt var i landet hon eller han lever. Kommissionen vill i sammanhanget betona att behovet av insatser för revitalisering av romani čhib är mycket stort. Det är kommissionens mening att eftersom minoritetskonventionerna gäller i hela landet måste det finnas förutsättningar för att romani čhib är ett levande språk även om det inte går att konstatera att det har talats av många i ett visst geografiskt område. Det kan dessutom vara så att behoven kan vara större i en region med endast ett fåtal talare, än i ett område där många talar språket. Ju mindre en individ hör och talar språket, desto svårare torde det bli att upprätthålla språket och överföra det till nästa generation. Mot denna bakgrund anser kommissionen att det är angeläget att den aviserade översynen tar sikte på hur ett skydd som i större utsträckning är kopplat till individen kan uppnås.

---

¹⁶ Prop. 2015/16:1, utgiftsområde 1, s. 131.

Stärk förutsättningarna för samråd

Rätten till deltagande och inflytande är viktig i förverkligandet av minoritetsrättigheterna. Vid uppföljningen av minoritetspolitiken 2014 angav hälften av minoritetsrepresentanterna att de inte har tillräckliga ekonomiska resurser för att delta i samråd.¹⁷ Enligt kommissionen bör samrådsskyldigheten också innefatta en skyldighet att ge rimliga förutsättningar att delta.

Sametinget, Sverigefinländarnas delegation och Svenska Torne-dalingarnas Riksförbund tilldelas särskilda medel för att stärka möjligheterna till samråd och dialoger. Liknande medel tilldelas inte de romska och judiska minoriteterna, något som Länsstyrelsen och Sametinget föreslagit borde åtgärdas.¹⁸ Kommissionen gör samma bedömning och anser att den kommande översynen bör omfatta även denna fråga.

Mot bakgrund av den omfattande kritik som många romer framför angående samrådsförfarandet bör översynen även omfatta frågan om på vilket sätt samråden kan bli mer meningsfulla för alla parter.

4.2.6 Länsstyrelsens samordningsuppdrag om utsatta EU-medborgare

Regeringen har gett Länsstyrelsen i Stockholms län i uppdrag att under åren 2016–2017 utveckla samverkan och samordna det arbete som bedrivs avseende medborgare inom EU/EES-området som vistas tillfälligt i Sverige.¹⁹ Uppdraget ska genomföras i samverkan med Kronofogdemyndigheten, Polismyndigheten, Socialstyrelsen, berörda kommuner samt SKL.

Kommissionen noterar att antiziganism och diskriminering nämns som förklaring till EU-medborgarnas utsatta situation i sina hemländer. Detta är också kommissionens uppfattning. Kommissionen vill betona att dessa besökande drabbas av antiziganism och diskri-

---

¹⁷ Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget (2015), Nationella minoriteter – minoritetspolitikens utveckling år 2014.

¹⁸ Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget (2015), Nationella minoriteter – minoritetspolitikens utveckling år 2014.

¹⁹ Regeringsbeslut den 14 april 2016, S2016/00724/FST.

minering även under deras närvaro i Sverige, vilket bland annat kommit till uttryck i allvarliga hatbrott.²⁰

Vikten av att uppdraget genomförs utifrån ett rättighetsperspektiv kan inte nog betonas. Att arbetet med utsatta EU-medborgare måste utgå från mänskliga rättigheter har också poängterats av flera andra aktörer.²¹ En sådan ansats torde innebära att samordningen bland annat tar sikte på hur värdiga boendialternativ och skolgång för barn kan erbjudas. I situationer där avhysningar bedöms som nödvändiga bör dessa genomföras humant. En avhysning bör dessutom alltid föregås av att personerna i god tid på lämpligt sätt informerats om beslutet och med erbjudande om rimligt alternativ för övernattning. I sammanhanget vill kommissionen peka på de positiva modeller som utarbetats i kommuner som till exempel Göteborg, Lund och Nyköping samt ett beslut från Skolinspektionen om rätt till skolgång för EU-medborgares barn som stannar mer än tre månader i Sverige.²²

Det är mot denna bakgrund kommissionen rekommenderar regeringen att noga följa uppdraget till Länsstyrelsen i Stockholms län om nationell samordning avseende utsatta EU/EES-medborgare genomförs utifrån ett rättighetsperspektiv.

---

²⁰ Kommissionen mot antiziganism (2016), Agera mot antiziganistiska hatbrott.

²¹ Se t.ex. Civil Rights Defenders (2015), Utsatta EU-medborgare i Sverige; UNICEF (2015) Vilka rättigheter har barn som är EU-medborgare och lever i utsatthet i Sverige?

²² Skolinspektionens beslut den 13 januari 2016, dnr 41-2015:8526.

5 Ett nationellt center för romska frågor

5.1 Bakgrund

Antiziganism leder i praktiken till att romer som grupp inte har samma möjligheter att delta i och påverka det som formar vårt samhälle. Frågan om romers makt och medinflytande är relevant inom alla samhällsområden, men tar en konkret form i fråga om romers möjlighet att delta i beslutsfattande.

Delegationen för romska frågor föreslog i sitt betänkande *Romers rätt – en strategi för romer i Sverige* (SOU 2010:55) att regeringen skulle inrätta ett sekretariat för romska frågor med uppdrag att stänga välfärdsgapet mellan romer och majoritetssamhället. Sekretariatet skulle stärka den romska minoritetens inflytande och delaktighet samt bidra till kunskaps- och informationsspridning. Sekretariatet skulle bygga på en samrådsmodell och rapportera årligen till regeringen om resultatuppfyllelsen. Fyra regionala sekretariat underställde det centrala sekretariatet skulle också inrättas. Uppdraget skulle vara slutfört inom 20 år.

Delegationen föreslog också att regeringen, via det föreslagna sekretariatet för romska frågor skulle fortsätta en dialog med romer om möjligheten att inrätta en officiell romsk representation i syfte att kunna lägga fram ett lagförslag på området under den kommande mandatperioden. Vidare föreslog delegationen att en nämnd för romsk kultur med minst hälften romska ledamöter skulle inrättas i syfte att skapa en institutionell bas för romsk kultur och romskt kulturarv.

Betänkandet remissbehandlades. I det följande återges några av svaren.

JK ansåg det svårt att utifrån det underlag som presenterades i betänkandet ta ställning till om ett sekretariat med den uppbygg-

nad och de uppgifter som föreslogs var det mest effektiva sättet att arbeta för att nå målen. Socialstyrelsen avstyrkte förslaget om ett sekretariat men instämde i bedömningen att det finns ett stort behov av ett samrådsförfarande. DO poängterade att det romska sekretariatet, vars arbete måste bli beroende av regeringens förda politik inom området, inte kunde ersätta behovet av ett oberoende organ för bevakning av romers mänskliga rättigheter. Forum för levande historia såg fram emot att samarbeta med det föreslagna sekretariatet. Samtliga länsstyrelser som yttrade sig över förslaget var positiva till att det skulle inrättas ett nationellt och fyra regionala sekretariat.

Det var endast ett fåtal romska organisationer som yttrade sig över betänkandet. Flertalet av dem som gjorde det var negativt inställda till inrättandet av ett sekretariat för romska frågor. Skälet var främst en oro för att en myndighet inte skulle ta till vara romers intressen. Om sekretariatet utsågs av det romska folket självt i en rättvis och transparent process välkomnades förslaget. Organisationerna var av samma skäl negativa också till en romsk kulturnämnd i form av en myndighet.

Forum för levande historia fick 2011 regeringens uppdrag att utreda hur romers kultur och språk kan få en starkare ställning. I rapporten *Romers kulturella och språkliga rättigheter – vägar mot ett förverkligande* presenterades några förslag på strategier för framtiden och förslag på åtgärder. Frågan om en institution berördes mycket kortfattat och det framhölls att ett tillskapande av ett nytt statligt organ, trots romsk representation, riskerar ge begränsade möjligheter till inflytande och dessutom skapa motsättningar mellan romer.¹

5.2 Frågans beredning i kommissionen

I direktiven till kommissionen finns inte något direkt uttalat om inrättandet av en romsk institution men det har stått klart under arbetets gång att denna fråga är nära kopplad till arbetet mot anti-ziganism.

---

¹ Forum för levande historia (2011), *Romers kulturella och språkliga rättigheter – vägar mot ett förverkligande*.

Frågan om en institutionell hemvist för romska frågor har därmed också diskuterats ingående vid kommissionens möten med referensgruppen och under andra dialoger med romer. Genomgående har frågan diskuterats utifrån behovet av en långsiktig och trovärdig struktur för att säkerställa romers rättigheter i vid bemärkelse.

Under hösten och vintern 2014/15 genomförde kommissionen tre heldagskonsultationer vars syfte var att öka det romska deltagandet och inflytandet i kommissionens arbete. Vid dessa konsultationer efterfrågade många en oberoende institution på nationell nivå, under grundförutsättningen att den bygger på romsk delaktighet och romskt inflytande, där romer har bestämmanderätt och sätter dagordningen. Det framhölls att utvecklingen med att säkerställa romers mänskliga rättigheter visserligen gått framåt på en del områden men att klyftan vad gäller makt, inflytande, inkomst och hälsa alltjämt är stor mellan den romska minoritetsgruppen och majoritetsbefolkningen; utvecklingen går alldeles för långsamt.

Det framfördes att en sådan institution skulle kunna fungera som mötesplats, arbeta mot antiziganism, arbeta med informations- och kunskapsspridning, följa upp insatser som görs inom ramen för den nationella strategin och analysera utvecklingen, stärka romers kulturella och språkliga rättigheter, ge råd och juridisk hjälp, samt ha arkiv- och dokumentationsfunktioner. Det efterlystes ett arbete mot antiziganism som kan bedrivas kontinuerligt och får effekter på samhällsnivå. Många förordade också lokala förgreningar eller kopplingar till lokala institutioner.

Kommissionen tog därför upp frågan om en romsk institution i sin första rapport till regeringen i februari 2015. Kommissionen ansåg att det fanns skäl att överväga hur arbetet mot antiziganism skulle kunna fortsätta och förstärkas när kommissionen avslutat sitt arbete. Något långsiktigt måste ta vid. Kommissionen betonade dock att en sådan institution måste bygga på reell romsk delaktighet och medbestämmande. Vad kommissionen såg framför sig var en nationell institution med samlat ansvar för frågor som rör antiziganism och romers rättigheter och som skulle ha som uppgift att bevaka och driva på arbetet med att säkerställa romers rättigheter.

Kommissionen inrättade en arbetsgrupp med uppdrag att se över frågan om en institution. Arbetsgruppen fick i uppgift att presentera ett förslag för kommissionen under mars 2016. Arbetsgruppen

har bestått av nio ledamöter, Osvald Borg, Marianne Eliason, Eleonor Frankemo, Rosita Grönfors, Gunno Gunnmo, Britt-Inger Hedström Lundqvist, Erland Kaldaras Nikolizsson, Stefano Kuzhiov och Marian Wydow. Heidi Pikkarainen och Katarina Hammarberg har lett arbetet.

En viktig utgångspunkt för arbetsgruppen var att ett förslag skulle arbetas fram tillsammans med de romska grupperna och vara väl förankrat i dessa. Arbetet med detta har bedrivits på två olika sätt. Främst de romska företrädarna har diskuterat frågan inom sina organisationer och nätverk. De har anordnat möten, vilka sammanlagt besökts av flera hundra romer. Arbetsgruppen har också ordnat flera dialogmöten dit ett stort antal romer inbjudits, i sin egenskap av företrädare för en organisation eller enskilt.

I december 2015 ordnade kommissionen en dialog i Malmö där ett stort antal romska företrädare deltog. Vid mötet framhöll flertalet deltagare att ett strukturerat arbete för romska frågor borde övervägas. En institution skulle kunna öka förutsättningarna för ett mer långsiktigt och hållbart arbete för att förverkliga romers mänskliga rättigheter och motverka antiziganism. En viktig uppgift skulle vara att arbeta mot den institutionella diskrimineringen.

Synpunkter framkom dock också om att det borde vara befintliga myndigheters ansvar att arbeta mot antiziganism, och att en institutions uppgifter enbart borde vara att arbeta med att stärka den romska kulturen och romani čhibs ställning. Mot detta framfördes att en institution kan stärka myndigheterna i deras arbete. Institutionen borde ha mandat att följa upp hur myndigheter arbetar med romska frågor.

Romsk delaktighet och medbestämmande skulle vara utgångspunkten. I det beslutande organet skulle romer vara i majoritet.

Ett liknande möte hölls i Stockholm i april 2016 med ett fyrtio-tal inbjudna romska aktivister från hela landet. Flertalet av deltagarna var positivt inställda till idén om ett nationellt center för romska frågor och de föreslagna verksamhetsområdena. Några framförde kritiska synpunkter mot myndighetsformen och menade att det är bättre att stärka det romska civilsamhället. Andra framhöll att ett center har andra möjligheter att vara en pådrivande kraft gentemot andra myndigheter.

Företrädare för arbetsgruppen har besökt Sametinget i Kiruna, Roma Forum som är en paraplyorganisation för romska föreningar

i Finland samt Delegationen för romska ärenden som ligger under Social- och hälsovårdsministeriet i Finland och sköter minoritetens kontakter med olika ministerier.

Företrädare för kommissionen har även besökt Stiftelsen Romani-folkets/Taternes Kulturfond i Norge som ger stöd till olika aktiviteter som främjar bevarandet och utvecklandet av resandegruppens kultur, språk och historia samt Glomdalsmuseet i Norge som har en permanent utställning om resandegruppens kultur, språk och historia.

Frågan har också diskuterats med Forum för levande historia, DO, RIKC i Malmö, Romska Kulturcentret i Malmö, Skolverket samt med Svenska Kommittén mot Antisemitism (SKMA). Frågan har även tagits upp när kommissionen deltagit vid möten med det nationella nätverket av kommuner för romsk inkludering. Syftet har varit att diskutera för- och nackdelar med en institution för romers rättigheter samt vad man bör tänka på vid inrättandet av en sådan institution.

Så gott som samtliga aktörer som har vidtalats i frågan anser att en nationell instans skulle kunna förväntas ge en större tyngd och ge ett större genomslag och legitimitet för frågor som berör anti-ziganism och romers rättigheter. Likaså har samtliga aktörer poängterat att en grundförutsättning för att en sådan instans ska fylla sin funktion är att den har legitimitet hos den romska gruppen och genomsyras av romsk delaktighet.

Sametinget framhöll erfarenheten att myndighetsformen har medfört att de samiska frågorna har fått större utrymme och gehör, även om mycket arbete återstår. Både SKMA och Romska Kulturcentret framförde fördelar med en institution med statlig finansiering då en sådan kan ha goda förutsättningar att bedriva en långsiktig verksamhet. RIKC i Malmö betonade att dess kommunala struktur har gett en tyngd för tjänstemännen i förhållande till både den romska gruppen och andra anställda i staden. Kulturrådet framförde behovet av ett samlat stöd vad gäller verktyg och modeller och goda exempel för hur man kan arbeta med romers kulturella och språkliga rättigheter. En sådan metodutveckling och att sprida goda exempel skulle kunna vara tänkbara uppgifter för institutionen. Det kommunala nätverket uttryckte också detta behov.

De norska representanterna bekräftade att institutionerna fyller en viktig funktion. Behovet av råd och stöd har visat sig vara mycket

stort även i Norge och har fått en alltmer framträdande roll. Dessutom poängterades att processen för ett institutionsbygge måste vara transparent och att den romska representationen måste säkerställas. En reflektion från besöket i Finland är att det finska romska civilsamhället har stärkts av det sätt på vilket frågor om romers rättigheter har organiserats där. Ett exempel på detta är att Roma Forum bildades på initiativ av Delegationen för romska ärenden.

DO, Forum för levande historia och Skolverket framförde vikten av ett kontinuerligt arbete för romers rättigheter, men var samtidigt tveksamma inför bildande av en ny institution. I stället förordade de att befintliga myndigheter stärks och att det ställs högre krav på uppföljning av det arbete som bedrivs.

Arbetsgruppen presenterade ett förslag för kommissionen i mars 2016. Arbetsgruppen var enig. Den gjorde bedömningen att dess förslag hade ett brett stöd bland romer i Sverige.

Arbetsgruppen förordade att kommissionen skulle lägga fram förslag om att ett nationellt center för romska frågor inrättas, under förutsättning att det har ett tydligt mandat att verka för romers rättigheter och säkerställer romskt deltagande och inflytande. Viktiga utgångspunkter för förslaget var bl.a. att det inte skulle frånta andra aktörer sitt ansvar, inte vara ett alternativ till lokala institutioner och inte vara ett alternativ till romska organisationer. Kommissionen ställde sig i det stora hela bakom arbetsgruppens förslag.

Det bör framhållas att det som presenteras i detta betänkande inte är fråga om ett fullständigt berett förslag, utan snarare ett underlag för ett fortsatt arbete i frågan. Kommissionen vill framhålla det angelägna i att ett sådant arbete kan komma i gång snarast. Det är mycket angeläget att det inte uppstår något tomrum vad gäller arbetet mot antiziganism sedan kommissionen avslutat sitt arbete.

5.3 Kommissionens förslag

Regeringen bör inrätta ett nationellt center för romska frågor. En utredning i lämplig form bör tillsättas för att ta fram ett mer detaljerat förslag.

5.3.1 Formell struktur

En första fråga att ta ställning till är vilken typ av organ som är bäst lämpat att hantera de uppgifter som bör åläggas centret.

Som har redovisats fanns det i remissvaren på förslaget från Delegationen för romska frågor invändningar från några romska organisationer mot att en myndighet skulle kunna ta till vara romers intressen. Organisationerna framförde att om det sekretariat som delegationen föreslog utsågs av romer i en rättvis och transparent process välkomnades förslaget. Det förefaller dock som om tanken var att uppgifterna skulle beslutas i lag, dvs. av riksdagen. En sådan konstruktion framstår som svår genomförbar från konstitutionella utgångspunkter – i praktiken blir det ett offentligrättsligt organ. Liknande invändningar har även framförts i arbetsgruppens och kommissionens kontakter med romer.

Andra farhågor som framförts är att en myndighet inte är tillräckligt oberoende i förhållande till den politiska makten och att anställningar inte skulle komma romer till del. Mot den bakgrunden ligger det därför nära till hands att förorda ett privaträttsligt romskt organ. Arbetsgruppen övervägde en sådan lösning. En variant skulle kunna vara att en nybildad organisation hade formen av en paraplyorganisation. Oavsett om en sådan paraplyorganisation bildas menar arbetsgruppen och kommissionen att ett center fyller ett behov och att det med sina särskilda uppgifter skulle kunna utgöra den långsiktiga kraftsamlingen mot antiziganism som i dag saknas.

Kommissionen är självfallet medveten om att en myndighet inte är oberoende av regeringen. Den lyder under regeringen, dess arbetsuppgifter fastställs i en instruktion och villkor är knutna till de av regeringen/riksdagen fastslagna anslagen. Det sagda hindrar dock inte att myndigheter inom de nu angivna ramarna kan arbeta självständigt, särskilt den typ av myndighet som här blir fråga om.

Vad gäller farhågan om huruvida centret stärker romers egenmakt vill kommissionen återigen betona att en grundförutsättning för förslaget är att centret och dess verksamhet genomsyras av romsk delaktighet och medbestämmande. Det innebär att det vid rekrytering till centret måste läggas vikt vid romsk språk- och kulturkompetens.

Kommissionen vill betona vikten av att ett center i enlighet med förslaget inte i något avseende får ersätta den viktiga roll som det romska civilsamhället har. Inrättandet av ett center skulle emellertid signalera att staten har och tar ett ansvar för att komma tillrätta med antiziganismen.

Det är kommissionens mening att det föreslagna centret har goda förutsättningar att vara en verkningsfull motkraft mot antiziganism om dess verksamhet bedrivs i myndighetsform. Ett sådant initiativ torde också medföra att ett långsiktigt arbete säkerställs.

5.3.2 Benämning

Benämningen av det nationella organet diskuterades mycket i arbetsgruppen. Arbetsgruppen ansåg att "institution" eller "myndighet" inte var lämpliga begrepp eftersom det är historiskt belastade begrepp för många romer. Arbetsgruppen enades därför om att "nationellt center" är ett bra arbetsnamn.

Kommissionen anser att det är för tidigt att i detta sammanhang bestämma namnet på en kommande institution. Denna fråga får diskuteras vidare i det följande arbetet. I den fortsatta redogörelsen används för enkelhetens skull begreppet "center".

5.3.3 Uppgifter

Informations- och kunskapsutveckling

En viktig uppgift för ett center är att bedriva ett systematiskt arbete för kunskapsutveckling om antiziganism och dess konsekvenser. Att belysa och arbeta mot den institutionella diskrimineringen av romer bör därför vara en av dess uppgifter. Det bör fortsätta kommissionens arbete med att verka pådrivande mot etablerade myndigheter och andra aktörer i frågan om dessas ansvar för att säker-

ställa romers mänskliga rättigheter, bl.a. genom att sprida goda exempel på hur antiziganism kan motverkas. Uppdraget kan exempelvis innebära att erbjuda kompetensutveckling till tjänstemän på kommunal och statlig nivå, antidiskrimineringsbyråer m.fl.

En kontinuerlig omvärldsbevakning är viktig för att kunskapsutveckling ska kunna bedrivas. Särskilt bör vikten av internationella kontakter framhållas. Centret skulle på så vis få en helhetsbild kring frågor som berör romer som andra aktörer kanske saknar.

Centret bör vara remissinstans vid beredning av ärenden av betydelse för myndighetens arbete.

En ytterligare uppgift för ett center bör vara att ta över ansvaret för skolboken (se kapitel 3.5) och dess fortsatta spridning.

Ett center bör även kunna spela en roll när det gäller att samla såväl historisk som aktuell litteratur och annan relevant dokumentation som rör romer och romers mänskliga rättigheter. I samarbete med myndigheter som har uppgifter inom området bör centret även på andra sätt verka för att säkerställa tillgången till romsk kultur och övrigt bevarande av dokumentation som rör romer.

På sikt ser kommissionen ett värde i att ett särskilt museum om romers historia skapas för att samla, organisera och visa material i undervisnings- och forskningssyfte. Glomdalsmuseet i Norge med sin permanenta utställning om resandefolket kan utgöra en förebild. Centret skulle kunna få i uppdrag att utreda denna fråga.

Uppföljning

En annan uppgift för centret bör vara att bevaka, följa upp och utvärdera insatser från statliga myndigheter, kommuner och landsting samt att mot bakgrund av sina analyser och slutsatser komma med förslag på lämpliga åtgärder. Centrets uppgifter bör således ses som en del i verkställigheten av regeringens långsiktiga strategi för romsk inkludering.

Denna uppgift väcker givetvis frågor om centrets ansvar för uppföljning i förhållande till de uppgifter som redan finns på andra myndigheter inom olika områden, exempelvis gentemot Länsstyrelsen i Stockholms län. Det finns därför skäl att framhålla att centret bör inrikta sin uppföljning och analys på områden som inte blir tillräckligt belysta av andra. Ansvariga myndigheter ska självfallet

fortsätta att följa upp och analysera frågor som rör romers mänskliga rättigheter. En tänkbar uppgift för denna verksamhetsgren kan vara att identifiera behov av insatser inom olika områden och om den uppföljning som görs inom dessa är tillräcklig för att regeringen ska kunna bedöma behoven av ytterligare insatser. Centrets uppgifter på detta område ska alltså inte ersätta den uppföljning och utvärdering som görs inom respektive verksamhetsområde, utan fungera som ett komplement till dessa. Centret bör inte ha något tillsynsansvar.

Kultur och språk

Arbetsgruppen betonade att det finns ett stort behov av identitetsstärkande insatser. Centret bör verka för att det genomförs aktiviteter som syftar till att revitalisera romani čhib samt andra insatser för att främja romsk kultur och romskt språk. Exempel på aktiviteter som kan komma i fråga är internationella utbytesläger, språkkonferenser, samt att verka för att studiematerial om romsk kultur och romska språk tas fram och sprids.

Centret bör dock inte ha ansvar för att bevilja kulturstöd. Detta bör ligga på de myndigheter som har ansvar för kulturstöd i allmänhet, dvs. närmast Kulturrådet.

Råd och stöd

Centret bör också ha i uppgift att ge råd och stöd till romer om vart de kan vända sig för att hävda sina rättigheter. Detta har, som framhållits tidigare, varit en omfattande uppgift för kommissionen, vilket pekar på att det finns ett stort behov av en sådan funktion. Centret bör inte ha i uppgift att ta emot anmälningar eller pröva klagomål om kränkningar i enskilda fall, utan snarare ha en informativ roll i sammanhanget.

Informationen som centret får på detta sätt kan antas stärka kunskapen om på vilka sätt romers rättigheter kränks. Denna funktion bör också kunna bidra till att skapa en närvaro på det lokala planet och underlätta samverkan lokalt-nationellt, vilket är nödvändigt för ett långsiktigt förändringsarbete. Att centret kontinuerligt får information om vilka hinder som romer möter i vardagen ökar

förutsättningarna för att bedriva ett strategiskt utvecklingsarbete och påverkansarbete gentemot andra myndigheter.

5.3.4 Organisation

Ledningsform

Ett center kan, som flera gånger framhållits, bara få legitimitet hos romer och bedriva ett relevant och effektivt arbete, om romsk delaktighet och romskt inflytande är helt säkerställt. Detta är en av de kärnfrågor som lyfts vid dialogerna.

Kommissionen har mycket goda erfarenheter av romsk majoritet i den beslutande funktionen och detta bör vara utgångspunkten när ett center skapas.

Det finns i huvudsak tre olika organisationsformer för myndigheter. En statlig myndighet leds av en myndighetschef (enrådighetsmyndighet), en styrelse (styrelsemyndighet) eller en nämnd (nämndmyndighet).²

Flertalet myndigheter är enrådighetsmyndigheter. Myndighetschefen har i allmänhet titeln generaldirektör. Hos många enrådighetsmyndigheter finns ett insynsråd, vars uppgifter är att utöva insyn och att ge myndighetschefen råd. Ledningsformen styrelse anses lämplig för myndigheter som beslutar om medel i stor omfattning, har stora anslag eller transfereringar, förvaltar stora tillgångar, bedriver forskningsintensiv eller kunskapsproducerande verksamhet som i stor utsträckning påverkar näringsliv, kommuner och landsting. Styrelsemyndigheter är bl.a. affärsverken, universiteten, högskolorna och ett 30-tal andra myndigheter. Nämndmyndigheter kännetecknas av ett begränsat ansvarsområde där uppgifterna ofta är reglerade i lag. De har en liten organisation och en kollektiv beslutsform. Vissa nämnder har en domstolsliknande karaktär. Ett 40-tal myndigheter är nämndmyndigheter.³

Den ledningsform där kravet på romskt inflytande bäst kan tillgodoses är, med de givna utgångspunkterna, en myndighet som leds av en nämnd. Det nya centret bör därför ledas av en av regeringen utsedd nämnd. Nämnden måste ha en betryggande romsk majori-

---

² 2 § myndighetsförordningen (2007:515).

³ Holmberg m.fl. (2012), Grundlagarna, 3:e upplagan.

tet. Dess sammansättning måste återspegla att det finns flera romska grupper samt eftersträva en god representation utifrån kön, ålder och geografisk spridning.

Eftersom det blir fråga om en statlig myndighet bör det som nämnts vara regeringen som förordnar ledamöterna. Mot bakgrund av betydelsen av romsk egenmakt är det angeläget att det finns en i förväg genomtänkt demokratisk process för nominering av ledamöter och att processen är transparent. Det hade givetvis varit önskvärt att det funnits ett nomineringsförfarande med val av ledamöter av ungefär det slag som finns för Sametinget. Detta skulle dock innebära ett omfattande administrativt arbete och bl.a. leda till att det skulle komma att finnas offentliga register över vilka som anser sig vara romer, något som torde vara uteslutet med tanke på romers erfarenhet av olika former av registrering. Regeringskansliets nomineringsförfarande till referensgruppen för arbetet med strategin för romsk inkludering kan i stället vara en modell att utgå från. Centrets nämndledamöter kan utses på ett liknande sätt, dvs. ett nomineringsförfarande där såväl enskilda som romska organisationer får lämna nomineringsförslag med motivering till Regeringskansliet.

Ledamöternas förordnanden bör vara tidsbegränsade. Förslagsvis ska förordnandetiden vara tre år och den bör endast kunna förlängas en gång.

Kansli

Centret bör ha ett kansli som leds av en kanslichef.⁴ Det är viktigt att såväl nämnd som kansli har olika kompetenser. Utöver sedvanlig kompetens inom t.ex. administration och ekonomi m.m. vill kommissionen betona vikten av att personalen har god kunskap om romsk historia, språk och kultur. Det bör eftersträvas att romer anställs i hög utsträckning. Att romer arbetar vid kansliet är också viktigt mot bakgrund av centrets betydelse för att stärka romsk egenmakt. Kravprofilerna vid rekryteringarna är därför mycket viktiga, där stor vikt bör läggas vid romsk kultur- och språkkompetens.

---

⁴ Jfr 17 § myndighetsförordningen.

Det finns självfallet ett värde i att både romer och icke-romer arbetar tillsammans och det är givet att regeringsformens krav på att avseende endast ska fästas vid sakliga grunder ska följas.⁵

Lokala enheter

Det är viktigt att centret har förankring i hela landet och att det ges goda förutsättningar för samverkan med relevanta aktörer på lokal nivå.

Som framgår av avsnitt 5.1 föreslog Delegationen för romska frågor att fyra regionala sekretariat, underställda det centrala sekretariatet, skulle inrättas. Arbetsgruppen har också framhållit det angelägna i att det också finns en lokal organisation. Statliga myndigheter med lokala enheter förekommer dock främst när det gäller stora myndigheter med omfattande författningsreglerad ärendehandläggning, t.ex. Polisen, Försäkringskassan och Skatteverket. Någon sådan verksamhet torde inte bli aktuell.

Kommissionen vill betona vikten av att centret på andra sätt ges förutsättningar att ha goda kontakter med såväl kommunala organ som privaträttsliga organisationer på lokal nivå.

Placering

Institutionen bör placeras på en ort som har en god tillgänglighet från hela landet, bl.a. genom goda kommunikationer.

Kommissionen har inte tagit ställning till någon specifik placeringssort, men anser att orter som redan har etablerad kommunal verksamhet eller är/har varit pilotkommuner inte bör uteslutas på denna grund.

5.4 Det fortsatta arbetet

Som redan nämnts är det redovisade förslaget om ett center ett underlag för ett fortsatt arbete om hur ett center skulle kunna organiseras och vilka arbetsuppgifter det ska ha. Frågan bör utredas

---

⁵ 12 kap. 5 § andra stycket regeringsformen.

vidare i lämplig form. Givetvis bör även det fortsatta arbetet genom-
syrras av ett väsentligt romskt deltagande och inflytande.

Det finns ett antal frågor som bör ses över ytterligare. Det rör
finansieringen av kostnader som centrets uppgifter medför i form
av årsarbetskrafter och lokaler. Det rör också centrets exakta man-
dat och ansvarsfördelningen mellan centret och andra myndigheter
så att det säkerställs att ett arbete för romers rättigheter och mot
antiziganism blir så effektivt som möjligt.

Kommissionen vill understryka vikten av att ett center inte ska
uppfattas som att frågor om romers rättigheter endast har sin hem-
vist hos denna institution. Ett center ska vara pådrivande för att
andra aktörer agerar utifrån de skyldigheter som de redan har. Insti-
tutionen ska således inte i något avseende frånta dessa aktörer sitt
ansvar att säkerställa och bedriva ett aktivt arbete för romers rättig-
heter.

Ett center får inte heller i något avseende uppfattas som ett
alternativ till lokala och regionala initiativ och institutioner. Kom-
munala verksamheter såsom RIKC i Malmö och det som byggs upp
i Göteborg är viktiga i det strukturella arbetet för romers rättig-
heter på lokal nivå och bör inte ersättas av centret. Kommissionen
noterar att tanken med dessa är att de ska drivas med starkt romskt
inflytande och tjäna som värdefulla bryggor mellan romer och kom-
munala förvaltningar. Det nationella centrets uppgift bör vara att
stötta och stärka lokala initiativ, samt att bidra till att samla och
sprida deras vunna kunskap och metoder till andra aktörer. I övrigt
bör centret företrädesvis verka på nationell nivå.

Det är också viktigt att ett center inte uppfattas som ett alter-
nativ eller en konkurrerande verksamhet till romsk organisering,
och att inrättandet inte får negativa ekonomiska konsekvenser i det
avseendet. Det får under inga omständigheter ersätta det romska civil-
samhällets kraft och initiativ, utan ska tvärtom enbart ha en stöd-
jande och stärkande roll gentemot romska organisationer.

Kommissionen ser det som mycket angeläget att ett arbete i
enlighet med det som nu redovisats snarast kommer till stånd så att
kontinuiteten inte bryts i arbetet med att komplettera och för-
stärka samhällets insatser mot antiziganism. Ett sådant initiativ bi-
drar till att överbrygga den förtroendeklyfta som finns mellan den
romska gruppen och samhället i övrigt.

Ambitionen bör vara att centret är under uppbyggnad hösten 2017.

6 Konsekvensbeskrivning

I direktivet till kommissionen anges att den ska redovisa konsekvenserna av sina förslag enligt 14–15 a §§ kommittéförordningen (1998:1474), att förslagen ska kostnadsberäknas och att kommissionen ska lämna förslag till finansiering utifrån befintliga ramar. I det följande analyseras därför tänkbara kostnader och ges finansieringsförslag för tre av rekommendationerna; att tillhandahålla och sprida *Antiziganismen i Sverige – om övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet och i dag* och tillhörande lärarhandledning, att öka det statliga stödet till det romska civilsamhället samt att inrätta ett nationellt center för romska frågor. Övriga rekommendationer bedöms inte leda till några kostnadsökningar för staten, utan bör kunna genomföras inom befintliga ekonomiska ramar. Dessutom analyseras övriga konsekvenser av kommissionens förslag.

6.1 Ekonomiska konsekvenser

6.1.1 Tillhandahålla och sprida skolmaterialet

I avsnitt 3.5 föreslår kommissionen att Länsstyrelsen i Stockholms län får i uppdrag att tillhandahålla och sprida skolboken *Antiziganismen i Sverige – om övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet och i dag* samt tillhörande lärarhandledning. Rekommendationen kan med fördel anses utgöra en del av genomförandet av strategin för romsk inkludering.

För att möta efterfrågan föreslår kommissionen att ytterligare 30 000 exemplar av skolboken och ytterligare 15 000 exemplar av lärarhandledningen trycks. Kostnader för tryck, lagerhållning, distribution och spridningsaktiviteter med anledning av skolmaterialet under ett år torde medföra en kostnad om 850 000 kronor.

6.1.2 Bidrag och stöd till nationella minoritetsgruppen romer

I avsnitt 4.2 rekommenderar kommissionen regeringen att öka det statliga stödet till nationella minoriteter i syfte att ge det romska civilsamhället bättre förutsättningar att organisera sig och bedriva en verksamhet. Det statliga stödet till romska organisationer/nationella minoriteter bör därför öka med cirka 15 miljoner kronor. Kommissionen föreslår att denna ökning sker successivt under en fyraårsperiod, med ett tillskott på 3,75 miljoner kronor per år.

I kommissionens dialoger med romer har MUCF lyfts fram som en myndighet som bedriver en verksamhet som når många romer. Det finns en erfarenhet av att myndighetens bemötande och arbets sätt bidrar till att romska organisationer kommer in med ansökningar till myndigheten och också får del av ekonomiska medel. Emergas studie visar att myndighetens arbetssätt har lett till att romska organisationer inte bara erhåller medel från stöd till nationella minoriteter utan även konkurrerar om generella projektstöd inom ordinarie bidragsram.¹ Det framstår därför som lämpligt att MUCF får i uppdrag att fördela de bidrag till civilsamhället som kommissionen föreslår.

6.1.3 Nationellt center för romska frågor

I kapitel 5 rekommenderar kommissionen att regeringen i lämplig form fortsätter att bereda frågan om hur ett nationellt center för romska frågor skulle kunna organiseras och vilka arbetsuppgifter det ska ha. Likaså bör ett mer konkret finansieringsförslag utarbetas. Enligt kommissionen bör ett förslag kunna beredas på sex månader.

Kommissionen vill betona att den fortsatta beredningen måste ske i dialog med romer. Det är därför viktigt att det avsätts medel till utredningen så att en god representation av romer ur ett brett perspektiv ges förutsättningar att delta i arbetet.

Kommissionens tentativa beräkning av kostnader för ett nationellt center är cirka 20 miljoner kronor per år. I summan ingår kostnader för en arvoderad nämnd, 15 årsarbetskrafter, lokal samt kostnader för att bedriva verksamheten.

---

¹ Emerga (2016), Och sen då? Myndigheters arbete för romers rättigheter och mot antiziganism 2012–2015.

Den genomsnittliga lönekostnaden för en årsarbetskraft har beräknats till 850 000 kronor och har tagits fram genom en jämförelse med resurserna till Barnombudsmannen, Forum för levande historia och Myndigheten för delaktighet samt med vad som redovisats i förslaget om en nationell institution för mänskliga rättigheter (SOU 2010:7) och förslaget om en jämställdhetsmyndighet (SOU 2015:86). Lokalkostnaden har beräknats uppgå till 2 miljoner kronor enligt schablon. Utifrån en jämförelse med nämnda myndigheter samt den budget kommissionen har haft till förfogande har övriga driftskostnader beräknats till 5 miljoner kronor.

Det är rimligt att verksamheten byggs upp etappvis. En uppskattning är att en fullskalig verksamhet med 15 heltidsanställda kommer att kunna vara etablerad först efter tre år. Kostnaderna under de första två åren kan följaktligen förväntas vara lägre. Kommissionen beräknar att kostnaderna för första året uppgår till 10 miljoner kronor, andra året till 15 miljoner kronor och tredje året till 20 miljoner kronor.

6.2 Förslag på finansiering

De medel som kommissionen anser bör anslås för att genomföra de tre rekommendationerna syftar till att stärka romers rättigheter.

De medel som används för ändamålet att stärka det romska civilsamhället och som kommissionen analyserat, uppgick 2015 till cirka 55 miljoner kronor och återfinns som anslag till statsbidrag för att stärka civilsamhället under flera utgiftsområden i budgeten för 2016, bl.a. i 1 Rikets styrelse, 13 Jämställdhet och nyanländas integrering och 17 Kultur, medier, trossamfund och fritid. I budgeten för 2016 anvisas därutöver 14,5 miljoner kronor för genomförandet av strategin för romsk inkludering.²

Kommissionen anser att de begränsade resurser som tilldelas de nationella minoriteterna enligt ovan medför att det inte torde finnas utrymme att omfördela medel inom ramen för dessa anslag. Medel måste därför tas från andra anslag.

Kulturrådet fördelar bidrag till såväl nationella och regionala institutioner som till det civila samhällets organisationer. Mot bakgrund

---

² Prop. 2015/16:1, utgiftsområde 1, anslag 7:2.

av bidragens institutionsbyggande syfte anser kommissionen att det är rimligt att förstärkningen av det romska civilsamhället och ett nationellt center för romska frågor finansieras av dessa medel. Även de kostnader som är förknippade med att trycka, lagerhålla, distribuera och vidta spridningsaktiviteter torde kunna finansieras med medel från detta anslag.

I regeringens budget för 2016 avsattes knappt 320 miljoner kronor till Kulturrådet för bidrag till allmän kulturverksamhet, utveckling samt internationellt kulturutbyte och samarbete (utgiftsområde 17, anslag 1:2). Anslaget får bl.a. användas till statsbidrag till kulturella ändamål samt till olika kulturbärande institutioner. Av Kulturrådets årsredovisning 2015 framgår att cirka 10 miljoner kronor fördelats till nationella minoriteters språk och kultur.³

Därutöver finns anslag om knappt 1,3 miljarder kronor till Kulturrådet för bidrag till regional kulturverksamhet (utgiftsområde 17, anslag 1:6 ap.1). Anslaget ska bland annat användas till bidrag inom ramen för kultursamverkansmodellen samt till annan regional kulturverksamhet. I villkoren för anslagen anges att myndigheten i sin bedömning och uppföljning av de regionala kulturplanerna särskilt ska uppmärksamma landstingens arbete för att främja de nationella minoriteternas och i synnerhet romers kultur och kulturarv.

Kulturrådet konstaterar att en framgångsrik nationell minoritetspolitik förutsätter starka nationella minoritetsaktörer. Kommissionen gör samma bedömning.⁴

Enligt kommissionen bör regeringen därför överväga om kommissionens tre rekommendationer kan finansieras genom medel ur dessa anslag.

6.3 Övriga konsekvenser

Förutom kostnadsberäkningar ska kommittéer även ange om förslagen kan få konsekvenser för den kommunala självstyrelsen, brottslighet, sysselsättning och offentlig service och småföretag. Kommittéer ska också redogöra för konsekvenser som påverkar jämställdheten

---

³ Kulturrådets årsredovisning 2015.

⁴ Kulturrådets årsredovisning 2015.

mellan kvinnor och män samt möjligheten att nå de integrationspolitiska målen.

Kommissionen bedömer att den kommunala självstyrelsen inte kommer att påverkas av om kommissionens förslag genomförs. De medför inte heller någon förändring såvitt avser den kommunala indelningen, beskattningsrätten, kommunernas organisation eller befogenheter i övrigt.

Kommissionens förslag om en tydlig och mer resultatriktad styrning för att motverka antiziganism ger bättre förutsättningar för ett jämställt samhälle. Antiziganismen påverkar romska barns och kvinnors rättigheter särskilt, varför flera av de insatser som föreslås kan förväntas stärka deras rättigheter i synnerhet. Ett strategiskt arbete mot antiziganism torde också medföra bättre möjligheter att fördela de offentligt finansierade medlen mer träffsäkert och rättvist. En tydlig politisk hållning mot antiziganism som också når avsedd effekt stärker livsvillkoren för kvinnor och män och ger goda förutsättningar att bidra till ett samhälle fritt från diskriminering och gynnar också uppfyllandet av de integrationspolitiska målen.

De långsiktiga samhällsekonomiska konsekvenserna av ett mer strategiskt arbete mot antiziganism bedöms därför som stora och ska ställas i relation till konsekvenserna av att inga åtgärder vidtas.

I Delegationen för romska frågor betänkande hänvisas till en rapport om kostnader som är förknippade med ett livslångt utanförskap.⁵ Ett livslångt utanförskap beräknas kosta samhället mellan 13 och 15 miljoner kronor för varje individ, inberäknat såväl direkta utgifter som transfereringar, bidrag och andra offentliga kostnader som bortfall av statliga och kommunala skatteintäkter. Den samhällsekonomiska vinsten av att bryta utanförskap genom ett riktat arbete mot antiziganism är således betydande.

---

⁵ Nilsson och Wadeskog (2008), *Individen i Centrum*.

Kommittédirektiv 2014:47

Kraftsamling i arbetet mot antiziganism

Beslut vid regeringssammanträde den 20 mars 2014

Sammanfattning

En kommitté – en kommission mot antiziganism – ska komplettera och förstärka samhällets insatser på området. Syftet med kommissionen är att åstadkomma en kraftsamling i arbetet mot antiziganism och att överbygga den förtroendeklyfta som finns mellan den romska gruppen och samhället i övrigt.

Kommissionen ska bl.a.

- samla kunskaperna om antiziganism och i samråd med berörda aktörer bidra till att sprida och förbättra genomslaget av befintlig kunskap,
- identifiera och förmedla goda exempel på åtgärder och metoder för att motverka och förebygga antiziganism,
- delta i den allmänna debatten och medverka i olika former av utbildnings- och informationsverksamhet,
- ta ställning till vilka insatser som kommissionen kan genomföra eller bidra till för att motverka antiziganism inom den offentliga förvaltningen och skolan, och
- följa utvecklingen och sammanställa de granskningar och åtgärder som har vidtagits av olika aktörer när det gäller frågan om registrering av romer på etnisk grund.

Uppdraget ska redovisas senast den 20 maj 2016.

Utgångspunkter för arbetet

Det generella arbetet för att förbättra romers situation

I dag bedrivs ett relativt omfattande arbete för att förbättra romers situation i samhället.

I skrivelsen En samordnad och långsiktig strategi för romsk inkludering 2012–2032 (2011/12:56) presenterar regeringen en långsiktig strategi för att förbättra romers levnadsförhållanden och säkerställa romers tillgång till mänskliga rättigheter. Det övergripande målet för den tjugoföråriga strategin är att den rom som fyller 20 år 2032 ska ha likvärdiga möjligheter i livet som den som är icke-rom. Strategin innehåller mål och åtgärder inom följande verksamhetsområden: utbildning, arbete, bostad, hälsa, social omsorg och trygghet, kultur och språk samt civilsamhällets organisering.

Strategin är baserad på förslag från Delegationen för romska frågor, som verkade 2006–2010. Delegationen hade tre huvuduppgifter: att utreda romers situation i Sverige, att främja och stödja kommunala projekt och verksamheter som syftade till att förbättra romers situation samt att informera och sprida kunskap om romer, bl.a. om deras kultur och historia. I betänkandet Romers rätt – en strategi för romer i Sverige (SOU 2010:55) uppmärksammas romers levnadsvillkor inom flera samhällsområden liksom det faktum att romer utestängs från väsentliga delar av samhällslivet, bl.a. på grund av diskriminering.

Inom Regeringskansliet (Arbetsmarknadsdepartementet) har en s.k. vitbok om övergrepp, kränkningar och andra särbehandlande åtgärder mot romer under 1900-talet utarbetats. Vitboken innehåller en belysning av romers villkor i Sverige under 1900-talet.

De åtgärder som beskrivs ovan har bl.a. medverkat till att åstadkomma en höjd kunskapsnivå, en utveckling av nya verksamheter och metodutveckling i myndigheters och kommuners arbete. Sammantaget har möjligheterna att förbättra romers situation förbättrats under senare år.

I såväl strategin för romsk inkludering som i betänkandet Romers rätt och i vitboken konstateras emellertid att antiziganism fortfarande hindrar många romer från att delta på lika villkor i samhället (se t.ex. skr. 2011/12:56 s. 27). Ordet antiziganism används om den fientlighet och de fördomar som specifikt drabbar romer. Ordet förekommer bl.a. i förordningen (2008:62) om statsbidrag

till verksamheter mot rasism och liknande former av intolerans. Delegationen för romska frågor hade däremot inte ett tydligt uppdrag att fokusera på antiziganism, och vitboken är avgränsad till att beskriva de övergrepp, kränkningar och andra särbehandlande åtgärder som förekommit under 1900-talet.

Det nuvarande arbetet med att förbättra situationen för romer bör därför under en tvåårsperiod kompletteras med åtgärder som är särskilt inriktade på att förebygga och motverka antiziganism.

Det generella arbetet mot främlingsfientlighet

I den utsträckning arbetet mot antiziganism tidigare har uppmärksamats har det nästan undantagslöst skett i samband med arbetet mot rasism och främlingsfientlighet. Arbetet mot antiziganism har då oftast fått en förhållandevis undanskymd roll. Även om stora delar av det generella arbetet mot rasism, främlingsfientlighet och diskriminering även omfattar antiziganism, är det viktigt att beakta de speciella förutsättningar som gäller för att motverka denna form av främlingsfientlighet. Andra och ytterligare åtgärder kan behövas för att förebygga och motverka antiziganism. Den nuvarande ordningen kan dessutom göra att arbetet med metod- och strategiutveckling samt fördjupade analyser om antiziganism inte utvecklas ordentligt. Det kan därför vara nödvändigt med riktade insatser mot antiziganism. Detta har vid flera tillfällen påpekats såväl av internationella organisationer som av romer i dialog med Regeringskansliet.

Uppdraget att vidta åtgärder mot antiziganism

Det behövs en kraftsamling mot antiziganism

I Sverige, liksom i många andra europeiska länder, drabbas romer av fördomar och diskriminering. Detta har bl.a. tagit sig uttryck i våldshandlingar och trakasserier mot romer. Olika studier samt erfarenheter från ombudsmän mot diskriminering tyder på att det förekommer en utbredd "vardagsdiskriminering" mot romer i det svenska samhällslivet. Fördomar mot och diskriminering av romer är dock inget nytt fenomen. Sett i ett historiskt perspektiv finner

man ett stort antal exempel på särbehandling av romer. Sådana exempel redovisas bl.a. i vitboken om övergrepp, kränkningar och andra särbehandlande åtgärder mot romer under 1990-talet. En slutsats i vitboken är att den antiziganism som har varit och fortfarande är en del av många romers vardag i Sverige är en bidragande orsak till romers låga tillit till samhället och majoritetssamhället i stort. En viktig förutsättning för att bygga upp förtroendet är, enligt vitboken, åtgärder som motverkar antiziganism bl.a. genom ifrågasättande av stigmatiserande tankemönster om romer.

Olika insatser för att motverka antiziganism pågår eller planeras runt om i landet. Diskrimineringsombudsmannen (DO) beslutade i verksamhetsplanen för 2013 att under de kommande åren prioritera arbetet med bl.a. romers lika rättigheter och möjligheter. De områden som identifierats och som ska bli föremål för särskilda insatser av DO är diskriminering av romer på bostadsmarknaden och romers möte med socialtjänsten. Forum för levande historia kommer också att genomföra särskilda insatser mot antiziganism under de kommande åren för att öka skolelevers kunskap om romernas historia. Det handlar bl.a. om åtgärder för att motverka fördomar och myter om romer.

I viss utsträckning genomförs emellertid åtgärderna isolerat inom respektive myndighets ansvarsområde och utan samordning. Vidare saknas en god överblick över pågående insatser mot antiziganism, vilket försvårar arbetet med att identifiera behovet av nya åtgärder. Det saknas också ett systematiskt sätt att samla och sprida den kunskap om antiziganism som har byggts upp under senare år och som i ökad utsträckning skulle kunna komma till praktisk användning. Detta i kombination med att det enligt många romer utvecklas en acceptans i samhället för fördomar och kränkningar av romer och att det saknas djupare insikter och förståelse för antiziganismens konsekvenser visar att det behövs en nationell kraftsamling för att förstärka och komplettera samhällets insatser mot antiziganism.

Regeringen anser att en sådan kraftsamling bäst sker genom att en oberoende kommitté i form av en kommission mot antiziganism tillsätts. Dess inriktning ska vara både att påverka och förändra existerande negativa attityder och förhållningssätt och att reagera mot sådana företeelser. Kommissionen bör utgöra ett forum för förbättrat erfarenhets- och kunskapsutbyte och en naturlig mötes-

plats för myndigheter och andra aktörer som vill samarbeta i dessa frågor. Kommissionen kan också få stor betydelse för att sprida information om verksamhet som pågår inom olika delar av samhället. Möjligheterna att uppmärksamma regeringen, myndigheter och andra aktörer på antiziganism underlättas också genom en kommission. Den ska bl.a. arbeta med utgångspunkt i de kunskaper och erfarenheter som samlats på området såväl i Sverige som i andra länder. Det är även viktigt att uppmärksamma att uttryck för antiziganism kan drabba kvinnor, män och barn i olika utsträckning och på olika vis.

Kommissionen ska inledningsvis göra en inventering för att hämta in den kunskap som finns på området. Här kan det särskilt pekas på det kunnande och den erfarenhet som finns hos DO och Forum för levande historia samt de uppgifter som redovisas i vitboken.

Kommissionens arbete i denna del ska vara utåtriktat och främjande genom att

- samla kunskaperna på området och i samråd med berörda aktörer bidra till att sprida och förbättra genomslaget av befintlig kunskap, inte minst om den utsatthet som beskrivs i vitboken,
- identifiera och förmedla goda exempel på åtgärder och metoder för att motverka och förebygga antiziganism,
- delta i den allmänna debatten och medverka i olika former av utbildnings- och informationsverksamhet, och
- stödja berörda myndigheter, kommuner och organisationer i arbetet mot antiziganism.

Särskilda insatser inom vissa fokusområden

Förutom att ha en utåtriktad och främjande roll bör kommissionen även genomföra särskilda insatser inom vissa fokusområden.

Romers erfarenheter av diskriminering och andra former av kränkande behandling avser en rad olika samhällsområden. Riktade insatser kan dock inte omfatta alla dessa områden. Risken är stor att uppdraget i så fall skulle bli alltför omfattande, splittrat och svåröverskådligt och minst av allt bidra till den ökade effektivitet i

arbetet som eftersträvas. Det är vidare angeläget att undvika dubbelarbete på områden där ett arbete redan bedrivs eller planeras.

Mot bakgrund av kunskapen från vitboken samt DO:s och Forum för levande historias planerade insatser mot antiziganism bör kommissionens arbete inom särskilda fokusområden avgränsas till arbete med värdegrundsfrågor inom offentlig förvaltning och skolans arbete med att förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på. Dessa områden har även romer i dialog med Regeringskansliet identifierat som strategiskt viktiga för ett framgångsrikt arbete för att stärka romers mänskliga rättigheter i Sverige.

Ett delmål för de statliga arbetsgivarna är att de statsanställda ska ha kunskap och förståelse för grundläggande värden i statsförvaltningen och i rollen som statstjänsteman. Inom Regeringskansliet har ett forum för främjande av värdegrundsarbetet i statsförvaltningen inrättats som en arbetsgrupp, Värdegrundsdelegationen. Syftet med arbetsgruppen är att stärka den statliga värdegrunden och att främja värdegrundsarbetet i statsförvaltningen genom att vara ett stöd för myndigheterna i deras arbete. Verksamheten inriktas på aktiviteter, skrifter och andra utåtriktade insatser. Arbetet kommer att bedrivas t.o.m. 2016.

Statens skolverk har getts en rad uppdrag av regeringen som har till syfte att stärka skolans värdegrund och dess arbete mot diskriminering och kränkande behandling. Skolverket har bl.a. fått i uppdrag att erbjuda fortbildning i syfte att ge personalen forskningsbaserad kunskap och verktyg när det gäller hur ett framgångsrikt arbete mot diskriminering och kränkande behandling kan bedrivas.

En grund i arbetet mot antiziganism utgörs av dessa allmänna insatser. Det handlar inte minst om att befästa de grundläggande rättsliga principerna. Det är dock viktigt att det värdegrundsarbete som sker inom offentlig verksamhet och i skolan även uppmärksammar de hinder och problem som romer möter. Det kan behövas särskilda insatser inom dessa områden som uppmärksammar förekomsten av antiziganism. Det kan handla såväl om att sprida kunskap om diskriminering och kränkningar av romer som om att pröva nya metoder för att motverka antiziganism.

Kommissionen ska därför

- i samverkan med andra berörda aktörer, såsom Skolverket, DO och Forum för levande historia, identifiera behovet av särskilda insatser för att motverka antiziganism inom den offentliga förvaltningen och skolan, och
- med utgångspunkt från samverkan ta ställning till vilka insatser som kommissionen kan genomföra eller bidra till och på vilket sätt, och
- genomföra de insatser som den anser nödvändiga.

Värdegrundsdelegationen kan vara ett stöd vid insatser riktade till statsförvaltningen.

Uppdraget att följa vissa frågor om registrering av romer

Under det arbete som har bedrivits inom Regeringskansliet (Arbetsmarknadsdepartementet) med vitboken om övergrepp, kränkningar och andra särbehandlande åtgärder mot romer under 1900-talet har det framkommit att en i vissa avseenden omfattande behandling av integritetskänsliga personuppgifter med koppling till romskt ursprung har förekommit i offentlig verksamhet. Det har också i vissa fall förekommit kartläggningar av romer av mer systematisk karaktär, till synes utan tillräckligt samband med handläggningen av enskilda ärenden. Sådana uppgifter finns bl.a. i arkivmaterial hos Riksarkivet, Stockholms stad och Socialstyrelsen.

Mot denna bakgrund har frågan uppkommit om det fortfarande i offentlig verksamhet förekommer behandling av personuppgifter som avslöjar etniskt ursprung på ett sätt som strider mot gällande personuppgiftsreglering. Regeringen har därför beslutat att ge Datainspektionen i uppdrag att göra en tillsyn av hur personuppgiftslagen och andra registerförfattningar följs inom socialtjänsten och bostadsmarknaden när det gäller behandling av känsliga personuppgifter som avslöjar etniskt ursprung, och då i synnerhet uppgifter om romskt ursprung.

Med anledning av uppgifter i medierna om att polisen i Skåne skulle ha fört register över romer baserat på etniskt ursprung beslutade Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden (SIN) att inleda

ett tillsynsärende. SIN beslutade sig därefter för att även göra en bredare kartläggning av gemensamt tillgängliga uppgiftssamlingar i polismyndigheternas underrättelseverksamhet i vilka känsliga personuppgifter kan förekomma. Vidare har Rikspolisstyrelsen fått i uppdrag att redovisa vilka åtgärder som har vidtagits för att säkerställa att det inom polisens kriminalunderrättelseverksamhet finns erforderliga riktlinjer och rutiner för behandling av personuppgifter samt vilka åtgärder som har vidtagits för att säkerställa att regelverket inom denna verksamhet följs. Det pågår även granskningar av arkiv hos Stockholms stad och Socialstyrelsen som avser registrering och kartläggning av romer eller uppgifter om romskt ursprung.

Det pågår således arbete hos flera aktörer som på olika sätt rör registrering och kartläggning av romer eller uppgifter om romskt ursprung. Det finns dock inte något enskilt organ som följer utvecklingen på området och som kan sammanställa de granskningar och åtgärder som har vidtagits. Att synliggöra resultaten av de olika undersökningarna är nödvändigt för att överbygga den förtroendeklyfta som finns mellan den romska gruppen och samhället i övrigt.

En annan fråga i sammanhanget är att många romer upplever obehag inför att kontakta myndigheter för att exempelvis ta reda på om deras personliga integritet har kränkts när personuppgifter behandlats. Många frågar sig också vilka myndigheter de kan vända sig till och undrar över de juridiska möjligheterna till insyn i olika register.

Kommissionen ska därför

- följa utvecklingen när det gäller registrering av romer genom att sammanställa de granskningar och åtgärder som har vidtagits av olika aktörer,
- med utgångspunkt från sammanställningen bedöma behovet av informationsinsatser eller liknande på området, och
- genom råd och på annat sätt medverka till att den som anser att hans eller hennes personliga integritet har kränkts när personuppgifter har behandlats kan ta till vara sina rättigheter.

Konsekvensbeskrivningar

Kommissionen ska redovisa konsekvenserna av sina förslag enligt 14–15 a §§ kommittéförordningen (1998:1474). Förslagen ska kostnadsberäknas och kommissionen ska lämna förslag till finansiering utifrån befintliga ramar.

Arbetets bedrivande, samverkan och redovisning av uppdraget

Kommissionen ska ha en bred sammansättning med bl.a. personer som har god förankring i den romska gruppen. Vidare ska representanter för romska organisationer utgöra en referensgrupp till kommissionen. Kommissionen ska inhämta synpunkter från DO, Forum för levande historia, Länsstyrelsen i Stockholm, Datainspektionen, Skolverket och andra myndigheter och organisationer i den utsträckning som bedöms nödvändig.

Kommissionen ska halvårsvis rapportera till regeringen hur arbetet fortskrider och vilka åtgärder den har vidtagit.

Kommissionen ska arbeta i två år. Arbetet ska redovisas senast den 20 maj 2016.

(Arbetsmarknadsdepartementet)

Kommittédirektiv 2014:121

Tilläggsdirektiv till Kommissionen mot antiziganism (A 2014:03)

Beslut vid regeringssammanträde den 21 augusti 2014

Utvidgning av uppdraget

Regeringen beslutade den 20 mars 2014 kommittédirektiv om en Kraftsamling i arbetet mot antiziganism (dir. 2014:47).

Av direktivet framgår att en kommitté – en kommission mot antiziganism – ska komplettera och förstärka samhällets insatser på området. Syftet med kommissionen är att åstadkomma en kraftsamling i arbetet mot antiziganism och att överbrygga den förtroendeklyfta som finns mellan den romska gruppen och samhället i övrigt.

Den 25 mars 2014 publicerades Den mörka och okända historien – Vitbok om övergrepp och kränkningar av romer under 1900 talet (Ds 2014:8).

Kommissionen får nu även i uppdrag att ta fram och sprida ett material som utgår från vitboken till skolor och andra delar av samhället som berörs av innehållet i vitboken. Materialet ska vara av hög kvalitet och kunna användas som undervisningsmaterial inom skolan. I uppdraget ingår även att ta fram och sprida en lärarhandledning.

Under arbetets gång ska samråd ske med Forum för levande historia, Statens skolverk, Diskrimineringsombudsmannen och romska sakkunniga som har särskild kunskap om antiziganism.

Kommissionen ska senast den 30 januari 2015 lämna en beräkning till regeringen om kostnader för en större spridning av materialet.

Uppdraget ska redovisas i kommissionens slutredovisning, senast den 20 maj 2016. I redovisningen ska kommissionen lämna förslag om hur materialet kan fortsätta omhändertas och spridas i framtiden. Avseende detta ska särskilt samråd ske med Forum för levande historia.

(Arbetsmarknadsdepartementet)

Debattartiklar

Det blev en kommission!

Det blev en vitbok och det blev en kommission mot antiziganismen.

Vitboken dokumenterade övergreppen under förra seklet. Den berättar hur romer drevs från kommun till kommun, drabbades av vräkningar och ett påtvingat lägerliv. Den visade att de utestängdes från arbetsmarknaden; att barnen hindrades från att gå i skola; att kvinnor steriliserades med tvång eller under press; att socialtjänsten fungerade som ett övervakningsorgan och att romer registrerades; att förföljda romer i andra länder förhindrades från att komma över den svenska gränsen.

Med rätta gavs vitboken titeln *Den mörka och okända historien*. Övergreppen, diskrimineringen och den tidens skamliga rasbiologiska fördomar har i det närmaste sopats under mattan. Därför är vitboken viktig.

Men det räcker inte med att erkänna gångna tiders synder. Därför krävde många av oss åtgärder mot dagens antiziganism, de fördomar och den diskriminering som alltjämt förpestar tillvaron för romer i det svenska samhället. Vitboken krävde en uppföljning. Därför tillsattes Kommissionen mot antiziganism.

Kommissionen har nio ledamöter och har redan börjat sitt arbete. Vid sitt första möte enades den om sträva efter att göra själva begreppet antiziganism känt och förstått – det handlar om den rasistiska diskrimineringen på arbets- och bostadsmarknaden, inom skolväsendet och vid vardagliga situationer på restauranger, hotell, bensinmackar och så vidare – men också om de kränkande, fördoms-mättade myter som fortfarande vandrar runt om romer i det svenska samhället. Med andra ord, vi vill att antiziganism ska förstås på

ungefär samma sätt som antisemitism summerar negativa attityder och handlingar mot det judiska folket.

Kommissionen har fått knappa två år på sig att fullfölja sin uppgift. Det betyder att den har begränsade möjligheter att bygga upp egna program. Den ska i stället säkerställa att de existerande myndigheterna – också på kommunalt plan – verkligen gör vad de borde göra för att motverka antiziganismen. Kommissionen kommer att ligga på dessa som en blåslampa: kritisera brister och komma upp med konstruktiva förslag.

Vi är redan i färd med ett sådant arbete med anledning av skandalen kring Skånepolisens register. Kommissionen kommer att analysera både polisens agerande och de olika översynsorganens utlåtan- den. Vår fokus blir den etniska (antiziganistiska) aspekten samt om verkligt ansvar har utkrävts. Visst handlar det om ett ”systemfel” som åklagaren påpekade, men någon eller några måste vara ansvariga systemfelet.

Det var inte givet att Skånepolisens register skulle bli kända, tvärtom – de ansvariga förnekade först att de existerade. Utan DN-journalistens envetna arbete hade den registreringen kunnat fortsätta och fortsätta.

Detta har väckt oro över att det kan finnas fler register hos polisen eller hos andra myndigheter. Det är av enorm betydelse att hela registerfrågan blottläggs – även romer måste känna att de inte drabbas av sådan dold övervakning. Vad som gjordes inom Skånepolisen har väckt mörka minnen från det förgångna.

Kommissionen håller på med att utveckla ett system för att reagera när det kommer rapporter eller anmälningar om fall av direkt diskriminering. Ett brev gick ut till alla butiker i en större affärs- kedja med uppmaning till personalen att se upp med romer som försökte lura kassörskor. En länspolismyndighet publicerade på hem- sidan ett signalement på en person med beskrivningen, att denne har ”romskt utseende”. I bägge de fallen har kommissionen redan reagerat, begärt förklaring av de ansvariga, informerat medierna och kommer att följa upp.

Vi nås också av andra rapporter om att besökande från bl.a. Rumänien och Bulgarien utsätts för kränkande behandling. Den diskrimineringen är också en viktig fråga för kommissionen.

Det behövs en kapacitet att agera på den typen av antiziganism. Kommissionen är redo att ta på sig den rollen tills vidare. För detta

vill vi ha samarbete med så många som möjligt. Den som utsätts för sådan diskriminerande behandling eller som bevittnar sådana situationer – hör av er till kommissionens sekretariat.

För detta är det viktigt att kommissionen kan få stöd och hjälp från alla romska grupper. En bred referensgrupp har utsetts och konsultationsmöten kommer att hållas under hösten i Malmö, Göteborg och Stockholm. Men dialogen bör bli bredare än så. Det här är vår chans att få en ändring.

Thomas Hammarberg, ordförande i Kommissionen mot antiziganism

Debattartikel publicerad i *É Romani Glinda*, Nr 4, årgång 17.

Omotiverad brutal polisaktion mot romer

Sverige har en lång historia av fördrivningar och kränkningar av romer. Låt inte historien återupprepas, skriver Thomas Hammarberg, ordförande för Kommissionen mot antiziganism, som själv bevittnade den nyligen genomförda avhysningen av romer i Högdalen.

Natten innan en avhysning av romer i ett skogsparti utanför Högdalen skulle verkställas, utbröt en svår eldsvåda i några skjul. Förödelsen var omfattande. Många blev svårt brandskadade. Flera traumatiserades. Kläder, viktiga papper och insamlade pengar brann upp eller sargades. Jag var där timmarna efter branden. Såg ödeläggelsen och chocken bland de personer som var kvar. De var inte i stånd att flytta.

Ändå stod beslutet om att sätta in en massiv polisaktion fast – att köra bort romerna och riva ned skjulen. Ett hundratal poliser hade mobiliserats mot de omkring 60 romer, de flesta kvinnor, som inte gjorde det minsta motstånd när de brutalt kördes iväg – utan att få ta med sig vare sig resväskor eller andra personliga tillhörigheter. De informerades om att de måste betala en avgift på cirka 600 kronor vardera till Kronofogden, ett belopp som givetvis upplevdes som väldigt högt utifrån deras ekonomiska situation. Det är min mening att polisaktionen var brutal och omotiverad. Den gick långt utöver vad som kan anses vara berättigat.

Jag är ordförande i den av regeringen tillsatta Kommissionen mot antiziganism. Vi har ett brett uppdrag för att riva många av de strukturella och rasistiska hinder som romer möter i sin vardag. Det handlar i korthet om att vi ska säkerställa att de existerande myndigheterna gör vad de borde göra för att romer ska leva ett liv utan antiziganism. Redan nu kan jag konstatera att polisen är en av de myndigheter som kommissionen särskilt kommer att fokusera på. Vi har redan påbörjat vårt arbete genom att agera i konkreta fall som förefaller ha antiziganistiska inslag.

En länspolismyndighet publicerade till exempel på sin hemsida ett signalement på en person med beskrivningen att denne hade ”romskt utseende”. Kommissionen har begärt förklaring av de ansvariga, informerat medier och följer upp polismyndighetens svar genom att ställa ytterligare frågor till Rikspolisstyrelsen. Vi är också i

färd med att analysera Skånepolisens agerande i samband med den omfattande kartläggning som Dagens Nyheter skrev om för ett år sedan samt de olika tillsynsorganens utlåtanden. Fokus för vår analys blir den antiziganistiska aspekten och om verkligt ansvar har utkrävts.

En vanligt förekommande uppfattning och en grogrund för antiziganism såväl historiskt som i dag är att romers situation är mer eller mindre självförvållad, eller till och med självvald. Den vitbok som regeringen presenterade i våras visar med all önskvärd tydlighet att det är staten och kommunala förvaltningar som historiskt har svarat för att bygga upp och bekräfta fientliga uppfattningar om romer. Vi vet att romer i Sverige har utsatts för registrering, sterilisering och fördrivning från kommun till kommun. Att de inte har fått tillgång till skola, arbetsmarknad och att de förbjöds att komma innanför landets gränser, inte minst mitt under brinnande världskrig då romer utsattes för Förintelse. De repressiva åtgärderna mot romerna är ofattbart omfattande och motiverades många gånger utifrån den seglivade föreställningen att romer har skuld till sin egen situation.

Det är anmärkningsvärt att den antiziganistiska historien i Sverige har en dagsaktuell spegelbild. Den aktuella länspolismyndighetens publicering bidrar till att sprida en stigmatiserande uppfattning om att alla romer ser likadana ut och bör bli föremål för misstanke om brott. Avhysningen i Högdalen bidrar till att fördriva romer och utestänga dem från rimliga levnadsförhållanden. Det är uppenbart att fördrivningen försätter romerna i en än mer utsatt situation och den aktuella polisaktionen bekräftar romers erfarenheter och känsla av att leva i en fientlig omgivning.

Den senaste tiden har jag gång efter annan hört en körsång av sällan skådat slag. Flera stämmer in och påtalar att den diskriminering och särbehandling som romer utsätts för i bland annat Rumänien är oacceptabel och en förklaring till att personer söker sig till Sverige. Är det då rimligt att Sverige fördriver romer och skickar dem tillbaka till länder där vi vet att de utsätts för systematisk förföljelse och diskriminering? Med vilken trovärdighet kan vi kritisera andra länders behandling av romer när polismakten i Sverige i dag verkställer politiska beslut som kränker romers rättigheter? Det här ger oss anledning att på allvar reflektera över dagens diskri-

minerande strukturer som speglas i Sveriges antiziganistiska historia. Låt oss inte återupprepa den.

Thomas Hammarberg, ordförande i kommissionen mot antiziganism

Debattartikel publicerad i Svenska Dagbladet, 11 september 2014.

Replik: Avhysningen i Högdalen borde ha stoppats

Eva Liedström Adler, Rikskronofogde, svarar på min debattartikel "Omotiverat brutal polisaktion mot romer" att anledningen till att man begärde hjälp av polisen var att man bedömde att det skulle förekomma demonstrationer i samband med avhysningen (Brännpunkt 16/9-14).

Repliken missar emellertid en avgörande aspekt av min kritik mot avhysningen av romer i Högdalen. Natten mot söndagen den 31 augusti utbröt en eldsvåda i lägret. Två personer brändes svårt och måste föras till Akademiska sjukhuset i Uppsala för specialistvård. Övriga i lägret var djupt traumatiserade. De var i det läget inte förmögna att flytta såsom de planerat i linje med kronofogdens beslut den 29 augusti.

Jag anser därmed att det i det läget förelåg två skäl för att uppskjuta avhysningen. Det ena var att visa mänsklig hänsyn till de personer som drabbats av eldsvådan. Det andra var att det borde genomföras en seriös undersökning av brandplatsen. Romerna själva var övertygade om att branden var anlagd av någon eller några utomstående. Det fanns en hotbild mot dessa provisoriska läger, något som bruna hatsajter vittnar om.

Jag vädjade till Stadshusets ledning att ta hänsyn till detta, men detta ignorerades och en massiv polisinsats sattes in morgonen efter branden. Romerna lämnade när de förstod att polisen var på väg. Kvar fanns några ledsna ungdomar som kände och stöttade romerna. De skulle alltså, enligt rikskronofogden, vara det "hot" som motiverade den stora polisstyrkan om 100 personer.

Jag bevittnade själv situationen och talade med såväl representanter för kronofogden som enskilda polismän. De föreföll lika pinsamt berörda som mig och min kollega Hans Caldaras. De påpekade – med all rätt – att de inte var ansvariga utan det var stads-
husledningen som fattat beslutet. Och så var det – politikerna hade inte mött vår vädjan om uppskov. Det var, så som du påpekar Eva Liedström Adler, ett politiskt beslut. Men det var också, och det vidhåller jag, en synnerligen brutal och omotiverad aktion.

Avhysningen i Högdalen väcker ytterst allvarliga frågor och det finns så många frågetecken kring polisens agerande att Kom-

missionen mot antiziganism kommer att följa upp och titta närmare på hela hanteringen av den.

Thomas Hammarberg, ordförande i Kommissionen mot antiziganism

Debattartikel publicerad i Svenska Dagbladet, 19 september 2014.

Oacceptabel antiziganism mot romer i Sverige

Romer i Sverige drabbas alltjämt av omfattande diskriminering. Den kommission mot antiziganism som regeringen tillsatte i våras kan redan nu konstatera att det behövs en serie genomgripande åtgärder, skriver kommissionens ledamöter.

Regeringen publicerade i våras en vitbok om hur romer behandlades i Sverige under förra seklet. Den blottlade en mörk och djupt skamlig historia. Romer utsattes för integritetskränkande kartläggningar och registrering. Kvinnor och män steriliserades. Familjer fördrevs och förvägrades fast boende. Barn utestängdes från skolan och vuxna diskriminerades på arbetsmarknaden. Romer som försökte fly från Förintelse i andra länder förvägrades en fristad.

Diskrimineringen var systematisk och starkt influerad av rasbiologiska vanföreställningar. Det var sannerligen på tiden att dessa vidriga villfarelser med dess grymma konsekvenser togs fram i ljuset, om än sent.

Fördomarna lever vidare

Men punkt har inte satts med denna historiegenomgång. Fördomarna lever vidare och romer diskrimineras fortfarande i vårt samhälle när de söker jobb eller bostad. Romska barn har inte samma möjligheter i skolan som andra barn, bland annat på grund av mobbning, negativ särbehandling och bristande tillgång på modersmålsundervisning.

Antiziganismen påverkar romers kontakter med myndigheter – vid själva bemötandet, men också genom en strukturell diskriminering som tillåts påverka myndigheterna i deras beslutsfattande.

Sanningen är att romernas tillit till de officiella myndigheterna fortfarande är låg.

Förhoppningarna om att få rättelse mot oförrätter och att kunna delta på lika villkor i samhällslivet är nedskruvade. Det handlar om ett utanförskap som inte är självvalt.

Det officiella Sveriges slutliga reaktion på Skånepolisens register över nära fem tusen romer eller personer med anknytning till romer – blir en testfråga. Fungerar polis och översynsorgan i överens-

stämmelse med principer om integritetsskydd och mänskliga rättigheter när det gäller den romska minoriteten?

”Romer är tjuvaktiga”

Det kommer konkreta rapporter om hur romer kränks och diskrimineras också inom den privata sektorn. Ett exempel nyligen var distributionen av ett brev till föreståndarna för butikskedjorna 7-eleven och Pressbyrå. Brevets innebörd var att romer är tjuvaktiga. I ett annat fall fick personalen på en Ica-butik i Sollentuna instruktion om att inte växla pengar för romer.

Besökande romer från bland annat Rumänien och Bulgarien har utsatts för rena hatbrott. Natthärbärgen har attackerats och en del av dem som vädjat om ekonomiskt stöd har utsatts för våld och trakasserier. En kvinna i Skara sköts i huvudet med ett luftgevär. Extremistiska hatsajter uppmanar till övergrepp mot besökarna och SD sprider försåtliga myter om besökarna som kriminella.

Organ inom såväl FN som Europarådet har berört Sveriges behandling av romer i kritiska rapporter. Det var ett av skälen till att en kommission mot antiziganism tillsattes. Dess uppgift är att bidra till att de strukturella hinder och rasistiska beteenden som romer nu möter i sin vardag verkligen försvinner. Den ska verka för att olika myndigheter gör vad de borde för att romer ska kunna leva ett liv utan att mötas av antiziganism.

Kritiserar felsteg

Vi som sitter i kommissionen kommer att kritisera felsteg av myndigheterna men också komma med konstruktiva förslag om hur romernas rättigheter ska skyddas och förtroendeklyftan därmed överbryggas. Det handlar om att synliggöra diskriminerande strukturer och säkerställa att romers rättigheter verkligen skyddas. Det handlar också om att komma med förslag på konkreta åtgärder som på allvar ifrågasätter och sätter stopp för antiziganismen.

Vitbokens rapport om de systematiska kränkningarna av romer under förra seklet måste fungera som en väckarklocka. Diskrimineringen måste få ett slut; fördomarna måste bemötas. Det var posi-

tivt att regeringsförklaringen nyligen slog fast att antiziganismen inte ska ha någon plats i Sverige. Det förpliktar.

Thomas Hammarberg, ordförande i Kommissionen mot antiziganism samt ledamöterna:

Marianne Eliason
Erland Kaldaras
Stefano Kuzhiov
Maria Leissner
Diana Nyman
Soraya Post
Simon Wallengren
Christian Åhlund

Debattartikel publicerad i Göteborgs-Posten, 21 oktober 2014.

Sverige har ett ansvar för romer som är här

Sverige har ett direkt och eget ansvar för de romer som är här. Brutala avhysningar måste upphöra och alternativa boenden erbjudas. Det skriver årets Stieg Larsson-pristagare Thomas Hammarberg och Soraya Post.

Vi försöker bägge verka för romernas rättigheter. Det har gjort att vi nu ständigt får frågor om "tiggarna" på våra gator och torg – från berörda eller skeptiska medborgare. Vilka är de? Varför kommer de hit? Ska man ge en slant eller inte? Är de organiserade? I så fall, finns det en kriminell anknytning?

Svar finns. De flesta besökande "tiggare" kommer från Rumänien och Bulgarien, de benämns därför ofta som EU-migranter. Flertalet av dem är romer och skälet för att de kommer hit är att de faktiskt inte klarar sig hemma.

Där är de i många fall helt utestängda från arbetsmarknaden. Deras barn diskrimineras i skolan. Flertalet romska familjer bor i direkt hälsovådliga slumbostäder och tillgången till sjukvård är i praktiken spärrad. Medellivslängden för romer i dessa länder bedöms vara ungefär tio år kortare än för den övriga befolkningen.

Även med en ny minoritetspolitik i hemländerna skulle det ta tid innan reformerna skulle ge bestående och tillräckliga resultat. Fram till dess kommer många av de mest utsatta och fattiga att försöka finna lösningar genom att periodvis resa utomlands.

Sverigedemokraterna har försåtligt spridit myter om att de romska tiggarna skulle vara utlöpare av kriminella ligor. Det stämmer inte. De är "organiserade" bara i den meningen att de i många fall reser tillsammans med några andra familjemedlemmar.

De romer som kommer hit gör det alltså av nödvång. De söker en möjlighet att skydda sina barn från att tvingas in i samma onda cirklar av misär och utanförskap. De vill inte vara här, men de klarar inte att försörja sig och sina barn. Här hoppas de kunna tjäna ihop lite pengar för att lindra den totala misär som är livet därhemma.

Det är dock svårt för de romer som kommer hit att få jobb, och att samla pantburkar räcker inte långt. Enda utvägen blir då att sitta med tiggarmuggen framför sig. Den enskilda gåvan välkomnas förstås, men viktigare vore politiska insatser mot de bakomliggande orättvisorna.

Vad kan då göras? Och av vem?

Självklart vilar ett tungt ansvar på hemländerna, bland annat Rumänien. Antiziganismen där har hindrat ett arbete att främja romernas mänskliga rättigheter. Försöken att integrera romerna har varit halvhjärtade och misslyckade även om vissa framsteg nu kan skönjas.

Lika självklart är att EU har ett ansvar. Unionens försök att skydda minoritetsrätten för romerna har gett mycket blygsamma resultat. Det räcker inte med konferenser och planer på papper. Nu måste givna löften infrias och anslagna medel användas för avsedda ändamål.

Men svenska myndigheter har också ett ansvar, inte minst när det gäller att utveckla samarbetet med hemländernas regeringar. Den dialogen måste utformas klokare än hittills – det handlar om att stödja de positiva krafterna. Detta bör kopplas till ett aktivt stöd till de frivilligorganisationer som bedriver jordnära bistånd i dessa länder, inte minst i Rumänien: Hjärta till hjärta, Röda korset och Rädda Barnen.

Sverige bör vidare bidra till en reformering av EU:s hela verksamhet när det gäller minoriteters situation. Vad som bör göras är uppenbart; det som krävs är politisk vilja och prioritering.

Men vi i Sverige har också ett direkt och eget ansvar för dem som är här. Romernas situation i Sverige innebär ett test av vad vårt tal om allas rättigheter betyder i praktiken.

Ända fram till 1950-talet – alltså även under Förintelsen av romer i andra delar av Europa – hindrades förföljda romer från varje möjlighet att beträda svensk mark. Den lagen upphävdes till slut – men är vi ens i dag beredda att ge romerna samma bemötande som andra flyende?

De besökande migranterna har rätt att bli bemötta som människor. Vi vill därför rikta följande uppmaningar till Sveriges beslutsfattare:

- Upphör med brutala avhysningar.
- Erbjud alternativa boenden – enkla men acceptabla ”tak över huvudet”.
- Ge EU-migranterna samma rätt till akut sjukvård som de papperslösa.

- Uppmuntra polisen att ta hotbilden mot migranterna på större allvar.

En sådan human hållning skulle inte bara stå i linje med principer om mänskliga rättigheter. Den skulle dessutom ge oss större möjlighet att påverka EU och situationen i migranternas hemländer.

Thomas Hammarberg, ordförande i Kommissionen mot antiziganism och 2014 års mottagare av Stieg Larsson-priset

Soraya Post, Europaparlamentariker (Fi) och 2014 års mottagare av Stieg Larsson-priset

Debattartikel publicerad i Svenska Dagbladet, 10 november 2014.

Rasismen mot romer – en upprepning av historien

”Många romer upplever att det är meningslöst att göra en anmälan om diskriminering, då en anmälan alltför sällan leder till upprättelse. Antiziganism ska inte tillåtas passera utan konsekvenser”, skriver Thomas Hammarberg.

Länsstyrelsen i Stockholm har kommit med en ny rapport som fastslår att antiziganismen är utbredd. Romer utsätts för en omfattande diskriminering inom alla samhällsområden och diskrimineringen sker förhållandevis öppet.

Jag är ordförande i den kommission mot antiziganism som regeringen tillsatte i våras. Vi har ett brett uppdrag för att riva de rasistiska hinder som romer möter i sin vardag.

Det handlar i korthet om att vi ska säkerställa att de existerande myndigheterna gör vad de borde göra för att romer ska leva ett liv utan antiziganism.

Kommissionen har redan agerat i ett antal ärenden som visar på hur legitim antiziganismen är.

Ett ärende rör en länspolismyndighet som på sin hemsida publicerade ett signalement på en person med beskrivningen att denne hade ”romskt utseende”.

Kommissionen begärde en förklaring av polismyndigheten som i sitt svar till kommissionen menade att det var befogat att publicera den typen av stereotypa uppgifter om romer. Kommissionen följer nu upp svaret genom att lämna över ärendet till Justitieombudsmannen.

Regeringens vitbok om samhällets övergrepp mot romer under 1900-talet visar att det är staten och kommuner som historiskt har bedrivit en politik som har utgått från fientliga föreställningar om romer.

De repressiva åtgärderna mot romer har varit ofattbart omfattande.

Som framgår av boken fick inte romer i Sverige bosätta sig på en och samma plats under en längre tid. Kommuner drev systematiskt bort de romer som slog sig ner i kommunen.

Det är anmärkningsvärt att fördrivningen har en dagsaktuell spegelbild i de avhysningar av främst rumänska medborgare som sker runt om i landet.

Det får givetvis konsekvenser, inte bara för de mycket utsatta personer som inte har ett tryggt boende under tiden de befinner sig i Sverige, men ger också en signal till romer i Sverige som bär med sig en historia av fördrivning och än i dag utsätts för antiziganism och diskriminering.

De konsultationer som kommissionen hittills har genomfört med ett hundratal romer visar att det som saknas nu är åtgärder som på allvar motverkar antiziganismen. Romer vittnar dessutom om att antiziganism har ökat de senaste åren:

Det är värre nu än på 70-talet. Det finns en uttalad rasism i samhället. Det syns inte minst efter att rasistiska partier har nått framgångar i valen.

Skånepolisens olagliga register är givetvis något som många romer har tagit upp i konsultationerna. Att så många romer har blivit registrerade av polisen i Skåne upplevs som mycket kränkande och den visar på en återupprepning av historien och på hur legitimt det är att kränka romers rättigheter:

Vi hade redan innan avslöjandet om Skånepolisens register ett obetydligt förtroende för polisen och nu är det verkligen i botten. Om jag blir utsatt för ett brott, kan jag inte vända mig till polisen. För romer tycks likhet inför lagen inte gälla.

Många romer upplever att det är meningslöst att göra en anmälan om diskriminering, då en anmälan alltför sällan leder till upprättelse. Också det är en återupprepning av historien. Romer får inte upprättelse när deras rättigheter kränks.

Kommissionen har för avsikt att återkomma med konkreta förslag, men en sak är tydlig redan nu. Åtgärderna behöver vara kraftfulla och syfta till att romer har möjlighet att organisera sig på egna villkor.

Det måste vara möjligt att utkräva ansvar när rättigheter kränks. Antiziganism ska inte tillåtas passera utan konsekvenser.

Thomas Hammarberg, ordförande för Kommissionen mot antiziganism

Debattartikel publicerad på SVT Opinion, 5 december 2014.

Ta ansvar för antiziganismen!

Att antiziganismen historiskt har tillåtits passera är ett bärande skäl till att den än i dag uppfattas som legitim. Det är hög tid för landets myndigheter och kommuner att ta sitt ansvar och vända denna negativa spiral.

Antiziganism är den särskilda rasism som förpestar romers tillvaro i Sverige i dag.

Den påverkar romers möjligheter att ha makten över sina liv och makten att forma samhället. Alltså påverkar antiziganismen grundvalarna för vår demokrati.

Ytterst är det vår offentliga förvaltning som ska förverkliga demokratin i praktiken. Tyvärr kan kommissionen notera att såväl statlig som kommunal verksamhet är arenor där det förekommer antiziganism. Romer upplever diskriminering i mötet med myndigheter och kommuner.

Det kan handla om att socialtjänsten tvångsomhändertar romska barn på svagare grunder, att hälso- och sjukvården ger sämre behandling till romer eller att kommunen har ett kränkande bemötande mot anställda tjänstemän som är romer.

Särskilt alarmerande är att romer upplever att de myndigheter som är satta att försvara deras mänskliga rättigheter inte gör det i tillräcklig utsträckning. Anmälningar om diskriminering av och hatbrott mot romer leder sällan till att ansvar utkrävs. Antiziganism tillåts passera.

Det är synnerligen allvarligt att polisen, som är den myndighet som ska motverka hatbrott och olaga diskriminering, har avslöjat föra olagliga register över romer. Det är därför föga förvånande att romer upplever att de inte har någonstans att vända sig när de blir utsatta för brott. Detta får oerhört allvarliga konsekvenser för romers möjlighet till upprättelse när deras rättigheter kränks.

Antiziganism, när helst den förekommer och kommer till uttryck, signalerar ojämlikhet. Den påverkar romers utrymme att röra sig i våra offentliga rum. Romer härbärgerar kränkningar när de åker buss, tar en promenad, går med sina barn till skolan eller går och handlar. Det som för majoritetsbefolkningen är tämligen oproblematiska rutiner för att få vardagen att fungera, är för många romer

oerhörda påfrestningar. Denna djupa orättvisa är osynlig för många i majoritetsbefolkningen.

Antiziganismen påverkar romers tillit till myndigheter och kommuner. De har haft en avgörande roll i att förfölja och kartlägga romer. De har fattat beslut om att tvångssterilisera romer och de har fördrivit och avhyst dem från plats till plats. Att antiziganismen historiskt har tillåtits passera är ett bärande skäl till att den än i dag uppfattas som legitim.

Det är kommissionens mening att våra offentligt finansierade myndigheter därför har ett ansvar att vända denna negativa spiral av kränkningar som löper som en röd tråd genom den historia som vi står på och den nutid vi lever i. Myndigheter måste också själva granska sin egen verksamhet och motverka antiziganismen inom den.

I dagarna skickar Kommissionen mot antiziganism ut sin nya skrift *Antiziganism* till alla Sveriges kommuner samt utvalda statliga myndigheter. Skriften ska ge ökad förståelse för vad antiziganism är, hur den har påverkat romers villkor i dag och historiskt samt hur antiziganismen kränker romers mänskliga rättigheter.

I den finns inga förslag på nya lagar eller regler för att tillförsäkra romer deras mänskliga rättigheter. Vi menar att de lagarna redan finns. Vad som krävs är att de offentliga aktörerna säkerställer att de tillämpas full ut, också när det gäller romers rättigheter.

Först då kan de demokratiska spelreglerna börja gälla för alla.

Thomas Hammarberg, ordförande i Kommissionen mot antiziganism

Heidi Pikkarainen, huvudsekreterare i Kommissionen mot antiziganism

Debattartikel publicerad i Dagens Arena, 2 april 2015.

Romer måste få upprättelse efter Skånepolisens register

I dag överlämnar vi en rapport till regeringen om den olagliga och omfattande registrering av romer som Dagens Nyheter avslöjade i september 2013. Avslöjandet bidrog till att Kommissionen mot antiziganism tillsattes i mars 2014. En av dess uppgifter är just att följa registrering av romer på etnisk grund.

Flera myndigheter har granskat Skånepolisens kartläggning inom ramen för sina respektive mandat. Nu senast drog JO slutsatsen att registren de facto fått karaktären av ett register över etnisk tillhörighet, en bedömning som också kommissionen har gjort.

Att det är romer som kartlagts framgår av samlingarnas rubrik-sättning ("Konflikt, Staffanstorp romer" och "Kringresande") och av vilka uppgifter som har noterats. Dessutom uppgav polisen själv inledningsvis till SIN att samlingen endast innehöll uppgifter om romer eller personer som är gifta med romer.

Det är för kommissionen obegripligt hur denna massregistrering av romer med barn och avlidna personer, skulle kunna användas i något berättigat polisiärt syfte. Inte minst då det inte har noterats om personerna var misstänkta för något brott. Skånepolisens systematiska insamling av uppgifter om romer för osökt tankarna till tidigare registreringar baserade på antiziganistiska fördomar.

Genom att sätta Skånepolisens kartläggning i ett historiskt sammanhang kan vi få en förståelse för allvaret i vad som avslöjades. Regeringens vitbok visar att landsomfattande och systematiska kartläggningar av romer genomfördes under förra seklet av såväl polisen som andra myndigheter. Det var kartläggningar med kränkande uppgifter om enskilda personer, med bl.a. släkträd tillbaka till 1800-talet. Kartläggningarna spelade en roll för de omfattande repressiva åtgärder som vidtagits mot romer såsom tvångsteriliseringar, tvångsomhändertagande av barn, förföljelse, fördrivning och tvångsassimilering.

Romer vittnar om hur öppen och "legitim" antiziganismen fortfarande är i det svenska samhället. Många känner sig tvingade att dölja sin identitet, både i kontakter med myndigheter och i andra situationer. Att den romska bakgrunden påverkar bemötande och beslutsfattande hos myndigheter negativt har alltför ofta besannats. En direkt konsekvens är att många romer inte anmäler när de ut-

sätts för kränkningar och brott. Detta mönster har förstärkts efter det blev känt att svensk polis återigen registrerat romer.

Det faktum att Skånepolisen sedan avslöjandet vidhöll att registreringen var befogad har förvärrat situationen ytterligare. Agerandet kan uppfattas som en legitimering av den antiziganistiska och seglivade stereotypen att romer är kriminella.

Det är uppenbart att Skånepolisens registrering av romer har fått djupt negativa konsekvenser för romers rättigheter. Kommissionen kräver därför att regeringen säkerställer att det vidtas kraftfulla och effektiva åtgärder inom polisen för att garantera att något liknande aldrig upprepas.

Mycket tyder på att massregistreringen var ett symptom på ett större problem. Det är kommissionens uppfattning att det behövs en konkret och effektiv handlingsplan för att motverka antiziganistiska attityder och förhållningssätt inom poliskåren.

Lagstiftningen till skydd mot etnisk kartläggning bör ses över för att säkerställa att liknande kartläggningar aldrig sker igen. Lika viktigt är att det genomförs systematiska kontroller av myndigheters hantering av känsliga persondata.

Thomas Hammarberg, ordförande i Kommissionen mot antiziganism samt ledamöterna:

Marianne Eliason
Erland Kaldaras
Stefano Kuzhiov
Maria Leissner
Diana Nyman
Soraya Post
Simon Wallengren
Christian Åhlund

Debattartikel publicerad på SVT Opinion, 16 april 2015.

Tiggeridebatten spär på unkna fördomar om romer

”Opålitliga och kriminella.” ”Romerna har valt det här själva.” Historien upprepas och talet om kriminalisering av tiggeri göder fördomar, skriver Kommissionen mot antiziganism.

För ett år sedan presenterade den dåvarande regeringen en vitbok om de övergrepp och kränkningar som under 1900-talet har påverkat romers villkor. Boken beskriver hur staten och kommunerna var överens om att med stöd av lagar och förordningar begränsa och hindra romer från att ta del av sina grundläggande rättigheter.

Vitboken skildrar hur fördrivningen av romer under första hälften av 1900-talet var en ”legitim” åtgärd i flera kommuner. Romer hindrades genom förbud och hot om vite att skaffa sig fast bostad, eller genom att livet i kommunen gjordes så obehagligt som möjligt så att de självmant förmåddes att lämna kommunen. De negativa konsekvenserna av att inte ha en bostad var inte okända, de eftersträvades till och med av staten och kommunerna. Det kom att påverka hela livssituationen för romer. Detta var ett mönster som har sin fortsättning än idag.

Många ”tiggare” som nu befinner sig i Sverige är romer. Dagens diskussion om avhysningar och krav om att förbjuda EU-medborgares tiggeri påminner starkt om hur åtgärder mot romer historiskt har diskuterats. Så här resonerade till exempel den statliga utredningen Fattigvårdslagstiftningskommittén i början av 1900-talet:

Då Zigenarnas inordnade i samhället hos oss syntes vara ett olösligt problem och att enda utvägen vore att på ett eller annat sätt, få zigenarna ur landet. Då de flesta av dem torde vara svenska undersåtar och i allt fall deras medborgarrätt i annat land svårligen låte sig bevisas, kunde deras försvinnande ur landet icke nås på annat sätt, än att så starka inskränkningar lades på deras rörelsefrihet, att de funne med sig egen fördel förenligt att lämna landet och utvandra till ett land med för dem gynnsammare förhållanden.

En vanligt förekommande uppfattning och en grogrund för anti-ziganism såväl historiskt som i dag är att romers situation är mer eller mindre självförvållad, eller till och med självvald.

Återkommande beskrivningar om gruppen utgår också från den stigmatiserande hållningen om att romer är opålitliga och kriminella. Det är dessa fördomar som har varit grunden för en politik

som registrerat och fördrivit romer från kommun till kommun. En fördrivning som alla var överens om skulle genomföras i syfte att förmå romer att själva vilja lämna landet.

Den aktuella debatten om att förbjuda tiggeri och förslag på åtgärder för att underlätta vräkningar bidrar till att sprida en stigmatiserande uppfattning om dessa fattiga personer, bland dem många romer. Talet om kriminalisering föder de unkna fördomarna om en koppling mellan dessa människor och brottslighet.

Förslagen syftar ytterst till åtgärder för att fördriva de som tagit sig hit och hindra andra från att komma. Historien upprepas. Debatten om kriminaliserandet av tiggeri bekräftar många romers erfarenheter och känsla av att leva i en fientlig omgivning.

Thomas Hammarberg, ordförande i Kommissionen mot antiziganism

Heidi Pikkarainen, huvudsekreterare i Kommissionen mot antiziganism

Debattartikel publicerad i Metro, 8 maj 2015.

Thomas Hammarberg: Skilj på offer och förövare i tiggeridebatten

Allt hemskare hatbrott begås mot EU-migranter. Ändå riktar opinionsbildare och politiker sina ”tiggeri”-kampanjer mot offren, inte brottslingarna, skriver ordförande för Kommissionen mot antiziganism.

Under valrörelserna förra året drev Sverigedemokraterna en kampanj under mottot ”Stoppa det organiserade tiggeriet”. Den som eventuellt missade budskapet kunde få klara besked i SD:s valstugor.

Partiet syftade på närvaron av personer från Rumänien och Bulgarien som kunde ses tigga på våra trottoarer – de skulle vara utlöpare av den organiserade brottsligheten.

Förre justitieministern Beatrice Ask, numera ordförande i riksdagens justitieutskott, använde ett liknande ordval när hon nyligen gav sig in i debatten om EU-migranterna. Hon föreslog att ”organiseringen av tiggeri” skulle kriminaliseras. Det handlar om en ”organiserad och strukturerad verksamhet”, menade hon.

På frågor om vad hon faktiskt menade med ”organiseringen” har hon gett oklara, svävande besked och därmed gett näring åt den mytbildning som SD velat sprida – att de av oss som ibland stoppar en slant i muggen i själva verket stödjer internationell brottslighet. Hon borde rimligen veta att organiseringen är av en helt annan art.

Den alldeles överväldigande majoriteten av de som tagit sig hit från Rumänien och Bulgarien har kommit själva med några familjemedlemmar. Inom familjen planeras och organiseras verksamheten här. De flesta hoppas finna ett jobb, åtminstone tillfälligt, men det fungerar sällan och de flesta ser ingen annan möjlighet än att en tid vädja om allmosor. Inom gruppen gör man upp om vem som ska sitta var. Detta är ”organiseringen”.

Det finns en kriminalitet i bilden, en allvarlig sådan, men den riktas mot de besökande EU-medborgarna. Och det från två håll. Kriminella element från hemländerna har vid olika tillfällen dykt upp och börjat trakassera de som tigger och försökt få kontroll över sittplatserna. Kalla fakta i TV4 visade också i ett viktigt reportage hur en person med visst funktionshinder utnyttjades här av en ockrare för att betala av en skuld till familjen hemma.

De som drabbats hoppas självfallet att svensk polis ska stoppa sådana övergrepp. Föreningen HEM, som arbetar i närkontakt med EU-migranterna, har polisanmält flera sådana fall, tyvärr med begränsat resultat. Då tiggandet ger så blygsamma resultat – numera kanske 50 till 70 kronor på en hel dag – finns tecken på att dessa kriminella påhopp lyckligtvis inte blivit ett mönster.

Den andra typen av övergrepp mot EU-migranterna är de svenska högerextremisternas hatbrott mot besökarna. Det handlar inte bara om okvädningsord, fientliga knuffar eller ivägsparkade muggar. Husvagnar har bränts upp, tält skurits sönder, människor besprutats med brandslang, hotats med vapen, blivit avsiktligt överkörda av mopedist och besprutats med tändvätska. Och häromdagen i Stockholms city av vad som tror vara en frätande syra.

Det vore klädsamt om de politiker som oroar sig över det kriminella kunde visa minsta upprördhet över dessa övergrepp. Viktigare vore mer effektiva polisinsatser mot bägge dessa typer av brott, men det ska medges att detta försvåras av det faktum att offren själva sällan vågar anmäla övergreppen.

Anna Dahlberg på Expressens ledarsida, som applåderat Beatrice Asks förslag, menar att vi måste ”provprata” och tänka högt – frågan är ju så komplicerad. Visst, gärna det – vi behöver en allsidig diskussion om de besökande migranternas situation och vårt ansvar.

Men det skulle hjälpa om de ledande opinionsbildarna åtminstone kunde göra en distinktion mellan offer och förövare. Och kanske också förstå att det inte behövs några nya lagar för att skydda brottsoffren, det gäller att använda lagarna – även om de drabbade råkar komma utifrån och vara romer.

Thomas Hammarberg, ordförande i Kommissionen mot antiziganism samt tidigare Europarådets kommissionär för de mänskliga rättigheterna

Debattartikel publicerad i Dagens Arena, 8 juni 2015.

Fem punkter för att stärka våra rättigheter

Stärk romska kvinnors organisering och ta tag i de hatbrott som har antiziganistiska motiv. Det är några av de rekommendationer som 26 romska kvinnor tog fram under en konferens som förra veckan anordnades av Kommissionen mot antiziganism.

Romska kvinnor upplever dubbel diskriminering – både för att vi är kvinnor och för att vi är romer. Den drabbar oss när vi handlar mat, tankar bilen eller går till läkaren. Det handlar om situationer som måste fungera för att vår vardag ska gå ihop och som är tämligen oproblematiska för majoritetsbefolkningen. Den diskriminering som vi erfar dagligen får allvarliga konsekvenser för vår hälsa och visar med all önskvärd tydlighet hur ojämnt vårt samhälle fortfarande är.

Vi utsätts också för diskriminering i arbetslivet, i möten med myndigheter och när vi utbildar oss. Antiziganismen, den särskilda rasism som riktas mot romer, är utbredd och slår hårt mot romska kvinnors rättigheter.

För att romska kvinnors rättigheter ska förverkligas måste våra röster bli hörda av dem som har makten att undanröja de hinder vi möter i vår vardag. Trots att vi verkar för romers rättigheter inom skolan, i kvinno- och tjejjourer och hos myndigheter, fattas det beslut som rör oss och våra liv utan att vi tillåts vara experterna. Det här är den främsta anledningen till att antiziganismen fortgår.

Under den konferens som Kommissionen mot antiziganism anordnade förra veckan, beslutade vi därför att gemensamt höja våra röster. Vi kom fram till fem rekommendationer som vi som romska kvinnor anser kan motverka den antiziganism som möter oss:

Stärk romska kvinnors möjligheter till organisering

Romska kvinnor måste få fler resurser för att få bättre förutsättningar att organisera sig. Det handlar om egenmakt och att vi ska ha tolkningsföreträdare i frågor som rör oss. Dessutom bör regeringen konsultera romska kvinnor i samband med att Sverige rapporterar till FN och Europarådet om hur landet lever upp till minoriteternas och kvinnors rättigheter. Vi uppmuntrar dessutom etable-

rade civila organisationer för kvinnors rättigheter att samarbeta med romska kvinnor och deras organisationer.

Särskilda insatser mot hatbrott mot romska kvinnor

Romska kvinnor upplever att de offentliga rummen är otrygga platser. Vi kan utsättas för våld eller hot om våld i kollektivtrafiken, i parken eller på väg hem från jobbet. Därför kräver vi särskilda insatser hos polisen och Brottsförebyggande rådet för att förebygga antiziganistiska hatbrott mot kvinnor.

Resurser för att revitalisera språk och kultur

Den antiziganistiska historia som svenska staten står på har fått enorma konsekvenser och är en förklaring till varför många av oss befinner oss i en ojämlik position. Vi är många som har förlorat vårt språk och vår kultur. Vi kräver därför kompensatoriska åtgärder från regeringen för att stärka romers kultur och språk.

Särskilda insatser för att förebygga diskriminering inom socialtjänsten

Historiskt sett har tvångsomhändertaganden av romska barn varit en del i den assimileringspolitik som har bedrivits i Sverige. Även i dag rapporterar romska familjer om upplevd diskriminering i samband med att socialtjänsten fattar beslut i ärenden som rör lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU. Detta är ett mycket komplicerat fält som kräver särskilda insatser av Socialstyrelsen och kommunerna. Det är viktigt att romska kvinnor är med och utformar hur sådana insatser skulle kunna se ut.

Särskilda insatser mot diskriminering i arbetslivet

Romska kvinnor upplever diskriminering inom arbetslivet. En del av oss döljer därför vår identitet för att inte bli av med jobbet eller för att undgå trakasserier. Här behövs tydligare insatser från till

exempel Diskrimineringsombudsmannen, som signalerar att det inte får förekomma diskriminering och trakasserier på våra arbetsplatser.

Privilegiet att gestalta hur vardagen ter sig har historiskt inte tillfallit romska kvinnor. Det är nu hög tid att ändra på detta. Det handlar ytterst om makt och omfördelning av den. Våra röster måste spela roll. Först då har vi tagit ett första steg för att förverkliga romska kvinnors rättigheter.

Miranda Voulasranta, människorättsexpert på internationella romska frågor

Diana Nyman, ledamot i Kommissionen mot antiziganism

Soraya Post, ledamot i Kommissionen mot antiziganism

Heidi Pikkarainen, huvudsekreterare i Kommissionen mot antiziganism

Angelika Wiszniewski, medlem i romska kvinnoföreningen Trajosko Drom

Angelina Dimiter-Taikon, förstelärare

Anita Lindgren, romsk aktivist

Annlouise Krantz, ordförande i föreningen Lattjo Drom

Dzuliana Bobowicz, medlem i Romarådet i Helsingborg

Eleonor Frankemo, producent

Ivanka Stan, brobyggare på Arbetsförmedlingen i Helsingborg och medlem i Romarådet i Helsingborg

Jasmin Ramenson, medlem i Romarådet i Helsingborg

Jaqueline Frankemo, medlem i föreningen Lattjo Drom

Jenni Acar, säljare och romsk aktivist

Linda Turilow, medlem i romska kvinnoföreningen Trajosko Drom

Marika Kaj, romsk aktivist

Marita Martinelle Taikon, sekreterare föreningen RUNG – Resande, ung, ny och gammal, Västergötland

Regina Lindberg, brobyggare i Luleå Kommun

Rosita Grönfors, ordförande i Internationella Romska och Resande kvinnors forum

Sabina Hagert, styrelseledamot i Romani kvinnans rätt i samhället

Silvia Mutto, vice ordförande i romska kvinnoföreningen Trajosko Drom

Sima Ericsson, romsk aktivist

Sunita Memotivic, juridikstuderande
Suzana Aziri, student och romsk aktivist
Tanja Hagert, ordförande i föreningen Romani kvinnans rätt i samhället och brobyggare i Luleå Kommun
Åsa Trollälven, ordförande i föreningen RUNG – Resande, ung, ny och gammal Västergötland.

Debattartikel publicerad i Expressen, 15 juni 2015.

Upprepade avhysningar är ingen lösning

”Det fanns en lucka i regeringens utspel. Inga idéer presenterades om vart de iväggörda skulle ta vägen. De upprepade avhysningarna är ingen lösning, de är dessutom orimligt kostsamma”, skriver Thomas Hammarberg.

Det är utmärkt att regeringen nu tydligt markerar att den avvisar förslagen om att kriminalisera tiggeri.

Förbud – vars uppenbara måltavla skulle vara EU-migranterna från Rumänien och Bulgarien – löser självfallet inga problem. Det gör inte heller Folkpartiets krav på DN Debatt att ingen ska få tiggeri utan särskilt tillstånd.

Positivt var också att de tre ministrarna på onsdagens presskonferens riktade uppmärksamhet mot de hatbrott som riktas mot de besökande EU-migranterna, många av dem romer.

Dessa kränkningar, alltifrån okvädningsord till rena våldsövergrepp, har blivit allt vanligare. Kommissionen mot antiziganism har inlett en granskning av dessa hatbrott. Slutsatsen hittills är att denna fråga måste prioriteras av polismakten.

Det har också förekommit en annan typ av övergrepp: kriminella element från hemlandet har kommit hit och trakasserat familjer som kommit hit i helt lagliga syften.

Vi har också fått kännedom om några fall av ren människohandel. Sådana brott måste stoppas och de skyldiga straffas. Det skadar inte att regeringen initierar en prövning om det behövs lagskärpning mot sådan brottslighet.

Min bild är att problemet inte är luckor i lagen utan att det polisiära arbetet inte fungerat effektivt.

Det måste medges att bägge typer av övergrepp utgör en svår utmaning för polisen. Ett av problemen är att offren själva ogärna vill anmäla. Slutsatsen måste emellertid vara att det polisiära arbetet mot dessa brott ges ytterligare prioritet.

Det fanns en lucka i regeringens utspel. Det gäller dess förslag för att skynda på avhysningarna av besökande migranter från de platser där de inte har tillstånd att övernatta. Inga idéer presenterades om vart de iväggörda skulle ta vägen.

Migranterna vill självfallet inte sova under broar eller i parker. Men de upprepade avhysningarna är ingen lösning, de är dessutom orimligt kostsamma.

Det är bristen på alternativ som är problemet inte minst i Stockholmsområdet. Existerande härbärgen räcker inte till och erbjuder i flera fall bara några dygns övernattning.

Det är sant att detta kan ses som ett kommunalt problem. Och faktum är att frågan fått en bra lösning i en del kommuner – i samverkan med frivilliga organisationer. Men det behövs en nationell hållning som också täcker storstadsområdena.

Besökarna från Rumänien och Bulgarien kommer hit av nödtvång. De söker en utväg från djup misär.

Många är romer och utsatta för marginalisering och diskriminering. Alla jag pratat med säger att de kommit hit för att försöka få ihop medel att hjälpa sina barn till ett annat liv än det de själva blivit fångade i.

De hoppas på ett tillfälligt jobb men det fungerar inte i de flesta fall. Återstår att vädja om allmosa och att samla tomburkar.

Ordet ”Rom” betyder människa. Romer är också människor. De har mänskliga rättigheter.

Och det ställer vissa krav på oss som värdar.

Thomas Hammarberg, ordförande i Kommissionen mot antiziganism

Debattartikel publicerad på SVT Opinion, 25 juni 2015.

Att reagera mot antiziganism

Våra mänskliga rättigheter kränks men ingen tar det på allvar.

Så säger romer till Kommissionen mot antiziganism i de relativt omfattande konsultationer som vi har genomfört med romer, bosatta runt om i hela landet.

Bilden bekräftas av den allvarliga kritik mot Sverige som internationella organ som FN och Europarådet har framfört. Romer utestängs fortfarande från grundläggande mänskliga rättigheter. Som en konsekvens lever många romer under sämre förhållanden än majoritetsbefolkningen. En grundorsak är den antiziganism som präglar samhället, en seglivad rasism som än i dag påverkar romers vardag och därmed möjligheten att leva ett liv utan kränkningar.

Dagens diskriminerande strukturer bygger på den antiziganistiska historia som vi står på. Regeringens vitbok beskriver många av de utgångspunkter som har väglett den statliga och kommunala politik som drabbade romer under 1900-talet. Utmärkande för politiken är att det har varit legitimt att systematiskt förfölja, fördriva och förvägra romer grundläggande rättigheter som bostad, utbildning, arbete och hälso- och sjukvård. Övergreppen har varit möjliga eftersom antiziganismen har tillåtits passera utan att någon har reagerat. Antiziganismen har således varit legitim.

Romers negativa erfarenheter av myndighetskontakter har fått till följd att många romer har en befogad misstro till samhällets förmåga och vilja att skydda romers grundläggande rättigheter. Romer vittnar om att diskriminering inte är ovanligt i kontakten med myndigheter. Att anmäla kränkningar och brott upplevs därför som både svårt och meningslöst. En konsekvens av det är att romer i begränsad utsträckning vänder sig till ansvariga myndigheter för att få hjälp när de utsätts för brott.

Samtidigt anges anmälningar ofta vara en viktig förutsättning för att ansvariga myndigheter ska vidta åtgärder. En rimlig utgångspunkt är emellertid att anmälningsbenägenheten också påverkas av i vilken utsträckning de utreds och leder till konsekvenser.

Det är mot denna bakgrund särskilt graverande att romer sällan får upprättelse när deras rättigheter kränks – exempelvis vid anmälningar om hatbrott eller diskriminering. Att antiziganismen histo-

riskt har tillåtits utan att ansvar har utkrävts är ett bärande skäl till att den än i dag uppfattas som legitim.

Hur motverkas då antiziganism? Behövs särskilda lagar för att säkerställa romers lika rättigheter och möjligheter? Vi menar att det inte krävs. Det finns redan lagar och regler som skyddar romers rättigheter. Exempelvis innehåller diskrimineringslagen både bestämmelser rörande förbud mot diskriminering samt krav på förebyggande åtgärder mot diskriminering inom arbetsliv och utbildning.

Problemet är att lagstiftningen inte följs. Det krävs därför en bättre tillsyn av att gällande regelverk efterlevs och tillämpas lika för alla.

Vår roll är därför att ta ställning för romers rättigheter och våga identifiera och påtala kränkningar som kan ha sin grund i antiziganism. Lika viktigt är att påtala luckor i tillämpningen och att vara en konstruktiv samtalspart med ansvariga aktörer i frågor som rör antiziganism.

Antiziganismen möjliggörs många gånger för att majoritetssamhället inte låter romers erfarenheter vägleda åtgärderna. Först när romer kommer till tals och romers erfarenheter av hur det är att leva i ett land med omfattande antiziganism utgör en utgångspunkt för åtgärder, då har vi tagit ett första steg som minskar toleransen för antiziganismen i vårt samhälle. Framförallt krävs att samhällets aktörer medvetet och konsekvent tar ställning för romers rättigheter och mot varje uttryck av antiziganism, och metodiskt motarbetar sådana föreställningar. Därmed minskar också utrymmet för osaklig behandling och möjligheten till likabehandling ökar. Kort sagt – det handlar om att reagera mot antiziganism och att det utkrävs ansvar när romers rättigheter kränks.

För att kunna ta ställning mot antiziganism krävs en ökad kunskap om antiziganismen och dess mekanismer, och att majoritetssamhället erkänner och synliggör dess inverkan. Myndigheter måste därför själva granska sin verksamhet och genomföra åtgärder för att aktivt motverka antiziganismen inom den.

Det är kommissionens mening att alla, men i synnerhet våra offentligt finansierade förvaltningar, har ett ansvar för att vända den negativa spiral av kränkningar av romer som löper som en röd tråd genom den historia som vi står på och den nutid vi lever i.

Antiziganismen ska inte tillåtas passera utan att konsekvenser utkrävs.

Heidi Pikkarainen, huvudsekreterare i Kommissionen mot anti-ziganism

Diana Nyman, ledamot i Kommissionen mot antiziganism

Erland Kaldaras, ledamot i Kommissionen mot antiziganism

Debattartikel publicerad i Socialmedicinsk tidskrift, Vol 92, Nr 3 (2015): ”Den nya utsattheten – om EU-migranter och tiggeri”.

Sveriges antiziganistiska historia

Sverige har en lång historia av att förfölja och fördriva romer. Låt inte historien återupprepas.

För drygt ett år sedan presenterade regeringen en vitbok som beskriver övergrepp som romer utsattes för under 1900-talet. Vitboken visar med all önskvärd tydlighet att det har funnits en bred uppslutning kring antiziganistiska föreställningar som har legitimerat förföljelsen och fördrivningen av romer. I den här artikeln lyfter vi fram några utmärkande drag som präglat politiken och som pekar på antiziganismens kontinuitet.

Det råder i dag enighet om att rasbiologin i början av seklet ansågs vara en accepterad forskarteori om raser och ärftlighet. Föreställningen om den nordiska rasens överlägsenhet var en allmängiltigt vedertagen uppfattning och hade få kritiker.

I rasbiologiska institutets regi mättes huvuden, intelligenstester gjordes och stereotypa egenskaper av bland annat samer och romer beskrevs och fick fäste. Men hur många känner till att rasbiologiska utgångspunkter har legat till grund för en omfattande kartläggning som Socialstyrelsen genomförde i början av 1940-talet? Eller att Institutet för medicinsk genetik och Socialmedicinska institutionerna vid Uppsala universitet i början av 1960-talet genomförde en kartläggning där romer övertalades att lämna blodprov i syfte att fastställa romers rasbiologiska ursprung? Undersökningen finansierades av Arbetsmarknadsstyrelsen som i sin tur hade fått i uppdrag av riksdagen att vidta åtgärder för att trygga romers försörjning.

Som ett led i den svenska undersökningen mätte man också romers huvud- och kroppsdelar. Svenska romers blodgrupper jämfördes med romers från Ungern, Jugoslavien, Rumänien och Frankrike. Hår och ögonfärg registrerades. Intelligenstester genomfördes. Man fyllde i ett 20-sidigt journalformulär där varje aspekt av romers liv var föremål för granskning. Man förde in uppgifter om personers skolgång, bildningsgrad, kostvanor, kroppshygien, social grundinställning, bostadsvillkor, psykisk status, hur många av personerna som definierades som "helzigenare", "halvzigenare", "trekvartszigenare" och "icke-zigenare". Med de senare avsågs personer som var gifta med romer.

Varje person tilldelades ett Z-nummer och personakt med stigmatiserande utlåtanden om personen. Z-numret kopplades till ett register och kom under andra hälften av 1900-talet att utgöra underlag för kommunala förvaltningars arbete med att ”rehabilitera” gruppen.

Under första hälften av 1900-talet var det många kommunala aktörer som på uppdrag av staten var involverade i att kartlägga romer. Samtida forskning och den politiska diskussionen visar att det fanns en oro som var kopplad till kvalitén hos det svenska folket. Det är mot den bakgrunden som frågan om ursprung var viktig. Det biologiska ursprunget var således av politisk betydelse och åtgärder mot gruppen avvägdes i förhållande till deras förväntade anpassning. Ursprunget ansågs alltså avslöja graden av svenskhet och också möjlighet att anpassa sig till den svenska kulturen och det svenska levnadssättet.

Det var dessa avvägningar som också låg till grund för steriliseringspolitikens genomförande. Tidigare statliga utredningar har dragit den generella slutsatsen att det inte finns stöd för antagandet att sterilisering var en riktad åtgärd mot romer. Samtidigt har romer vittnat om hur de drabbades och att omhändertagande av barn var en åtgärd som gjordes i samma anda som steriliseringspolitiken. Genomgången av akter från mitten av 1940-talet bekräftar många romers erfarenheter. Det var framförallt idén om ”rasförbättring” som var grunden för steriliseringsingrepp och omhändertagande av barn. Övergreppen motiverades utifrån syften som nationens och samhällets bästa. Socialstyrelsen tog dessutom fram en handbok om mödrahjälp som bl.a. föreskrev att romska kvinnor inte skulle ha en självklar rätt till mödrahjälp. I denna handbok framhölls också att ”sterilisering ofta är den enda utvägen för att undvika framtida komplicerade hjälpbehov”.

Samma aktörer som hade en roll i genomförandet av steriliseringspolitiken hade också en roll i den fördrivning romer utsattes för. Det var samma aktörer som nekade romska barn tillgång till skola, i princip stängde arbetsmarknaden för romer, förbjöd romer att komma innanför landets gränser, inte minst mitt under brinnande världskrig då romer utsattes för Förintelse. De repressiva åtgärderna mot romer var ofattbart omfattande och motiverades många gånger utifrån den seglivade föreställningen att romer var oönskade och hade skuld till sin egen situation.

Antiziganismens kontinuitet visar sig i det allvarliga förhållandet att romers mänskliga rättigheter än i dag kränks. Det är samma motiv och aktörer som utestänger romer från de rum där beslut om romers villkor fattas, som gör att romer kartläggs, och att romer inte får del av rättigheter som bostad, utbildning, arbetsmarknad, och hälso- och sjukvård.

Antiziganismen har tillåtits fortleva genom att den har tillåtits passera utan att ansvar har utkrävts. Det är vår mening att antiziganismen bara kan stoppas om fler av de samhälleliga aktörerna tar ställning för romers rättigheter och att ansvar utkrävs när rättigheterna kränks. Det är bara genom att konsekvent ta ställning för romers rättigheter och mot antiziganism som vi möjliggör en annan ordning och inte återupprepar historien.

Heidi Pikkarainen, huvudsekreterare i Kommissionen mot antiziganism samt ledamöter i den referensgrupp som var knuten till vitboksarbetet:

Eleonor Frankemo
Gunno Gunnmo
Rosita Grönfors
Mujo Halilovic
Stefano Kuzhiov
Diana Nyman
Angelina Dimiter Taikon
Marian Wydow

Debattartikel publicerad i Socialmedicinsk tidskrift, Vol 92, Nr 3 (2015): ”Den nya utsattheten – om EU-migranter och tiggeri”.

Därför kommer de hit

Det finns en förklaring till varför romer från särskilt Rumänien och Bulgarien reser till andra delar av Europa för sin försörjning. Där hemma är de fortfarande berövade grundläggande mänskliga rättigheter. Sociala indikatorer visar att de ligger långt efter majoritetsbefolkningen i fråga om utbildning, sysselsättning, boendestandard och hälsoliv. De flesta lever i djup misär och medellivslängden är betydligt kortare än för andra. Orsakerna är flera men huvudskälet är den strukturella diskrimineringen som bottnar i antiziganismen, det vitt spridda förakt och de negativa fördomar som alltjämt drabbar denna etniska minoritet, den största i Europa.

Vi ber inte om privilegier, bara om samma mänskliga rättigheter som alla andra har.

Vi begär samma rätt till utbildning, samma möjlighet att få ett arbete och samma rätt till drägliga bostäder – inte som romer utan som medborgare.

Vi begär samma lagliga skydd mot angrepp som andra får. Och vi begär också att generationer av romer som vuxit upp utan bostäder och utbildning och som genomlidit övergrepp och diskriminering, får erkännande och kompensation.

– Katarina Taikon

Det är inget mysterium att romer från vissa europeiska länder kommer till oss för att söka sig en utkomst; en resa som numera sällan ger jobb utan allt oftare slutar på trottoarkanten bakom en tiggarmugg.

Resan är svår och utdelningen mager. Det tar i genomsnitt en hel månad innan allmosorna täcker utläggen för själva resan. Först en längre vistelse ger det överskott som varit själva poängen med besöket. Att sitta timme efter timme vid gatan i alla väderlekar innebär uppenbara hälsorisker. Själva övernattningen är ännu svårare för de flesta; många måste ligga ute även under de kallaste nätter.

Många av dem vi möter har fått hjälp att skriva en vädjan på en bit wellpapp, ofta med ett tummat foto på barn. Det är just barnen de talar om när man får kontakt. ”Det är för deras skull vi är här”, säger i stort sett alla, särskilt kvinnorna. De är oroliga för hur

barnen där hemma har det, nu omhändertagna av far- eller morföräldrar eller andra släktingar.

En hel del av dessa besökande EU-medborgare har återvänt hem tidigare än planerat – utan de pengar de hoppats kunna ta med sig för barnens framtid. En del därför att hälsan inte klarat påfrestningarna, men många också av rädsla. Efter den sannolikt anlagda branden i det provisoriska lägret i Högdalen hösten 2014 – som ledde till att en person dog och en annan blev svårt brännskadad – åkte flera hem.

Hatbrotten mot dem som tigger har ökat. Extremister kartlägger var de tillfälliga uteboendena finns på sina hatsajter. I Stockholmsområdet har gjorts flera försök att tända eld på husvagnar och madrasser; i Västerhaninge attackerades en familj med vattenspruta och senare med tillhyggen; i Skara blev en kvinna skjuten i huvudet med luftgevär; och i Perstorp angreps och misshandlades en familj som sov i en bil.

De utsatta vill i de flesta fall inte anmäla övergreppen; de fruktar repressalier eller andra negativa konsekvenser. Klart är att okvädningsord, ”fingret” eller sparkar mot muggarna händer då och då. Till bilden hör också att vissa kriminella element från hemlandet har dykt upp och utövat utpressning mot dem som tigger.

Trots alla påfrestningar har dessa EU-medborgare ändå kommit hit och många kommer även tillbaka för en ny period. Hur kommer det sig?

Svaret ligger i deras verklighet där hemma.

Romer i Rumänien och flera andra europeiska länder är fortfarande berövade grundläggande mänskliga rättigheter. De befinner sig alltså långt efter majoriteten av befolkningen vad gäller utbildning, jobb, boendestandard och hälsa. I grunden handlar det om ren misär. Det uppskattas att 90 procent av romerna inom EU lever i fattigdom

Dessa akuta sociala problem griper in i varandra i en negativ spiral. Om man som barn inte får tillräcklig skolundervisning kommer man att missgynnas av arbetsmarknaden. Om man inte kan skaffa ett jobb kan man inte förbättra sitt boende. Dåliga boendevillkor påverkar i sin tur hälsan och barnens utbildning. Denna onda cirkel tenderar bestå genom generationerna.

Rätten till utbildning

En aspekt måste prioriteras om misären ska brytas: skolgång. Många romska barn står fortfarande helt utanför de nationella utbildningssystemen. Även bland dem som skrivs in i skolan är bortfallet stort och studieresultaten är i allmänhet låga. Inte ens hälften av romerna i Europa fullföljer grundskolan och bara 15 procent fortsätter studera på gymnasienivå.

En förklaring till de utbildningsproblem som romska barn möter är att analfabetismen är så utbredd bland deras föräldrar. Det pekar på betydelsen av en utbyggd förskola. För barn som kommer från en bakgrund med begränsade studietraditioner kan ett förstärkt stöd under tidiga år vara till stor hjälp. Tyvärr är inte förskoleverksamheten gratis för familjerna på många platser. Många barn bor också där det inte finns några förskolor i närheten och med dyra och besvärliga transporter.

Ett annat problem är den rutinmässiga placeringen av romska barn i särskolor eller specialklasser för elever med intellektuell funktionsnedsättning. Jag har i flera länder besökt skolor, bl.a. i Tjeckien, där romska barn nästan automatiskt blivit satta i klasser för elever med inlärningssvårigheter. Även uppenbart begåvade barn har drabbats av detta.

Europadomstolen för mänskliga rättigheter reagerade mot sådan segregation genom sitt beslut i fallet D.H. m.fl. mot Republiken Tjeckien, den 14 november 2007. Frivilligorganisationen European Roma Rights Centre hade visat att det var 27 gånger mer troligt att romska barn i Republiken Tjeckien blev placerade i särskolor eller specialklasser än andra barn. Domstolen fann att detta mönster av rassegregation stred mot Europakonventionen (Artikel 14 om förbud mot diskriminering och Artikel 2 i Protokoll 1 om rätten till utbildning).

Domstolen konstaterade att Republiken Tjeckien inte var ensam om sådana metoder. Diskriminering av romska barn i utbildningsväsendet har existerat i ett antal europeiska länder. Domstolen har också fattat fler beslut på detta område. I juni 2008 fann den att grekiska myndigheter agerat i strid mot bestämmelserna i Europakonventionen. De hade först misslyckats med att tillhandahålla undervisning för ett antal romska barn och hade därefter placerat dem i särskilda förberedande klasser.

Kvalitativ undervisning för romska barn kräver undervisningsmaterial på deras modersmål. Även om det inte är enkelt, särskilt om man betänker det romska språkets dialektala variationer, måste det finnas en ambition att möta det behovet.

Lärare behöver särskild skolning för att hantera mångfalden i klassrummet. Mer bör också göras för att rekrytera romsk personal för att undervisa och arbeta i skolan. För närvarande finns det få romska lärare; antalet måste ökas. Försök med romska klassassistenter i en del skolor har visat sig ge positiva resultat.

Det är också viktigt att skolan får närmare kontakt med romska föräldrar. De måste kunna känna sig välkomna inom skolsystemet. När det finns behov och de så önskar bör de också själva få möjlighet till grundläggande utbildning.

Det finns en myt om att romer inte vill att deras barn går i skola. Det är en missuppfattning. De allra flesta av föräldrarna vill att barnen ska få utbildning, de är medvetna om att detta är ett villkor för ett bättre liv. Men de är oroliga över den mobbnings och trakasserier som deras barn inte sällan utsätts för.

Av en slump råkade jag en gång uppleva en situation i en romsk by i Moldavien som illustrerade just denna konflikt. En grabb i tolvårsåldern kom hemspringande från skolan och sa gråtande att han aldrig, aldrig mer skulle gå till skolan. Han vill inte prata om det. Men det kom snart fram att han hade blivit beskylld för något ofog som han menade sig vara oskyldig till – och sen hade fått stryk av läraren. Det var tydligen inte första gången. Mamman var alldeles förtvivlad och vädjade gång på gång att han måste, måste gå tillbaka till skolan.

Rätten till arbete

Arbetslösheten bland romer är mycket hög i en rad länder. EU:s byrå för mänskliga rättigheter (FRA) har uppskattat att bara en tredjedel av vuxna romer i EU-länderna har anställning. Romer får i många fall inga jobb även när de har utbildning, visar undersökningar gjorda i Bulgarien, Republiken Tjeckien, Ungern, Rumänien och Slovakien, av European Roma Rights Centre (ERRC). Diskrimineringen inom arbetslivet är endemisk, särskilt i Central- och Sydösteuropa men antalet arbetslösa romer är mycket högt i hela

Europa. När romer får anställning, tenderar de jobben att vara serviceyrken inom det romska samhället.

ERRC:s undersökningar visade att ett stort antal arbetssökande blev bortvalda därför att de rent visuellt kunde identifieras som romer. Många arbetsgivare medgav faktiskt att så var fallet. Även utbildade romer möter diskriminerande attityder när de söker arbete.

En annan slutsats av undersökningarna var att de statliga arbetsförmedlingarna inte var till mycket hjälp. Fördomar och även uttalad rasism bland tjänstemännen härskade på vissa offentliga institutioner.

Detta är desto mer beklagligt då romerna motarbetats av den ekonomiska utvecklingen under senare år. Deras traditionella yrken efterfrågas inte längre och många lider brist på formell utbildning. För den typen av problem behövs kompetenta och icke-diskriminerande arbetsförmedlingar.

Undersökningarna visade också att i de fall där romer har en anställning löper de risk att diskrimineras. En av fyra romer med anställning berättade att deras lön och andra villkor var sämre än för icke-romer med samma jobb.

Rätten till bostad

I land efter land i Europa lever romska familjer i hälsovådliga miljöer. Jag har besökt fattiga och överfulla bosättningar i flera länder, som Bulgarien, Grekland, Italien, Rumänien och Serbien. Elektricitet, rinnande vatten och avloppssystem har antingen inte existerat eller varit otillräckliga, vilket gjort det näst intill omöjligt att upprätthålla ens den enklaste hygien. Jag har träffat mödrar som frågat hur de ska kunna skicka sina barn rena till skolan eller hur de kunde förväntas göra sina hemuppgifter under sådana omständigheter.

Familjer som bott på mark där de saknat tillstånd, ställs inför enorma svårigheter. Romska familjer har med våld blivit vräkta från sina hem. I flertalet fall fattades beslutet av lokala myndigheter och familjerna erbjöds varken uppsägningstid eller något alternativt boende. Även i många fall när avhysningen blivit godkänd i domstol, står det klart att de genomförda vräkningarna stridit mot såväl europeiska som internationella normer för mänskliga rättigheter.

Ett fall ägde rum i Milano i april 2010 när den lokala polisen ”rensade” tre romska bosättningar med drygt ett hundra invånare. Bland de drabbade fanns sjuka människor, några med funktionsnedsättningar, gravida kvinnor och barn. Alla tvingades bort, men blev inte erbjudna alternativa bostäder. Deras hem jämnades sedan med marken.

Liknande polisaktioner har genomförts i Albanien, Bulgarien, Frankrike, Grekland, Serbien, Turkiet och Storbritannien. I flera fall användes våld och rasistiskt språk. Ett argument som ofta förts fram för dessa vräkningar har varit planerna på modern bebyggelse i samma område. Men romska familjer blir sällan erbjudna platser i de nya bostadsområdena. Det finns oproporionerligt många romer bland de hemlösa eller de med mycket låg boendestandard. Sanningen är att det fortfarande finns romska getton och slumstäder på vår kontinent.

Planerad stadsförnyelse fordrar ibland att människor måste flyttas. Sådana beslut kan givetvis vara berättigade, men åtgärderna måste planeras och verkställas i enlighet med normerna för mänskliga rättigheter. Normerna slår fast att tvångsflyttning bara kan genomföras i exceptionella fall och då på ett rättssäkert sätt; alla som berörs måste få möjlighet att ifrågasätta beslutets legalitet inför domstol innan det sätts i verket. Man måste leta efter alternativ till tvångsflyttning genom att uppriktigt rådgöra med de berörda och de måste bli erbjudna kompensation och annat lämpligt boende om tvångsflyttningen visar sig vara oundviklig.

Den kommitté som övervakar respekten för den Europeiska Sociala Stadgan har funnit att flera länder inte har skött sina åtaganden när det gäller romernas rätt till boende. Europadomstolen för mänskliga rättigheter har avgjort att urusla boendeförhållanden kan innebära en kränkning av Europakonventionens förbud mot omänsklig och förnedrande behandling. FN:s kommitté mot tortyr har antagit en liknande ståndpunkt. Även Europarådets Ministerkommitté har uppmanat medlemsstaterna att upphöra med tvångsflyttningarna och ersätta dem med överenskommelser byggda på samråd. Resultaten av dessa krav är minst sagt blygsamma.

Rätten till hälsa

FRA har uppskattat att en tredjedel av alla romer inom EU i åldrarna 35–54 år lider av hälsoproblem. Medellivslängden är betydligt kortare än den för majoritetsbefolkningen; i Rumänien beräknas den vara cirka tio år kortare. Den statistiken pekar på djupa problem i den förebyggande och kurativa hälso- och sjukvården för romer.

Ett problem är att en del romer inte har täckning av en sjukförsäkring (hela 20 procent inom EU enligt FRA). Ett annat, beslätat, hinder är att barn växer upp utan födelseattest – i en formell mening existerar de inte – vilket orsakar svårigheter att få medicinsk behandling. Det finns också vuxna romer som saknar identitetshandlingar. Tiotusentals romer i Europa är statslösa, inte minst som en följd av de politiska förändringarna i forna Jugoslavien och uppdelningen av tidigare Tjeckoslovakien. Dessa personer, papperslösa i sitt eget land, har svårigheter när de söker sjukvård.

Men där finns andra hinder är de rent byråkratiska. Jag har talat med romer i flera länder som berättar hur illa behandlade de blev när de sökte vård. De pekade på två huvudproblem: anti-romska fördomar och korruption. Även i situationer där vården i princip skulle vara fri avkrävdes de hjälpsökande betalning – som de inte hade råd med.

Kvinnor drabbas särskilt av utestängningen från hälsovården. De alltför täta graviditeterna är en konsekvens.

Kombinationen av usla och miljöfarliga boendeförhållanden, fattigdiät och brist på både förebyggande och akut sjukvård har skapat en svår hälsokris inom de romska samhällena.

Antiziganismen – roten till misären och utanförskapet

Det vore ett misstag att se fattigdomen bland romer som enbart ett socialproblem. Roten till utanförskapet med alla dess konsekvenser är antiziganismen. Det är de djupt rotade och vitt spridda fördomarna mot romer som är själva bränslet bakom den systematiska diskrimineringen.

Det är ingen slump att romska barn – även de mest begåvade – automatiskt placeras i hjälpklass, att de utsätts för mobbning, att andra föräldrar flyttar sina barn från skolor med romska elever och att standarden på undervisningen för de som blir kvar försämras.

Det är inte heller en tillfällighet att just romer har svårt att få jobb, att deras platssökande inte ger resultat när det framkommer att de är av romsk härkomst och att inte ens högt utbildade romer får anställning. Och att motivationen att studera därför undermineras bland romska ungdomar.

Slump är det inte heller att elledningar och asfaltsbeläggning upphör när man närmar sig en romsk bosättning, att många romska familjer haft svårt att få lagfart för att säkerställa sitt boende eller att så många vräkningar – utan erbjudna alternativ – fortfarande utförs i europeiska länder.

Inte heller är det en tillfällighet att romers genomsnittliga livslängd är så mycket kortare än majoritetsbefolkningens, att de ofta är utestängda från möjligheten till sjukvård – även i akuta fall, eller att många inte ens är täckta av en sjukförsäkring.

Dessa fakta bildar ett antiziganistiskt mönster. I grunden handlar detta om djupt fördomsfulla attityder och falska myter med rötter i rasbiologiska teorier och nazistiskt tankegods som alltför sällan blottläggs.

Det är sådana föreställningar som ledde till att hundratusentals romer mördades under trettio- och fyrtiotalen av nazister och fascister. I vissa europeiska länder utplånades nästa hela den romska befolkningen.

Men rötterna går ännu längre tillbaka. I Rumänien var romerna slavar i århundraden, ända fram till 1855 då slaveriet formellt avskaffades. Även andra länder har en skamlig historia av förtryck av denna minoritet, inklusive massmord och deportationer. Övergripen i Sverige under förra seklet belystes i den vitbok som publicerades våren 2014.

Vi européer måste sätta punkt för dessa systematiska kränkningar en gång för alla. Själva ordet Rom betyder människa. Romer är människor, de har mänskliga rättigheter.

Thomas Hammarberg, ordförande i Kommissionen mot antiziganism

Debattartikel publicerad i Socialmedicinsk tidskrift, Vol 92, Nr 3 (2015): ”Den nya utsattheten – om EU-migranter och tiggeri”.

Se tiggande romer som människor

Det är skillnad mellan att tackla orsakerna till tiggarnas misär och utanförskap och att rikta åtgärder mot dem i syfte att vi ska slippa se dem. En helt avgörande skillnad – om moral och människosyn.

”Tiggeriet måste stoppas”, kräver nu politiker från olika partier. Det kan ge intryck av en framväxande enighet om vår hållning till dessa besökare från Rumänien och Bulgarien. Men så är det inte. I själva verket är opinionen i Sverige djupt polariserad i just denna fråga. Frivilliga organisationer och grupper försvarar romernas mänskliga rättigheter.

Det är skillnad mellan att tackla orsakerna till dessa människors misär och utanförskap och att rikta åtgärder mot dem i syfte att vi ska slippa se dem. En helt avgörande skillnad – om moral och människosyn.

De som propagerar för förbud eller andra repressiva åtgärder talar om ett samband mellan tiggandet och kriminalitet. De är inte bekymrade över den mängd av brutala hatbrott som besökarna utsatts för av lokala extremister. De försöker i stället stämpla de som tigger som kriminella.

Sverigedemokraterna var först ut med krav på förbud mot ”det organiserade tiggeriet”. I valstugorna förra året förklarades det försåtliga budskapet mer konkret: de som tiggde påstods vara kopplade till den organiserade brottsligheten. Partiets förnyade kampanj vilar på samma försåtliga grund.

Tyvär har moderaternas Beatrice Ask använt en snarlik formulering och krävt åtgärder mot själva ”organiserandet” av tiggandet. Igen, intrycket var att hon antydde att de som tiggde, frivilligt eller ofrivilligt, var kopplade till den organiserade brottsligheten. Att den egentliga organiseringen av besöken här, inklusive tiggandet, i de allra flesta fall gjordes helt lagligt inom familjerna, det försvann i hennes plädering.

Talet om ”organisering” har nu följts av en annan slogan med samma måltavla: ”Alla måste följa lagen”. Denna truism riktas mot de tiggande besökare som övernattar på olämpliga ställen – i provisoriska kojor i någon skogsdunge, under någon vägbro eller i en

skrotbil eller enkel husvagn som inte kan långtidsparkeras. Bilden är att de skräpar ned på ett sätt som inga andra skulle tillåtas göra.

Ilskan över dessa olagliga boenden har vuxit och därmed kravet på snabbare, effektivare avhysningar. Nuvarande justitieministern Morgan Johansson utlovade nyligen en utredning om hur själva beslutsprocessen för sådana vräkningar ska kunna förenklas och redan – innan något beslut om ändrade regler tagits – kommer nu rapporter om hur kronofogdemyndigheten i Stockholmsområdet ”förenklat” ingripandena.

Förkortade varsel, ingen information om möjlighet att överklaga, liten tid för de utpekade att själva hinna packa och dra vidare. I ett fall nyligen försvann insulin och annan livsviktig medicin under vräkningarna.

Självfallet måste det finnas möjlighet att hindra människor att slå läger varsomhelst. De som övernattar i dessa provisoriska boenden hoppas på lagliga alternativ. Sådana har faktiskt också organiserats i en rad kommuner i landet, med hjälp av frivilligorganisationer. Men i Stockholmsregionen har sådana härbärgen inte räckt till eller hämmats av begränsande regler om antalet övernattningar.

Den egentliga frågan handlar om huruvida samhället ska erbjuda lagliga alternativ där besökare ska kunna parkera en husvagn, resa ett tält eller få tillgång till ett tillfälligt ”tak över huvudet”. Det är ett krav som reses av en rad kyrkliga och andra frivilligorganisationer med humanitär inriktning.

Respekten för mänskliga rättigheter skulle kräva att inga avhysningar genomförs utan ett rimligt alternativ för boendet, om än av tillfällig karaktär. Att detta inte ses som en självklarhet beror uppenbart på den dolda föreställningen om att varje medmänskligt, positivt steg bara skulle uppmuntra fler romer och andra fattiga besökare att ta sig hit från vissa EU-länder. I de slutna rummen, även inom de demokratiska partierna, viskas det om risken för en massinvasion.

Vi som relaterat till besökarna och som rest i deras hemländer har en annan bild. Det är situationen där hemma som är den helt avgörande faktorn bakom de desperata besöken i andra länder. Att fler kommit just hit de senaste åren hänger samman med den ekonomiska krisen i södra Europa och på de stängda dörrarna i vissa andra länder.

Det är förstås positivt att vi reagerar när vi konfronteras med den avgrundsdjupa misären, att vi inser klyftan mellan oss och dem. Frågan är bara om vi kan hantera vår reaktion med full respekt för den människa som kommit på besök. Eller om vi gömmer oss bakom klichéer om att vi skulle förnedra dem genom att möta dem med medmänsklig genorisitet.

Det kommer att ta viss tid innan resultat kommer av de reformer som nu – också med EU:s hjälp – äntligen diskuteras i hemländerna. Vad som krävs av oss är att stödja de försöken, att faktiskt se besökarna som medmänniskor och att visa ett mått av tålamod. Klarar vi det?

Thomas Hammarberg, ordförande i Kommissionen mot antiziganism

Debattartikel publicerad i ETC, 11 augusti 2015.

Antiziganism handlar om myter – inte om romer

I dag svarar Thomas Hammarberg och Soraya Post på Emir Selimis debattinlägg i förra numret av Feministiskt perspektiv. De menar att begreppet antiziganism syftar på majoritetssamhällets föreställningar om zigenare snarare än på romer, även om dessa rasistiska idéer drabbar romerna. Vidare menar undertecknarna att det finns ett brett stöd hos romska organisationer både nationellt och internationellt för att samla arbetet mot rasism mot romer under denna beteckning.

Emir Selimi från Unga Romer skriver i en debattartikel i Feministiskt perspektiv att ordet antiziganism är ”rasistiskt, kränkande och mobbande”. Han uttrycker också besvikelse över att vi inte har hörsammat hans förslag om att använda ordet ”antiromism” och menar att Soraya Post gör mer skada än nytta genom att driva användandet av begreppet antiziganism.

Vi har vid ett flertal tillfällen pratat med Emir Selimi om begreppet antiziganism, bland annat på möten som Kommissionen mot antiziganism har anordnat. Vid dessa möten har vi diskuterat hans argument och vi respekterar givetvis hans åsikt om att antiziganism upplevs som kränkande. Vi respekterar också att Unga romer hellre använder begreppet antiromism. Vi har dock valt att fortsätta att använda ordet antiziganism för att beskriva den rasism som slår mot romer.

Med antiziganism menas den särskilda rasistiska struktur, ideologi och de fientliga fördomar som drabbar romer. Antiziganismen kränker principen om människors lika värde och rättigheter. Den bygger på en ojämlik värdering av människor och bidrar till en ojämlik fördelning av makt och resurser. Begreppet har bildats i analogi med ordet ”antisemitism”, det vill säga fientlighet och fördomar mot judar. Det är dessutom vedertaget i många internationella sammanhang.

Antiziganismen handlar egentligen inte om romer. Den handlar om majoritetssamhällets föreställningar om romer, eller snarare om ”zigenare”, därav slutledet ”-ziganism”. Myterna om ”zigenarna” har tagit sig väldigt många olika uttryck historiskt, till exempel att ”zigenarna” skulle vara särskilt stöldbenägna, opålitliga, kidnappa barn och så vidare. Vi vill betona att dessa myter är helt verklig-

hetsfrånvända och inte har något med romer att göra! Med begreppet antiziganism lägger vi fokus på majoritetssamhällets fördomar och den rasistiska strukturen, istället för att fokusera på romer.

De antiziganistiska myterna har en historisk kontinuitet. ”Zigenare” är, liksom Emir Selimi skriver, ett rasistiskt begrepp och ett äldre ord som förr (men även i dag) användes nedlåtande om romer. Begreppet antiziganism innehåller därför på det sättet en påminnelse om den historiska diskrimineringen av romer.

Kommissionen mot antiziganism är en kommitté som är tillsatt av regeringen. Vårt uppdrag är att ”åstadkomma en kraftsamling i arbetet mot antiziganism”. Ett av våra mål är att göra antiziganismen och dess konsekvenser kända för en bred allmänhet. Majoriteten av ledamöterna i kommissionen är romer. Kommissionen har också genomfört omfattande konsultationer med romer, där begreppet antiziganism diskuterats. Vår uppfattning är att majoriteten av romer anser att begreppet är användbart för att beskriva den rasism många romer upplever i sin vardag.

Ett arbete för romers rättigheter är angeläget, brådskande och nödvändigt. Antiziganismen som drabbar romer är mycket omfattande. Den betraktas som legitim och begränsar kraftigt romers livsvillkor och mänskliga rättigheter. Vi vill gärna fortsätta att fokusera på att tillsammans motverka den rasismen, oavsett vilka ord vi än använder för att omnämna den.

Thomas Hammarberg, ordförande i Kommissionen mot antiziganism

Soraya Post, ledamot i Kommissionen mot antiziganism

Debattartikel publicerad i Feministiskt Perspektiv, 21 augusti 2015.

Tackla orsakerna till misären

Många frågar vilka åtgärder som krävs för att hjälpa de tiggande besökarna i våra städer. Här är några alternativ till de repressiva förslag som hittills dominerat debatten, skriver Thomas Hammarberg, ordförande i Kommissionen mot antiziganism.

Vår hållning till de fattiga EU-medborgare som vi ser tigga i vår stadsmiljö handlar i grunden om vår människosyn. Ingen vill se dem där, men frågan är hur det ska kunna undvikas. Från flera håll kommer krav på förbud mot tiggeri eller andra repressiva åtgärder. Det är de förslagen som dominerat i medierna.

Men det finns en annan opinion. Den fokuserar på själva orsakerna till varför människor kommer hit i desperat flykt undan misären där hemma. Och försöker göra något konkret och aktivt för att tackla de bakomliggande orättvisorna – i en anda av medmänsklighet.

En rad frivilliga organisationer arbetar i besökarnas hemländer, främst i Rumänien och Bulgarien, för att bidra till de nödvändiga reformerna där. Hjärta till hjärta, Röda Korset, Erikshjälpen, Rädda Barnen, för att nämna några. I flera svenska kommuner har frivilliga krafter också engagerat sig för att konkret stöda besökarna här. Många grupper och organisationer har verkligen bistått besökarna i svåra situationer.

Inom denna humana folkrörelse handlar det inte om att bli av med "tiggarna" utan att försöka bidra till att de inte ska behöva fara utomlands i ett desperat försök att skrapa ihop pengar till sina barns försörjning och framtid. Innan detta är uppnått måste vi som värdland behandla dem som medmänniskor med mänskliga rättigheter. Vi är bestörta över vad som drabbar dem också här.

Sverigedemokraternas försåtliga propaganda har följts av aggressiva våldsdåd av enskilda extremister. Antalet hatbrott har ökat dramatiskt och blivit alltmer brutala. Det handlar om hotelser, okvädningsord men också rena våldsövergrepp. Husvagnar har bränts ned och tält skurits sönder, sittande eller liggande personer har översköljs med vatten eller besprutats med tändvätska, vid ett par tillfällen har personer beskjutits med luftgevär eller körts över med moped. Ytterst få av dessa hatbrott har lett till rättsliga åtgärder mot förövarna.

Kravet på rättsliga åtgärder tenderar i stället att riktas mot de tiggande besökare som övernattar på olämpliga ställen: i provisoriska kojor i någon skogsdunge, under någon vägbro eller i en skrotbil eller enkel husvagn som inte kan långtidsparkeras. Bilden är att de skräpar ned på ett sätt som inga andra skulle tillåtas göra.

Ilskan över dessa olagliga boenden har vuxit och därmed kravet på snabbare, effektivare avhysningar. Samtidigt kommer rapporter om avhysningar i Stockholmsområdet som genomförts utan respekt för gällande regler.

Självfallet måste det finnas möjlighet att hindra människor att slå läger varsomhelst. Men lösningen är inte att lämna denna polisiära uppgift till privata ordningsvakter. Orsaken till att problemet uppstått i vissa städer är att besökarna inte har något lagligt alternativ för övernattning. Den frågan har lösts i vissa kommuner. Men i Stockholmsregionen har sådana härbärgen inte räckt till eller hämmats av begränsande regler om antalet övernattningar.

Många frågar vilka politiska åtgärder som nu krävs. Här en serie steg som våra myndigheter borde ta för att bidra till att denna kris får en vändpunkt.

För det första, hemländerna, främst Rumänien och Bulgarien, måste uppmantras att genomföra de nödvändiga reformer som krävs för att sätta stopp för antiziganismen och de djupa klyftorna som skapat misär. Regeringens dialog med rumänska kolleger kan bli en viktig kanal som bör utnyttjas aktivt. Svenska biståndsorganisationer som verkar i dessa länder bör ges stöd.

För det andra, arbetet att verka för en effektivisering av EU:s arbete mot minoritetsdiskriminering och för integration av romer och andra missgynnade grupper måste fullföljas med prioritet. En ”särskild EU-representant” på hög nivå bör inrättas inom EU-kommissionen för att samordna och kraftsamla unionens arbete för denna, den största etniska minoriteten i Europa.

För det tredje, de som kommer hit måste bemötas medmänskligt och med respekt för sina mänskliga rättigheter. En rad åtgärder måste vidtas för att detta ska bli verklighet:

- Erfarenhetsutbytet mellan berörda kommuner bör intensifieras, goda exempel bör spridas. Här har den nationella samordnaren och Sveriges kommuner och landsting ett stort ansvar.

- Mer vikt bör läggas på samarbete med frivilliga organisationer, bland dem finns kunskaper (språkliga och kännedom om romsk kultur) som inte sällan saknas inom myndigheterna.
- Vågen av hatbrott mot dessa EU-medborgare måste tas på större allvar av polis och åklagare. Offren måste kunna lita på att det lönar sig att anmäla sådana övergrepp. En mer systematisk granskning av de olika extrema hatsajterna är viktig i arbetet mot denna kriminalitet.
- Avhysningar, när nödvändiga, bör genomföras humant och rättssäkert – i linje med internationella normer. Det måste finnas lagliga alternativ för övernattning. Och sådana måste organiseras, som faktiskt kunnat göras i flera kommuner.
- Fler informationscentra bör organiseras för att möta det stora behovet av saklig, stödjande information. En ambition bör vara att besöket här ska leda till större möjligheter att möta utanförskap och misär där hemma.
- Särskild ansträngning bör göras att säkerställa adekvat sjukvård vid behov. Samarbete måste etableras i det syftet med hemländernas sjukförsäkringssystem.
- Mer måste göras för att sprida saklig information i hemländerna, främst Rumänien och Bulgarien, om den verkliga situationen i Sverige, inklusive om svårigheterna att få jobb.

Detta är ett program som tacklar orsakerna till att utsatta människor söker sig hit i desperat hopp om att få bidrag till sina barns försörjning och framtid. Och som respekterar dessa personers mänskliga rättigheter.

Det kommer att ta tid innan sådana åtgärder leder till att vi inte längre kommer att se någon EU-medborgare sitta på trottoaren och vädja om en slant. Men vi måste ha ett visst tålamod; årtal av utanförskap och systematisk diskriminering upphävs inte omedelbart.

En sak är uppenbar: de som kräver förbud och repressiva åtgärder sopar bara problemen under mattan. Och underminerar respekten för allas lika människovärde.

Thomas Hammarberg, ordförande i Kommissionen mot antiziganism och en av initiativtagarna till Nätverket för utsatta EU-medborgare

Debattartikel publicerad i Svenska Dagbladet, 17 september 2016.

Måste finnas lagliga alternativ

De som kräver förbud och andra repressiva åtgärder riktade mot fattiga EU-medborgare sopar bara problemen under mattan. Det måste finnas lagliga alternativ för övernattnig, vilket det gör i en del kommuner i dag och de goda exemplen bör spridas. Här har den nationella samordnaren och Sveriges Kommuner och Landsting ett stort ansvar.

”Nolltolerans” har nu blivit ett nyckelord i samtalet om hur vi ska förhålla oss till de fattiga EU-medborgare som vi ser tugga i vår stadsmiljö. Deras tillfälliga boenden eller uteliggande ska stoppas, polisen måste ”kliva fram” och kommunerna inte erbjuda ”tak över huvudet”. Andra förslag är att det ”organiserade tiggeriet” måste bekämpas och kommunala förbud införas mot tiggande på vissa platser. Så låter det från vissa ledande politiker.

Men det finns också en annan opinion i landet. På flera platser har frivilliga organisationer – en del av dem nystartade – på olika sätt försökt hjälpa dessa utsatta besökare från Rumänien och Bulgarien, många av dem romer. I en del kommuner har ett konstruktivt samarbete mellan dessa grupper och de lokala myndigheterna utvecklats. Enkla boenden har organiserats och det har till och med varit möjligt i en del fall att ordna tillfälliga jobb för en del av EU-medborgarna.

Särskilt i Stockholm och Malmö har många protesterat mot att skjul och kojor byggts på olämpliga ställen eller att husvagnar ställts på vissa platser utan tillstånd. Den reaktionen från såväl markägare som allmänhet är absolut förståelig. Självfallet måste det finnas möjlighet att hindra människor att slå läger varsomhelst.

Men det handlar inte om en medveten, politiskt motiverad ockupation. De som hamnat i denna situation vill inte störa någon, men de har inte kunnat hitta något lagligt alternativ för övernattnig. Det problemet har faktiskt lösts i vissa kommuner, men i Stockholmsregionen, till exempel, har sådana härbärgen inte räckt till eller hämmats av begränsande regler om det antal övernattningar som erbjudits.

De avhysningar som genomförts – och som drabbat redan svårt utsatta människor – har inte löst problemet just därför att det inte funnits lagliga alternativ till boende under natten. Internationella

regler om mänskliga rättigheter understryker vikten av att ingen vräks utan tidig och förståelig information till de boende samt ett klagörande av ett rimligt alternativ.

Det borde vara möjligt för besökare till våra tätorter att ställa upp en husvagn eller resa ett tält på någon plats där detta är tillåtet. I de kommuner där detta problem åtminstone delvis lösts har det skett i gott samarbete med frivilliga organisationer.

En rad politiker har krävt ett program för politiken om EU-medborgarna. Det saknas inte förslag från civilsamhället. Här är några rekommendationer:

- Erfarenhetsutbytet mellan berörda kommuner bör intensifieras, goda exempel bör spridas. Här har den nationella samordnaren och Sveriges Kommuner och Landsting ett stort ansvar.
- Mer vikt bör läggas på samarbete med frivilliga organisationer, bland dem finns kunskaper (språkliga och kännedom om romsk kultur) som inte sällan saknas inom myndigheterna.
- Vägen av hatbrott mot dessa EU-medborgare måste tas på större allvar av polis och åklagare. Offren måste kunna lita på att det lönar sig att anmäla sådana övergrepp. En mer systematisk granskning av de olika extrema hatsajterna är viktig i arbetet mot denna kriminalitet.
- Avhysningar, när nödvändiga, bör genomföras humant och rättsäkert – i linje med internationella normer. Det måste finnas lagliga alternativ för övernattnings. Och sådana måste organiseras, som faktiskt kunnat göras i flera kommuner.
- Fler informationscentra bör organiseras för att möta det stora behovet av saklig, stödjande information. En ambition bör vara att besöket här ska leda till större möjligheter att möta utanförskap och misär där hemma.
- Särskild ansträngning bör göras att säkerställa adekvat sjukvård vid behov. Samarbete måste etableras i det syftet med hemländernas sjukförsäkringssystem.
- Mer måste göras för att sprida saklig information i hemländerna, främst Rumänien och Bulgarien, om den verkliga situationen i Sverige, inklusive om svårigheterna att få jobb.

En sak är uppenbar: de som kräver förbud och andra repressiva åtgärder sopar bara problemen under mattan. Och underminerar respekten för allas lika människovärde.

Thomas Hammarberg, ordförande i Kommissionen mot antiziganism och en av initiativtagarna till Nätverket för utsatta EU-medborgare

Debattartikel publicerad i Dagens Samhälle, 2 november 2015.

Polisen måste agera mot antiziganistiska hatbrott

Ny rapport. Anlagda bränder, stenkastning, sparkar och spottloskor. Många av hatbrotten mot romer anmäls aldrig och ytterst få går till åtal. I många fall har det lett till att barnen inte vågar vistas utanför hemmet. Polisen har en nyckelroll för att få stopp på kränkningarna, skriver Kommissionen mot antiziganism.

Hatbrott är en del av många romers vardag och påfallande ofta är det barn som drabbas. Med tanke på omfattningen av antiziganistiska hatbrott har hittills vidtagna åtgärder visat sig vara otillräckliga. Polisen måste nu ta hatbrotten på större allvar och genomföra åtgärder så att fler romer kan få upprättelse, menar Kommissionen mot antiziganism, som i dag offentliggör en rapport om hatbrott mot romer.

Anlagda bränder mot tältläger. Sparkar och spottloskor. Barn som inte vågar leka på gården för att grannen skriker ”jävla zigenarungar” efter dem. Det är händelser som är en del av många romers vardag i Sverige.

Många av dessa hatbrott anmäls aldrig och statistik från Brottsförebyggande rådet visar att de som faktiskt anmäls sällan får en konkret uppföljning. Endast runt tre procent av anmälningarna om antiziganistiska hatbrott leder till åtal. Sverige har mot denna bakgrund fått återkommande kritik från FN-organ som bevakar respekten för mänskliga rättigheter.

I dag publicerar Kommissionen mot antiziganism rapporten *Agera mot antiziganistiska hatbrott* som baseras på två studier som kommissionen har tagit initiativ till. Studierna visar att antiziganistiska hatbrott ofta sker i allmänna miljöer och i vardagssituationer, där de flesta människor normalt känner sig trygga och säkra.

Aktiviteter som för majoritetsbefolkningen är vardagliga rutiner, till exempel att gå och handla, tanka bilen eller ta bussen, innebär för många romer en risk att utsättas för kränkningar.

Kommissionen noterar med oro att antiziganistiska hatbrott i hög utsträckning drabbar barn i deras närmiljö. I 15 procent av anmälningarna är barn målsägande. Det rör sig ofta om hot och ofredande från grannar. I flera anmälningar uppges barnen vara så rädda att de inte vågar vistas utanför hemmet.

För utsatta EU-medborgare, många av dem romer, är våldet ett återkommande inslag i deras liv i Sverige och attackerna förefaller bli allt grövre. Vardagen präglas av ständig rädsla och oro för våld och kränkningar. Det kan handla om att grupper eller enskilda kastar stenar på dem, skär sönder deras tält, försöker sätta eld på deras tillhörigheter, spottar på dem eller hotar att döda dem.

Trots att antalet anmälningar om antiziganistiska hatbrott ökar är det uppenbart att mörkertalet är mycket stort. Många romer drar sig för att anmäla kränkningar till polisen. Utsatta EU-medborgares anmälningsbenägenhet är näst intill obefintlig.

Benägenheten att anmäla kan förstås mot bakgrund av att många romers förtroende för polisen är lågt. Det har sin grund i en antiziganistisk historia där polismyndigheter ofta haft en roll i att fördriva romer. Skånepolisens olagliga massregistrering av romer som avslöjades av Dagens Nyheter hösten 2013, har ytterligare förvärrat situationen. Att så få anmälningar leder till konsekvenser påverkar naturligtvis också anmälningsbenägenheten.

Hatbrott är kriminella handlingar med fientliga eller hatiska motiv mot vissa individer och grupper. Omsorgen om minoriteters rättigheter kräver därför särskild vaksamhet mot dessa brott. De drabbar enskilda men tenderar dessutom att skapa rädsla hos en hel grupp människor.

Av kommissionens rapport framgår att det svenska juridiska regelverket för att bekämpa hatbrott i stort sett är adekvat. Det är det praktiska arbetet när det gäller att tillämpa regelverket för att lagföra brott som inte är tillfredsställande. Polisen har här ett särskilt ansvar.

1. Prioritera hatbrott högre

Både tidigare och nuvarande regering har betonat att arbetet mot hatbrott är prioriterat. Samtidigt visar kommissionens information snarare det motsatta: många anmälningar om hatbrott med antiziganistiska motiv har en oförklarligt låg uppklärningsnivå. Exempelvis ledde enbart 1 procent av anmälningarna om olaga hot eller ofredande med antiziganistiska motiv till åtal 2012–2013 – motsvarande siffra för olaga hot generellt var 12 procent. Polisledningen bör nu tydliggöra att hatbrott prioriteras på allvar inom myndig-

heten. Ledningen bör också ställa krav på konkreta och mätbara resultat för uppföljningen.

2. Öka kunskapen om antiziganism

Kommissionens studie visar att i över hälften av de analyserade anmälningarna hade polisen inte förmått att identifiera hatbrottsmotiv. Det påverkar givetvis vilka utredningsåtgärder som vidtas. För att identifiera motivet krävs kunskap om antiziganism, något som romer påpekar saknas hos polisen. Polisen bör därför vidta omfattande utbildningsinsatser på alla nivåer inom organisationen.

3. Etablera förtroendeskapande arbetssätt

För att den som utsätts för ett hatbrott ska anmäla detta och senare delta i förundersökningen, krävs att polisen har ett förtroendeingivande bemötande. Att polisen anställer personer med romsk språk- och kulturkompetens är ett sätt som kan bidra till att säkerställa detta. Ett annat är att öka polisens tillgänglighet genom att införa särskilda telefonlinjer, ”hot lines”.

4. Redovisa kön och ålder i statistiken

Under en kvinnokonferens som kommissionen anordnade framkom att många romska kvinnor upplever att hatbrott riktas särskilt mot dem. Att barn i så stor utsträckning utsätts för hatbrott är också ytterst oroande. Polisen bör i sin dialog med romer därför träffa kvinnor och ungdomar för att ta del av deras särskilda erfarenheter. Kommissionen anser också att polisen bör redovisa kön och ålder i sin statistik över hatbrott. Att synliggöra mönster av detta slag är viktigt för att kunna identifiera och vidta relevanta och effektiva åtgärder.

5. Säkerställ EU-medborgares rättigheter

Utsatta EU-medborgares vardag i Sverige präglas av våld och hot om våld. Deras erfarenheter i hemländerna har underminerat deras förtroende för polismakten. Med hänsyn till de besökande EU-medborgarnas utsatta position, som ofta utmärks av en osäker boendesituation och rädsla för avhysning, ställs det särskilda krav på att polisen agerar korrekt och förtroendeingivande mot dem som drabbas av hatbrott. Inte minst viktigt är att polisen har ett gott samarbete med de frivilligorganisationer som verkar för och med besökande EU-medborgare.

Sverige har en mörk antiziganistisk historia. Det är bara genom ett kraftfullt och tydligt agerande mot antiziganism som den onda kontinuiteten av diskriminering och kränkningar kan brytas. För detta har vi alla ett ansvar och polismakten en nyckelroll.

Thomas Hammarberg, ordförande i Kommissionen mot antiziganism samt ledamöterna:

Marianne Eliason
Eleonor Frankemo
Gunno Gunnmo
Domino Kai
Erland Kaldaras
Stefano Kuzhiov
Soraya Post
Christian Åhlund

Debattartikel publicerad i Dagens Nyheter, 29 januari 2016.

Vi måste lösa frågan om tiggarnas övernattningar

”I sak handlar det inte om deras närvaro i sig, inte heller handlar det om att de skulle begå brott genom att samla pantflaskor eller sitta tiggande på trottoaren. Det handlar om var besökarna övernattar. Här finns absolut ett problem”, skriver Thomas Hammarberg.

”Alla måste följa lagen” låter som en självklar tes, den som inte gör så begår ju en brottslig handling.

När därför denna tes nu upprepas gång på gång i diskussionen om de besökande EU-medborgarna från Rumänien och Bulgarien, många av dem romer, så är budskapet uppenbart: vi kan inte acceptera besökarnas beteende, det är olagligt.

I sak handlar det inte om deras närvaro i sig, de har som EU-medborgare rätt att komma hit och stanna i tre månader (och längre om de kan försörja sig).

Inte heller handlar om att de skulle begå brott genom att samla pantflaskor eller sitta tiggande på trottoaren, det är inte förbjudet även om vissa tycker att detta borde vara straffbart.

Det handlar om var besökarna övernattar. Här finns absolut ett problem.

Det bottenar i grunden i en skriande fattigdom, besökarna har inte råd att ta in på hotell eller ens vandrarhem.

De kommer hit för att försöka få ihop pengar till sina barn och deras framtid, inte sällan också för att reparera fallfärdiga boplatser där hemma.

En del övernattar i gamla husvagnar eller bilvrak, andra bygger primitiva skjul i någon skogsdunge eller ligger under någon bro, på en parksoffa eller till och med i en offentlig toalett.

Sådana övernattningar bryter i flera fall mot lokala ordningsstadgar. Att slå läger utan tillstånd på någon annans mark är inte tillåtet.

Allemansrätten sätter gränser även för tältande.

Samtidigt far besökarna illa – av regn och rusk, av svårigheter att sköta hygien och av rädsla för trakasserier och övergrepp av extremister. Husvagnar och skjul har utsatts för mordbränder.

Något måste göras, frågan är vad?

På en del platser i landet har humanitära organisationer i samverkan med kommunen ordnat enkla boenden som faktiskt löst problemen.

Tyvärre har regeringens nationelle samordnare om de utsatta EU-medborgarna vänt sig emot sådana lösningar. Hans förslag var i stället snabba och effektiva avhysningar, det vill säga vräkningar.

Samordnarens uppdrag är avslutat men hans åsikter har uppenbarligen fått effekt. Särskilt i Stockholmsområdet sker nu täta polis-ingripanden. En del av romerna har vräkts flera gånger under samma dygn.

Internationella organ som bevakar mänskliga rättigheter har påpekat att denna behandling av hemlösa strider mot överenskomna normer. Det finns regler för hur vräkningar får genomföras.

En är att alternativ ska erbjudas. Det sker nu inte i en rad fall. Man kan säga att svenska myndigheter därmed inte följer lagen, de internationella normerna.

De alternativ som erbjuds i en del fall är tillfälliga härbärgen som drivs med kommunala bidrag. Men dessa har för få platser och tillåter övernattnings bara i fem dagar.

Detta "evakueringsboende" är uppenbarligen tänkt som ett avstamp före en hemresa, knappast något mer.

Det finns två diametralt olika positioner i den här frågan.

Den ena innebär att vi inte bör göra något som kan underlätta besökarnas närvaro här; tvärtom bör vi få dem att lämna landet och inte komma tillbaka.

Den andra hållningen bygger på idén om mänskliga rättigheter, att dessa europiska grannar bör behandlas medmänskligt och att vi bör försöka finna humana lösningar.

Det handlar om romer. För dem måste det vara smärtsamt att åter som grupp bli beskyllda för att begå brott.

Och dessutom ironiskt: hur ofta genom alla år har inte just det romska folket drabbats av brottsliga handlingar – också av myndigheter – i strid mot internationell rätt?

Den överväldigande majoriteten av besökarna har självfallet ingen som helst avsikt att störa eller komma i klammeri med rättvisan.

Svaret på den försåtliga parollen om att "alla måste följa lagen" är enkelt: följ exemplen från Lund och andra kommuner som konstruktivt löst frågan om övernattningsarna så försvinner problemet!

Thomas Hammarberg, ordförande i Kommissionen mot antiziganism och f.d. Europarådets kommissionär för mänskliga rättigheter.

Debattartikel publicerad på SVT Opinion, 14 april 2016.

Krönikor

Antiziganismen utgör alljämt ett hinder för romer i dag

Den 25 mars i år var jag i Stockholm för att medverka vid regeringens lansering av *Den mörka och okända historien – vitbok om övergrepp av kränkningar av romer under 1900-talet*. Jag var delaktig i arbetet med att ta fram boken och därför en av huvudtalarna på ceremonin där boken presenterades. Jag hade övernattat på ett hotell i Stockholm och på morgonen gick jag ner för att äta frukost i hotellets matsal. Det var en dag då regeringen skulle erkänna att romer systematiskt genom historien har blivit utsatta för antiziganism och därmed en milstolpe i arbetet för romers rättigheter. Äntligen ett erkännande om de historiska oförrätterna. Mina tankar den morgonen var fokuserade på lanseringen av vitboken, där många prominenta gäster skulle delta.

Men där, vid frukostbuffén, blev jag stoppad och därför påmind om antiziganismen i dag, som så många gånger förut. En anställd på hotellet hämtade mig, innan jag ens hade hunnit börjat välja mat från bordet. Hon förde mig till lobbyn och frågade mig väldigt kort vad det var jag ville ha. Trots att jag flera gånger, med hotellnyckeln i hand, upprepade att jag ville äta frukostbuffén som alla andra, nekade hon mig det, bland annat med motiveringen ”det är nog mycket trevligare för dig här ute”. Slutligen kom hon med en kopp kaffe till lobbyn och nästan drämde den i bordet framför näsan på mig för att demonstrera hur ovälkommen jag var.

Händelsen är talande för det som vitboken faktiskt beskriver. Den visar att det finns en historisk kontinuitet i antiziganismen. Vitboken beskriver hur romer har nekats skolgång och trakasserats inom utbildningsväsendet, inte har fått tillgång till bostad och arbete, att romer har utsatt för tvångsomhändertagande av barn för att de skulle assimileras. Registrering och kartläggning av romer löper som

en röd tråd genom hela den svenska historien. Fortfarande i dag utsätts romer för etnisk registrering, utan att få upprättelse. Beskrivningen av 1900-talets antiziganism finns, inte bara som en tung ryggsäck, utan är också en realitet i dag, är en del av mitt liv. Det är inte bara historia, det är en strukturell diskriminering som vi faktiskt utsätts för i vår vardag. Våra barn är ofta med oss i dessa situationer och blir ögonvittnen till de kränkningar som sker öppet. Kränkningarna är legitima och ifrågasätts inte.

När jag tittar på videon från ceremonin ser jag att jag ser oberörd ut när moderatoren frågar om jag kan berätta om en situation när jag själv har blivit diskriminerad. Jag hinner, innan jag svarar, tänka: vilken av alla gånger ska jag berätta om? Ska jag berätta om när jag blivit punktmarkerad av vakter i affären? Ska jag berätta om när jag blivit nekad att hyra ett motellrum? Eller om när handläggaren på Försäkringskassan avogt ifrågasätter mig och mitt vardagliga ärende, trots att jag ser att hon är hur trevlig som helst mot de andra i salen? Slutligen berättar jag om händelsen på hotellet, det vill säga det som skedde senast, alltså den morgonen.

Trots att jag ser opåverkad ut på videon, lämnar diskrimineringen aldrig mig oberörd. Visserligen kan jag ibland stänga av, men jag blir aldrig immun mot att bli kränkt. Jag reser mig alltid upp. Men den gör att jag undviker nya miljöer. Diskrimineringen är som ett öppet sår som inte läker. Det påverkar mig, varje gång.

Romer ska ha tillgång till mänskliga rättigheter – lika rättigheter och möjligheter att själv leva det liv man vill leva. Det handlar om att säkra att diskrimineringen inte påverkar tillgång till utbildning, arbete eller bostad. Det handlar också om rätten till ett icke-diskriminerande bemötande av olika myndigheter. De här rättigheterna finns idag, men gäller inte för alla. Inte för romer. Inte för mig.

Diskrimineringen och antiziganismen kränker mina rättigheter.

För att romer ska ha tillgång till lika rättigheter och möjligheter, måste vi få ett skifte i hur problem kring rättighetskränkningar formuleras. Det är inte romer som ska göra upp med antiziganismen – det är samhället i vid bemärkelse som måste ta ansvar för att kränkningarna inte fortgår.

Jag har varit romsk aktivist i 20 år. Jag kämpar för att romer ska få tillgång till sina rättigheter i dag, men också för att de ska få upprättelse för brott och övergrepp som har skett under historiens

gång. För historien och nuet hör ihop. Diskrimineringen av romer fortsätter och den är ett brott mot mänskligheten.

I mitt arbete mot antiziganism berättar jag om den diskriminering vi romer upplever. Att jag blev diskriminerad i samband med att jag skulle framföra en sådan berättelse på regeringens uppdrag, är symptomatiskt. I framtiden hoppas jag att diskrimineringen av romer just ska vara historia och att romer får åtnjuta sina mänskliga rättigheter på samma sätt som alla andra. Att rättigheter inte kränks på grund av antiziganism.

Diana Nyman, ledamot i Kommissionen mot antiziganism

Publicerad på kommissionens webbplats, 10 oktober 2014.

Ord som kränker

Återigen får jag den välbekanta känslan i bröstet, det hugger till, håret reser sig på armarna och jag förstår att färgtonen i ansiktet ändras. Men det är inte för att jag känner mig generad – jag känner mig kränkt. Alla som sitter runt bordet omkring mig tystnar och samtidigt som jag tittar ner på mina händer och fumlare med något på armen för att verka oberörd, känner jag hur allas blickar landar på mig. Jag tittar upp och söker ögonkontakt med min chef och försöker genom telepati att få henne att förstå att hon ska fortsätta med mötet med personalen. Jag vill inte att detta ska ta någon plats nu. Jag orkar inte, inte när jag är i denna sinnesstämning.

En kär arbetskamrat har nämligen precis sagt ordet ”tattarnäste” för att beskriva det kaotiska och illaluktande soprummet på arbetsplatsen.

Alla på min arbetsplats vet att jag är resande. Jag är öppen och stolt över att vara resande. Men det har tagit mig lång tid att komma hit. Hela mitt liv har jag fått höra nedsättande uttryck. Från tidig ålder har jag lärt mig att ”tattare” är något som samhället anser är fel, skamligt, smutsigt och dåligt. Varje gång någon säger kränkande ord om mig och mitt folk väcks minnen och skammen till liv igen.

Det finns många exempel på antiziganistiska ord och nya tillkommer. ”Tattarläger” eller ”zigenarläger” (när det är smutsigt och stökigt på en plats), ”tattartermos” eller ”zigenartermos” (en husvagn, ofta en nedgången sådan), ”tattig” (någon som tigger pengar av någon) eller ”tatta” (att till exempel tigga en cigg av någon) är bara några av de ord som används.

Antiziganismen finns överallt i samhället. På arbetsplatser, i skolor, i filmer, böcker, tidningar, tv-spel med mera. Den extrema förföljelsen av resande och romer som fått pågå genom århundraden och där syftet har varit att utrota folkgruppen, har självfallet satt djupa sår. Antiziganismen är normaliserad. När någon använder sig av antiziganistiska ord i negativa situationer är syftet ofta inte menat att vara rasistiskt. Men i och med normaliseringen reflekterar man inte ens över innebörden av det man säger och hur det upplevs av resande och romer.

Tyvärr genomlider många barn och ungdomar idag den process som jag har gått igenom, trots att vi resande i dag är erkända som en nationell minoritet. Vi tar på oss skamkänslor som leder till en

känsla av utanförskap och många döljer till och med sin härkomst och identitet.

För egentligen borde det vara majoritetssamhället som skäms över hur normaliserad dess antiziganism är.

Eleonor Frankemo, ledamot i Kommissionen mot antiziganism
referensgrupp

Publicerad på kommissionens webbplats, 15 december 2014.

Gardell: Var står vi idag i kampen mot antiziganism?

Var står vi idag i kampen mot antiziganism? Det gångna året var ett år av historiska framsteg och bakslag. Då vitboken som kartlagt svenska myndigheters systematiska diskriminering av romer och resande under 1900-talet – i syfte att göra upp med denna del av vår historia – skulle presenteras i Stockholm i mars 2014, hade avslöjandet att Skånepolisens i ”spaningssyfte” upprättat ett hemligt register över romer kastat en skugga över den högtidliga ceremonin. Det var uppenbart att det inte gick att sätta ett streck för antiziganismen vid 1900-talets slut. Att den romska medborgarrättsaktivisten Diana Nyman samma morgon nekats inta sin frukost i matsalen på sitt hotell i centrala Stockholm blev ytterligare en illustration av det faktum att antiromsk rasism inte tillhörde det förflutna. Hade hon inte inkvarterats på Sheraton som regeringens hedersgäst för att närvara vid ceremonin hade episoden knappast fått någon att höja på ögonbrynen.

År 2014 röstades för första gången i historien en romsk människorättsförsvarare in i Europaparlamentet som representant för ett svenskt parti. Men 2014 var också det år som ett annat svenskt parti i det påföljande riksdagsvalet fick nära tretton procent av väljarnas röster efter en utpräglad antiromsk valkampanj. I strid med SL:s styrdokument som tydligt anger att ”reklam som kan uppfattas som stötande eller sedlighetssårande mot folkgrupp” inte får förekomma, upplät Stockholms Lokaltrafik sina stora bussar som mobila reklamplatser för SD:s illa maskerade hetsbudskap mot romska tiggare. Om SL:s ledning inte fann budskapet stötande kom ett trettiotal busschaufförer organiserade i Syndikalisterna att rädda sin yrkeskårs anseende genom att vägra köra bussar med rasistisk propaganda.

Att SL satte profit före principen om alla människors likhet i värdighet och rättigheter är illa nog. Att Skolverket under valåret 2014 inte förstod den värdegrund vårt utbildningssystem sägs bygga på är än mer anmärkningsvärt. Samma skolväsende som enligt Skollagen skall fostra eleverna till ansvarstagande och solidariska medborgare som värnar ”alla människors lika värde”, omvandlade skolorna till arenor för partier som utpekar romer, muslimer, judar, svarta och hbtq-personer som främlingar i sitt eget land. I skola efter skola ingrep rektorer och ledning mot elever som protesterade mot SD och Svenskarnas Parti. I vissa skolor kallade ledningen till och

med in polisen. Inte för att de elever och skolanställda som stämplas som oönskade skulle känna sig trygga och lika värdefulla som alla andra, utan för att tysta de som tagit skolans värdegrund på allvar.

I vitboken dokumenterades hur myndigheter med polismakt jagade romer från plats till plats under första halvan av 1900-talet. Under 2014 blev offentliga avhysningar av romska läger åter vardagsmat. Enbart i Stockholmsområdet rensade polisen bort 65 romska läger. Då som nu bodde majoriteten av romer i tält, skjul, bussar och husvagnar. Då som nu betraktades detta som ett störande av den allmänna ordningen. Då som nu sågs romer som lösdrivare, kriminella, fridstörare. Då som nu kände sig goda medborgare ur majoritetsbefolkningen stundtals uppmuntrade att med våld ge sig på romer i grannskapet. Som vore romer fredlösa.

Går historien igen? Till viss del handlar antiziganism som all rasism om traditionsöverföring. Då regeringen tillsatte Kommissionen mot antiziganism detta nådens år 2014 gick kommentatorsfältet på Avpixlat i taket. En kommentator ansåg att regeringen istället borde skydda svenskar mot romer. ”Zigenare för en kringresande tillvaro för att undkomma dem de lurat eller stulit från. Folk känner obehag när de rullar in i byn”. Ja, svarade en annan. Detta ”ger mig flashbacks från min barndom när ’tattarna’ (som man sa på 50-talet) kom åkande i sina bilar in till vår lilla bondby och gick in och våldgästade och stal. ’Spring och göm dig’ skrek mamma till lilla 5-åringa jag som var utomhus när de kom. Hon låste in sig och jag sprang till skogs. Herregud så rädd jag var”.

År 2014 blev det år då hatbrotten mot romer åter sköt i höjden. Men 2014 var också det år då gräsrötter gick man ur huse för att ta avstånd då den antiromska rasismens politiska företrädare kom till orten. Medborgarinitiativ satte press på politiker att sluta fördriva romer och istället ordna fram någorlunda drägliga boplatser, även om detta hörsammats i allt för otillräcklig omfattning. 2014 var också det år då myriader av lokalt förankrade organisationer och Facebook-grupper växte fram runt om i landet för att ta det ansvar kommunerna tycktes försumma och ordna bostäder, sjukvård, utbildning och insamlingar åt de romska EU-medborgare som i krisens spår utgör synliga representanter för kontinentens vandrande underklass.

Det är här vi står idag. Rätt står mot orätt. Valfärd mot ofärd.

Antirasism mot rasism. Det är bara att välja sida. Utgången av kraftmätningen kommer att få långtgående konsekvenser för oss alla.

Mattias Gardell, religionshistoriker

Publicerad på kommissionens webbplats, 20 januari 2015.

JO lyfter på mattan

Varför blir man inte förvånad? Gång på gång hamnar polisen i blåsväder. Som om det inte var nog med Malmöpolisens Kringresanderegister över romer där ca 4 000 romer är registrerade, gamla som unga, barn som döda, avslöjades det i höstas att Stockholmspolisen fört ett hemligt register i 10 år med kvinnor som blivit misshandlade och som anmält våld och hot från närstående män. Enligt polisen själva var detta åter ett nytt ”bra-att-ha”-register.

Det är Södertörnspolisen som startat och använt det hemliga kvinnoregistret där det finns över två tusen kvinnor registrerade. Enligt Expressen finns det anteckningar och bedömningar om kvinnor som mytomaner, psykiskt instabila eller knepiga. När man läser i personakterna får man intrycket av att det är målsägaren som är den skyldige. Man kan ju fråga sig varför man inte lägger fokus på förövaren i stället. Åter kan man konstatera att detta register speglar en kultur inom polisen som man enligt egen utsago länge kämpat för att bli av med, men alldeles uppenbart inte lyckats särskilt bra med. Den nedsättande syn man hade på romer i Kringresanderegistret återfinns här också, fast nu riktad mot kvinnor.

Det är fortfarande en manlig machokultur som lever kvar i dagens poliskår, detta trots att det idag är fler kvinnor och människor från andra kulturer i yrket. Det är en machokultur med ekon från ett rasbiologiskt Sverige som lever kvar och fortfarande bär på en nedsättande inställning och en skev syn på minoriteter och kvinnor, en syn som bland annat blommade ut i den piketkultur som frodades främst bland poliserna på Norrmalm under 70- och 80-talet. Trots att det pågår arbete för en attitydförändring inom kåren och för att få in fler kvinnor och människor från andra kulturer, avslöjas ideligen hur det gamla lever vidare i det tysta.

Det är en mycket dystert läsning då man går igenom filerna i kvinnoregistret. Bland annat kan man läsa om en romsk kvinna:

Målsägaren rumänsk rom, fd rysk rom. Stor sårbarhet hos målsägaren, cancersjuk stort medicinintag Frågetecken runt henne, framkom att hon deltagit i stölder tillsammans med sonen.

Det finns anteckningar om kvinnornas etnicitet som turkisk, polsk och iransk.

I likhet med Kringresanderegistret förnekade polisen först att registret fanns. Kickis Åhré Älgamo, som tidigare var chef för gruppen och först larmade om att registret fanns, menar att registret är olagligt, men vill inte svara på frågor utan hänvisar till cheferna på Södertörn. Cristian Agdur, nuvarande chef på Södertörnspolisens, säger i en intervju på SVT att polisen har sökt och fått tillstånd till registret under flera tillfällen, men nu när undersökningarna kommit igång så, hoppsan, upptäcker man att registret inte haft något tillstånd de senaste fyra åren. Vad gör polisen då? Jo som vanligt anmäler de sig själva.

Varför känns mönstret igen? Har vi inte sett det tidigare? Jo men visst, så sa polisen ju när det hade brunnit i det romska lägret i Högdalen. Där hade man inte alls startat någon mordbrandsutredning dagen efter det brunnit i lägret. Polisen sa då ”Vi misstänker att det rör sig om oaktsamhet vid eldning eller matlagning.” Vid påtryckningar utifrån och efter att mannen som låg på sjukhuset för sina brandskador avlidit, kom de underfund med att de nog skulle göra en mordbrandutredning i alla fall och därmed anmälde de också sig själva till avdelningen för interna utredningar. Det var så dags då att göra en mordbrandsutredning då alla bevis undanröjts sedan någon vecka tillbaka. Vad hände med den utredningen?

Ja utredningar ska man vara beredd att vänta länge på, men till slut så kom den, JO:s efterlängtade beslut i Skånepolisens registerhantering.

När överåklagare Mats Åhlund lade ned sin förundersökning strax före jul 2013 om misstänkt tjänstefel, sade han att den oklara ansvarsfördelningen och bristande kontroll gjorde att det inte var möjligt att åtala någon enskild polis. Men att det fanns systematiska brister innebär inte att det saknas enskilt ansvar. ”Det kan leda till att vi riktar kritik både mot en enskild polis och myndigheten som sådan”, sade Jens Västberg som ledde JO:s utredning till DN i mars förra året. Mats Åhlund lade med andra ord locket på och den ende som kunde lyfta på det locket var JO. Och nu har locket lyfts på vad som närmast kan kallas för Pandoras ask.

JO:s beslut, som kom den 17 mars i år, är en svidande kritik mot Skånepolisens. I beslutet påtalas allvarliga brister inom kriminalunderrättelseverksamheten. JO understryker kraftigt att det vilar ett tungt ansvar på dem som innehaft ledande befattningar inom polis-

myndigheten i Skåne. JO:s kritik mot den dåvarande polismyndigheten i Skåne är inte nådig.

I och med detta beslut kan man konstatera att romernas miss-tankar och farhågor när det gäller registret och polisens hantering av frågan har besannats. JO slår fast att det är ett etniskt register, något som varken SIN eller Mats Åhlund vågade påtala. Det som gett en besk smak i munnen har nu till slut förbytt i segervisshet. Det finns hopp om att sanning och rättvisa gäller och skipas även för romer.

Men många romer har fortfarande svårt att ta till sig JO:s beslut. Besvikelse och en viss vana att se hur myndigheter alltid klarar sig undan är svårt att städa undan. Brott och straff verkar följa andra lagar när det gäller myndigheter. Därför är JO:s beslut så viktigt. Det är ett beslut som kan återställa romers tro på rättsamhället.

Men, som sagt, det är inte helt lätt att som rom lita på polisen som hela tiden har skylt ifrån sig och kommit med undanflykter i sina svar på olika frågor. Enligt överåklagare Mats Åhlund gick det inte att styrka att registret byggde på etnisk grund. Det finns metodfel i polisens hantering, men inte så allvarligt att någon bör åtalas, menade han.

”Många kommer inte att förstå vad jag försöker förmedla, det är många som säkert kommer att känna sig fortsatt kränkta”, sade Mats Åhlund till TT i december 2013.

Han pekade då på möjligheten för de berörda att begära skadestånd via Säkerhets- och integritetsskyddsmyndigheten.

”Jag måste göra en rättslig bedömning – kan jag tro på objektiv grund att jag får en fällande dom om jag väcker åtal? Det är rätt klart för mig att det kommer jag aldrig att klara.”

Om vi stannar upp här och tänker efter, vad är det han egentligen säger, jo, att det inte går att finna någon skyldig trots allvarliga brott och ett stort antal misstänkta, det vill säga alla poliser som använt registret och alla chefer som tillåtit detta. Han har kommit fram till att det inte går att säga att någon uppsåtligen av straffbar oaktsamhet har gjort det här.

”Det är uppenbart att väldigt många av de som är registrerade inte är misstänkta för brott och då ska det framgå tydligt. Det har inte gjorts och så får det inte gå till. Men att man inte fört in uppgifterna i registret är ett ringa brott och därmed inte brottsligt. Det är fel, men inte brottsligt”, sade Mats Åhlund.

Bland romer blev besvikelsen stor. Helt plötsligt hade en överåklagare sänkt hela problematiken till sandlådenivå. Detta är en av de största orsakerna till den misstänksamhet som fortfarande råder bland romer. Känslan är att polismyndigheten fick en klapp på axeln och inte så mycket mer.

I takt med att tiden gick och att frågan tappade sin aktualitet körde polisen vidare i sina försök till att skapa en bättre relation till bland andra romerna. Man började bjuda in till kunskapsutbyte och man ville ha förslag på innehåll i polisutbildningen. Men med det nya beslutet från JO får man nog backa bandet igen, trots att polisen idag är en helt ny myndighet.

Att några av de registrerade romerna har startat en process mot staten kommer ytterligare att driva ansvarsfrågan framåt. Återstår gör kvinnoregistret. Kommer JO att fatta beslut även i denna fråga? Och slutligen, hur många olagliga register finns det egentligen i landet Sverige?

Fred Taikon, chefredaktör É Romani Glinda

Bengt O Björklund, redaktör É Romani Glinda

Publicerad på kommissionens webbplats, 18 mars 2015.

Integration – på bekostnad av vem och vad?

När jag började min resa som romsk aktivist 1995 så hamnade jag mitt i samhällsdebatten om integration. Jag förstod då inte vem som hade rätt att tolka begreppet och avgöra vem som skulle integreras. Och till vad?

Hur ser vi på dagens integration? Inbegriper integration egenmakt som bygger på delaktighet och inflytande? Vem eller vilka får möjlighet att tolka och definiera begreppet? Vem ger sig själv tolkningsföreträde att bestämma vem som är integrerad och därmed en del av vi:et? Vad måste jag som romsk individ anamma för att min omgivning ska tolka mig som en del av samhället och framför allt vad behöver jag avsäga mig? Och slutligen: vilka är vi, vilka är dom och hur ser vi på allas lika värde?

Själv tolkar jag den samhälleliga definitionen av integration som att det fortfarande handlar om assimilering. Icke-romer har skapat normer för hur vi romer som folkgrupp ska vara för att ingå i det gemensamma vi:et. Majoritetssamhällets tolkning av vem som är integrerad kan inte frikopplas från de stereotyper och fördomar om romer och den stigmatisering som romer betraktas och behandlas utifrån. Den romska minoriteten har historiskt systematiskt uteslutits ur definitionen av svenskhet och därmed också från rätten till delaktighet och inflytande. Detta handlar i grund och botten om rasistiska strukturer, om antiziganism.

Min kamp och strävan efter att skapa förändring för de romska grupperna har fått mig att verkligen ifrågasätta den maktstruktur där någon annan ger sig rätt att besluta, tolka och bedöma hur jag som rom ska navigera för att tolkas vara en del av samhället. Jag fick som barn lära mig av mina föräldrar att i vissa sammanhang inte berätta att jag är rom för att inte riskera att bli dömd på förhand. Redan då jag lära mig att balansera olika roller där min etniska bakgrund i vissa sammanhang var en belastning och i andra inte. Tänk er att som förälder känna sig tvungen att uppfostra sina barn till att vara otrygga med sin romska bakgrund och samtidigt veta att detta kan påverka deras självkänsla och identitet.

Idag är jag själv förälder och jag försöker fostra mina barn till att vara stolta över sin etniska bakgrund, trots att jag vet att samhällets bild av romer fortfarande är negativ. Men det borde inte bara vara upp till mig som förälder att kämpa för att de ska känna sig trygga

och stolta över att vara en nationell minoritet i Sverige idag. Majoritetsamhället och dess befintliga strukturer måste se till att alla känner sig delaktiga och inkluderade i samhället, detta bekommer inte endast de som befinner sig i utanförskap.

Idag pratas det mycket om mänskliga rättigheter, men om den befintliga strukturen inte tar ansvar för att inkludera alla i begreppet ”mänskliga” så blir det bara fina ord i teorin. Därför är det nu dags att sluta prata om integration och på allvar börja arbeta för inkludering, delaktighet och egenmakt!

Marian Wydow, ledamot i Kommissionen mot antiziganisms referensgrupp

Publicerad på kommissionens webbplats 22 april 2015.

Debatten om tiggeri saknar ett folkrättsligt perspektiv

Diskussionen om hur situationen med de många utsatta EU-medborgarna ska hanteras har under lång tid varit het. De senaste veckorna har krav på förbud kopplat till tiggeri återigen framförts. Något som däremot saknas i debatten är ett folkrättsligt perspektiv. Frågan handlar i grund och botten om enskilda människor vars grundläggande rättigheter inte respekteras trots de många konventioner som skrivits under och ratificerats. Grundläggande ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter innefattar inte bara en rätt till bostad, rätt till hälsa och rätt till en adekvat levnadsstandard. De innefattar också, och kanske framförallt, en rätt att som utsatt individ inte ses som kriminell för att man är tvungen att tigga för att överleva.

Det finns uppenbara invändningar mot förslaget att förbjuda organiserat tiggeri. Det är exempelvis mycket oklart hur organiserat tiggeri ska definieras. Dessutom finns redan lagstiftning om människohandel att tillgå i de fall det finns anledning att ingripa mot organiserat tiggeri. Utöver dessa skäl finns också folkrättsliga invändningar. En kriminalisering av tiggeri innebär nämligen ett brott mot Sveriges folkrättsliga åtaganden.

Sverige har ratificerat FN:s konvention om ekonomiska, sociala och kulturella (ESK) rättigheter och har därmed en skyldighet att respektera, skydda och främja de rättigheter som återfinns i konventionen. För att lättare kunna uttyda vad som utgör en kränkning av ESK-rättigheterna, har Maastricht-riktlinjerna tagits fram internationellt. Riktlinjerna slår fast att det strider mot konventionen att kriminalisera utsatthet. Ett exempel som ges i riktlinjerna är kriminaliserandet av hemlöshet, som innebär en överträdelse av konventionen.

Rätten till en skälig levnadsstandard (Artikel 11 i ESK-konventionen) innebär bland annat att ingen ska behöva tvingas till tiggeri för att kunna upprätthålla en skälig levnadsstandard. Det innebär alltså att redan när någon behöver tigga för att förtjäna sitt uppehälle har staten misslyckats med att tillgodose individens rättighet i konventionen. Problembilden i denna kontext är såklart större i och med EU:s fria rörlighet och ansvaret måste delas av EU:s medlemsländer.

Rättigheterna i ESK-konventionen ska garanteras alla inom statens jurisdiktion, dvs. området där staten är behörig att upprätthålla lag

och ordning, oavsett om man är medborgare eller inte. Sverige har därför ett folkrättsligt ansvar för de utsatta EU-medborgare som befinner sig inom dess jurisdiktion. Ett ansvar som man inte uppfyller genom att kriminalisera tiggeri, något som istället gör utsatta människor än mer utsatta.

Ett kriminaliserande av tiggeri eller organiserandet av det innebär en kriminalisering av utsatta människor och bryter därför mot FN:s ESK-konvention.

Jenny Jansson Pearce, generalsekreterare, Fonden för mänskliga rättigheter

Ylva L. Hartmann, programansvarig och folkrättsexpert, Fonden för mänskliga rättigheter

Publicerad på kommissionens webbplats 28 maj 2015.

Fördomsspöket

Jag satt utanför i en fåtölj och kände allvaret. Jag funderade på hur jag skulle lägga upp samtalet, när bokförläggaren äntligen öppnade dörren och bjöd in mig.

Efter de vanliga artighetsfraserna berättade jag om mig själv. Mina akademiska meriter, att jag har en fil. mag. i etnologi samt en högskoleexamen i socialt arbete. Efter det gick jag över till att berätta om min arbetslivserfarenhet. Jag berättade om allt det där som man måste beskriva innan man kommer till skott och säger det man egentligen vill.

Därefter lade jag fram min idé, en bok om minoriteten romers fem olika grupper. Bokförläggaren blev eld och lågor. Vilket bra tema, så välbehövligt och upplysande! Någon sådan bok finns inte sedan tidigare, den kommer helt rätt i tiden och den kommer att fylla en kunskapslucka. Jag berättade att jag tidigare hade skrivit en bok, "Dinglarens väg – Vorsnos drom" tillsammans med en etnolog. Vi pratade vidare om hur jag och min kollega hade tagit fram den boken och att det var många resande som var med och skrev den. I det här sammanhanget passade jag på att berätta att jag själv tillhör Resandefolket. Samtalet fortsatte, men jag märkte att stämningen hade förändrats, att bokförläggaren nu var lite avvaktande och tystare.

– Men du, vi kanske skulle ta med din etnologkollega i det här projektet.

Jag undrade förvånat varför.

– Jo, så att det blir lite akademisk tyngd i projektet, svarade bokförläggaren.

Det hen sa gjorde mig ledsen, men inte förvånad. Liknande samtal har ägt rum mer än en gång tidigare i mitt liv. Spelreglerna förändras när jag säger att jag tillhör Resandefolket. Jag betraktas plötsligt med nya ögon.

Allt det jag hade sagt till hen innan var som bortblåst. Mina akademiska meriter fanns inte, min arbetslivserfarenhet hade upphört att existera och min kunskap var spårlöst försvunnen. Jag blev enbart en resande och som sådan var jag inte kapabel att genomföra bokprojektet.

När diskriminering sker handlar det inte alltid om elakhet, okunighet eller att någon tycker illa om resande. Det handlar istället

om fördomar som sitter så djupt rotade att till och med de som arbetar med frågorna faller dit när de inte tänker sig för.

– Mina akademiska meriter slår hennes med hästlängder så den akademiska tyngden tror jag nog redan finns, svarade jag slutligen bokförläggaren.

Jag är, numera, en offentlig person som aldrig döljer att jag är resande. Jag är stolt över mitt ursprung och ser det som min rätt att få vara den jag är. Men jag vet också att jag ibland blir betraktad och behandlad på ett annorlunda sätt när människor får reda på vem jag är. Jag kan få de mest konstiga frågor, frågor som man aldrig skulle ställa till någon annan. Genom dessa frågor speglas fördomarna och de vanföreställningar som folk fått med sig sedan barnsben.

Jag är mycket ute och föreläser. Jag försöker besvara folks frågor och slå hål på deras fördomar. Enda sättet att komma åt de invanda tankarna är genom upplysning. Det är med orden, både de skrivna och talade, som vi kan desarmera fördomar, ge ny kunskap och acceptans.

Hur det gick det då med boken? Jo, jag sökte efter alla konstens regler, utan min kollega som medsökande, men fick avslag. Kanske hade bokförläggaren rätt, att den akademiska tyngden saknades i mitt projekt. Eller så var det fördomsspöket som visade sig. Vem vet...

Britt-Inger Hedström Lundqvist, redaktör Dik Manus och ledamot i förening Resande, Ung, Ny och Gammal

Publicerad på kommissionens webbplats, 23 september 2015.

Som 5-åring förstod jag vad antiziganism var

Redan när jag var barn fick jag uppleva antiziganism.

Jag kommer så väl ihåg att mina föräldrar alltid var måna om att vi barn skulle uppföra och bete oss på ett "svenskt sätt" när vi till exempel skulle in i en butik. Jag förstod inte vad "svenskt sätt" betydde. Vi var barn och skojade och skrattade som andra barn, begärde av våra föräldrar det omöjliga; alltid de dyraste och häftigaste leksakerna.

Ett tillfälle har särskilt etsat sig fast i mitt minne, det hände i ett varuhus när jag var 5 år. Jag ville så gärna ha en dyr och fin radiostyrd bil. Jag började gråta för att min far inte ville köpa den. Jag gav mig inte, utan fortsatte att gråta. Efter ett tag fick min far nog, han fick ett utbrott och förklarade med bestämd röst på romani chib att nu fick det vara slut med mitt beteende. Då kom det fram en äldre svensk kvinna och utbrast: "Vad är det här för jävla zigenarfasoner?" Min mor försökte tysta ner mig och lugna ner min far, samtidigt som hon lugnt förklarade situationen för den äldre kvinnan. Kort därefter kom två vakter och pratade framför allt med den äldre kvinnan. Sedan kom vakterna fram till oss: "Om det ska vara så här så får ni zigenare inte längre handla här!" Jag var fem år, och nu förstod jag vad antiziganism var. Och vad mina föräldrar menade med att vi måste uppföra oss "svenskt".

Fastän mina föräldrar hade handlat i flera år i samma varuhus var de plötsligt inte längre välkomna som kunder. De var inte lika mycket, eller ens i närheten lika mycket, värda som de svenska kunderna. Våra pengar var ju svenska och jag har inget minne av att mina föräldrar någonsin inte kunde betala för de varor som de hade lagt upp på rullbandet. Vi var inte längre välkomna för att min far uppfört sig på ett "zigeniskt" sätt.

Vad var då ett "zigeniskt" sätt? Att han inte ville köpa den dyra leksaken till sin tjutande son? När hans snälla förklaringar inte hade någon påverkan på mig, började han tala bestämt på vårt modersmål. Var det grunden till att vi nu inte fick komma in i varuhuset längre? Detta var tidigt 80-tal och romerna var ännu inte en nationell minoritet och man sa fortfarande "zigenare" utan att reflektera över innebörden. Då fanns ingen DO eller någon annan myndighet att klaga till, så mina föräldrar lät kränkningen passera. Precis som så många gånger förr i många olika sammanhang.

Den här händelsen har påverkat mig under hela mitt liv. Jag har i dag fem barn och många gånger upptäcker jag själv att jag omedvetet försöker få mina barn att uppföra sig på ett "svenskt sätt" när vi handlar i till exempel varuhus. Det sitter i benmärgen att vi helst inte ska visa att vi är romer, som zombies putta kundvagnen framför oss, helst inte prata eller kommunicera med varandra och barnen ska helst vara som ljus. Då och då ser jag i varuhuset hur svenska barn stortjuter och deras föräldrar försöker frustrerat tysta ner dem. Men aldrig att det kommer fram någon till dem då för att säga: "Vad är det här för jävla svenskfasoner?" Eller att en vakt kommer fram och ber dem att lämna varuhuset och aldrig mer återkomma.

Människors lika värde, visst. Det gäller inte om man är rom. Barn som barn, visst. Inte om det gäller romska barn.

Antiziganismen i Sverige är så djupt rotad i så många människor att de inte ens längre är medvetna om när de faktiskt begår ett brott mot mänskligheten. Som rom känner jag till i vilka varuhus jag är välkommen och det gör även majoriteten av romerna. Romska familjer är ofta stora och en köpstark grupp som många butiksinnehavare går miste om på grund av deras antiziganistiska inställning och uppförande.

Tänk vad mycket mer pengar dessa människor skulle kunna tjäna på att se oss romer som alla andra människor...

Erland Kaldaras Nikolizsson, ledamot i Kommissionen mot antiziganism

Publicerad på kommissionens webbplats, 20 oktober 2015.

Mina två världar

Jag befinner mig mitt i smeten. Det är vad jag vill tro. Frågor om romers rättigheter är aktuella och jag blir tillfrågad att delta i samtal med ministern och myndigheter. Ibland tror jag dock att jag befinner mig helt utanför. Utanför två samhällen, samtidigt som jag befinner mig mellan två parallella världar. Så komplext är det.

Jag anser att vi behöver bli bättre på att diskutera vad det är som faktiskt förenar oss – oavsett tro, hudfärg, nationalitet och andra särdrag. I stället för att diskutera kulturskillnader, som delar upp oss i olika kategorier.

För det är just den många gånger förgivet tagna indelningen som har format mig och människor runt omkring mig. Det är den indelningen som får mig att känna mig både förvirrad och privilegierad. Låt mig gå tillbaka till min uppväxt och några avgörande händelser som jag har fått bevittna.

När jag var liten lekte jag med mina jämnåriga kompisar här i Sverige och tänkte – ”Undrar varför jag inte ser ut som dom”. Många av mina vänner hade ljus hudton och ljusa ögon. Jag var mörk och kände mig annorlunda. Utanför på ett obestämt sätt och som var kopplad till hur vi ser ut.

När jag blev något äldre fick jag bevittna förskräckliga saker. Det var när jag tillsammans med tv-produktionen för serien ”Första zigenaren i rymden” besökte Rumänien, Polen och Bosnien. Jag såg romska barn sniffa lim för att överleva hungern, romska barn som levde i kloakerna och som hade förlorat sina föräldrar.

Det jag såg förändrade hur jag såg på mig själv. Jag började ifrågasätta mitt ursprung när jag var tillbaka på svensk mark. Jag tänkte – ”Hur kan barn med samma bakgrund som min behandlas så fruktansvärt dåligt?”. Tidigare var det jag som var annorlunda – nu var det de. Inte nödvändigtvis utseendemässigt utan snarare levnadsmässigt.

Under gymnasiet beslöt jag mig för att läsa vidare på universitetet. Jag ville bli advokat. Jag hade mentorsamtal med min lärare och berättade för honom om mina funderingar. Han sa: ”Sunita, det är många romska barn som har drömmar, men det är få som går vidare och lyckas uppfylla dem.” Jag begrep inte varför han sa så, jag kände att han tog ifrån mig något och jag blev förtvivlad.

På universitetet trodde jag att det skulle bli bättre. Jag tänkte att nu slipper jag klasskompisar som diskriminerar mig på grund av mitt ursprung och lärare som ifrågasätter mina val. Jag slipper personer som har fördomar och tråkiga åsikter om romer.

Men situationen blev inte så mycket bättre – eller jo, jag utsattes inte för diskriminering eller rasistiska påhopp, vilket jag hade upplevt i andra sammanhang. Men det jag i stället fick möta nu var okunskap. Jag möttes av frågor som kändes mycket mer oförstående och nedlåtande än nyfikna och vänliga.

Inom min romska grupp upplever jag både beundran och avstånd. Jag möter romska ungdomar som ser upp till mig och mina val i livet. Men jag möter också romer som anser att jag är för lite rom. Att jag inte förstår tillräckligt mycket om romer och vår verklighet för att jag har integrerats för mycket i det svenska samhället. Det här är ett utslag av vad antiziganismen gör med vår identitet, den splittrar och söndrar. Det är också något som kan förstås mot bakgrund av att vi hela tiden måste förhålla oss till hur majoritetssamhället definierar oss. Vem är äkta och vem är oäkta?

Jag tror att alla vi som vill verka för romers rättigheter ska utgå från den bakomliggande berättelsen, och från vår gemenskap. Vi behöver fråga oss varför vi romer har diskriminerats så länge. Finns det något vi kan göra annorlunda så att historien inte upprepar sig? Och vi måste hjälpas åt. Samhället ska veta att vi vill samma sak, och att vi kan hålla ihop i vår strävan att få det bättre och att slippa diskriminering.

Jag vill ha kvar mina två världar. Men jag önskar att jag kunde känna mig bättre hemma. I båda.

Sunita Memetovic, juridikstuderande vid Uppsala Universitet och romsk aktivist

Publicerad på kommissionens webbplats, 12 november 2015.

Den man inte vill se gör man blind, och den man inte vill höra gör man stum

Om EU-migranterna och tiggeri har det debatterats flitigt de senaste åren, men människorna det debatteras om ges sällan utrymme i samtalet. Det ville fotograf Carlos Zaya råda bot på när han skapade sin utställning "Starkare röst". Han ville lyfta fram de mest utsatta människornas röst genom bild och text, med avsikten att överrösta myter, fördomar och förtryck.

Men bara några dagar efter att den kom på plats förstördes den.

Utställningen, som består av porträtt och berättelser, står utanför Kulturhuset i Borås och ska kunna ses 24 timmar om dygnet. Men någon eller några som ansåg sig stå över allt vad demokrati, yttrandefrihet och humanism är, sprayade över dessa människors ögon och munnar med vit färg och märkte dessutom en av bilderna med ett stort Z.

Den man inte vill se gör man blind, och den man inte vill höra gör man stum.

Är det symptomatiskt för vår tid?

För tre år sedan, då utställningsplatsen var ny, invigdes utställningen "The Roma Journeys" med bilder av den danske fotografen Joakim Eskildsen. Under flera år hade han levt tillsammans med romer i fem europeiska länder och i Indien. Mot slutet av utställningsperioden kom någon och välte skärmarna och slängde tunga gatstenar på bilderna. Ett raseri av sällan skådat slag. Ett busstreck?

Av fjorton utställningar har två saboterats. Och det har varit utställningar som handlar om romer. De andra fredas.

Jag fick nog och polisanmälde den senaste händelsen.

Polisens menade i en kommentar till anmälan att ingenting tyder på att det skulle vara ett hatbrott. Jag ringde och ifrågasatte denna rubricering. Det var obegripligt hur polisen kunde komma fram till den bedömningen. Hade Polisen inte förstätt att tagen Z är rasistisk? Jag berättade hur nazisterna märkte romerna i bl. a. förintelselägret Auschwitz med bokstaven Z och jag erinrade Polisen om övergreppet i samband med romregistret i Skåne. Var det inte i boxar märkta med ett Z som registren uppdagades?

Och det är då, i samtalet med polisen, som jag inser det verkliga problemet. Om polisen, en av de viktigaste samhällsinstitutionerna, inte har kunskap om vår svenskromska historia, hur ska man då kom-

ma tillrätta med denna typ av rasism, som kallas antiziganism? Frustrationen över okunskapen hos en myndighet som inte bör sakna denna kunskap fick mig att ställa frågan i ett debattinlägg i Borås Tidning. Rubriken löd: "Vet polisen vad hatbrott är?". Dagen efter stod det på Borås Tidnings debattsida: Polisen ändrar sig "Det är ett hatbrott". Dessutom medgav polisen att myndigheten måste "bli bättre på att bedöma dessa fall mer enhetligt" och att den "satsar på utbildning".

En tämligen banal men rimlig slutsats: Om en inte kan erkänna sina fel är det svårt att rätta till dem. Det gäller på alla nivåer. Därför tycker jag Polisen i Borås ska ha en eloge för att den kunde det. Nu är det bara resten kvar. Att i handling visa att man gör bedömningar som grundar sig på kunskap. Därtill behövs villighet och vilja att förändra. Och, visst går det...

Marie-Louise Weise, producent på Kulturhuset i Borås och projektledare för utställningen "Vi är romer – möt människorna bakom myten"

Publicerad på kommissionens webbplats, 26 november 2015.

Varför tigger rumänska romer i Sverige?

I vårt land förs en märklig debatt om att ”tiggerifrågan” kan lösas genom att vi avvisar, förbjuder eller förflyttar rumänska romers problematik utanför våra egna gränser.

Debatten förs bland folk i allmänhet, men jag kan också se hur våra ställningstaganden färgas av hur media och makthavare framställer argument som handlar om att försvåra dessa människors möjligheter att vistas i Sverige.

Expressens reportageserie under vinjetten ”Därför kommer tiggarna” är ett tydligt exempel på vad jag menar. Artiklarna skapar en bild av romerna i Rumänien som drogberoende, kriminella, maffiastyrda analfabeter utan känslor för anständighet och omtanke om sina barn.

Det är samma stigmatiserande bild som man alltid har skapat av romer och resande för att kunna motivera att hålla dem kvar i utanförskapet och för att främja synen på dem som en ”sämre människoras”.

Bilden är naturligtvis mycket onyanserad och orättvis.

En mer anständig artikelserie hade försökt synliggöra varför romer i Rumänien tvingas att leva utan social trygghet och utan att få del av skolutbildning. Varför de är arbetslösa och lever utan tillgång till anständiga bostäder. Varför de reser flera hundra mil för att sitta 15 timmar i snålblåst och kyla utanför våra affärer med en mugg i näven och bo under en presenning eller i en gammal husvagn utan värme.

För bara 30 år sedan hade så gott som alla romer arbete i Rumänien och många bodde i anständiga lägenheter. Barnen gick i skolan. Så vad hände?

När marknadsekonomin infördes i landet lades industrier och jordbruk ner eftersom de ansågs olönsamma och romerna, som under kommunistperioden betraktades som rumäner och likvärdiga medborgare, blev nu åter sedda som parior. Många kördes bokstavligen ut från sina bostäder och från sina jobb. Deras barn sorterades bort från den grundskola som kan leda till vidareutbildning och sattes istället i specialklasser där man inte kan studera vidare efteråt.

Så sent som i år, 2015, rapporterades det om hur den romska befolkningen kördes bort från staden Cluj Napoca i Rumänien med

sopbilar ut till soptippen utanför staden där de uppmanades att bosätta sig. Är detta en människosyn du vill stödja?

Lägg märke till att makthavare och media inte ställer staten Rumänien till svars för dessa kränkningar. Istället ger de oss en bild av romer som ska få oss att rynka på näsan och avstå från att hjälpa dem som kommer hit som migranter. Möjligen kan vi sträcka oss så långt att vi ger en slant till de biståndsorganisationer som arbetar för att hjälpa romerna.

Vad vi alla måste förstå är att inte ens Europas alla biståndsorganisationer tillsammans kan skapa rättvisa villkor för de mer än 2 000 000 romer som bor i Rumänien (och de 800 000 som bor i Bulgarien). Det blir, som bäst, punktinsatser och tillfälliga hjälpsatser, under en begränsad tid.

Den nödvändiga förändringen kommer enbart om staten Rumänien erkänner sina romer som fullvärdiga medborgare. Och framförallt så ska du inte se detta som ett alternativ till att avstå från att ge pengar till dem som tagit sig hit. Varje hundralapp du ger dem kommer ju ograverad fram till dem som behöver den, utan att biståndsorganisationernas administration äter upp en del av den. Att ge migranterna pengar visar också att du tror på den som sitter där. På hans eller hennes insikter om sina egna behov.

Se människan!

Bennie Åkerfeldt, författare och resanderomsk aktivist

Publicerad på kommissionens webbplats, 22 december 2015.

Antiziganismen nu och då

Året var 1971. Vi kom med chartrat plan direkt från Rom till Eskilstuna. Där möttes vi av en delegation från Invandrarverket. Vi fördes vidare till ett ställe där vi duschades och blev nedsprutade med något slags medel. Vi barn och yngre reagerade inte mycket på det, men de äldre blev rädda och oroliga. Ställde frågor om vad som höll på att hända. Duschen påminde dem om koncentrationslägren och arbetslägren i Jugoslavien under andra världskriget.

Jag kom till Sverige som 10-åring tillsammans med mina föräldrar. Vi var de första romska kvotflyktingarna som fördes från Italien till Sverige. Vår grupp bestod av ungefär 40 personer. I den ingick mina föräldrar, syskon, kusiner, pappas morföräldrar, pappas morbror med familj, deras barn samt svärsöner och svärdöttrar.

Efter den brutala duschen transporterades vi med buss till en förläggning i Flen. Där tillbringade vi vår första tid i Sverige. För oss barn var det spännande och nytt! Det var exotiskt att hamna i ett land där man bara såg skogar, sjöar och väldigt få människor.

Efter en månads vistelse började många dock känna sig frustreerade och oroliga. En del funderade på att åka tillbaka till Italien. De kände sig isolerade, ensamma och inestängda. Efter samtal med ansvariga på Invandrarverket och regeringen, kunde vi efter sex månaders vistelse på förläggningen äntligen kommunplaceras.

Gruppens önskemål, som tydligt framfördes från början, var att hela klanen/gruppen skulle komma till samma kommun. Det var viktigt för oss att få vara tillsammans. I praktiken var det inte svårt att tillgodose våra önskemål, då det vid denna tid fanns gott om bostäder och möjliga lösningar. Trots det bestämde Invandrarverket att vi skulle splittras och delas upp. Jag och mina föräldrar och syskon samt pappas morföräldrar hamnade i Katrineholm, medan pappas morbror med familj förflyttades till Norrköping.

Det var första gången som jag mötte fördomarna, diskrimineringen och antiziganismen i Sverige. Den vardagliga diskrimineringen var inte så märkbar på den tiden. Till skillnad från nu kunde vi gå omkring i affärer utan att någon följde efter och vaktade. Men det som stod klart redan på 1970-talet var att det fanns en institutionell och strukturell diskriminering. Det var tydligt att Invandrarverket ville styra vårt boende och gjorde det utan att vi hade något att säga

till om. Det ansågs inte lämpligt att ”så många romer” skulle bo på ett och samma ställe.

Vi som har kunskap om romernas historia i Sverige och har läst regeringens vitbok *Den mörka och okända historien*, vet precis vad det är den beskriver. Vi har upplevt boken. Fördomar, normer, värderingar som samhället spred via lagar, förordningar och praktik på kommunal och statlig nivå. Att staten och kommunen tyckte sig veta vad som var bäst för oss romer. Att stöd var förenat med krav på anpassning. Assimilering. Att vi blev behandlade som barn som inte visste bättre.

Efter Katrineholm flyttade vi till Göteborg. Våra släktingar flyttade till Landskrona och Helsingborg. Vi hade kontakt med varandra och hälsade på varandra minst en gång per månad. Under tiden i Göteborg upplevde jag fler fördomar, trakasserier samt diskriminering på grund av mitt romska ursprung. Mina föräldrar och syskon nekades till exempel att byta bostad och senare flyttades de till ett hus som ägdes av socialförvaltningen ute i Angered. Det fanns inget annat alternativ.

Vi flyttade därefter till Helsingborg. Året var 1979. Då kunde vi, efter 8 år, äntligen återförenas med våra släktingar. Det var också där jag och min familj beslutade oss för att stanna.

I slutet av 1970-talet och i början av 1980-talet började jag möta en vardagsdiskriminering som fortfarande påverkar mitt liv. Den sker dagligen, när jag tillsammans med min fru är ute på stan eller besöker någon affär. Det kommer snabbt personal som vill ”hjälpa oss”. Känslan av att vara bevakad och att någon följer efter för att vakta och se till att du inte stjälar. Att du upplever det, slår ifrån dig händelser, låtsas som ingenting. Livet går vidare.

Stefano Kuzhichov, ledamot i Kommissionen mot antiziganism

Publicerad på kommissionens webbplats, 18 januari 2016.

Vi är inte kriminella

Helgen är över och måndagen knackar på dörren. Frukosten är avdukad och det är dags för barnen att gå till skolan. Jag står i köket och har höjt tv:ns volym för att kunna höra halvåtta-nyheterna.

Men denna morgons nyheter är början på en omtumlande period för mig och min familj. Barnen, som tar på sig skorna i hallen, ropar: ”Mamma nu pratar de om oss igen!”.

Jag stänger av vattenkranen och går fram till tv:n, tänker att den senaste tiden har nyheterna handlat om de romska EU-medborgarna. Eller ”tiggarna”, som vi dagligen får höra.

Jag är inte riktigt vaken än. Jag rynkar på ögonbrynen och skakar lätt på huvudet i hopp om att jag ska vakna från det som verkar vara en mardröm. Men det är ingen mardröm.

Verkligheten drabbar mig än mer när jag kommer till jobbet, jag möts av kollegor som är i chock. Arbetsplatsen är Göteborgs stadsmuseum, där vi jobbar med utställningen ”Vi är romer”. Nyheten om Skånepolisens register på tusentals romer har inte undgått någon.

”Marika, TV4 är här och de vill intervjua dig.”, säger en kollega till mig.

Jag befinner mig fortfarande i ett chocktillstånd när jag får en mikrofon uppkörd under näsan med en journalist som ställer frågan:

”Vad har du för kommentar om Skånepolisens register med över 4 000 romer?”

Vad ska jag göra? Vad ska jag säga? Förväntar de sig ett utbrott eller tårar?

Kroppen svarar spontant, med reflex i nervositet och med ett skratt. Men i mitt huvud, i mitt hjärta och i min kropp är jag rädd. Tusen tankar rusar: Vad ska hända? Ska polisen komma och hämta mig? Paniken stiger och jag vill hämta mina barn från skolan. Alla frågor och en rädsla i kroppen som exploderar. Sedan morgonen är jag som en tickande bomb.

Jag tar mig samman och kort efter mitt nervösa skratt svarar jag journalisten:

”Det är fruktansvärt. Om Polisen har gjort detta, vad är då nästa grej?”

Jag har vid denna tidpunkt inte en aning om jag och min familj finns med i registret. Vi får ett telefonnummer till en myndighet som vi kan vända oss till för att ta reda på om vi finns med.

Kort tid efter att jag hade kontaktat myndigheten fick jag hem ett brev. Det var inga glada nyheter. Av brevet framgår att Polisen har registrerat mig och mina barn. Vi uppfattas alltså som ”kriminella”, utan att vi har gjort någon kriminell handling. Vårt enda brott är att vi är romer.

Skånepolisens register är en skandal, en kränkning och det är oacceptabelt. Men den skandalen ska inte få stoppa oss romer från att våga stå upp för oss själva. Eller få oss, som så många gånger förr, att dölja vår identitet. Vi har inte gjort någonting fel! Vi är ett erkänt minoritetsfolk och var och en ska våga säga: Jag är rom!

Marika Kaj, romsk aktivist

Publicerad på kommissionens webbplats, 9 februari 2016.

Pinsam ledare i Svenska Dagbladet om de romska "tiggarna"

Under rubriken "Tiggarna har ett eget ansvar" har nu Svenska Dagbladet i en huvudledare gett sitt bidrag till debatten om de romska EU-medborgarnas närvaro i landet.

Ledarskribenten tar som utgångspunkt en nyutgiven bok med titeln "Varför tigger romer" författad av en Stanislav Emirov som presenterar sig som kalvinsk präst och hjälparbetare. Jag har aldrig stött på honom eller hört om honom i de kretsar som faktiskt arbetar för att stödja de fattiga besökarna från Rumänien och Bulgarien. Men jag har läst boken.

Det var längesen jag konfronterats med en så obehaglig text. Det förvånar mig storligen att Svenska Dagbladet väljer att ta den som avstamp för en kommentar om denna känsliga och komplexa fråga – och dessutom tycks instämma med många av bokens märkliga teorier och rena fördomar.

I boken hävdas att romerna *inte* tigger för att de är fattiga utan för att de är just romer. Det skulle ingå i deras livsstil att tigga. Så har det alltid varit, menar Emirov, och så kommer det nog att fortsätta att vara även om förhållandena skulle bli bättre i hemländerna.

På något ställe skriver han att romerna inte alls är fattiga, de "har så tjocka sedelbuntar i sina fickor och behåar att de skulle kunna gå på vilken restaurang som helst". På andra ställen i boken hävdar han motsatsen: att de valt att inte försöka ta sig ur fattigdomen och det skulle vara en sorts försvarsstrategi mot övriga samhället. "Fattiga personer har en unik frihet att strunta i risken att bli straffade för smärre brott och lagöverträdelser. Denna frihet är särskilt viktig för romer."

Det spelar ingen roll att de flesta romer är bofasta, de är ändå nomader. "De tänker nomadiskt", skriver Emirov. "Hus och lägenheter börjar förfalla så fort romer flyttar in".

En annan tes i boken är att de "lever för dagen". Och en följd skulle vara att "den som inte tänker långsiktigt har inget behov av att anteckna saker och bevara informationen". Det är hans förklaring till att skriftspråket varit så föga utvecklat.

Dessa omformuleringar av gamla antiziganistiska teser framförs närmast aggressivt i boken. Medierna pekas ut som skyldiga för att ha vilsefört allmänheten genom ett bombardemang av okritiska snyft-

historier. Det är Emirov som har sanningen. Förlaget (Karneval) har hjälpt honom genom att presentera boken som den första i sitt slag som presenterats på något språk(!).

Som gamla tiders självutnämnda zigenareexperter blandar Emirov sina fördomar med ett skruvat romantiserande. Vi bör låta dem vara som de är och inte envisas med att till exempel uppmuntra barnen att gå i skola. Romerna borde få en egen stat i Europa, dock utan territorium. Där skulle de få utveckla sig själva och inte belastas med att behöva lura oss icke-romer.

Vilka konkreta åtgärder springer fram ur denna ”analys”?

Ja, förstås att tiggeriet borde förbjudas. Men för att det ska bli effektivt måste andra åtgärder till. ”Förbudet ska vara förenat med dryga böter och utvisning. Vill eller kan tiggaren inte betala bötessumman får det bli ett kort fängelsestraff, en månad eller två utan rätt att arbeta och tjäna pengar på anstalten, och därefter utvisning.”

Som ett ”snällt” alternativ föreslår han krav på licens för att få tigga, kombinerat med gränskontroller eller stämpelplikt. Allmänheten skulle uppmanas att kontrollera om tiggaren har licens, att ta mobilbilder på misstänkta fuskare och sända dem till polisen.

Att belägga tiggeri med registreringskrav har en viktig fördel, menar han. Det kommer att vara särskilt effektivt mot just romer, de avskyr ju registrering.

Självklart nämner han inte varför romer oroas av att bli registrerade. Det perspektivet finns inte i denna bok.

Svenska Dagbladets ledare citerade inte de värsta avsnitten i boken, men behandlade den som ett seriöst bidrag. Jag hade inte trott att en anständig tidning skulle kunna bidra till att sprida denna fördomsfulla, rent rasistiska rappakalja.

Thomas Hammarberg, ordförande i Kommissionen mot antiziganism

Publicerad på kommissionens webbplats 18 april 2016.

Romer utestängs igen, denna gång i Kungsträdgården

Som alla vet är det inte förbjudet att tigga eller samla in pantburkar i Sverige. Ändå har Stockholms stads rödgrönrosa politiker formulerat en lapp som signalerar att inga romer ska finnas på festivalområdet i Kungsträdgården.

På en lapp som Stockholms stad skrivit och översatt till rumänska kan man läsa att det är förbjudet att tigga och samla pant samt att klä sig som Musse Pigg inom området. Hur tänker man här? Att lappen är riktad mot de fattiga romerna i parken går det inte att ta miste på.

Det är inte första gången som de fattiga får flytta på sig när de besuttna ska roa sig. VM i Ryssland. VM-bygget i Qatar. OS i Rio. OS i Aten.

Den hårdare synen på dessa fattiga människor började med regeringens tiggerisamordnare Martin Valfridsson som uppmanade folk att inte ge romerna några pengar i muggen, något som backades upp av ministern Åsa Regnér. Framför allt Stockholms stad och Malmö stad har drivit en hård politik mot romerna med avhysningar och rivningar. Den nedvärderande synen på dessa stigmatiserade och utstötta människor har blivit allt mer cynisk. Att på något sätt hjälpa dessa de fattigaste av de fattiga finns inte på kartan i maktens korridorer.

Fred Taikon Chefredaktör É Romani Glinda

Bengt O Björklund Redaktör É Romani Glinda

Publicerad på kommissionens webbplats 11 maj 2016.

Rapport: Registrering av romer

Till statsrådet och chefen för Kulturdepartementet

Regeringen beslutade den 20 mars 2014 att inrätta Kommissionen mot antiziganism. Kommissionen ska komplettera och förstärka samhällets insatser på området. Syftet med kommissionen är att åstadkomma en kraftsamling i arbetet mot antiziganism och att överbrygga den förtroendeklyfta som finns mellan den romska gruppen och samhället i övrigt. I uppdraget ingår att i samråd med berörda aktörer samla kunskap om antiziganism för att sprida och förbättra befintlig kunskap, samt att identifiera och förmedla exempel på åtgärder för att motverka och förebygga antiziganism.

Kommissionen har också i uppdrag att ta ställning till insatser för att motverka antiziganism i den offentliga förvaltningen och skolan, samt att delta i den allmänna debatten och medverka i olika utbildnings- och informationsverksamheter. Slutligen ska kommissionen följa utvecklingen och sammanställa de granskningar och åtgärder som rör frågan om registrering av romer på etnisk grund.

Kommissionens ordförande är Thomas Hammarberg. Övriga ledamöter är Marianne Eliason, Erland Kaldaras, Stefano Kuzhikov, Maria Leissner, Diana Nyman, Soraya Post, Simon Wallengren och Christian Åhlund. Andrés Zanzi är sakkunnig.

Kommissionen har en referensgrupp vars ledamöter är förordnade av regeringen. Den består av Rosmari Axelsson, Hans Caldaras, Lars Demetri, Eleonor Frankemo, Gunno Gunnmo, Rosita Grönfors, Silvija Jansson, Domino Kai, Bagir Kwiek, Gunilla Lundgren, Ingrid Schiöler, Tuula Schwartz, Nuri Selim, Emir Selimi, Michael Stankov, Angelina Dimiter Taikon, Kati Dimiter Taikon, Fred Taikon och Marian Wydow.

Huvudsekreterare för kommissionen är Heidi Pikkarainen. Sekretariatet består också av utredningssekreterarna Katarina Hammarberg, Anneli Tillberg och biträdande sekreterare Bösra Kaya.

Med denna rapport redovisar kommissionen uppdraget att följa utvecklingen när det gäller registrering av romer på etnisk grund genom att sammanställa de granskningar som har vidtagits av olika aktörer.

Stockholm i april 2015

Thomas Hammarberg

Marianne Eliason
Erland Kaldaras
Stefano Kuzhiov
Maria Leissner
Diana Nyman
Soraya Post
Simon Wallengren
Christian Åhlund

Heidi Pikkarainen
Katarina Hammarberg
Bösra Kaya
Anneli Tillberg

Innehåll

Kommissionens uppdrag

Principer och bestämmelser om registrering

Polismyndighetens i Skåne uppgiftssamlingar över romer

Konflikt, Staffanstorp romer

Kringresande

Nytt register

Polisens reaktion på avslöjandet

Polismyndigheten i Skåne

Rikspolisstyrelsen

Myndigheters granskningar av uppgiftssamlingarna

Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden

Åklagarmyndigheten

Diskrimineringsombudsmannen

Justitiekanslern

Justitieombudsmannen

Registrering på etnisk grund

Konsekvenser för romers rättigheter

Slutkommentar

Kommissionens uppdrag

Kommissionen mot antiziganism har ett brett uppdrag för att åstadkomma en kraftsamling mot antiziganism, bl.a. genom att ta ställning till vilka insatser som kommissionen kan genomföra eller bidra till för att motverka antiziganism inom den offentliga förvaltningen.

Enligt det direktiv som preciserar kommissionens uppgifter ska denna också följa utvecklingen när det gäller registrering och kartläggning av romer eller uppgifter om romskt ursprung. Kommissionen har i uppdrag att sammanställa de granskningar och åtgärder som har vidtagits av olika aktörer på detta område. Att synliggöra resultatet av myndigheternas granskningar bedömdes vara nödvändigt för att överbrygga den förtroendeklyfta som finns mellan den romska gruppen och samhället i övrigt. I grunden handlar uppdraget om mänskliga rättigheter – för alla.

Direktivet anger också att kommissionen utifrån sammanställningen ska bedöma behovet av informationsinsatser eller liknande på området. Vidare ska kommissionen genom råd och på annat sätt medverka till att personer som upplever sin integritet kränkt vid behandling av personuppgifter kan ta till vara sina rättigheter.

I denna rapport presenterar kommissionen en sammanställning av de olika myndighetsbeslut som fattats med anledning av att det uppdagades att Polismyndigheten i Skåne i stor omfattning hade registrerat uppgifter om romer. Polisen har den 1 januari 2015 genomgått en omorganisation, vilket innebär att de tidigare 21 polismyndigheterna, Rikspolisstyrelsen (RPS) och Statens kriminaltekniska laboratorium ersatts av en sammanhållen myndighet, Polismyndigheten.

Rapporten redovisar de beslut som fattats avseende uppgifts-samlingarna av Säkerhets- och integritetsskyddnämnden (SIN), Åklagarmyndigheten, Diskrimineringsombudsmannen (DO), Justitiekanslern (JK) samt Justitieombudsmannen (JO). Därutöver har flera myndigheter och aktörer agerat genom till exempel uttalanden i media, debattartiklar och genom dialoger med romer, vilket i viss mån redovisas.

Med utgångspunkt från denna sammanställning och de omfattande konsultationer med romer som kommissionen har genomfört,

redovisas de konsekvenser som registreringen har haft för romers tilltro till polis och andra myndigheter.

Skånepolisens uppgiftssamlingar väckte starka reaktioner bland romer. Strax efter att uppgiftssamlingarna blivit kända riktade romer krav till regeringen, polismyndigheten och kommunerna. Bland annat framställdes krav på en fullständig utredning om omfattningen av den gjorda kartläggningen av romer, dess bakgrund och syfte, vilka metoder som använts vid uppgiftsinsamlingen och hur de planerats att bli använda. Romska representanter har dessutom krävt att ansvar ska utkrävas och åtgärder vidtas i syfte att motverka antiziganism och diskriminering.

Kommissionen har inte tagit del av uppgiftssamlingarna då dessa omfattas av sekretess. Den anser sig ändå ha en god bild av uppgiftssamlingarnas innehåll, dels genom vad som framkommit i de granskande myndigheternas beslut, i kontakter med polisen och andra myndigheter samt i media, dels genom de slutsatser som kommissionen kan dra med anledning av sin kännedom om vilka som av JK har erhållit ersättning för kränkningen.¹

Kommissionens perspektiv är mänskliga rättigheter – för alla.

Principer och bestämmelser om registrering

Principen om allas lika värde och lika rättigheter är en av de mest grundläggande principerna i både internationella och nationella instrument till skydd för de mänskliga rättigheterna. Allas likhet inför lagen och rätten att inte bli diskriminerad ska ses i ljuset av den grundläggande principen.

Såväl internationell som nationell reglering på området har utformats utifrån utgångspunkten att uppgifter om etnicitet är integritetskänsliga uppgifter som endast får behandlas under vissa förutsättningar. Enligt artikel 8 i Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen) har var och en rätt till respekt för sitt privat- och familjeliv, sitt hem och sin korrespondens. Denna rätt får endast inskränkas av offentliga myndigheter under vissa angivna

---

¹ För kravlistor inkomna till regeringen, se dnr Ju2013/6580/PO, Ju2013/6663/PO, Ju2013/6666/PO och Ju2013/6846/PO.

förutsättningar. Rättigheter enligt konventionen ska enligt artikel 14 säkerställas utan åtskillnad på grund av bland annat tillhörighet till ras eller nationell minoritet.

Enligt 2 kap. 6 § andra stycket regeringsformen är var och en gentemot det allmänna skyddad mot betydande intrång i den personliga integriteten, om det sker utan samtycke och innebär övervakning eller kartläggning av den enskildes personliga förhållanden. Av 20 § samma kapitel framgår att denna rättighet i viss utsträckning får begränsas. I 21 § anges under vilka förutsättningar sådana begränsningar får göras, bl.a. får en begränsning aldrig gå utöver det ändamål som har föranlett den.

Det är mot bakgrund av vad som nu redovisats som myndigheters begränsade möjligheter att behandla uppgifter om t.ex. etnicitet ska förstås. För polisverksamheten regleras möjligheten till behandling av känsliga personuppgifter i bl.a. polisdatalagen (2010:361) (PDL). Syftet med lagen är enligt portalparagrafen att ge polisen möjlighet att behandla personuppgifter på ett ändamålsenligt sätt i sin brottsbekämpande verksamhet och att skydda människor mot att deras personliga integritet kränks vid sådan behandling.

PDL:s bestämmelser om möjligheten att i undantagsfall registrera etnicitet har utformats utifrån Europarådets rekommendation (No. R (87) 15) som reglerar användningen av personuppgifter inom polissektorn.² Enligt 2 kap. 10 § första stycket PDL får uppgifter om en person inte behandlas enbart på grund av vad som är känt om personens ras eller etniska ursprung, politiska åsikter, religiösa eller filosofiska övertygelse, medlemskap i fackförening, hälsa eller sexualliv. I förarbetena till PDL betonas att det således inte är tillåtet att föra register över eller på annat sätt göra anteckningar om enskilda enbart på den grunden att de utifrån exempelvis ras eller etniskt ursprung kan hänföras till en viss kategori av människor.³

---

² Prop. 2009/10:85 sid 122.

³ Ibid sid 325.

Polismyndighetens i Skåne uppgiftssamlingar över romer

Tidningen Dagens Nyheter (DN) publicerade en rad tidningsartiklar med start den 23 september 2013 där det gjordes gällande att Polismyndigheten i Skåne hade upprättat ett olagligt register med mer än 4 000 romer, födda mellan 1894 och 2011. Med anledning av dessa uppgifter beslutade ett antal myndigheter att inleda en granskning av polismyndighetens personuppgiftsbehandling.

Det är två filmappar som har varit föremål för granskning. Enligt polismyndigheten ingår dessa i en särskild undersökning inom underrättelseverksamheten benämnd ”Länsövergripande brottslighet”, vilken påbörjades i oktober 2009 och därefter förlängdes genom flera beslut. Från och med ett beslut den 28 februari 2013 ingick filmapparna i en särskild – gemensamt tillgänglig – uppgiftssamling med beteckningen ”G-SUS KUT Skåne”.⁴

Redogörelsen nedan bygger på en sammanställning av uppgifter från Polismyndighetens i Skåne svar till SIN samt uppgifter i SIN:s uttalande och Åklagarmyndighetens beslut.⁵

Konflikt, Staffanstorp romer

Personuppgiftssamlingen ”Konflikt, Staffanstorp romer” inleddes i juli 2011. Det är dock möjligt att själva programupplägget är äldre. Samlingen innehåller filer med underrättelseuppslag och filer med släktträd.

Av Åklagarmyndighetens beslut framgår att personuppgiftssamlingen innehåller 1 049 personnummer. För dessa personer har uppgifter om namn, adress, släktskapsförhållande och kön registrerats. I samlingen återfinns uppgifter om omkring 500 personer som den 21 september 2013 var under 15 år samt ett antal avlidna personer.

Det finns ingen anteckning om ändamålet med samlingen eller någon notering om huruvida personer är eller inte är misstänkta för brott.

---

⁴ JO:s beslut den 17 mars 2015, dnr 5205-2013, sid 3.

⁵ Polismyndighetens i Skåne yttrande till SIN den 23 oktober och 1 november 2013, SIN:s uttalande den 15 november 2013, dnr 173-2013 samt Åklagarmyndighetens beslut den 20 december 2013, AM 139971-13.

Kringresande

Personuppgiftssamlingen ”Kringresande” inleddes, enligt vad som framgår av SIN:s uttalande, i december 2011 och innehåller filer med släktträd med över 4 600 personnummer.⁶ Personuppgifterna i ”Konflikt, Staffanstorp romer” har, i vart fall delvis, förts in i denna uppgiftssamling. Den ursprungliga samlingen gallrades dock inte i samband med det.

De uppgifter som anges i personuppgiftssamlingen är namn, personnummer, adress, släktskapsförhållanden och kön. Samlingen innehåller uppgifter om drygt 1 000 personer som den 21 september 2013 var under 15 år och om ett flertal avlidna personer.⁷ Uppgifter synes ha förts in så sent som den 16 september 2013.⁸ Enligt polismyndigheten hade 100 personer behörighet till uppgiftssamlingen den 24 september 2013.

Inte heller i denna uppgiftssamling finns någon anteckning om ändamålet med samlingen eller någon notering om huruvida personer är eller inte är misstänkta för brott.

Nytt register

Skånepolisen har avslutat Kringresanderegistret. Uppgifter har förts över till en ny uppgiftssamling, vilken har granskats av SIN (se sid 10).

Polisens reaktion på avslöjandet

Polismyndigheten i Skåne

När DN avslöjade Kringresanderegistret förnekade polismyndighetens presstalesman inledningsvis att det överhuvudtaget existerade. Dagen efter bekräftade polismyndigheten dock att registret fanns. Biträdande chefen för länskriminalen angav emellertid att det

---

⁶ Enligt polismyndigheten finns 4 741 rader i filen ”total.anb”. Åklagarmyndigheten anger att det finns 4 673 unika personnummer i den största filen i uppgiftssamlingen.

⁷ Enligt polismyndigheten var 1 089 personer under 15 år den 15 oktober 2013 och 220 personer avlidna. Av Åklagarmyndighetens beslut framgår att 1 104 var barn under 15 år den 21 september 2013 och att ca 45 personer var avlidna.

⁸ SIN:s uttalande den 15 november 2013, dnr 173-2013 sid 9.

inte fanns något som tydde på att polisen har fler liknande register. Vidare förnekades bestämt att det skulle handla om registrering på etnisk grund.⁹

Av polismyndighetens yttranden till SIN den 23 oktober och den 1 november 2013 framgår att polismyndigheten står fast vid sin inställning att uppgiftssamlingarna inte i något avseende grundar sig på etnisk tillhörighet. Polismyndigheten anger även att den bedömer såväl uppgiftssamlingarna i sig som dess omfattning som motiverad.

Rikspolisstyrelsen

Avslöjandet i DN föranledde dåvarande Rikspolischefen att den 25 september 2013 kalla RPS styrelse till ett extra styrelsesammanträde. Frågan om registervård har sedan dess behandlats på läns-polismästarmöten med krav på muntlig återrapportering.

Dåvarande Rikspolischefen har i ett antal möten med romska företrädare tagit avstånd från registrering som har sin grund i etnisk tillhörighet och tagit del av de krav som romska representanter framfört (se sid 5).

I samband med JK:s granskning av uppgiftssamlingarna (se sid 12) har RPS förelagts att yttra sig. I sitt yttrande gör RPS bedömningen att de av SIN anförda bristerna inte kan anses ha orsakat en otillbörlig spridning av känsliga eller felaktiga uppgifter och inte heller lett till några negativa beslut eller andra åtgärder gentemot de registrerade, och att det därmed saknas grund för rätt till ersättning.

Myndigheters granskningar av uppgiftssamlingarna

Med anledning av DN:s publiceringar beslutade ett antal myndigheter att inleda en granskning av Polismyndighetens i Skåne personuppgiftsbehandling.

---

⁹ Se t.ex. DN:s artikel den 24 september 2013, "Hundratals romer i nytt register".

Säkerhets- och integritetsskyddsmyndigheten

SIN har till uppgift att genom inspektioner och andra undersökningar utöva tillsyn över polisens behandling av personuppgifter enligt PDL. Tillsynen syftar särskilt till att säkerställa att polisens personuppgiftsbehandling bedrivs i enlighet med lag eller annan författning.¹⁰

Enligt PDL får behandling av personuppgifter endast ske under vissa angivna villkor. Bland annat uppställs krav på ändamålet med behandlingen, att tillgången till uppgifterna begränsas och att gallring sker. Enligt 2 kap. 10 § PDL är det, som redovisats i tidigare, förbjudet att behandla uppgifter om en person enbart på grund av vad som är känt om personens etniska ursprung. Av 3 kap. 4 § första stycket PDL framgår att det vid behandling av uppgifter som har gjorts gemensamt tillgängliga ska framgå om en uppgift avser en person som inte är misstänkt.

SIN beslutade att inleda ett tillsynsärende (dnr 173-2013) den 24 september 2013. Granskningen avsåg uppgiftssamlingen ”Kringresande”.

Den 15 november 2013 uttalade sig SIN i ärendet. SIN anser att polismyndighetens behandling av personuppgifter i flera avseenden var olaglig. Den allvarligaste bristen menar SIN är att det av polisen angivna ändamålet med personuppgiftsbehandlingen var alldeles för vitt, vilket i praktiken sätter PDL:s integritetsskydd ur spel. Vidare var det inte klarlagt att det fanns ett behov av att registrera alla de personer som fanns i uppgiftssamlingen. Det fanns inte heller ett tillräckligt samband mellan den av polismyndigheten angivna brottsligheten och de personuppgifter som behandlades. Dessutom hade tillgången till personuppgifter i uppgiftssamlingen inte begränsats till varje tjänstemans behov och någon loggning hade inte förekommit när personuppgifter behandlades.

Slutligen hade inte tillräcklig gallring ägt rum, och det saknades upplysningar om vilka personer i uppgiftssamlingen som inte var misstänkta för brott. SIN:s intryck är att uppgiftssamlingen i vart fall delvis har kommit att få karaktären av en ”bra att ha”-uppgiftssamling.

---

¹⁰ 1 § lagen (2007:980) om tillsyn över viss brottsbekämpande verksamhet.

Vad gäller frågan om behandlingen av personuppgifter skett utifrån etniskt ursprung anför SIN följande:

Nämnden konstaterar att det finns åtskilliga personer i uppgiftssamlingen som är av romsk härkomst och att många personuppgifter i uppgiftssamlingen inte borde finnas där. Detta kan ge intryck av att enbart etniciteten har varit orsaken till registreringen av personuppgifter i uppgiftssamlingen. Nämndens slutsats är dock att grunden för registreringen är antingen mer eller mindre välgrundade misstankar mot personer om begången eller befarad brottslighet eller släktskap med sådana personer. Polismyndigheten kan därför inte anses behandla uppgifter om personer enbart på grund av vad som är känt om deras etnicitet.¹¹

SIN har följt upp tillsynsärendet av Kringresanderegistret. I ett uttalande den 11 december 2014 anger SIN att denna uppgiftssamling är avslutad och gallrad.¹² En ny uppgiftssamling benämnd ”Organiserad seriebrottslighet i södra Sverige” har skapats, där en mindre andel av de personuppgifter som fanns i uppgiftssamlingen ”Kringresande” återfinns. Vid en kontrollslagning avseende ett urval av de personuppgifter som förekom i uppgiftssamlingen ”Kringresande” konstaterade nämnden att de flesta av dessa uppgifter inte finns med i den nya uppgiftssamlingen.

Nämnden bedömer att personuppgiftsbehandlingen i den nya uppgiftssamlingen är laglig, även om granskningen visat på vissa brister när det gäller loggning och utformningen av uppgifter som beskriver personers utseende. Nämndens sökning på ”zigenare” gav sex träffar. Ordet förekom i samband med signalementsbeskrivningar av personer som ännu inte identifierats. Efter nämndens redovisning av sökresultatet för polismyndigheten har myndigheten uppgett att den anser att ordet ”zigenare” inte tillför något i en signalementsbeskrivning och att detta ord nu har raderats.

Mot bakgrund av vad som framkom vid granskningen av Kringresanderegistret beslutade SIN den 13 februari 2014 att inleda en närmare granskning av underrättelseverksamheten inom polisen i Norrbotten, Västra Götaland och Östergötland, med särskild fokus på om det förekommer otillåten registrering av känsliga personuppgifter.

---

¹¹ SIN:s uttalande den 15 november 2013, dnr 173-2013, sid 1.

¹² SIN:s uttalande den 11 december 2014, dnr 463-2013.

I uttalanden den 11 december 2014 avseende Polismyndigheterna i Västra Götaland och Östergötland riktar SIN kritik mot myndigheterna för flera brister i personuppgiftsbehandlingen.¹³ Bland annat har känsliga personuppgifter i flera fall behandlats utan att det varit absolut nödvändigt.

Åklagarmyndigheten

Kort efter DN:s avslöjande i september 2013 inledde Riksenheten för polismål (numera Särskilda åklagarkammaren) vid Åklagarmyndigheten en förundersökning eftersom det fanns anledning att anta att brott som hör under allmänt åtal förövats vid polismyndighetens personuppgiftsbehandling. Förundersökningen avsåg den särskilda undersökningen "Länsövergripande brottslighet" och uppgiftssamlingarna inom denna undersökning; "Konflikt, Staffanstorp romer" och "Kringresande". Det brott som närmast var i fråga var tjänstefel.

Enligt 20 kap. 1 § brottsbalken ska den som uppsåtligen eller av oaktsamhet vid myndighetsutövning genom handling eller underlåtenhet åsidosätter vad som gäller för uppgiften dömas för tjänstefel. Om gärningen med hänsyn till gärningsmannens befogenheter eller uppgiftens samband med myndighetsutövningen i övrigt eller till andra omständigheter är att anse som ringa, ska inte dömas till ansvar.

Den 20 december 2013 beslutade överåklagaren att lägga ned förundersökningen (AM 139971-13).

Av beslutet framgår att personuppgiftsbehandlingen varit behäftad med en rad fel. De ändamål och syften som angavs i beslutet om den särskilda undersökningen uppfyllde inte PDL:s krav, och andra mer preciserade syften som angetts i förhör hade inte dokumenterats. Loggning av personuppgiftsbehandlingen hade inte kunnat ske och alltför många inom polismyndigheten hade haft möjlighet att ta del av innehållet i uppgiftssamlingarna. Vidare saknades systematiska upplysningar om vilka personer som inte var misstänkta för brott, och någon systematisk gallring av personuppgifterna hade inte heller skett.

---

¹³ SIN:s uttalanden den 11 december 2014, dnr 67-2014 och 69-2014.

Åklagarens bedömning är att det inte kan styrkas att någon anställd vid polismyndigheten gjort sig skyldig till brott genom att inte formellt ange ändamålet med behandlingen av personuppgifter på det sätt som bort ske. Det kan inte heller styrkas att personuppgiftsbehandlingen varit oförenlig med ändamålen. Att det inte skett någon loggning av arbetet med uppgiftssamlingarna bedöms utgöra systemfel som inte någon enskild befattningshavare kan bära det straffrättsliga ansvaret för. Det kan inte heller styrkas att någon uppsåtligen eller av oaktsamhet underlåtit att gallra i den omfattning som bort ske.

Enligt åklagaren har det inte framkommit anledning att anta att personuppgifterna, med ett undantag som var föremål för särskild förundersökning,¹⁴ utlämnats eller faktiskt spridits till obehöriga. Vidare anser åklagaren att det är fråga om ett ringa tjänstefel att det inte har förts in uppgifter om vilka som är misstänkta för brott, vilket föranleder åklagaren att konstatera att handlingen därmed inte är brottslig.

Vid bedömningen av om det skett behandling utifrån etnisk tillhörighet anser åklagaren att de beslutsprotokoll från operativa ledningsmöten som inhämtats i ärendet stöder polismyndighetens uppgifter att behandlingen motiverats av allvarlig befarad eller redan inträffad brottslighet bland vissa romska släkter i Skåne. Åklagaren finner därmed att det inte kan antas att något lagbrott begåtts då personuppgifterna inte behandlats enbart på grund av etnisk tillhörighet.

Diskrimineringsombudsmannen

Med anledning av uppgifterna i Dagens Nyheter inledde DO ett tillsynsärende (GRA 2013/617) i syfte att utreda risken för överträdelse av 2 kap. 17 § diskrimineringslagen (2008:567) (DL). Enligt bestämmelsen är diskriminering förbjuden när den som helt eller delvis omfattas av lagen (1994:260) om offentlig anställning bistår allmänheten med upplysningar, vägledning, råd eller annan sådan

---

¹⁴ Ärendet om brott mot tystnadsplikt avsåg utlämnande av handlingar till DN inför publiceringen i september 2013. JK lade ner förundersökningen den 16 januari 2014, dnr 6264-13-30.

hjälp eller på annat sätt i anställningen har kontakt med allmänheten.

DO beslutade den 20 februari 2014 att avsluta ärendet och rekommenderade Polismyndigheten i Skåne att utreda i vad mån så kallad etnisk profilering tillämpas som arbetssätt och vid behov vidta nödvändiga åtgärder.

I sin bedömning anger DO att existensen av ett etniskt register i sig inte utgör en överträdelse av 2 kap. 17 § DL, men att det kan utgöra ett tecken på att etnisk profilering förekommer som arbetssätt. Ett sådant arbetssätt som har som utgångspunkt att personer helt eller delvis på grund av sin etniska tillhörighet kan betraktas som mer brottsbenägna, medför i sig en risk för diskriminering i den mening som avses i 2 kap. 17 § DL.

DO lägger vikt vid att registren getts namn som signalerar att de registrerade personernas etniska tillhörighet har tillmätts betydelse vid registreringen, att registret över romer i Staffanstorp inkorporerats i registret "Kringresande", samt att polismyndigheten inte gett någon tillfredsställande förklaring till varför ca 1 000 av posterna i "Kringresande" avser barn under 15 år och att ett stort antal personer bosatta utanför Skåne registrerats. Vidare noterar DO att det utifrån de svar polismyndigheten inledningsvis gett till SIN framgår att polismyndigheten själv varit av uppfattningen att det har rört sig om ett register över romer. Dessa omständigheter sammantagna anser DO gör att det inte kan uteslutas att Polismyndigheten i Skåne använder sig av etnisk profilering i sin brottsbekämpande verksamhet.

I samband med att DO fattade beslut i tillsynsärendet överlämnade ombudsmannen en skrivelse till regeringen. I denna framför DO att 2 kap. 17 § DL inte kan tillgodose behovet av skydd mot diskriminering inom de samhällsområden som inte omfattas av lagens övriga förbudsregler. De olika rättsinstanserna, inklusive polisen, utgör sådana verksamhetsområden som inte omfattas av de särskilda förbuden. Det medför att den beslutande verksamheten inom polisen inte kan angripas utifrån diskrimineringslagen, menar DO. En annan brist anses vara att bestämmelsen i 2 kap. 17 § DL är svårtillämplig och otillräcklig för att komma åt diskriminerande bemötande. Möjligheten att bedriva tillsyn bedöms mot denna bakgrund som begränsad och otillfredsställande i förhållande till de skyldigheter som åligger staten enligt EU:s stadga om de grund-

läggande rättigheterna och Europakonventionen. DO efterfrågar därför en utredning i frågan.

Justitiekanslern

JK har i uppgift att handlägga skadeståndsanspråk riktade mot staten. Ett och ett halvt år efter avslöjandet av Skånepolisens register har 2 971 ärenden med begäran om skadestånd kommit in till JK, varav 2 766 beviljats skadestånd.¹⁵

För skadestånd som har sin grund i behandling av personuppgifter i enlighet med PDL gäller 48 § personuppgiftslagen (1998:204). Det innebär att den personuppgiftsansvarige ska ersätta den registrerade för skada och kränkning av den personliga integriteten som en behandling i strid med PDL har orsakat.

Den 7 maj 2014 fattade JK ett principbeslut (dnr 1441-14-47) att bevilja ersättning med 5 000 kronor till dem vars personuppgifter behandlats i Kringresanderegistret i strid med PDL.

Vid handläggningen begärde JK att RPS, med beaktande av de generella brister som SIN konstaterat, skulle ange sin inställning till de skadeståndsanspråk som framställts. RPS bedömning var, som redovisats på sidan 9, att det saknas grund för ersättning.

JK gör en annan bedömning än RPS. JK instämmer i SIN:s bedömning och menar att de generella bristerna sammantaget är så allvarliga att det finns grund för skadestånd för samtliga som förekommer i registret. Avslutningsvis ansluter sig JK till SIN:s kritik och betonar att det är oacceptabelt att en polismyndighet upprättar ett register och behandlar personuppgifter utan att fullt ut uppfylla de krav som lagen föreskriver. JK inskräper vikten av att samtliga polismyndigheter går igenom sina register för att försäkra sig om att behandlingen av personuppgifter är korrekt.

Vad gäller ersättningens storlek anges att syftet med ersättningen är att den ska ge upprättelse och kompensera för känslor av obehag hos den skadelidande. JK konstaterar att kränkningen inte kan anses som mindre allvarlig (vilket i normalfallet medför en ersättning om 3 000 kronor). JK anser dock att utredningen inte ger stöd för att bristerna lett till några negativa beslut eller åtgärder

---

¹⁵ Enligt uppgift från JK den 15 april 2015.

som inte hade uppkommit om personuppgiftsbehandlingen hade skett i enlighet med PDL:s bestämmelser. Ersättningen bestämdes därför till 5 000 kr.

Justitieombudsmannen

JO har i uppgift att kontrollera att myndigheterna handlägger sina ärenden och i övrigt utför sina uppgifter enligt gällande författningar. Ett tillsynsärende kan initieras genom anmälningar från allmänheten eller på JO:s eget initiativ. I besluten gör JO uttalanden som klargör om den granskade myndigheten har handlat i enlighet med lagen eller inte. Om myndigheten agerat felaktigt uttalar JO kritik som kan rikta sig såväl mot myndigheten som mot enskilda tjänstemän.

I samband med DN:s avslöjande i september 2013 fick JO in nio anmälningar mot Polismyndigheten i Skåne. JO bedömde att lagligheten vad gäller personuppgiftsbehandlingen genom SIN:s och Åklagarmyndighetens beslut blivit föremål för noggrann prövning, och att det således inte fanns anledning för JO att granska den aspekten. Däremot fann JO skäl att, utifrån de konstaterade bristerna, närmare granska ansvarsfördelningen inom polismyndigheten. En sådan granskning inleddes den 10 mars 2014.

I ett beslut den 17 mars 2015 (dnr 5205-2013) riktar JO allvarlig kritik mot dåvarande Polismyndigheten i Skåne för omfattande och allvarliga brister vid behandlingen av personuppgifter inom myndighetens kriminalunderrättelsetjänst. Enligt JO vilar ett tungt ansvar på dem som innehaft befattningen som chef för länskriminalavdelningen. Ansvaret för de grundläggande bristerna vad gäller myndighetens organisation, instruktioner och praxis vilar enligt JO också på polismyndigheten och dess högste chef, länspolismästaren. JO är även mycket kritisk till chefen för kriminalunderrättelsetjänsten i Lund, som hade ett ansvar för att uppgiftssamlingarna faktiskt byggdes upp, och till den polis som byggde upp dem för det konkreta innehållet i dem.

JO betonar att PDL:s bestämmelser om integritetsskydd fyller en viktig funktion och är en förutsättning för polisens omfattande rätt att behandla personuppgifter. Då de registrerade så gott som alltid saknar möjlighet att själva ta tillvara sina intressen är en

förutsättning för integritetsskyddet bl.a. att det finns en fungerande kontroll från tillsynsmyndigheterna. JO fäster uppmärksamhet vid att det saknades särskild dokumentation över såväl existensen av uppgiftssamlingarna som anledningen till att de skapades, samt att förekomsten av de två uppgiftssamlingarna uppmärksammades av tillsynsmyndigheterna först efter att medierna avslöjat deras existens.

Enligt JO är det oacceptabelt att polismyndigheten samlat in och behandlat personuppgifter inom den integritetskänsliga kriminalunderrättelseverksamheten utan fungerande rutiner för loggning, markering av personer som inte är misstänkta för brott och gallring. Att det funnits vissa tekniska problem utgör enligt JO ingen godtagbar ursäkt. JO konstaterar också att det varit känt inom polismyndigheten att det saknades förutsättningar för att tillämpa rutiner av avgörande betydelse för integritetsskyddet, men att man trots det inte vidtog åtgärder för att säkerställa att bestämmelserna om integritetsskydd följdes.

Vad gäller frågan om etnisk registrering ifrågasätter JO inte att tidigare granskningar kommit fram till att personuppgifterna inte enbart behandlats på grund av de registrerades etniska tillhörighet. JO konstaterar dock att

[B]risterna vid polismyndighetens personuppgiftsbehandling medförde att det byggdes upp ett mer eller mindre permanent register över ett stort antal personer av romskt ursprung. Uppgiftssamlingarna har alltså de facto fått karaktären av ett register över just etnisk tillhörighet. Det finns därför skäl att se mycket allvarligt på bristerna hos dåvarande Polismyndigheten i Skåne. Att registreringen drabbade en redan utsatt grupp förstärker allvaret i det inträffade.¹⁶

Den mycket otydliga ansvarsfördelningen inom polismyndigheten har enligt JO varit en förutsättning för bristerna i uppgiftssamlingarna. Den beslutsordning som polismyndigheten tillämpat medförde att beslut i praktiken fattades av personer som saknade behörighet för det. Oklarheterna i ansvarsfördelningen medförde också att de inblandade inte var medvetna om omfattningen av sitt ansvar. Vidare saknades det styrning och kontroll över vilka uppgiftssamlingar som byggdes upp och möjligheterna att upptäcka missförhållanden var mycket begränsade. Enligt JO har de brister

¹⁶ JO:s beslut den 17 mars 2015, dnr 5205-2013, sid 18.

som konstaterats fått mycket allvarliga konsekvenser och lett till att integritetsskyddet till stor del satts ur spel.

Registrering på etnisk grund

Samtliga granskningsmyndigheter som prövat denna fråga har således ifrågasatt behovet av att registrera så många personer – inklusive ett stort antal barn och många avlidna personer. Åklagaren säger att omfattningen är ”uppseendeväckande” i förhållande till den typ av kriminalitet som polisen avsåg att hantera. Inga noteringar hade heller gjorts om sambandet mellan person och eventuell brottsmisstanke.

SIN gör en liknande bedömning och framhåller vidare att åtskilliga personer som registrerades var av romsk härkomst och att ”många personuppgifter i uppgiftssamlingen inte borde finnas där”.

Genom kontakter med bl.a. personer som sökt eller övervägt att söka kompensation genom JK, stod det tidigt klart för kommissionen att registreringen i stort handlade om romers och deras ingifta släktingars namn och personnummer.

Dessutom signalerade de titlar som de två ursprungliga uppgiftssamlingarna hade getts att de registrerades etniska tillhörighet tillmätts betydelse. Att registret över romer i Staffanstorp inorporerats i registret ”Kringresande” förstärker det intrycket. Polismyndigheten själv uppgav också i ett första skede att det rörde sig om ett romskt register.

Det framkom vidare att uppgiftssamlingen utvecklades genom konstruktioner av s.k. släkträd. Den arbetsmetoden öppnar för att även individer utan någon som helst direkt eller indirekt anknytning till kriminalitet blir registrerade så länge de har någon släktanknytning, även avlägsen, till en misstänkt person. Mot den bakgrunden blir registrens avsaknad av noteringar om misstänkt eller begången kriminalitet särskilt anmärkningsvärd. SIN påpekade i sitt utlåtande att ett oprecist ändamål sätter integritetsskyddet ur spel.

JO framhåller att de två uppgiftssamlingarna ”de facto fått karaktären av ett register över etnisk tillhörighet”. Den bedömningen överensstämmer med kommissionens uppfattning. Detsamma gäller SIN:s slutsatser att registren var ”olagliga” och ”kommit att få karaktären av en ’bra att ha’-uppgiftssamling”.

En annan av SIN:s slutsatser har emellertid blivit omdiskuterad inom kommissionen och bland dess kontakter. Det gäller nämndens formulering om att registreringen inte stred mot PDL:s förbud mot uppgiftssamlingar enbart på etnisk grund.

SIN bedömer att det bland de registrerade fanns personer mot vilka det fanns ”mer eller mindre” välgrundade misstankar om brottslighet och drar av detta slutsatsen att det inte handlade om registrering på enbart etnisk grund. Inte heller övriga granskningsmyndigheter har konstaterat att uppgifter har behandlats enbart på grund av vad som är känt om personens etniska ursprung.

Samtidigt konstaterar myndigheterna, som nämnts ovan, att många personuppgifter i uppgiftssamlingen inte borde finnas där. Detta gäller enligt kommissionens mening inte bara barnen och de döda, utan även många andra personer.

Kommissionen noterar med tillfredsställelse att vissa aspekter av denna fråga kommer att bli föremål för domstolsprövning. Organisationen Civil Rights Defenders har i mars 2015 som företrädare för elva romer väckt talan mot staten genom Polismyndigheten och yrkat skadestånd bl.a. på den grunden att registreringen i den aktuella uppgiftssamlingen skett enbart på grund av vad som är känt om kärandenas etniska tillhörighet.

Oavsett utgången av den processen står klart att de registrerades mänskliga rättigheter har kränkts.

Konsekvenser för romers rättigheter

Det finns en historisk bakgrund. Dokumentationen i *Den mörka och okända historien. Vitbok om övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet* (Ds 2014:8) visar att romer i Sverige inte blivit bemötta som individer utan kategoriserats utifrån negativa föreställningar om romer som grupp. Deras mänskliga rättigheter har kränkts systematiskt.

Det framgår också att polisen har haft en roll i detta. Polisen och andra statliga myndigheter genomförde under 1900-talet flera detaljerade kartläggningar över romer i Sverige, där bland annat uppgifter om släktskap och förmodad kriminalitet insamlats. Många romer som lever i dag har själva upplevt denna kartläggning. Det har visat sig att flera av dem har blivit registrerade av Skånepolisen.

Vid en bedömning av vilka konsekvenser uppgiftssamlingarna har fått för romers rättigheter anser kommissionen att det är nödvändigt att beakta att romers kontakter med statliga och kommunala myndigheter har präglats av utsatthet och en lång historia av antiziganism även efter den tid som beskrivs i vitboken. Antiziganistiska handlingar har fått passera oemotsagt och utan att ansvar utkrävts. Antiziganismen har medfört att många romer har en låg tillit till myndigheter. Den låga tilliten är således en direkt konsekvens av myndigheternas agerande, av diskrimineringen och av det fördomsfulla förakt som än i dag möter romer i det svenska samhället.

Det är mot den bakgrunden som romers misstro mot myndigheter generellt måste förstås. En konsekvens är att många romer endast i begränsad utsträckning kan vända sig till myndigheter för att få tillgång till och hävda sina rättigheter. Kränkande behandling kan därför ofta passera utan att handlingen anmäls.

Många romer vittnar om diskriminering inom rättsväsendet och upplever att principen om likhet inför lagen inte gäller dem. Polisens benägenhet att skydda romers rättigheter och motverka kränkningar anses därför av många romer som mycket begränsad.

Enligt Brottsförebyggande rådet (Brå) är romer en av de grupper som missgynnas mer än andra och är särskilt utsatta för stereotypa föreställningar inom rättsväsendet.¹⁷ Det är också försvinnande få antiziganistiska hatbrott som klaras upp.¹⁸

I de konsultationer kommissionen har haft med romer framkommer att romers tillit till polisen har försämrats avsevärt efter avslöjandet av Skånepolisens register. Polismyndighetens agerande – registreringarna i sig, förnekandet initialt av deras existens och sedan försvaret av dem efter avslöjandet samt det faktum att den ändrade sina uppgifter om registren under granskningarnas gång – förvärrade situationen. PRS position att det inte fanns någon grund för skadestånd noterades självfallet också. Att romer i så stor omfattning förekommer i ett polisiärt spaningsregister ger ny näring till den antiziganistiska myten om att romer är särskilt kriminella. Att polisen vidhåller att det med hänvisning till befarad brottslighet

---

¹⁷ Brå (2008:4), Diskriminering i rättsprocessen, sid 9.

¹⁸ Endast en procent av hatbrottsanmälningarna med antiziganistiska motiv från 2012 hade personupplärdats den 31 mars 2014. Brå (2014:14), Hatbrott 2013, sid 70.

fanns fog för att registrera tusentals kan lätt tolkas som en bekräftelse av denna fördom.

Romers medvetenhet av vad det kan betyda att hamna i etniska register är mycket påtaglig. Skånepolisens uppgiftssamlingar har rivit upp minnen av tidigare kartläggningar och dess förödande konsekvenser. Romer har i konsultationer med kommissionen berättat om omfattande anpassningsstrategier för att undgå att riskera diskriminering på grund av att de är romer. Det är exempelvis vanligt att romer döljer sin romska identitet, både i kontakt med myndigheter och i andra situationer.¹⁹ Kommissionens bild är att romer, sedan avslöjandet av registreringen, blivit än mer försiktiga med att vara öppna med sin etniska tillhörighet.

Det har framkommit att romer som vet att de registrerats inte alltid söker ersättning från JK. Ett skäl är att de inte vill avslöja sin etniska bakgrund i kontakter med myndigheter. Andra skäl som framförts är risken att hamna i nya register, samt tvivel om myndigheters förmåga att behandla deras ärenden korrekt. Ytterligare ett skäl är uppfattningen att ersättningen inte svarar mot den skada som registreringen orsakat.²⁰

Flera av de registrerade personer som kommissionen haft kontakt med har dessutom betonat att det inte bara handlar om ekonomisk kompensation utan snarare om att få en hederlig ursäkt och ett klart erkännande från polisen om att grova fel begåtts. Registreringen har fått allvarliga konsekvenser för romers mänskliga rättigheter:

- Rättssäkerheten och romers anmälningsbenägenhet vid brott och kränkningar påverkas negativt på grund av att romers tilltro till polisen – och andra myndigheter – har minskat.
- Antiziganistiska fördomar om romer som kriminella har förstärkts, vilket leder till en ökad utsatthet.

---

¹⁹ Denna bild bekräftas bl.a. i Länsstyrelsens i Stockholm rapport (2014:22), Nulägesbeskrivning av hinder och möjligheter för romers rätt – utbildning, arbete, bostad, hälsa, social omsorg och trygghet.

²⁰ FN:s kommitté mot tortyr (CAT) uttryckte efter en granskning av rapporter från Sverige en oro över det låga belopp som tillerkänts de registrerade; ”Concluding Observations on the sixth and seventh periodic reports of Sweden”; 18 November 2014. CAT/C/SWE/CO/6-7.

- Romers möjligheter att hävda sina rättigheter och att få upprättelse påverkas negativt av att de i högre utsträckning känner sig tvingade att dölja sin etniska tillhörighet.

Slutkommentar

Trots de gjorda utredningarna har många av de frågor som registret väcker ännu inte fått tydliga svar. Det har inte klargjorts vad som var det egentliga syftet med denna massregistrering och hur arbetet att insamla uppgifterna faktiskt genomfördes.

Under de konsultationer som kommissionen haft med romska företrädare har frågor rests om ansvarsutkrävande liksom om upprättelse för personer som har kränkts genom registreringen. Det är av stor vikt att de aspekterna inte sopas under mattan.

JO riktar i sitt uttalande allvarlig kritik mot vissa befattningshavare inom dåvarande Skånepolisens. Om förutsättningarna för att pröva det straffrättsliga ansvaret inte längre föreligger, bör andra åtgärder tillgripas för att markera att kritiken får en konkret uppföljning.

I grunden handlar dessa frågor om respekten för varje persons mänskliga rättigheter. De som utsatts för kränkning har rätt att begära kompensation som en upprättelse för den skada som orsakats. De skadestånd som beviljats av JK i samband med Skånepolisens register baserades på de brister som SIN konstaterade, men inte på aspekten registrering på etnisk grund. Den skadeståndstalan som Civil Rights Defenders driver i domstol bygger emellertid på att registreringen skett på etnisk grund. Därmed aktualiseras frågan om kompensation på nytt.

Oavsett utgången av den rättsliga processen krävs andra energiska åtgärder för att hantera efterbörden av registerskandalen och för att säkerställa att en liknande hantering av persondata inte kan ske i framtiden.

- Det förutsätter en **systematisk kontroll** av myndigheternas hantering av känsliga persondata. Kommissionen välkomnar i det sammanhanget de undersökningar som på senare tid initierats av såväl SIN som Datainspektionen kring skydd för romers integritet i olika typer av register. Vad som hittills framkommit tyder på att det arbetet måste fortsätta.

- Samtidigt bör det **rättsliga skyddet** mot registrering på etnisk grund ses över. En sådan prövning bör innefatta en översyn av diskrimineringslagen i linje med DO:s påpekande om att denna nu inte omfattar verksamhet inom polisen.
- Mycket av ansvaret för att vidta de nödvändiga åtgärderna ligger på polismyndigheten själv. Den måste i handling visa att den faktiskt tagit till sig kritiken från såväl de granskande myndigheterna som företrädare för de romska grupperna. Någon form av direkt och officiell ursäkt är förväntad. Mycket av vad som sagts efter att registren blev kända, inte minst från Skånepolisen, har inte speglat en sådan attityd och har därför tyvärr gjort skadan värre. Skånepolisens register kan inte ses som ett enskilt olycksfall i arbetet. Mycket tyder på att massregistreringen var ett symptom på mer djupliggande problem. Det är kommissionens uppfattning att **det behövs en konkret och effektiv handlingsplan för att motverka antiziganistiska attityder och förhållningssätt inom poliskåren.**

Rapport: Agera mot antiziganistiska hatbrott

Innehåll

Bakgrund och uppdrag

Antiziganistiska hatbrott

Polisens arbete med hatbrott

Polisanmälningar om antiziganistiska hatbrott

Brott i vardagsmiljöer med utpekad gärningsperson

Barn som brottsoffer

Möjliga faktorer till att inte fler antiziganistiska hatbrott uppkläras

Låg uppkläring generellt för dessa brott

Ojämn kvalitet på utredningarna

Otillräcklig identifiering och utredning av hatbrottsmotivet

Problematiken kring brott med enskilt åtal

Målsäganden deltar inte i utredningen

Hatbrott och kränkningar riktade mot romska EU-medborgare

Romska EU-medborgares erfarenheter

Kommissionens iakttagelser

Prioritera åtgärder mot antiziganism och hatbrott

Ärekränkingsbrott

Stärk förtroendeskapande arbetssätt och metoder

Minska barns utsatthet för antiziganistiska hatbrott

Minska kvinnors utsatthet för antiziganistiska hatbrott

Säkerställ utsatta EU-medborgares rättigheter

Vidta särskilda insatser för att komma åt näthatet

Bakgrund och uppdrag

Kommissionen mot antiziganism (Ku A 2014:03) är en kommitté som är tillsatt av regeringen. Kommissionen ska komplettera och förstärka samhällets insatser mot antiziganism. Syftet är att åstadkomma en kraftsamling mot antiziganism och att överbrygga den förtroendeklyfta som finns mellan de romska gruppen och samhället i övrigt (dir. 2014:47).

Antiziganism kan beskrivas som den särskilda rasism som romer utsätts för. Av regeringens vitbok om övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet (Ds 2014:08) framgår att antiziganismen har en historisk bakgrund. Majoritetssamhällets regler och normer har på olika sätt kontrollerat och utestängt romer. Romers historia i Sverige präglas av förföljelse, marginalisering, assimilering och osynliggörande.

Det mönstret har sin fortsättning än i dag. Romer vittnar om att kränkningar av deras mänskliga rättigheter alltjämt är ett stort hinder, som påverkar dem i livets alla delar. Många romer menar dessutom att anmälningar om hatbrott och allvarliga kränkningar tillåts passera obemärkta och att det finns en oförståelse inför allvaret i de omfattande kränkningar som romer utsätts för.

Tillgänglig statistik från Brottsförebyggande rådet (Brå) visar att det finns ett stort glapp mellan antalet anmälningar om hatbrott och antalet uppklarade ärenden. Statistiken visar också att antalet anmälda hatbrott med antiziganistiska motiv ökar. Anmälningarna läggs ner inom ett år i betydligt högre utsträckning än vid hatbrott med andra motiv.

Anmälningar om hatbrott är en viktig förutsättning för att ansvariga myndigheter ska kunna vidta åtgärder. En rimlig utgångspunkt är också att anmälningsbenägenheten påverkas av i vilken utsträckning anmälningarna också utreds och följs upp. Att så få anmälningar leder till konsekvenser är därför alarmerande både för den enskilde som drabbas, den utpekade gruppen och för samhället i stort.

Mot denna bakgrund har kommissionen beställt två studier som belyser hatbrott med antiziganistiska motiv utifrån skilda utgångspunkter. I studien *Polisanmälda hatbrott med antiromska motiv – en studie av polisens utredningsåtgärder* av Isabel Schoultz, fil. dr i kriminologi vid Lunds universitet, analyseras varför dessa brott inte klaras upp i högre utsträckning. I *Studie om hatbrott och andra allvarliga*

kränkningar riktade mot utsatta romska EU-medborgare av Tiberiu Lacatus, romsk expert, skildras den gruppens egna erfarenheter av hatbrott och allvarliga kränkningar samt vilka åtgärder gruppen anser nödvändiga för att utsattheten ska minska.¹

Rapporterna har diskuterats med en romsk expertgrupp om tolv personer. Gruppen gav värdefulla synpunkter som har varit vägledande för rapporternas inriktning och slutsatser. Vidare genomförde kommissionen den 23 oktober 2015 ett rundabordsamtal i Malmö där studierna presenterades av författarna och diskuterades. Medverkande var representanter från Barnombudsmannen, Boverket, Brå, Expo, Malmö mot diskriminering (antidiskrimineringsbyrå), Polisen i Malmö, Romskt informations- och kunskapscenter i Malmö och enskilda romska representanter.

Den här rapporten beskriver kommissionens iakttagelser kring hatbrott och andra allvarliga kränkningar som romer utsätts för. Ambitionen är att kunskapen om antiziganistiska hatbrott och andra allvarliga kränkningar ska öka. Det är kommissionens förhoppning att myndigheter och andra aktörer tar intryck av vad som kommer fram och låter sig vägledas av detta i sin verksamhet.

Antiziganistiska hatbrott

Det är motivet till den kriminella handlingen som avgör om den definieras som ett hatbrott.

Brå definierar hatbrott med antiziganistiska (antiromska) motiv på följande sätt:

Brott som begås på grund av rädsla för, fientlighet eller hat mot romer och som aktiverar en reaktion mot romer, deras egendom, institutioner eller den eller dem som är, eller uppfattas vara, romer eller representanter för romer.²

Hets mot folkgrupp (16 kap. 8 § BrB) och olaga diskriminering (16 kap. 9 § BrB) är alltid hatbrott. Därutöver finns en särskild bestämmelse, straffskärpningsregeln (29 kap. 2 § 7 BrB), som innebär att en gärningsperson ska få ett strängare straff för ett brott om det

---

¹ Studierna är publicerade på kommissionens webbplats www.motantiziganism.se.

² Brå (2015:13), Hatbrott 2014, sid. 67. Brå använder sig av begreppet antiromska motiv. I den här rapporten används dock antiziganistiska genomgående som ett synonymt begrepp.

utförts med hatbrottsmotiv. Det innebär att alla brott där motivet varit att kränka en person, folkgrupp eller en annan sådan grupp av personer på grund av ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse, sexuell läggning eller annan liknande omständighet är hatbrott.³

Polisens arbete med hatbrott

Både den tidigare och den nuvarande regeringen har under flera års tid betonat att arbetet rörande hatbrott är prioriterat.

I mars 2014 fick dåvarande Rikspolisstyrelsen i uppdrag av regeringen att utveckla arbetet för att bekämpa hatbrott. I sin återrapportering anger Polisen att den ytterligare ska höja sin ambitionsnivå och vidga uppdraget, från utredning och lagföring, till att omfatta ett mer utvecklat brottsförebyggande arbete. Främst ska det ske genom en utökad kontakt och dialog med utsatta grupper, organisationer och personer. Polisen ska även, genom att ansvarsfullt och som sakkunnig myndighet närvara i samhällsdebatten, tydligt markera var gränserna går för vad som är brottsligt samt informera om myndighetens uppdrag.⁴

Statistiken över antalet uppklarade ärenden visar att Polisens prioritering ännu inte avspeglas i uppklaringsstatistiken. Brå:s genomgång av antalet uppklarade ärenden under 2013 visar att endast tre procent av anmälningarna om hatbrott med antiziganistiska motiv ledde till att åtal väcktes. Motsvarande siffra för 2012 är två procent.

Dessa anmälningar läggs också ned inom ett år i mycket högre utsträckning än vad som är fallet vid hatbrott riktade mot andra grupper.⁵ Den låga uppklaringsfrekvensen innebär att förövarna i mycket liten utsträckning riskerar rättsliga konsekvenser. Sannolikheten att den som utsätts för ett antiziganistiskt hatbrott ska få upprättelse genom rättsväsendets försorg är således liten. I sammanhanget kan noteras att FN-kommittén för avskaffande av rasdiskri-

---

³ Polisen (2015), Återredovisning av regeringsuppdrag beträffande hatbrott.

⁴ Polisen (2015), Återrapportering av regeringsuppdrag hatbrott.

⁵ 86 procent av antiziganistiska hatbrottsanmälningar från år 2012 hade uppklarats på teknisk väg (dvs. ärendet avslutas exempelvis på grund av att det inte bedöms utgöra brott, spår saknas eller att den misstänkte inte är straffmyndig) den 31 mars 2014. Jämförande siffra för övriga motiv var 45–70 procent.

minering har riktat kritik mot Sveriges hantering av hatbrott och att så få anmälningar leder till fällande domar.⁶

Av de ärenden som anmäldes under 2013 lades 97 procent ner, dvs. de ledde inte till åtal. Av dessa ärenden avskrevs 32 procent direkt, medan förundersökning inleddes i 60 procent av fallen. I vilken utsträckning förundersökning inletts skiljer sig mellan olika huvudbrott.

Att förundersökning inleds säger dock inte så mycket om vilken form av utredning Polisen vidtagit vid en anmälan. I Isabel Schoultz studie framkommer att i drygt en tredjedel av de ärenden där förundersökning inletts finns ingen dokumenterad utredning. Någon form av förhör har hållits i ungefär en tredjedel av alla anmälningar, vanligtvis med målsäganden. I de ärenden där det finns en identifierad gärningsperson med namn hålls förhör med denna i ungefär en tredjedel av ärendena.

Dessa uppgifter ger anledning att reflektera över om ett annat arbetssätt inom Polisen skulle kunna leda till ett effektivare hatbrottsarbete och en bättre uppläringsfrekvens.

Polisanmälningar om antiziganistiska hatbrott

Antalet anmälningar om hatbrott med antiziganistiska motiv har ökat under senare år. Brå har identifierat 290 anmälningar under 2014, en ökning med 23 procent jämfört med året före och den högsta nivån hittills.⁷ Även om det således har skett en ökning av antalet anmälningar om hatbrott bedömer kommissionen att mörkertalet är stort, en uppfattning som både Polisen och Brå delar.⁸

Polisen uppger att det finns betydande variationer i anmälningsbenägenheten mellan olika grupper.⁹ Många romer har en låg tilltro till samhällets förmåga och vilja att skydda deras grundläggande rättigheter. Att anmäla kränkningar och brott kan därför upplevas som både svårt och meningslöst. Skånepolisens olagliga massregistre-

---

⁶ FN:s kommitté för avskaffande av rasdiskriminering, Sammanfattande kommentarer avseende Sveriges gemensamma 19:e till 21:a periodiska rapport, antagna av kommittén vid dess 83:e möte (12–30 augusti 2013), CERD/C/SWE/CO/19–21.

⁷ Brå (2015:13), Hatbrott 2014.

⁸ Polisen (2015), Återredovisning av regeringsuppdrag beträffande hatbrott. Brå (2015:13), Hatbrott 2014.

⁹ Polisen (2015), Återredovisning av regeringsuppdrag beträffande hatbrott.

ring av romer som uppdagades 2013 har ytterligare förvärrat situationen.¹⁰

Dessa faktorer är enligt kommissionen viktiga utgångspunkter för diskussionen om vilka åtgärder som bör vidtas för att motverka antiziganism.

Brott i vardagsmiljöer med utpekad gärningsperson

Isabel Schoultz har analyserat polisanmälningar under 2012 och 2013 som Brå identifierat som hatbrott med antiziganistiska motiv. Hennes studie visar följande:

En stor del av anmälningarna rör händelser som inträffar i allmänna miljöer och vardagssituationer. Händelserna sker alltså ofta på platser där de flesta känner sig trygga och säkra och som för majoritetsbefolkningen ter sig oproblematiske.

Utmärkande är också att gärningspersonen påfallande ofta är utpekad eller identifierad. Det kan vara en serviceperson (31 procent), en granne (21 procent) eller någon annan för målsäganden känd person eller grupp (16 procent).

Olaga hot eller ofredande utgör den vanligaste brottskategorin, 41 procent av anmälningarna. Den utpekade gärningspersonen är oftast en granne. I anmälningarna beskrivs direkta och indirekta hot som riktas mot familjer, enskilda personer eller mot barn. Det finns också många exempel på hot och ofredande på offentliga platser, liksom via telefon eller sms.

Ärekränkning, vilket omfattar förtal och förolämpning, står för 20 procent av anmälningarna. Dessa handlar om förolämpningar från servicepersoner såsom butikspersonal eller polis, förolämpningar eller förtal från grannar och förtal på internet från okända eller kända personer. Ord som "zigenare" eller "tattare" har använts nedsettande och inte sällan kombinerats med anklagelser om att någon form av brott har begåtts.

Olaga diskriminering står för 14 procent av anmälningarna, vilket i jämförelse med andra hatbrott är påfallande högt. Motsvarande siffra för hatbrott generellt är 3 procent.¹¹ Diskriminering har i

¹⁰ Se Kommissionen mot antiziganism (2015), Registrering av romer, och Expo (2015), Stängda dörrar. Hatbrott, diskriminering och vägar till upprättelse.

¹¹ Brå (2015:13), Hatbrott 2014.

huvudsak skett på serviceställen såsom mataffär, bensinmack, restaurang eller campingplats. Det handlar ofta om att målsäganden nekats inträde, nekats köp alternativt direkt eller indirekt anklagats för stöld. I flera fall har målsäganden över telefon bokat plats på camping, men sedan nekats plats när han eller hon anlånt dit.

Hets mot folkgrupp utgör 9 procent av anmälningarna, och innefattar i första hand hets som förekommer på forum och hemsidor på internet. Uttalandena är inte sällan kopplade till enskilda personer, men det finns också uttalanden om romer i allmänhet.

Övriga brottskategorier är våldsbrott (8 procent), skadegörelse (3 procent), klotter (1 procent) och vad som kategoriserats som övriga brott (6 procent).

Barn som brottsoffer

I 15 procent av anmälningarna är barn målsägande, det vill säga brottet är riktat direkt mot ett barn. Det kan röra sig om hot och ofredande från grannar, exempelvis att de skriker ”*jävla zigenarunge*” och indirekta hot om att ”*ni ska passa er, annars...*”. I flera anmälningar uppges barnen ha blivit så rädda att de inte längre vågat vara ute på gården. Det förekommer också anmälningar om händelser i skolmiljö. Utmärkande för många anmälningar är att de rör händelser i mataffärer och andra serviceställen samt ofta sker i nära anslutning till hemmet.

Möjliga faktorer till att inte fler antiziganistiska hatbrott uppkläras

Isabel Schoultz har identifierat flera möjliga faktorer som bidrar till att hatbrott med antiziganistiska motiv inte klaras upp i högre utsträckning. Utifrån dessa drar hon följande slutsatser och ger också rekommendationer om åtgärder:

Låg uppkläring generellt för dessa brott

Polisanmälningar om hatbrott rör huvudsakligen brott där uppkläringen generellt är låg. Polisens prioritering av hatbrottsanmälningar borde emellertid återspeglas i hur många ärenden som klaras upp, dvs. det borde åtminstone inte vara färre än vad som är fallet generellt för dessa brottstyper. Någon sådan tendens går dock enligt Isabel Schoultz inte att skönja.

Tvärtom visar studien ett motsatt resultat för de brottskategorier som är vanligast vid anmälningar om hatbrott med antiziganistiska motiv. Hot och ofredande utgör en betydande del av anmälningar om hatbrott med antiziganistiska motiv, men det är också de brottskategorier som har oförklarligt låg uppklärningsnivå.

Av analysen framgår att endast 1 av 89 anmälningar om olaga hot eller ofredande med antiziganistiska motiv 2012–2013 ledde till åtal, vilket bara motsvarar drygt 1 procent. För olaga hot generellt är enligt Brå jämförbara siffror för 2012 och 2013 12 respektive 11 procent, och för ofredande 5 respektive 4 procent.¹²

Ojämn kvalitet på utredningarna

Av Isabel Schoultz studie framgår vidare att de åtgärder Polisen vidtagit vid till synes liknande anmälningar skiljer sig både mellan polismyndigheter och inom samma polismyndighet. Variationen är slående när det gäller anmälningar om olaga diskriminering på bensinstation och i butik. Detaljerade förhör med fokus på hatbrottsmotivet hör till ovanligheten. Vid några enskilda anmälningar finns en ordentlig dokumentation av målsägandes utseende och kläder och likaså grundliga förhör som relaterar till motivet till särbehandlingen. Oftast saknas dock denna dokumentation och utredning av motivet. Hemsidor som innehåller antiziganistiska uttalanden tycks också hanteras väldigt olika.

Den stora diskrepansen i utredningsåtgärder i liknande fall är problematisk för den enskildes möjligheter till upprättelse, men även ur ett rättssäkerhetsperspektiv.

Polisens förmåga att utreda hatbrott bör förbättras, framhåller Isabel Schoultz i sin rapport. Polisen bör enligt henne bland annat

---

¹² Brå (2015:13), Hatbrott 2014 och (2014:14), Hatbrott 2013.

undersöka möjligheten att i större utsträckning utreda hot och ofredande med antiziganistiska motiv, brott som i stor utsträckning drabbar barn. Hon betonar att det faktum att anmälningar inte utreds eller leder till konsekvenser bekräftar romers upplevelse av att dessa brott får passera obemärkt och att det inte finns någonstans att vända sig.

Otillräcklig identifiering och utredning av hatbrottsmotivet

Snabba och precisa förstahandsåtgärder där bevisning säkras anses vara av stor betydelse för att hatbrott ska klaras upp.¹³ För att det ska ske, krävs att ett hatbrottsmotiv identifieras. När en anmälan kommer in till Polisen finns därför en obligatorisk fråga om det kan vara frågan om ett hatbrott. Vid brott med hatbrottsmotiv och där det finns en misstänkt person ska dessutom en åklagare överta förundersökningen.

I över hälften av de analyserade anmälningarna har emellertid Polisen inte uppmärksammat att det kan vara frågan om ett hatbrottsmotiv vid anmälningstillfället. Bland dem som inte markerats finns en stor andel ärenden som enligt Isabel Schoultz uppenbarligen borde ha utretts som hatbrott. Eftersom motivet inte identifierats i tillräcklig utsträckning har utredningen inte heller letts av en åklagare så ofta som den borde.

Att de personer inom Polisen som tar upp anmälningar har nödvändig kunskap om hatbrott är centralt i hatbrottsarbetet eftersom det får konsekvenser för utredningen. Identifieringen av ett tänkbart hatbrottsmotiv påverkar vilka utredningsåtgärder som ska vidtas; vilka frågor som ska ställas, vilken dokumentation som ska samlas in, och vilken bevisning i övrigt som ska säkras.

Analysen visar enligt Isabel Schoultz att Polisen inte utreder hatbrottsmotivet i den utsträckning som den borde. Hon anser därför att arbetet med att höja kunskapsnivån om hatbrott hos de som tar emot och utreder anmälningar bör prioriteras i högre utsträckning.

---

¹³ Prop. 1993/94:101, Åklagarmyndigheten (2012), Hatbrott – metod för säkrare identifiering av ärenden.

Isabel Schoultz betonar även att det för att kunna identifiera hatbrott med antiziganistiska motiv krävs en god kunskap om antiziganism och dess konsekvenser. En medvetenhet om den rasism och diskriminering som historiskt och än i dag drabbar romer är enligt henne nödvändig för att kunna identifiera antiziganistiska motiv samt för att utreda såväl huvudbrottet som motivet på ett adekvat sätt. En slutsats är därför att det även krävs ökade insatser för att öka Polisens kunskaper om antiziganism och dess konsekvenser.

Problematiken kring brott med enskilt åtal

Ärekränkingsbrotten, dvs. förtal och förolämpning, omfattas av så kallat enskilt åtal. Det innebär att det i första hand är målsäganden själv som är ansvarig för att driva hela den rättsliga processen, allt från att utreda vem som har gjort sig skyldig till brottet och samla bevis till att väcka åtal genom att lämna in stämningsansökan till en tingsrätt. Det är således en kostsam process som kräver kunskap, tid och ork.

Åklagare kan dock väcka åtal om det är ”påkallat ur allmän synpunkt”. Före 1 juli 2014 krävdes också att det förelåg särskilda skäl för det. Dessutom krävs att det finns en angivelse av en målsägande eller att hen är under 18 år. I analysen av anmälningarna om ärekränkning framkommer att när utredning har inletts men lagts ner har det motiverats med att åtal för brottet inte är påkallat ur allmän synpunkt eller att en angivelse saknas från målsäganden.

Isabel Schoultz föreslår att Polisen överväger möjligheten att ändra brottsrubriceringen när så är möjligt för att utöka möjligheten för åtal. Exempelvis bör ärekränkingsbrott på internet i högre utsträckning kunna rubriceras som hets mot folkgrupp. Även brott mot personuppgiftslagen bör övervägas då det hör under allmänt åtal. Hon pekar även på att det finns skäl att se över möjligheterna att på annat sätt stötta personer som blivit utsatta för brott som faller under enskilt åtal och som vill driva ärendet.

Målsäganden deltar inte i utredningen

Målsägandens delaktighet är många gånger en förutsättning för att brott ska kunna utredas. Isabel Schoultz nämner i sin studie flera anledningar till att målsäganden inte medverkar till att ett ärende drivs vidare. Det kan vara frågan om att det gått en tid sedan anmälan lämnats in, det brottsliga förfarandet har upphört eller att målsäganden har flyttat eller vill lämna det inträffade bakom sig. Även rädsla för represalier och misstro mot Polisen kan påverka huruvida målsäganden deltar i utredningen.

För att den som utsatts för ett hatbrott med antiziganistiska motiv ska anmäla det och senare delta i förundersökningen krävs ett förtroendeingivande bemötande från Polisen. Romer erfar att fördomar mot romer påverkar bemötandet och handläggningen av deras ärenden, exempelvis genom att allvaret i händelsen förminskas. Dessa erfarenheter påverkar benägenheten att anmäla brott negativt och förstärker upplevelsen av att samhället inte tar kränkningar av romer på allvar. Att romer upplever att deras anmälningar om hatbrott tas på allvar är därför enligt Isabel Schoultz viktigt för att processen med att anmäla hatbrott inte ytterligare ska bidra till gruppens marginalisering.

Hon pekar också på att snabba och förtroendeingivande utredningsåtgärder från Polisen bör öka förutsättningarna för målsäganden att delta i förundersökningen. Hon betonar vidare att det är viktigt att Polisen genom hela processen ger rätt och tydlig information och stöd till den som utsatts för brott.

Hatbrott och kränkningar riktade mot romska EU-medborgare

Tidsskriften Expo publicerade i juni 2015 en granskning av massmedias rapportering av attacker mot EU-medborgare under de senaste 18 månaderna.¹⁴ Granskningen visar att det under denna period inträffat minst 76 incidenter, varav flera av mycket grov karaktär. Expo har noterat 23 fall av misshandel, 12 fall av mordbrand och 27 fall av trakasserier, i många fall i kombination med misshandel

---

¹⁴ Expo, Nr 2 2015, "Här attackeras EU-migranter".

och hot. En granskning gjord av Dagens Nyheter i augusti 2015 visar att endast ett fåtal anmälningar av attacker har lett till åtal. Av de 25 grövsta attackerna mot EU-medborgare som anmälts till Polisen under 2014 och 2015 hade bara fem lett till åtal.¹⁵

Kommissionen har i sin egen mediabevakning noterat att det finns en omfattande rapportering av trakasserier mot personer från andra länder som tigger och samlar pantflaskor. Vid en genomgång av ett 50-tal artiklar om hatbrott mot EU-medborgare publicerade juni–augusti 2015 framkommer att media i första hand uppmärksammar grövre brott mot EU-medborgare.

Rapporterna rör ofta våldsamma attacker riktade mot provisoriska läger, företrädesvis nattetid. Tält har skurits sönder, husvagnar bränts ner och människor besprutats med vatten och, i några fall, tändvätska eller andra farliga vätskor. Beskjutning och misshandel med verktyg har också förekommit.

Den bild som framträder vid mediagranskningen stämmer väl med kommissionens kunskap om den mycket allvarliga utsatthet som många EU-medborgare lever i när de befinner sig i Sverige.

Av Brås statistik framgår inte hur många anmälningar om hatbrott med antiziganistiska motiv som görs av personer som kommit hit från andra länder. En hypotes är dock att personer inom denna grupp generellt är mindre benägna att anmäla brott som begås mot dem. Vid Isabel Schoultz genomgång av anmälningar från 2012 och 2013, rörde endast ett fåtal ärenden brott riktade mot EU-medborgare. Dessa hade dock anmälts av annan person än den som utsatts för brottet.

Romska EU-medborgares erfarenheter

Kommissionen anser att det, utifrån dess uppdrag att sprida kunskap om och motverka antiziganism, är angeläget att även belysa hatbrott med antiziganistiska motiv som drabbar utsatta EU-medborgare. Mot denna bakgrund har kommissionen beställt en studie som belyser denna fråga särskilt.

Tiberiu Lacatus har genom att intervjua 37 personer som vistas i Göteborg och Stockholm, gett EU-medborgarna möjlighet att själva

---

¹⁵ Dagens Nyheter den 7 augusti 2015, "Attacker mot tiggare leder sällan till åtal".

beskriva sina erfarenheter av kränkningar samt ge förslag på åtgärder för att öka rättssäkerheten.

Samtliga av de intervjuade berättade om egna erfarenheter av att bli utsatta för antiziganistiska kränkningar och brott. Många hade varit med om att personer spottar på dem, försöker sparka dem eller förstör deras pappersmuggar när de tigger. Inte sällan synes det vara samma personer som återkommer och trakasserar dem på detta sätt.

Av studien framgår att det, utifrån de sätt som brotten och kränkningarna begås, står klart för de intervjuade att motiven är anti-ziganistiska. De berättade också att de har liknande erfarenheter från sina hemländer och andra länder de vistats i. Flera av de intervjuade uttryckte att de är så vana vid att bli diskriminerade och utsatta för dessa typer av kränkningar att de ser det som ”normalt”.

Att ständigt vara rädd för att utsättas för kränkningar och hatbrott påverkar individens livsvillkor på många sätt. Den ständiga utsattheten för kränkningar har medfört att de som intervjuats lever med en påtaglig rädsla för att utsättas för allvarliga brott. Rädslan innebär att ständigt vara på sin vakt och beredd på attacker eller repressalier, allt från att spottas på till allvarliga hot mot liv och hem.

Många berättade om att de utsätts för hot, inklusive dödshot, exempelvis genom uttalanden eller genom att gärningspersonen gör gester att skära halsen av dem, och hot med kniv och andra tillhyggen. Flera personer beskrev också att de utsätts för mycket grova brott med attacker mot sina liv och boplatser, såsom misshandel, stenkastning, förstörda bilar, tält och husvagnar och nedbrända boplatser.

Utsattheten synes vara störst på de ställen där de intervjuade oftast befinner sig, det vill säga på den plats där de är på dagarna och vid boplatserna. Att leva på gatan utan något permanent boende är i sig en otrygg och skrämmande miljö. Skogen upplevs av flera som en oskyddad plats där brott kan begås utan att förövaren löper större risk för att bli upptäckt.

Erfarenheterna av kränkningar och brott har haft en direkt inverkan på de intervjuades liv och möjligheter att vistas i Sverige. De arbetar i möjligaste mån i grupp och har vidtagit olika åtgärder för att, i den mån det går, hålla sig undan gärningspersonerna. De som utsätts för hatbrott och kränkningar vid sina boplatser har letat efter nya platser där de kan skydda sig bättre och som gärningsmännen

har svårare att ta sig till. De framhåller dock att det inte är lätt att hitta sådana platser.

Många upplever också att de inte har möjlighet att hävda grundläggande rättigheter, och att de på grund av sin situation inte kan ställa några krav på att få skydd eller upprättelse.

Ingen av de intervjuade har själva polisanmält någon händelse, om så skett har det varit vittnen eller andra som hjälpt till med det. Som skäl för att inte anmäla uppger flera att de känner en stark misstro gentemot myndigheter och att de känner en rädsla för Polisen. De uppger att en polisanmälan bara försämrar deras situation, och att risken för repressalier ökar.

Trots det menade några av de intervjuade att det endast är Polisen som kan skydda dem, och några uttryckte även visst förtroende för myndigheten. Det gällde i synnerhet dem som varit med om att ett brott anmälts och att det också lett till konsekvenser.

De intervjuade framförde förslag på åtgärder för att motverka antiziganistiska hatbrott och kränkningar samt för att minska deras utsatthet:

- Bättre skydd av Polisen samt insatser för att öka tillgängligheten för att komma i kontakt med Polisen och andra myndigheter.
- Tryggare boplatser, exempelvis campingplatser med bevakning.
- Ökad förståelse för romers utsatthet och fattigdom som orsak till tiggeri.
- Arbetsförmedling i Sverige riktad till dem som tigger.
- Förbättrade möjligheter att få arbete i hemlandet.

Kommissionens iakttagelser

Hatbrotten måste ses som allvarliga kränkningar av de mänskliga rättigheterna som drabbar såväl enskilda som grupper.

Kränkningar och hatbrott tillhör många romers vardag, något som också poängterats i ett antal rapporter om romers villkor i Sverige.¹⁶

---

¹⁶ Ds 2014:8, SOU 2010:55, Diskrimineringsombudsmannen (2011), Romers rättigheter, Selling (2014), Svensk antiziganism och Wigerfelt & Wigerfelt (2015), Anti-Gypsism in Sweden: Roma's and Travellers Experiences of Bias-Motivated Crime.

Det står också klart att mörkertalet vid antiziganistiska hatbrott och kränkningar är stort och att många brott, även av mycket allvarlig karaktär, inte anmäls eller kommer till myndigheters kännedom.

Många romer upplever att de har utsatts för fler hatbrott och kränkningar under senare tid. Toleransen för öppet rasistiska och antiziganistiska uttalanden förefaller ha ökat, en tendens i Europa som noterades redan 2012 i en rapport av Europarådets dåvarande kommissionär för de mänskliga rättigheterna, Thomas Hammarberg.

Den rapporten skildrar antiziganistisk retorik av folkvalda politiker, utbredd spridning av negativa stereotyper och fördomar om romer i media och ökade hatbrottsattacker mot romer runt om i Europa. Den beskriver också hur europeiska länders rättsväsenden misslyckats med att reagera på diskriminering, våld mot romer och andra kränkningar av romer.¹⁷

Det svenska juridiska regelverket för att bekämpa hatbrott, inklusive hatbrott mot romer, synes i stort sett vara adekvat. Men statistiken visar att det praktiska arbetet när det gäller att tillämpa regelverket för att lagföra brott inte är tillfredsställande. Trots att antalet anmälda hatbrott ökar, leder ytterst få anmälningar till åtal och än färre till fällande dom. En alltför stor del av anmälningarna synes dessutom inte leda till några utredningsinsatser alls.

Att hatbrott kan begås utan att få konsekvenser bekräftar romers erfarenhet av att utsattheten inte tas på allvar, vilket innebär att många romers redan svaga tilltro till rättsväsendet försvagas ytterligare. Samtidigt finns risk för att de som begår denna typ av brott förstärks i sin uppfattning att de ostraffat kan fortsätta att kränka och förnedra romer och andra etniska minoriteter.

För att motverka denna utveckling är det viktigt att identifiera konkreta åtgärder för att förbättra samhällets och rättssystemets kapacitet att effektivare förebygga och bekämpa hatbrott. Polisen har en central roll i arbetet med att förebygga och klara upp hatbrott. Men ett framgångsrikt arbete mot hatbrott kräver också att samhällets övriga aktörer tar ett gemensamt ansvar för att aktivt förebygga antiziganism.

Utifrån den kunskap som finns om antiziganism och de slutsatser som presenteras i Isabel Schoultz och Tiberiu Lacatus studier samt det rundabordssamtal som kommissionen genomförde i oktober

---

¹⁷ Europarådet (2012), Human rights of Roma and Travellers in Europe.

2015, anser kommissionen att det krävs ytterligare åtgärder av berörda myndigheter när det gäller att reagera och agera mot antiziganism.

Prioritera åtgärder mot antiziganism och hatbrott

Det är angeläget att beivrandet av hatbrott också innebär ett genomslag med fler utredda och uppklarade anmälningar. Enligt kommissionen måste det ställas högre krav på att den beslutade prioriteringen av arbetet mot hatbrott ger faktiska resultat.¹⁸ Denna prioritering bör i större utsträckning signaleras från Polisens ledning, t.ex. genom att den ställer högre krav på konkreta och mätbara resultat i sin uppföljning.

Att anmälningar leder till adekvata utredningsinsatser är viktigt för individens upplevelse av möjlighet till upprättelse och sänder även signaler till förövarna om att hatbrott inte passerar obemärkt.

Isabel Schoultz genomgång av anmälningar visar att gärningspersonen ofta är identifierad vid antiziganistiska hatbrott. Detta bör öka förutsättningarna för utredning och uppklarung. Det är angeläget att ett svar kan ges på frågan om varför anmälningar om olaga hot med antiziganistiska motiv har en markant lägre uppklarung än vad som gäller generellt för brottet.

En återkommande synpunkt som många romer framför till kommissionen är att Polisens kunskap om antiziganism är låg. Att Polisen har adekvat kunskap och medvetenhet om antiziganism, dess uttryck och konsekvenser, ökar förutsättningarna för att hatbrott anmäls, identifieras och utreds på ett förtroendeingivande sätt. Det är mot denna bakgrund särskilt angeläget att utbildningsinsatser genomförs inom poliskåren om antiziganism och hatbrott. Utbildningen bör ske på alla nivåer inom Polisen, inte bara för dem som tar emot och utreder anmälningar.

För att fler anmälningar ska klaras upp är det dessutom viktigt att fler aktörer än Polisen inom rättsväsendet prioriterar detta i högre utsträckning. Även åklagar- och domstolsväsendet bör därför genomföra insatser för att öka kunskapen om hatbrott och antiziganism.

---

¹⁸ Se Expo (2015) Stängda dörrar. Hatbrott, diskriminering och vägar till upprättelse, som betonar vikten av att skyldighetsbärande aktörer vidtar skyndsamma åtgärder för att komma åt allvarliga kränkningar.

Vidare bör övervägas om en förändring av arbetssätt kan bidra till att öka uppklaringsfrekvensen.

Under hösten 2015 har kommissionen följt flera anmälningar om hatbrott med antiziganistiskt motiv. I ett av ärendena bedömde Polisen initialt att gärningen inte utgjorde hatbrott. Anmälaren kontaktade då myndigheten igen och påtalade det orimliga i bedömningen samt redogjorde för på vilket sätt de aktuella händelserna kunde ha hatbrottsmotiv. Polisen omvärderade då händelserna och ändrade brottsrubriceringen.¹⁹

Ärekränkingsbrott

Vissa ärekränkingsbrott, som kan utgöra hatbrott, som förtal och förolämpning, faller i dag enligt huvudregeln under s.k. enskilt åtal. Det innebär att det bara är den som utsatts för hatbrott som kan ange brottet till åtal och då också har att själv genomföra och bekosta den utredning som krävs för att driva en rättsprocess. Åklagare kan dock träda in i processen under vissa förutsättningar.

Tidigare gällde att åklagare fick väcka åtal om det av särskilda skäl ansågs påkallat från allmän synpunkt. Med verkan fr.o.m. den 1 juli 2014 ändrades bestämmelsen så att det inte längre krävs särskilda skäl för att åtal ska anses påkallat (SFS 2014:222).

Skälet för ändringen var att ge målsäganden en starkare processuell ställning i ärekränkingsmål och ett ökat skydd för den personliga integriteten (prop. 2013:14:47). Den ändrade bestämmelsen har nu varit i kraft under ett och ett halvt år och dess effekt borde nu utvärderas. Kommissionen har inte kännedom om att den faktiskt lett till att åklagare väckt talan i sådana fall.

Stärk förtroendeskapande arbetssätt och metoder

Kommissionen ser positivt på Polisens satsning på hatbrottsgrupper som specialiserar sig på att utreda och sprida kunskap såväl inom som utom den egna organisationen. Strävan efter en mångfald

---

¹⁹ <http://motantiziganism.se/kronika/den-man-inte-vill-se-gor-man-blind-och-den-man-inte-vill-hora/>

där olika bakgrunder finns representerade bland de anställda bör vara särskilt viktigt vad gäller brottsutredarna vid hatbrottsgrupperna.

Här vill kommissionen framhålla vikten av att Polisen fortsätter arbetet med att utveckla arbetssätt som skapar goda förutsättningar för en dialog mellan romer och Polisen. Romers erfarenheter av hatbrott och kränkningar är en viktig källa för Polisens verksamhet.

Romska grupper har viktig information om utsattheten men också om hur Polisens rutiner och verksamhet skulle kunna bidra till att romer får bättre tillgång till sina rättigheter. Romsk kompetens skulle kunna bidra till nya arbetssätt som vore anpassade till deras särskilda behov och förutsättningar.

Polisen bör också överväga möjligheten att göra sin verksamhet mer tillgänglig genom att till exempel inrätta särskilda kontaktvägar för personer som utsatts för hatbrott, t.ex. så kallade "hot lines", dit personer som utsatts för hatbrott snabbt skulle kunna bli slusade till de särskilda hatbrottsgrupperna.

I en inte obetydlig andel av anmälningarna om hatbrott är gärningspersonen verksam inom servicesektorn. Enligt kommissionen bör näringslivets aktörer överväga att i större utsträckning uppmärksamma detta och reflektera över det ansvar de har för att det inte förekommer kränkningar inom deras verksamhet. Arbetsmarknadens parter kan här inta en aktiv roll för att motverka förekomst av kränkningar genom att sprida kunskap och öka medvetenheten inom branschen.

Minska barns utsatthet för antiziganistiska hatbrott

Romska barn tvingas uppleva hot och kränkningar av grannar och i sin skolmiljö. Det är händelser som påverkar deras möjligheter och förutsättningar till en trygg uppväxt. Romer framför en stark oro till kommissionen över att barn och ungdomar i dag utsätts för samma diskriminering och antiziganism som de själva upplevt och att den historiska kontinuiteten vad gäller antiziganismen inte synes ha brutits.

Kommissionen vill betona vikten av att hatbrottsanmälningar som rör barn ges större uppmärksamhet och prioriteras särskilt. Det är djupt oroande att barn i så hög utsträckning utsätts för antiziganistiska hatbrott i sin närmiljö.

Den statistik som Brå redovisar synliggör inte hur anmälningar fördelar sig med hänsyn till ålder. För att synliggöra och motverka denna synnerligen alarmerande aspekt av hatbrott kan det finnas skäl att se över möjligheten att Brå och Polisen redovisar statistik som är köns- och åldersuppdelad så att skillnader i anmälningar om hatbrott som rör kvinnor, män eller barn framgår. Att synliggöra mönster av detta slag är viktigt för att kunna identifiera och vidta relevanta och effektiva åtgärder.

Vid rundabordssamtalet framförde en representant för Barnombudsmannen att barn efterfrågar ökad kunskap om hur man anmäler hatbrott och kränkningar. Att säkerställa att det finns tillgänglig och anpassad information som sprids till barn och ungdomar bör vara en prioriterad uppgift. Ett bra initiativ är Brottsoffermyndighetens information på webben, jagvillveta.se. Särskild spridning av denna information till de romska organisationerna kan behövas.

Skolan har en viktig roll i att synliggöra och motverka rasism och därmed också hatbrott. Expo har utifrån samtal med personer som tillhör minoritetsgrupper i Sverige funnit att det finns okunskap, stereotyper och generaliseringar om minoritetsgrupper i skolans värld. Bristerna gäller lärarnas kunskap, men framförallt läromedel som behandlar Sveriges historia och agerande i olika skeenden. Det riktas också kritik mot att skolpersonal och/eller skollädaingen inte tar sitt antidiskrimineringsuppdrag på allvar.²⁰

Enligt kommissionen bör skolan ta ett större ansvar när det gäller åtgärder mot dessa brister. Som ett led i att förbättra skolans förutsättningar att undervisa om statens och kommuners historiska förtryck av romer, har kommissionen på regeringens uppdrag tagit fram en skrift med tillhörande lärarhandledning, *Antiziganismen i Sverige. Om övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet och i dag*.²¹ Förhoppningen är att detta läromedel ska spridas och användas brett i syfte att öka kunskapen och förståelsen om historiens betydelse för romers situation i dag.

---

²⁰ Expo (2015), Stängda dörrar. Hatbrott, diskriminering och vägar till upprättelse.

²¹ Skriften och lärarhandledningen kan laddas ner på www.motantiziganism.se.

Minska kvinnors utsatthet för antiziganistiska hatbrott

Antiziganistiska hatbrott drabbar kvinnor hårt. Vid en konferens med romska kvinnor som kommissionen anordnade i maj 2015, enades deltagarna om att hatbrott är ett av fem prioriterade områden där det krävs särskilda insatser för att förebygga antiziganism.

Romska kvinnor vittnar om utsatthet för våld eller hot om våld i kollektivtrafiken, i parken eller på väg hem från jobbet. De offentliga – alltså de gemensamma – rummen är särskilt otrygga platser.²² Denna bild överensstämmer med Diskrimineringsombudsmannens (DO) slutsatser om diskriminering av romer. Vid en genomgång av ca 230 anmälningar från romer inkomna till myndigheten 2004–2010, visade det sig att 70 procent var från romska kvinnor och många av anmälningarna vittnar om en utsatthet i vardagliga miljöer.²³

Kvinnors särskilda utsatthet för antiziganistiska hatbrott måste synliggöras i högre utsträckning. När skillnaderna tydliggörs kan också relevanta åtgärder formuleras. Att Brå och Polisen redovisar statistik som är könsuppdelad vore ett sätt.

Kommissionen vill också understryka vikten av att Polisen i sin dialog med romer träffar romska kvinnor och ungdomar för att få del av deras erfarenheter och nå ut med information om sin verksamhet.

Säkerställ utsatta EU-medborgares rättigheter

Rapporterna visar att hatbrott och allvarliga kränkningar riktade mot utsatta EU-medborgare är mycket vanligt förekommande. Attackerna begås i stor utsträckning på platser där de befinner sig på dagarna liksom vid boplatserna. De händelser som rapporteras i media är ofta mycket grova och synes ofta ha ett samband med den hatpropaganda mot romer som sprids på olika nätsajter.

Det är viktigt att så långt som möjligt ta bort de konkreta hinder som försvårar för offren att anmäla övergrepp. Oavsett om en polis-anmälan görs av den som blivit utsatt för brott, vittnen eller någon annan som får kännedom om händelsen är det viktigt att anmälningen tas på allvar – och att Polisen genom sitt agerande signalerar

---

²² Expressen den 15 juni 2015, ”Fem punkter för att stärka våra rättigheter”.

²³ DO (2011), Romers rättigheter.

detta till målsäganden. Med hänsyn till EU-medborgares utsatta situation, som ofta präglas av en osäker boendesituation och en rädsla för avhysning eller utvisning, ställs det särskilda krav på att Polisen agerar snabbt, korrekt och förtroendeingivande.

För att minska EU-medborgarnas utsatthet generellt bör även andra myndigheter fokusera på förtroendeskapande åtgärder. Ett gott samarbete med frivilligorganisationer som verkar för och med EU-medborgare, är centralt för att skapa en förtroendefull länk till gruppen och för att sprida information om hur de kan få tillgång till och tillvarata sina rättigheter.

Vidta särskilda insatser för att komma åt näthatet

Internet utgör ett forum som kräver särskild uppmärksamhet, där hat och allvarliga kränkningar i stor utsträckning får passera obemärkt. I Expos kunskapsöversikt över minoriteters erfarenheter av hatbrott och diskriminering identifieras nätet som en viktig och återkommande arena för utsatthet som upplevs som laglöst land.²⁴ Nätets centrala roll för att sprida rasism och intolerans har även uppmärksammats av Europarådets kommission mot rasism och intolerans (ECRI), som noterar en tilltagande hets på framförallt nätet.²⁵

Kommissionen kan konstatera att internet är en svåråtkomlig men samtidigt mycket kraftfull arena för rasistiska krafter. Enligt kommissionen är en mer systematisk granskning av de olika extrema hatsajterna viktig i arbetet mot hatbrott. En ökad ”patrullering” av Polisen på internet är således helt nödvändig.

Det krävs också insatser för att öka allmänhetens kunskap om vad som gäller vid hatbrott på nätet, var gränsen går mellan tillåtna och otillåtna yttranden, hur man anmäler kränkningar och hur man i övrigt kan agera för att reagera på och få bort kränkande skrivelser från nätsajter.

---

²⁴ Expo (2015), Stängda dörrar. Hatbrott, diskriminering och vägar till upprättelse.

²⁵ ECRI (2015), Annual report on ECRI's activities.

Statens offentliga utredningar 2016

Kronologisk förteckning

---

1. Statens bredbandsinfrastruktur som resurs. N.
2. Effektiv vård. S.
3. Höghastighetsjärnvägens finansiering och kommersiella förutsättningar. N.
4. Politisk information i skolan – ett led i demokratiuppdraget. U.
5. Låt fler forma framtiden!
Del A + B. Ku.
6. Framtid sökes –
Slutredovisning från
den nationella samordnaren
för utsatta EU-medborgare. S.
7. Integritet och straffskydd. Ju.
8. Ytterligare åtgärder mot penningtvätt och finansiering av terrorism. Fjärde penningtvättsdirektivet – samordning – ny penningtvättslag – m.m.
Del 1 + 2. Fi.
9. Plats för nyanlända i fler skolor. U.
10. EU på hemmaplan. Ku.
11. Olika vägar till föräldraskap. Ju.
12. Ökade möjligheter till modersmålsundervisning och studiehandledning på modersmål. U.
13. Palett för ett stärkt civilsamhälle. Ku.
14. En översyn av tobakslagen. Nya steg mot ett minskat tobaksbruk. S.
15. Arbetsklausuler och sociala hänsyn i offentlig upphandling – ILO:s konvention nr 94 samt en internationell jämförelse. Fi.
16. Kunskapsläget på kärnavfallsområdet 2016. Risker, osäkerheter och framtidsutmaningar. M.
17. EU:s reviderade insolvensförordning m.m. Ju.
18. En ny strafftidslag. Ju.
19. Barnkonventionen blir svensk lag. S.
20. Föräldradedighet för statsråd? Fi.
21. Ett klimatpolitiskt ramverk för Sverige. M.
22. Möjlighet att begränsa eller förbjuda odling av genetiskt modifierade växter i Sverige. M.
23. Beskattning av incitamentsprogram. Fi.
24. En ändamålsenlig kommunal redovisning. Fi.
25. Likvärdigt, rättssäkert och effektivt – ett nytt nationellt system för kunskapsbedömning. Del 1 + 2. U.
26. På väg mot en ny politik för Sveriges landsbygder – landsbygdernas utveckling, möjligheter och utmaningar. N.
27. Som ett brev på posten. Postbefordran och pristak i ett digitaliserat samhälle. N.
28. Vägen till självkörande fordon – försöksverksamhet. N.
29. Trygghet och attraktivitet – en forskarkarriär för framtiden. U.
30. Människorna, medierna & marknaden. Medieutredningens forskningsantologi om en demokrati i förändring. Ku.
31. Fastighetstaxering av anläggningar för el- och värmeproduktion. Fi.
32. En trygg dricksvattenförsörjning. Del 1 + 2 och Sammanfattning. N.
33. Ett bonus–malus-system för nya lätta fordon. Fi.
34. Revisorns skadeståndsansvar. Ju.
35. Vägen in till det svenska skolväsendet. U.
36. Medverkan av tjänsteleverantörer i ärenden om uppehålls- och arbetstillstånd. UD.
37. Rätten till en personförsäkring – ett stärkt konsumentskydd. Ju.
38. Samling för skolan. Nationella målsättningar och utvecklingsområden för kunskap och likvärdighet. U.

39. Polis i framtiden
  - polisutbildningen som högskoleutbildning. Ju.
40. Straffrättsliga åtgärder mot deltagande i en väpnad konflikt till stöd för en terroristorganisation. Ju.
41. Hur står det till med den personliga integriteten?
  - en kartläggning av Integritetskommittén. Ju.
42. Ett starkt straffrättsligt skydd mot köp av sexuell tjänst och utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling, m.m. Ju.
43. Internationella säkerhetsrätter i järnvägsfordon m.m.
  - Järnvägsprotokollet. Ju.
44. Kraftsamling mot antiziganism. Ku.

Statens offentliga utredningar 2016

Systematisk förteckning

Finansdepartementet

Ytterligare åtgärder mot penningtvätt och finansiering av terrorism. Fjärde penningtvättsdirektivet – samordning – ny penningtvättslag – m.m. Del 1 + 2. [8]

Arbetsklausuler och sociala hänsyn i offentlig upphandling – ILO:s konvention nr 94 samt en internationell jämförelse. [15]

Föräldraledighet för statsråd? [20]

Beskattningsav incitamentsprogram. [23]

En ändamålsenlig kommunal redovisning. [24]

Fastighetstaxering av anläggningar för el- och värmeproduktion. [31]

Ett bonus–malus-system för nya lätta fordon. [33]

Justitiedepartementet

Integritet och straffskydd. [7]

Olika vägar till föräldraskap. [11]

EU:s reviderade insolvensförordning m.m. [17]

En ny strafftidslag. [18]

Revisorns skadeståndsansvar. [34]

Rätten till en personförsäkring – ett stärkt konsumentskydd. [37]

Polis i framtiden – polisutbildningen som högskoleutbildning. [39]

Straffrättsliga åtgärder mot deltagande i en väpnad konflikt till stöd för en terroristorganisation. [40]

Hur står det till med den personliga integriteten?
– en kartläggning av Integritetskommittén. [41]

Ett starkt straffrättsligt skydd mot köp av sexuell tjänst och utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling, m.m. [42]

Internationella säkerhetsrätter i järnvägsfordon m.m. – Järnvägsprotokollet. [43]

Kulturdepartementet

Låt fler forma framtiden! Del A + B. [5]

EU på hemmaplan. [10]

Palett för ett stärkt civilsamhälle. [13]

Människorna, medierna & marknaden
Medieutredningens forskningsantologi om en demokrati i förändring. [30]

Kraftsamling mot antiziganism. [44]

Miljö- och energidepartementet

Kunskapsläget på kärnavfallsområdet 2016.

Risker, osäkerheter
och framtidsutmaningar. [16]

Ett klimatpolitiskt ramverk för Sverige. [21]

Möjlighet att begränsa eller förbjuda odling av genetiskt modifierade växter i Sverige. [22]

Näringsdepartementet

Statens bredbandsinfrastruktur som resurs. [1]

Höghastighetsjärnvägens finansiering och kommersiella förutsättningar. [3]

På väg mot en ny politik för Sveriges landsbygder – landsbygdernas utveckling, möjligheter och utmaningar. [26]

Som ett brev på posten. Postbefordran och pristak i ett digitaliserat samhälle. [27]

Vägen till självkörande fordon – försöksverksamhet. [28]

En trygg dricksvattenförsörjning. Del 1 + 2 och Sammanfattning. [32]

Socialdepartementet

Effektiv vård. [2]

Framtid sökes – Slutredovisning från den nationella samordnaren för utsatta EU-medborgare. [6]

En översyn av tobakslagen. Nya steg mot ett minskat tobaksbruk. [14]

Barnkonventionen blir svensk lag. [19]

Utbildningsdepartementet

Politisk information i skolan – ett led i demokratiuppdraget. [4]

Plats för nyanlända i fler skolor. [9]

Ökade möjligheter till modersmålsundervisning och studiehandledning på modersmål. [12]

Likvärdigt, rättssäkert och effektivt – ett nytt nationellt system för kunskapsbedömning. Del 1 + 2. [25]

Trygghet och attraktivitet – en forskarkarriär för framtiden. [29]

Vägen in till det svenska skolväsendet. [35]

Samling för skolan. Nationella målsättningar och utvecklingsområden för kunskap och likvärdighet. [38]

Utrikesdepartementet

Medverkan av tjänsteleverantörer i ärenden om uppehålls- och arbetstillstånd. [36]